

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH TARMOQ MARKAZI**

TOSHBKOVA MOHIRA XASANOVNA

**“YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT
SATRATEGIYASI VA JAMIYATNING MA’NAVIY
ASOSLARI”**

O‘QUV QO‘LLANMA

Toshkent – 2026

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**TOSHKENT DAVLAT TIBBIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
PEDAGOG KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH TARMOQ MARKAZI**

TOSHBЕКOVA MOHIRA XASANOVNA

**“YANGI O‘ZBEKISTONNING TARAQQIYOT
SATRATEGIYASI VA JAMIYATNING MA’NAVIY
ASOSLARI”**

O‘QUV QO‘LLANMA

Toshkent – 2026

“Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma’naviy asoslari”. O‘quv qo‘llanma. M.X.TOSHBKOVA, T.: 2026, –193 bet.

“Yangi o‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma’naviy asoslari” fani bo‘yicha o‘quv qo‘llanma universitet Ilmiy Kengashining “10” iyun 2026 yilda bo‘lib o‘tgan №10- sonli majlisida ko‘rib chiqildi va chop etishga tavsiya etildi.

Ushbu o‘quv qo‘llanmada mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlarning huquqiy, falsafiy va ijtimoiy-iqtisodiy asoslari tizimli ravishda yoritilgan. Kitobda Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari, milliy yuksalish bosqichidagi muhim vazifalar hamda jamiyat hayotini modernizatsiya qilishning konseptual asoslari chuqur tahlil qilingan. Jamiyatning ma’naviy-axloqiy negizlarini mustahkamlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlash, yoshlar ongida vatanparvarlik va daxldorlik tuyg‘usini shakllantirish masalalariga qaratilgan. Shuningdek, uchinchi Renessans poydevorini barpo etishda ilm-fan, ta’lim va ma’naviyat sohasidagi islohotlarning o‘rni va ahamiyati ochib berilgan.

Mazkur o‘quv qo‘llanma oliy ta’lim muassasalarining talabalari, magistrantlar, sohaga aloqador tadqiqotchilar, malaka oshirish kursi tinglovchilari, pedagoglar hamda Yangi O‘zbekistonning rivojlanish yo‘li va ma’naviy asoslari bilan qiziquvchi keng kitobxonlar ommasiga mo‘ljallangan.

Mualliflar:

M.X.Toshbekova: Toshkent davlat tibbiyot universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi, f.f.f.d, (PhD) dotsent v,b

Taqrizchilar:

O‘.G‘Tilavov: O‘zbekiaton Milliy universiteti huzuridagi pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish (mintaqaviy) markazi direktori, falsafa fanlari doktori, professor

S.D.Narkulov: Toshkent davlat tibbiyot universiteti Xalqaro fakultet Ijtimoiy fanlar kafedrasi mudiri, f.f.d., professor

KIRISH

Ushbu o'quv-uslubiy majmua O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda tasdiqlangan "Ta'lim to'g'risida" Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 12-iyundagi "Oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida" PF-4732-son, 2019-yil 27-avgustdagi "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to'g'risida" PF-5789-son, 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son, 2020 yil 29 oktabrdagi "Ilm-fanni

2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-6097-son, 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" PF-60-son, 2023-yil 25-yanvardagi "Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali yo'lga qo'yishga doir birinchi navbatdagi tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" PF-14-son, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasi to'g'risida" PF-158-son Farmonlari, shuningdek, 2019-yil 3-maydagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-4307-son va 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-5040-son Qarorlari va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2019-yil 23-sentabrdagi 797-son hamda "Oliy ta'lim tashkilotlari rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida" 2024-yil 11-iyuldagi 415-son Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo'lib, u oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining ta'lim-tarbiya jarayonlarida ma'naviy-ma'rifiy muhit barqarorligini ta'minlash, davlat va jamiyat hayotida amalga oshirilayotgan islohotlardan xabardorligini va daxldorlik tuyg'ularini oshirish, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma'naviy asoslarini o'zlashtirish, aholi talablariga va xalqaro standartlarga to'liq javob beradigan ta'lim tizimini tashkil qilish, aholi uchun qulay ekologik sharoitlarni yaratish va xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni barpo etish, "Yashil" va inklyuziv iqtisodiy o'sish tamoyillariga asoslangan yuqori iqtisodiy o'sish dasturlarini amaliyotga tadbqiq etish, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining mazmun-mohiyatini o'rganish, undagi asosiy o'zgarishlarni tahlil etish va baholash bo'yicha bilim va ko'nikmalarini yanada rivojlantirishni maqsad qiladi.

1-MAVZU: “YANGI O‘ZBEKISTON” KONSEPSIYASI, UNING MAZMUN MOHIYATI. “O‘ZBEKISTON-2030” STRATEGIYASINING AHAMIYATI.

Tayanch tushunchalar: *Yangi O‘zbekiston konsepsiyasi, Taraqqiyot strategiyasi, O‘zbekiston – 2030 strategiyasi, inson qadri , Ijtimoiy davlat, Qonun ustuvorligi, Fuqarolik jamiyati, demokratik islohotlar, Davlat boshqaruvi samaradorligi, ochiqlik va shaffoflik, korrupsiyaga qarshi kurash, ta’lim sifatini oshirish, ilm-fan va innovatsiyalar, raqamli iqtisodiyot, raqamli transformatsiya, investitsion jozibadorlik, yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, yoshlar siyosati, Gender tengligi, mahalla instituti, ma’naviy-ma’rifiy taraqqiyot, Xalqaro hamkorlik, global raqobatbardoshlik, uchinchi Renessans*

Mustaqillikning qo‘lga kiritilishi bilan Vatanimiz hayotida tarixiy burilish sodir bo‘ldi. Endi O‘zbekiston oldida boshqa davlatning qosh-qovog‘iga qaramasdan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy taraqqiyot masalalarini milliy manfaatlariga mos ravishda mustaqil hal qilish, jamiyatni yangilash, demokratik davlat qurish yo‘llarini ishlab chiqish kabi dolzarb va mas’uliyatli vazifalar turardi. Mustaqillikning dastlabki kunlaridayoq O‘zbekiston qanday taraqqiyot yo‘lidan boradi, qanday jamiyat, qanday davlat quradi, uning qiyofasi qanday bo‘ladi, degan savollar ko‘ndalang turardi.

O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov eski tuzum o‘z o‘rnini osonlikcha bermasligini, uning zaharli mafkurasi odamlar ongini tez va yengil o‘z iskanjasidan chiqarmasligini ta’kidlagan edi. Eng muhimi, yangi ijtimoiy munosabatlarning zarur asosini, zaminini, poydevorini qurib olish uchun ma’lum vaqt, jamiyatni isloh qilish va yangilash jarayonini boshqaradigan va ta’minlaydigan, yangicha fikrlaydigan odamlarni tayyorlash, tarbiyalash kerak edi. “Farovon turmushga erishishning ham albatta o‘z tosh-tarozisi bor. Boshqacha aytganda, odamzod bir narsaga erishmoq uchun ma’lum vaqt huzur-halovatdan voz kechishiga ham to‘g‘ri keladi”.

Jahon tajribasi ham shuni ko‘rsatadiki, dunyodagi hamma mamlakatlar uchun maqbul bo‘lgan bir xil taraqqiyot yo‘li, bir xil andoza bo‘lishi mumkin emas. Mustaqillikka erishgan har bir mamlakat o‘ziga xos taraqqiyot yo‘lini izlaydi, yangi jamiyat barpo etishda o‘z andazasini ishlab chiqishga intiladi. O‘zbekiston oldida

ham nazariy-ilmiy va amaliy jihatdan puxta asoslangan o‘ziga xos yo‘lni ishlab chiqish zarur edi.

Yuksak kelajakni ko‘zlagan O‘zbekiston davlatining siyosati inson va jamiyatning erkinligini, fuqarolarning farovon turmushini ta‘minlashga qaratilgan edi. O‘sha paytda jamiyatning siyosiy va davlat tuzilishini insonga siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy turmush tarzini o‘zi erkin tanlab olishini kafolatlaydigan darajada isloh etish, tubdan yangilash vazifalari belgilab olingan edi.

1993 yilda nashr etilgan “O‘zbekiston - bozor munosabatlariga o‘tishning o‘ziga xos yo‘li” nomli asarida O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov yangi jamiyat qurishning besh tamoyilini asoslab bergan edi.

1. Iqtisodiyotni mafkuradan xoli etish, iqtisodning siyosatdan ustunligi, o‘ziga xos ichki qonunlarga muvofiq rivojlanishi.

2. Davlat bosh islohotchi, iqtisodiy o‘zgartirishlarning tashabbuskori.

3. Qonun ustuvorligi, qonun oldida hammaning barobarligi va hammaning qonunga bo‘ysunishi.

4. Bozor iqtisodiyotiga o‘tishning barcha bosqichlarida kuchli ijtimoiy siyosat yuritish, aholining muhtoj tabaqalarini ijtimoiy himoyalashning ustuvorligi.

5. Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich va izchil ravishda o‘tish, islohotlarni inqilobiy sakrashlarsiz amalga oshirish.

Shunday qilib, O‘zbekistonning o‘ziga xos taraqqiyot yo‘li nazariy va amaliy jihatdan puxta belgilab olindi. Taraqqiyotning “o‘zbek modeli” bundan oldin yaratilgan va mavjud bo‘lgan modellarning birontasini takrorlamagan holda o‘z mohiyati va mazmuni jihatidan butunlay yangi taraqqiyot modelidir. Bu yo‘l xalqimiz tomonidan ham, xalqaro maydonda ham taraqqiyotning “o‘zbek modeli” deb qabul qilingan edi.

Yangi O‘zbekiston konsepsiyasi Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan ilgari surilgan bo‘lib, mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, xalq farovonligini oshirish va davlat boshqaruvini modernizatsiya qilishni maqsad qilgan strategik hujjatlar tizimidir. Ushbu konsepsiya yangi davrga qadam qo‘ygan O‘zbekistonning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy hayotidagi o‘zgarishlarni chuqur tahlil qilish va

kelajakni aniq rejalashtirishga qaratilgan.

Yangi O‘zbekiston konsepsiyasining asosiy mazmuni. Inson qadri ustuvorligi: Yangi O‘zbekistonning asosiy tamoyillaridan biri – inson manfaatlarini birinchi o‘ringa qo‘yish. Bunda har bir fuqaroning huquq va erkinliklarini ta‘minlash, ularning munosib hayot kechirishi uchun sharoit yaratish asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Konstitutsiyaviy islohotlar: 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiya Yangi O‘zbekiston konsepsiyasining huquqiy poydevorini tashkil etadi. Ushbu Konstitutsiyada xalq hokimiyatining ustuvorligi, inson huquqlarining himoyasi va davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish bo‘yicha qoidalar mustahkamlangan.

Adolat tamoyillari: Yangi O‘zbekistonni barpo etishda adolat bosh g‘oya sifatida qabul qilingan. “Adolat – jamiyatning asosiy mezon” tamoyili barcha sohalarda, jumladan, sud-huquq tizimida va iqtisodiy siyosatda o‘z aksini topmoqda.

Demokratik qadriyatlar: Yangi O‘zbekistonning siyosiy tizimi ochiqlik, oshkoralik va demokratik tamoyillar asosida rivojlanmoqda. Xususan, fuqarolarning siyosiy jarayonlarda faol ishtirokini ta‘minlash va fuqarolik jamiyatini mustahkamlashga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Iqtisodiy islohotlar va rivojlanish: Bozor iqtisodiyotiga to‘liq o‘tish, davlatning iqtisodiy faoliyatdagi ulushini qisqartirish, xorijiy sarmoyalarni jalb qilish, kambag‘allikni qisqartirish, qishloq xo‘jaligi va sanoatni rivojlantirish asosiy yo‘nalishlardan biridir.

Mintaqaviy hamkorlik: Yangi O‘zbekiston konsepsiyasi qo‘shni davlatlar bilan tinchlik, barqarorlik va o‘zaro manfaatli hamkorlikni mustahkamlashni nazarda tutadi. Xususan, Markaziy Osiyo davlatlari bilan aloqalarni rivojlantirish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan.

Yangi O‘zbekiston konsepsiyasining mohiyati. Rivojlanishning yangi bosqichi: Yangi O‘zbekiston konsepsiyasi mustaqillik yillarida to‘plangan tajribaga asoslangan holda mamlakatni yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi. Unda

xalqaro tajriba va milliy manfaatlar uyg'unlashgan.

Milliy yuksalish: Ushbu konsepsiya milliy g'oya sifatida nafaqat iqtisodiy va siyosiy rivojlanishni, balki madaniy-ma'naviy tiklanishni ham o'z ichiga oladi.

Fuqarolarning faol ishtiroki: Davlat va jamiyat rivojida fuqarolarning faol ishtirokini ta'minlash konsepsiyaning eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Har bir fuqaro o'zini jamiyatning faol a'zosi sifatida his qilishi uchun sharoit yaratish maqsad qilingan.

Kelajakka ishonch: Yangi O'zbekiston konsepsiyasi mamlakat fuqarolarining o'z davlatlariga bo'lgan ishonchini mustahkamlash va kelajak haqida aniq tasavvur hosil qilishni ta'minlashga qaratilgan.

Yangi O'zbekiston konsepsiyasi O'zbekistonni global miqyosda taraqqiy etgan, adolatli va farovon davlat sifatida namoyon etishga qaratilgan izchil islohotlarning tizimli dasturi bo'lib, bu xalq manfaatlariga xizmat qiladigan barcha jabhalardagi tub o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi (ПФ-4947-сн) farmoni xalqimiz tomonidan iliq kutib olingan edi. Unda besh yillikda mamlakatda zabt etishi nazarda tutilgan ulkan dovonlar, xalqimiz hayot darajasini yuksaltirishning mexanizmlari aniq belgilab berilgan edi.

Harakatlar strategiyasida mamlakatini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi belgilangan bo'lib, bular davlat va jamiyat qurilishini takomillashtirish, qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilish, iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirish, ijtimoiy sohani rivojlantirish, xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash, chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy ruhdagi tashqi siyosat yuritish hisoblanardi.

2017-2021-yillarga mo'ljallangan harakatlar strategiyasining maqsadi mamlakatimizda amalga oshirilgan islohotlar samarasini yanada oshirish, davlat va jamiyatning har tomonlama va jadal rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, mamlakatimizni modernizatsiya qilish hamda hayotning barcha sohalarini

liberallashtirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlarni amalga oshirishdan iborat edi.

Taraqqiyot va yuksak rivojlanishga erishgan davlatlar tajribasiga ko'ra, har bir xalq o'z oldiga ulug' va istiqbol maqsadlarni qo'yishi hamda uni amalga oshirish salohiyatlari bilan jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallaydi.

Xo'sh, strategiya nima? U xalqning maqsadlarini qanday ta'minlaydi? Tanlagan maqsadlarning istiqbollari nimalarda namoyon bo'ladi?

Strategiya — bu ta'limotni izlash, ifodalash va rivojlantirish tizimi bo'lib, u izchillik bilan va to'liq amalga oshirilganda uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta'minlaydi.

XXI asrga kelib strategiya tushunchasi ancha kengaydi. Strategiya deb, dunyo miqyosida va davlat ichki hayotidagi iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy hamda boshqa sohalarda vujudga kelgan inqiroziy vaziyatlarni prognozlashtirish va bartaraf etishga qaratilgan boshqaruvni tashkil etish masalalariga doir tushunchalarni qamrab oladi. Shundan kelib chiqib, davlat strategiyasi bir biri bilan o'zaro bog'liq, lekin alohida xususiyat kasb etuvchi ko'plab tushunchalarda ifodalanadi.

Strategiyaning mohiyati taktik vazifalarni belgilashdan iborat. Siyosat, strategiya va taktika — rahbarlik va boshqaruv jihatlari bilan bog'liq uchta mustaqil kategoriyadir. Ularning farqi shundan iboratki, strategiya tasdiqlangan va amalga oshirish uchun qabul qilingan bo'lsa, uning joriy qilinishi strategiyalashtirilayotgan obyektning mayog'iga aylanadi. Taktika esa vazifalarni amalga oshirish bo'yicha kundalik, oylik va yillik rejalarni va ularning yechimi bo'yicha tadbirlarni taqozo etadi. Siyosat — bu strategiya va taktikani yagona samarali amal qiluvchi tizimga agregatsiya va integratsiya qilinishidir.

Ko'rib turganimizdek, strategiyaning asl mohiyatida xalqimizning orzu-umidlari yo'g'rilgan g'oyalardan tashkil topgan milliy mafkuraning ifodasi yotadi. Mafkuradan nusxa olib bo'lmaganidek, davlatning maqsadlarini ham boshqa davlat va xalqlarning tarixiy tajribasidan o'zlashtirib yoxud nusxa olib bo'lmaydi. Zero, har bir xalqning o'ziga xos siyosiy-ijtimoiy, demografik, iqtisodiy, madaniy tarixi, tabiiy resurslari mavjud bo'ladi. Aynan shu omillar ma'lum ijtimoiy sharoit va imkoniyatlarni vujudga keltiradi.

Strategiyani amalga oshirish eng mas'uliyatli jarayon. Agar u real vaziyatni to'liq qamrab olgan yaxlit va bir butun reja bo'lsa, uning muvaffaqiyati ta'minlanadi. Mabodo teskari bo'lsa, unda turg'unlik yuzaga keladi. Bunga sabab, noto'g'ri tahliliy ma'lumotlar, xulosalar, kutilmagan sharoitlar, resurslardan oqilona foydalana olmaslikdir. Strategiyani baholash va nazorat qilish rejalashtirishni mantiqiy yakunlovchi omili bo'lib hisoblanadi. U hodisalarning qayta aloqalanishini ta'minlash jarayonida strukturaviy bo'g'inlardagi bog'lanish imkoniyatlarini tahlil qiladi, baholaydi, aniqlaydi, xulosalar chiqaradi. Zaruratda rejalarni o'zgartiradi.

Davlat rejalari aniq va o'zgarmas tamoyillarga bo'ysundirilishi muhim. Ular islohotlarning bir maromda, izchil yo'nalishini ta'minlashga xizmat qiladi. Jumladan, rahbar o'z vazifalarini amalga oshirishida turli ilmiy sohalardagi ma'lumotlar va xulosalar bilan qurollanmog'i, bundan tashqari, improvizatsiya qilmog'i, quyilgan vazifalar yechimini topishda individual va kreativ yondashuvlarni tashkil etishi lozim. Mazkur tamoyillar oldin qabul qilingan qarorni o'zgartirish ehtimoli yoki o'zgaruvchan vaziyatdan kelib chiqib, qayta ko'rib chiqish imkoniyatini berishi zarur.

Strategik dastur va rejaning uyg'unligi hamda turli darajadagi qarorlarning mustahkam bog'liqligi muvaffaqiyatning kafolati. Mazkur birlik davlat organlarning strukturaviy bo'g'inlarida harakatlarni birlashtirish, barcha funksional bo'lim rejalarning kelishuvi bilan ta'minlanadi. Ayni paytda strategiyani amalga oshirish imkoniyatlarini tug'diradi. Strategik boshqaruv jarayonida dastur va rejani amalga oshirish uchun tashkiliy va huquqiy sharoitlar yaratilishi lozim.

Mazkur tamoyillar hokimiyat organlari faoliyatidagi ijro intizomining past sur'atlariga, shaxsiy mas'uliyatsizligiga barham beradi, kadrlar layoqati darajasini oshirishni talab qiladi, murakkab va chigal ish tartiblarini hamda tezkor yondashuvlar bilan o'zgartirishga xizmat qiladi. Eng muhimi, yo'nalishlarni belgilashning mavhum va noma'lum jihatlarini oydinlashtirish orqali tartiblashtirishga erishiladi.

Istiqbol maqsadlarni qo'ygan davlatlarning aksariyati milliy muvaffaqiyatlarni YAIMning o'sishida, fuqarolarining farovonlik darajasining yuksalishida, deb

qaraydi. Yaqin o'tmishda davlatning birlamchi vazifalari hosildorlikni oshirish, oltin-neftni ko'paytirish, armiyani mustahkamlash bilan izohlangan. Albatta, ushbu omillarni inkor etmagan holda bugun O'zbekistonda milliy qadriyatlar bilan qurollangan davlatning maqsadi fuqarolarning g'oyaviy e'tiqodi, bilim-salohiyati, jamiyatdagi mukammal qonunlar va barqaror ijtimoiy institutlarning mavjudligini ta'minlash asnosida amalga oshirish ko'zda tutadi.

Strategik maqsadlarning aynan inson kapitaliga va u orqali adolatli qonunlarning, faol ijtimoiy institutlar harakati tashkil etilishiga qaratilayotganligi bejizga emas. Shuning uchun har qanday islohotlar inson kapitalini rivojlantirish bilan amalda uning tamal toshi mustahkamlanadi.

Harakatlar strategiyasining birinchi ustuvor yo'nalishi bo'lgan davlat va jamiyat qurilishida asosiy vazifalar etib quyidagilar belgilandi. Davlat boshqaruvi idoralari faoliyatini tubdan takomillashtirish, boshqaruv idoralarining hududiy masalalarni hal qilishdagi mas'uliyat va javobgarligi kuchaytirish, mahalliy ijro va vakillik idoralari hamda mahallaning institutsional asoslarini yanada takomillashtirish, korrupsiyaning har qanday ko'rinishiga murosasiz bo'lish kundalik hayot tarzimizga aylantirish, islohotlar samarasini har bir inson o'z hayotida his etishi uchun qabul qilinayotgan hujjatlar ijrosini o'z vaqtida va samarali ta'minlash, davlat va jamiyat boshqaruvida ayollarning o'rni va mavqeini yanada mustahkamlash, erkin fuqarolik jamiyatini rivojlantirishda nodavlat notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalarini qo'llab-quvvatlashdan iborat edi.

Davlat boshqaruvi idoralari faoliyatini tubdan takomillashtirishda, bir-birini takrorlaydigan idoralar, funktsiyalar va byurokratik to'siqlar qisqartirildi. Davlat boshqaruvi xodimlari sonini o'rtacha 15 % optimallashtirildi. Masofaviy xizmatlar ulushini 60% ga chiqarildi.

Islohotlar jarayonida parlamentning roli oshirildi. Amalga oshirilayotgan demokratik islohotlar va transformatsiya jarayonlarida parlament nazoratini kuchaytirish, ijro etuvchi hokimiyatning vakillik organlari oldidagi hisobdorligini ta'minlash bo'yicha bir qator yangi tartiblar joriy etish hamda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi faoliyati samaradorligini oshirishning ustuvor

vazifalardan biri sifatida tanlab olindi. Samarali parlament nazoratining amalga oshirilishini ta'minlash maqsadida Bosh vazir o'rinbosarlari, vazirlar va davlat qo'mitalari raislari nomzodini Bosh vazir taqdimiga binoan Qonunchilik palatasi tomonidan ma'qullash va Prezident tomonidan tasdiqlash tartibi belgilandi.

Ommaviy axborot vositalarining o'rni va ro'li oshirildi. 2016-yilga qadar solishtirganda OAB lar soni 379 taga ko'paydi.

Harakatlar strategiyasini amalga oshirish uchun izchil ravishda yillarga beriladigan nomlardan kelib chiqib 5 ta davlat dasturi qabul qilgani, ularni amalga oshirishga 114 trln. So'm va qariyb 31 mlrd. AQSh dollari yo'naltirilgan, O'zbekistonni rivojlantirish uchun jami 118 ta g'oya ilgari surilgani hamda o'tgan davrda Harakatlar strategiyasini ro'yobga chiqarish uchun 311 ta qonun 2000 ga yaqin O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, 3000 dan ziyod Hukumat qarorlari qabul qilingan.

2018-yilda fuqarolarning huquqlari va tadbirkorlarning manfaatlarini himoya qilish uchun davlat organlari va mansabdor shaxslarning noqonuniy xatti-harakatlari (yoki harakatsizligi) ishlarini ko'rib chiqish uchun ma'muriy sudlar tuzildi. Ma'muriy sudlar tomonidan 2017-yildan 2021-yilning sentyabriga qadar 68 mingta ariza ko'rib chiqilib, 44,3 mingtasi qondirildi, xususan hokimlarning 5,3 mingta qarori noqonuniy deb topildi. 2017–2020-yillarda respublikaning tashqi savdo aylanmasi 1,4 barobarga o'sdi, inflyatsiya darajasi 18,8% dan 11,1% gacha pasaydi, oltin-valyuta rezervlari 26,4 mlrd. Dollardan 34,9 mlrd. Dollargacha oshdi.

O'zbekiston barcha eksport qilinadigan tovarlar va xizmatlar bo'yicha bojxona bojlarini bekor qildi, eksport va litsenziyalash tartibi amallarini soddalashtirdi, 60% import qilinuvchi tovarlar uchun bojxona bojlarining "nol" stavkalarini belgiladi va import bojxona bojlari stavkalarini 6,45% gacha kamaytirdi. Islohotlar natijasida kichik biznes sektori sezilarli darajada o'sdi: 2016-yilda respublikada 27 ming, 2020-yilda esa – 93 ming kichik tadbirkorlik subektlari ro'yxatdan o'tkazildi. 2017–2020-yillarda O'zbekiston dori-darmonlar va tibbiy maqsadli buyumlar uchun 1618 mlrd. So'm ajratdi (1991-2016-yillarda 227 mlrd. So'm bo'lgan). Ulardan 61,6 mlrd. So'm qismi onkologik kasalliklarni davolash uchun dorilarga (1991-2016-

yillarda 8,3 mlrd. So‘m), 217,4 mlrd. So‘m – gematologiya va onkogematologiya uchun dorilarga (1991-2016-yillarda 2,8 mlrd. So‘m) yo‘naltirilgan.

Xalq ta’limi tizimidagi islohotlar natijasida 2017–2020-yillarda 328 ta yangi maktab barpo etildi va 11 yillik majburiy maktab ta’limi tiklandi.

Maktabgacha ta’lim tizimida ham o‘zgarishlar yuz berdi. 2016-yilda 5,2 ming bolalar bog‘chalari faoliyat yuritgan bo‘lsa, 2020-yilda ular 18,3 mingga yetdi (shu jumladan davlat bog‘chalari soni 5 mingdan 6,2 mingga oshdi). Bolalarning maktabgacha ta’lim bilan qamrab olinishi darajasi 2020-yilda 61% ga yetdi, 2016-yilda esa 27,7% bo‘lgan edi. O‘zbekistonda kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha faol ishlar olib borilmoqda: kambag‘allik darajasi 2000-yildagi 28% dan 2020-yilda 11% gacha qisqardi.

O‘zbekiston birinchi marta diniy masalalar bo‘yicha “alohida xavotir uyg‘otuvchi” davlatlar ro‘yxatidan chiqarildi. Qo‘shni davlatlar bilan do‘stona va o‘zaro manfaatli aloqalar mustahkamlanib, chegaralar hamda suv-energetik resurslardan foydalanishga oid masalalar tartibga solindi.

2021-yilda O‘zbekistonda 86 ta davlat fuqarolari uchun vizasiz rejim amal qildi (2016-yilda u 9 ta davlat uchun amal qilar edi), shu bilan birga respublikamiz xalqaro reytinglarda bir nechta pozitsiyaga yuqoriroq ko‘tarildi.

O‘zbekistonning mudofaa salohiyati mustahkamlandi: kontrakt asosidagi harbiy xizmatchilarning ulushi 68% gacha o‘sdı (2016-yilda 37%), qo‘shinlarning zamonaviy qurol-yarog‘ bilan jihozlanishi darajasi 5 barobarga ortdi. Shuningdek, xalqaro konferentsiya ishtirokchilari tomonidan Harakatlar strategiyasi globallashtirish sharoitida jahonda tub o‘zgarishlar kechayotgan murakkab bir vaziyatda, O‘zbekiston uchun siyosiy, huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy islohotlarning eng muhim besh ustuvor yo‘nalishini amalga oshirishning yaqin istiqbolga mo‘ljallangan muhim milliy elektron hujjati ekanligi amalda to‘laqonli o‘z aksini topgan edi.

Shu o‘rinda ta’kidlash joizki, Harakatlar strategiyasining birinchi ustuvor yo‘nalishi Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish borasida bir qator ma’muriy islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 110 ta samarasiz faoliyat ko‘rsatayotgan idoralararo organlar faoliyati tugatildi. 10 ta yangi vazirlik va

idoralar tuzilib, 6 ta davlat funktsiyasi xususiy sektorga o'tkazildi.

2017-yildan boshlab O'zbekistonda Xalq qabulxonalari va Prezidentning Virtual qabulxonalari faoliyati yo'lga qo'yildi. Ular aholi bilan bevosita muloqotni, tezkor javob berishni va joylarda muammolar hal etilishini ta'minlab kelmoqda. 2017-yildan 2020-yilgacha ular orqali 10,1 mln. murojaatlar o'rganilib ijobiy hal etilgan.

Byurokratiyaga qarshi kurashish natijasida davlat xizmatlaridan foydalanish uchun zarur bo'lgan hujjatlar soni 2 barobarga (167 dan 79 gacha) qisqartirildi. 4 yil ichida "Yagona darcha" tamoyili asosida taqdim etiladigan xizmatlar soni 10 barobarga (16 dan 157 gacha) oshdi.

Harakatlar strategiyasining ikkinchi ustuvor yo'nalishi bo'lgan Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimini yanada isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha O'zbekistonda olib borilayotgan izchil islohotlar fonida qonun ustuvorligini ta'minlash odil sudlovga erishish imkoniyatini lozim darajada ta'minlash eng ustuvor vazifalardan biri sifatida belgilandi.

Sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish, fuqaro va tadbirkorlarning huquq va qonuniy manfaatlarini ishonchli himoya qilish choralarini kuchaytirish, odil sudlovni samarali ta'minlash hamda sudyalar hamjamiyati rolini oshirish bo'yicha izchil ishlar olib borildi.

Xuquq ustuvorligi indeksi (The Rule of Law index) ko'rsatkichlariga ko'ra, O'zbekiston 2019 yilda 128 davlat ichidan 94-o'rinni egallagan bo'lsa, 2020-yilda 92-o'ringa yuqoriladi. Sudlar mustaqilligi ta'minlanishi natijasida fuqarolarga nisbatan oqlov hukmi chiqarildi.

1991-2016-yillar mobaynida jami 138 ta oqlov hukmi chiqarilgan bo'lsa, 2017-2020-yillarda 2770 nafar fuqaroga nisbatan oqlov hukmi chiqarilgan.

2021-yil yakuni bo'yicha O'zbekiston korrupsiya darajasi bo'yicha reytingda 180 mamlakat orasida 140-o'rinni egalladi. Bu haqda "Transparency International" xalqaro tashkilotining "Korrupsiyani qabul qilish indeksi"ning yangilangan reytingida qayd etilgan. Propiska tizimi isloh qilindi.

Uchinchi ustuvor yo'nalish Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishni ustuvor yo'nalisharining asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi.

Kambag'allikni qisqartirish borasida kompleks yondashuv va nostandart usullarni joriy etish; tovar va moliya bozorlarida erkin raqobat muhitini shakllantirish hamda tadbirkorlarga xomashyo sotib olish uchun teng imkoniyatlar yaratish; tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish bo'yicha yanada qulay sharoitlar yaratish. Iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda davlat kompaniyalarini transformatsiya qilishni jadallashtirish; iqtisodiy o'sishga, avvalo, raqobatdosh sanoat zanjirlarini yaratish hamda bunday loyihalarga investitsiyalarni ko'paytirish; makroiqtisodiy barqarorlik – iqtisodiy islohotlarning mustahkam poydevoridir. Qishloq xo'jaligida hosildorlik va samaradorlikni keskin oshirish.

Valyuta bozorini liberallashtirilishi. Valyuta siyosati va tashqi savdo faoliyati sohasini takomillashtirish bo'yicha ko'rilgan chora-tadbirlar mamlakatimiz iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, eksport salohiyatini oshirish, zamonaviy, eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishlarni hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini barqaror rivojlantirishga xizmat qildi. 2017-yil 5-sentyabrda milliy valyuta-so'mni erkin ayirboshlashga ruxsat berilgani bu yo'lda tashlangan ilk qadam bo'ldi.

Mamlakatimizda biznes yuritish shart-sharoitlarni yanada yaxshilash, tadbirkorlikni rivojlantirishga oid islohotlarni izchil davom ettirish, tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish, ularni zarur moliyaviy va infratuzilmaviy resurslar bilan ta'minlash borasida salmoqli ishlar amalga oshirildi.

To'rtinchi ustuvor yo'nalish Ijtimoiy sohani rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari bo'yicha aholi bandligini ta'minlash va yangi ish o'rinlari tashkil etish borasida ishlar jadallashtirildi. O'zbekistonda barqaror o'sib borayotgan aholi bandligini ta'minlash eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki, aholining yillik o'sish darajasi 600-700 mingni tashkil etmoqda. Bu borada ijtimoiy muhofazaga muhtoj, ish topishda qiynalayotgan va mehnat bozorida teng shartlarda raqobatlasha olmaydigan shaxslarni ishga joylashtirish, xalqaro mehnat tashkiloti tavsiyalari asosida ishlab chiqilgan metodika bo'yicha mehnat resurslari, bandlik va aholini ishga joylashtirishni har tomonlama tahlil qilish, sifatli va xolisona baholash ayniqsa mehnat bozoriga ilk bor kirib keluvchi mehnatga layoqatli yoshlar, aholi

bandligini ta'minlash dasturi samaradorligini oshirish, mehnat bozorida ehtiyoj yuqori bo'lgan mutahassislarni tayyorlash tizimini kengaytirish, ishsiz fuqarolarni kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish kabi vazifalarni hal etishda bir qator ijobiy tendensiyalar kuzatildi.

Beshinchi ustuvor yo'nalish Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlash hamda chuqur o'ylangan, o'zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasida, terrorizm xavfi darajasi buyicha Global Terrorism Index reytingida O'zbekiston 2018-yilga nisbatan o'z pozitsiyasini uch pog'onaga yaxshilab, 135-o'ringa ko'tarildi. Amerikaning "Gallups" jamoatchilik fikrini o'rganish instituti reytingi buyicha 2020-yilda O'zbekiston Norvegiya, Avstriya, Shveytsariya, BAA bilan bir qatorda dunyodagi eng xavfsiz mamlakatlar o'ntaligiga kirdi.

O'zbekiston armiyasi 2018-yilda Military Strength Ranking xalqaro reytingida 39-o'ringa ko'tarildi (2017-yilda 48-o'rin) hamda Markaziy Osiyo mintaqasida eng yuqori ko'rsatkichni qayd etdi. 2017-2020-yillarda Qurolli kuchlarning professionallik darajasi 68% zamonaviy qurol bilan ta'minlanganligi 42% tashkil etadi.

2018-yilning yanvar-aprel oylarida respublika miqyosida bir nechta bosqichdan iborat Qur'oni karim tilovati bo'yicha qorilar ochiq, musobaqasi tashkil etilib, unda 5 ming nafardan ziyod hamyurtimiz qatnashdi.

Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi tomonidan Imom Buxoriy, Imom Moturidiy, Imom Nasafiy, Alouddin Usmondiy, Saffar Buxoriy kabi islom olamidagi ulug' allomalar asarlarining aksariyati tarjima qilinib, 50 dan ziyod kitob nashr etildi.

Har qanday faoliyatning yakunida kutilgan natijalarni olish uni aniq strategiya asosida olib borishni taqozo etadi. Strategiya tushunchasi yunon tilidan στρατηγία – sarkardaning san'ati iborasidan olingan bo'lib, dastlab harbiy ibora sifatida keng qo'llanilgan. Keyinchalik esa, mazkur ibora turli maqsadlarni o'zida jamlagan va o'sha maqsadlarga erishish yo'lidagi umumiy hatti-harakatlar majmui o'laroq qayd etilgan. Jahonning taraqqiy etgan mamlakatlari faoliyatiga e'tibor qaratadigan

bo'lsak, strategiyaning turli nom va iboralar bilan atalganini ko'rish mumkin. Masalan, taraqqiyot modeli, rivojlanish yo'llari, dasturlari, milliy dasturlar va h.k. Dunyo tarixida, rivojlanishning "Yapon modeli", "AQSH modeli", "Shved modeli", "Turk modeli" va boshqa o'zining natijadorligi bilan alohida ajralib turuvchi modellarni ko'rsatish mumkin.

Bugungi davrda Yangi O'zbekiston "Inson qadri ustuvor bo'lgan jamiyat va xalqparvar davlat" degan muhim g'oya negizida barpo etilmoqda. Davlatimiz Rahbari belgilab bergan bu ulug'vor maqsad asosida xalqimiz yangidan-yangi islohotlarning haqiqiy muallifiga aylanib bormoqda. Harakatlar strategiyasida belgilangan maqsad va vazifalar jamiyat taraqqiyotida o'zining aniq natijalarini ko'rsatgandan so'ng, 2022-yildan boshlab yangi davr chaqiriqlaridan kelib chiqqan holda "Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari" tamoyili asosida keyingi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi qabul qilindi.

Taraqqiyot strategiyasi 100 ta milliy maqsadlarni qamrab olgan quyidagi yettita ustuvor yo'nalishdan iborat:

Birinchi yo'nalish: inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish;

Ikkinchi yo'nalish: O'zbekistonda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish;

Uchinchi yo'nalish: milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash;

To'rtinchi yo'nalish: adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish;

Beshinchi yo'nalish: ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish;

Oltinchi yo'nalish: milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda umumbashariy muammolarga yondashish;

Yettinchi yo‘nalish: O‘zbekiston xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq, progmatik va faol tashqi siyosat olib borish.

Harakatlar strategiyasidan farqli shundaki, Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi O‘zbekistonni 5 yilda rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo‘nalishi doirasida 100 ta maqsadga erishishga qaratilgan va 2022-yilda amalga oshirilishi lozim bo‘lgan 398 ta chora-tadbirni o‘z ichiga olgan. Ushbu maqsadlarga erishish yo‘lida amalga oshiriladigan sa’y-harakatlar ham aniq. Ular, o‘z navbatida, samaradorlik va natijadorlikni nazorat qilishni anchayin osonlashtiradi. Boshqacha qilib aytganda, rejalashtirilgan islohotlar natijadorligini taraqqiyotning maqsadlariga erishganlik darajasiga muvofiq ravishda baholash tizimi joriy etilmoqda. Taraqqiyot strategiyasini ishlab chiqishda va qabul qilishda Harakatlar strategiyasiga nisbatan mamlakatimiz aholisining ishtiroki sezilarli darajada ortdi. Bu bilan hujjatning yanada xalqchilligi ta’minlandi. Bunga, xususan faqatgina uchta asosiy elektron platformaga jamoatchilik muhokamalari yakuni bo‘yicha kelib tushgan 17 mingdan ziyod fikr-mulohazalar yaqqol dalil bo‘la oladi. Bunda, Harakatlar strategiyasi doirasida boshlangan xalq bilan muloqot tizimi muhim rol o‘ynaganini alohida e’tirof etish joiz. Chunki, aynan Harakatlar strategiyasida belgilab berilgan ishlarni amalga oshirish jarayonida davlat organlarining aholi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqoti yo‘lga qo‘yildi, yildan-yilga shaffoflik ortib bordi. Bu esa o‘z-o‘zidan aholining davlat organlariga nisbatan munosabatini tubdan o‘zgartirdi, uning faolligi, islohotlarga ishonchi va daxldorligini kuchaytirdi. Eng muhimi, fuqarolar tomonidan davlat organlari oldiga masala qo‘yish imkoniyatlari yanada kengaydi. Strategiyada yaqin va o‘rta istiqbolda mamlakatimizning rivojlanish tendensiyalari qanday bo‘lishi, bu boradagi ustuvor vazifalar belgilangan. “Harakatlar strategiyasidan – Taraqqiyot strategiyasi sari” degan tamoyil asosida islohotlarning uzviyligi va davomiyligini ta’minlashga alohida e’tibor qaratilgan. Jumladan, Harakatlar strategiyasi har bir sohada ulkan islohotlarni amalga oshirish bilan boshlangan bo‘lsa, Taraqqiyot strategiyasida esa mazkur islohotlar uzviyligi ta’minlangani holda davom ettiriladi, to‘plangan tajriba va imkoniyatlar asosida islohotlar yanada qat’iylik va jadallik bilan takomillashtirilib boriladi. Bunda

natijadorlik koeffitsiyenti ortib, olib boriladigan islohotlarning samaradorligi ortadi. Taraqqiyot strategiyasini ijro qilish bo'yicha mexanizm takomillashtirildi. Xususan, Prezident Shavkat Mirziyoyevning "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni bilan strategiyani amalga oshirish bo'yicha milliy komissiya tarkibi tasdiqlandi. E'tiborli jihati shundaki, ushbu komissiya tarkibi mamlakatdagi davlat organlari mas'ullari va jamoatchilik faollaridan tarkib topgan. Komissiya a'zolari Taraqqiyot strategiyasining bevosita amalga oshirilishi va tegishli mutassaddilar ustidan bu borada nazoratning ta'minlanishiga mas'ul etib belgilangan. Taraqqiyot strategiyasining har bir bosqichini amalga oshirishda jamoatchilik nazorati ishtirokining kuchaytirilayotgani ham e'tiborga molik. Tabiiyki, bunday nazoratni amalga oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratilayotgani esa alohida diqqatga sazovor. Turli jabhalaru sohalarning raqamlashtirilishi, shuningdek, elektron platformalar tashkil qilinishining rejalashtirilishi, eng avvalo ushbu tashkilotlarning o'z faoliyatida samaradorlikka erishishi uchun xizmat qilsa, boshqa tomondan aholining davlat organlari faoliyatidan qoniqish hissini shakllantirishga turtki bo'ladi. Shuningdek, ushbu shaffoflik va ochiqlik jamoatchilik nazoratini samarali amalga oshirish imkonini ham beradi. Undan tashqari, barcha darajadagi davlat organlarining xalq vakillari– deputatlar oldidagi hisobdorligi ortayotganligi ham davlat organlari ustidan nazoratning kuchayishi, mutassaddilarning o'z vazifalariga mas'uliyat bilan yondashishlariga xizmat qiladi.

Yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi mamlakatimiz rivojining muhim fundamental asoslarini o'zida qamrab olgan bo'lib, faoliyatimizning ustuvor vazifalarini belgilab beradi. Xalq bilan muloqot mexanizmlari va ta'sirchan jamoatchilik nazoratining asoslarini takomillashtirishga, ta'lim tizimini yanada insonparvarlashtirishga, inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirishga hamda xalqaro hamjamiyatdagi davlatimiz mavqe'i va obro'sini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son farmoniga muvofiq "O'zbekiston — 2030" strategiyasi tasdiqlandi. Mazkur hujjat

kelgusi 7 yilda O‘zbekistonning asosiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab beruvchi muhim hujjat hisoblanib, 5 ta ustuvor yo‘nalish doirasida 100 ta maqsadga erishishga qaratilgan. Uning maqsadlari va samaradorlik ko‘rsatkichlari aholi tomonidan oson qabul qilinib, tushunish uchun qulay shaklda bayon etilgan.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi mamlakatning barqaror va inklyuziv rivojlanishini ta‘minlash maqsadida ishlab chiqilgan va O‘zbekistonning uzoq muddatli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi. Unda turli sohalardagi islohotlar, iqtisodiy o‘shish, ta‘lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimlarining takomillashtirilishi, ekologik barqarorlikni ta‘minlash va davlat boshqaruvini zamonaviylashtirish kabi maqsadlar ko‘zda tutilgan.

Shuningdek, Strategiya xalqimizning erkin va farovon, qudratli Yangi O‘zbekistonni barpo etish bo‘yicha xohish-irodasini ro‘yobga chiqarish, har bir fuqaroga o‘z salohiyatini rivojlantirish uchun barcha imkoniyatlarni yaratish, sog‘lom, bilimli va ma‘naviy barkamol avlodni tarbiyalash, global ishlab chiqarishning muhim bo‘g‘iniga aylangan kuchli iqtisodiyotni shakllantirish, adolat, qonun ustuvorligi, xavfsizlik va barqarorlikni kafolatli ta‘minlash maqsadlariga xizmat qiladi.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini amalga oshirish jarayonida orttirilgan tajriba va jamoatchilik muhokamasi natijalari asosida ishlab chiqilgan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi o‘zida quyidagi asosiy g‘oyalarni aks ettirgan:

barqaror iqtisodiy o‘shish orqali daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan davlatlar qatoridan o‘rin olish;

—aholi talablariga va xalqaro standartlarga to‘liq javob beradigan ta‘lim, tibbiyot va ijtimoiy himoya tizimini tashkil qilish;

—aholi uchun qulay ekologik sharoitlarni yaratish;

—xalq xizmatidagi adolatli va zamonaviy davlatni barpo etish;

—mamlakatning suvereniteti va xavfsizligini kafolatli ta‘minlash.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi quyidagi 5 ta ustuvor yo‘nalishdan iborat:

—har bir insonga o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarish uchun munosib sharoitlar yaratish (44 ta maqsad);

- barqaror iqtisodiy o‘rta ta’lim orqali aholi farovonligini ta’minlash;
- suv resurslarini tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish (17 ta maqsad);
- qonun ustuvorligini ta’minlash, xalq xizmatidagi davlat boshqaruvini tashkil etish (12 ta maqsad);
- “xavfsiz va tinchliksevar davlat” tamoyiliga asoslangan siyosatni izchil davom ettirish (16 ta maqsad).

Qarorga ko‘ra, 2024 yil 1 yanvardan (11 ta maqsad):

davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilariga oqsil, vitamin va minerallar bilan boyitilgan sut, yod bilan to‘yintirilgan non mahsulotlari berilishi yo‘lga qo‘yiladi;

Xorazm viloyatining Qo‘shko‘pir va Xonqa tumanlarida eksperiment tariqasida, barcha boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ta’lim planshetlari bilan ta’minlanib, kelgusida mazkur tajriba respublikaning barcha hududlarida bosqichma-bosqich joriy etiladi;

banklarning nodavlat umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari faoliyatini yo‘lga qo‘yish uchun qiymati 20 milliard so‘mgacha kreditlar bo‘yicha, foiz stavkasi asosiy stavkadan oshadigan, lekin uning 1,5 baravaridan ko‘p bo‘lmagan qismini qoplash uchun kompensasiya taqdim etish amaliyoti yo‘lga qo‘yiladi.

2023/2024 o‘quv yilidan umumiy o‘rta ta’lim muassasalari 10-sinf o‘quvchilarini kasb-hunarlariga o‘rgatish kurslari joriy etiladi. Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan maktablar umumiy o‘rta ta’lim muassasalari uchun “tayanch maktab” etib belgilanadi.

Prezident farmoni bilan “O‘zbekiston — 2030” strategiyasini amalga oshirish va uning maqsadli ko‘rsatkichlariga erishish barcha davlat organlari va tashkilotlari faoliyatida eng ustuvor vazifa etib belgilangan.

Unga ko‘ra, “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi doirasida Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan va amalga oshirilishi davom etayotgan, o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan barcha maqsadlarga erishish va dolzarb vazifalar bajarilishi ta’minlanadi.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasi O‘zbekistonda har bir yilga beriladigan

nomlardan kelib chiqib qabul qilinadigan Davlat dasturlari asosida amalga oshirib boriladi. Strategiyaning to'liq, o'z vaqtida va sifatli bajarilishini tashkil etish, shuningdek, uni amalga oshirish bo'yicha tegishli yillik dasturlarni tayyorlash va ijrosini muvofiqlashtirish "O'zbekiston — 2030" strategiyasini amalga oshirish bo'yicha Respublika komissiyasi zimmasiga yuklangan.

Shuni alohida aytib o'tish lozimki, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi yuqridagi 5 ta ustuvor yo'nalishi doirasida o'z dolzarbligini yo'qotmagan barcha maqsadlarga erishish, shuningdek, Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish ta'minlanadi.

"O'zbekiston – 2030" strategiyasining ahamiyati. «O'zbekiston – 2030» strategiyasi O'zbekistonning uzoq muddatli rivojlanish yo'nalishlarini belgilab beruvchi va davlatning barqaror iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyoti uchun mustahkam poydevor yaratishga qaratilgan muhim dasturiy hujjatdir. Bu strategiya Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan ishlab chiqilgan va mamlakatning 2030-yilgacha bo'lgan asosiy maqsadlarini, yo'nalishlarini hamda natijalarini aniq belgilaydi.

"O'zbekiston – 2030" strategiyasining asosiy yo'nalishlari va maqsadlari Yashil iqtisodiyot va ekologik barqarorlik: Strategiya ekologik muammolarni bartaraf etish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga katta ahamiyat beradi. Uglarod emissiyalarini qisqartirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish va suv resurslarini samarali boshqarish asosiy vazifalardan biridir.

Iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlik: O'zbekistonning yalpi ichki mahsulotini (YAIM) jadal sur'atlarda oshirish; eksport salohiyatini kuchaytirish va global bozor raqobatida faol ishtirok etish; innovatsion texnologiyalarni joriy qilish va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish.

Texnologik taraqqiyot va raqamli iqtisodiyot: Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyaning muhim yo'nalishlaridan biridir. Sun'iy intellekt, axborot texnologiyalari va raqamli xizmatlarni keng joriy qilish orqali davlat boshqaruvi va iqtisodiy faoliyat samaradorligini oshirish ko'zda tutilgan.

Ijtimoiy adolat va farovonlik: Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini isloh qilish;

aholi turmush darajasini oshirish va kambag'allikni qisqartirish; jamiyatda ijtimoiy himoya tizimlarini yanada takomillashtirish.

Hududiy rivojlanish va infratuzilma modernizatsiyasi:

Strategiya barcha hududlarni izchil rivojlantirishga qaratilgan. Bu borada: transport va energetika infratuzilmasini modernizatsiya qilish; qishloq va shaharlar o'rtasidagi farqlarni qisqartirish; zamonaviy shaharsozlik konsepsiyalarini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Global integratsiya: O'zbekistonni xalqaro savdo va investitsiyalarning faol ishtirokchisiga aylantirish; strategik sheriklikni kengaytirish va qo'shni davlatlar bilan o'zaro manfaatli munosabatlarni mustahkamlash.

"O'zbekiston – 2030" strategiyasining ahamiyati. Barqaror rivojlanish maqsadlariga moslashuv: Strategiya BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM)ga muvofiq ishlab chiqilgan bo'lib, O'zbekistonning global miqyosda barqaror rivojlanayotgan davlatlar qatorida o'z o'rnini mustahkamlashiga xizmat qiladi.

Yangi iqtisodiy modelga o'tish: Strategiya iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish va innovatsion rivojlanishga asoslangan yangi iqtisodiy modelni yaratishni maqsad qilgan. Bu model xalqaro bozorlarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkonini beradi.

Aholi farovonligini oshirish: Strategiya kambag'allikni qisqartirish, ish o'rinlarini ko'paytirish va aholini sifatli ta'lim va sog'liqni saqlash xizmatlari bilan ta'minlashni ko'zda tutadi. Bu jamiyatning barcha qatlamlarida ijtimoiy tenglikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish: Strategiya davlat boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish va raqamlashtirish orqali davlat xizmatlarini yanada qulay va samarali qilishga qaratilgan.

Xalqaro obro'ni oshirish: Strategiya O'zbekistonni Markaziy Osiyo mintaqasida yetakchi davlatga aylantirish va xalqaro hamjamiyatda davlatning iqtisodiy-siyosiy mavqeini mustahkamlashga yordam beradi.

Kelajak uchun mustahkam poydevor yaratish: Ushbu strategiya O'zbekistonni

2030-yilgacha rivojlantirish bo'yicha aniq yo'nalishlarni belgilab, uzoq muddatli istiqbollarni amalga oshirishda poydevor vazifasini bajaradi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatni jadal rivojlantirish uchun muhim dasturiy asos bo‘lib, uning amalga oshirilishi natijasida O‘zbekiston yanada barqaror, farovon va raqobatbardosh davlatga aylanadi. Ushbu strategiya aholi farovonligini oshirish bilan birga, xalqaro miqyosda O‘zbekistonning obro‘cini oshirish va milliy manfaatlarni himoya qilishga xizmat qiladi.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Mustaqillikka erishganidan so‘ng, O‘zbekiston oldida qanday dolzarb va mas’uliyatli vazifalar turgan edi?

2. O‘zbekistonning Birinchi Prezidenti Islom Karimov yangi jamiyat qurish uchun qaysi besh tamoyilni asoslab bergan edi?

3. Yangi O‘zbekiston konsepsiyasining asosiy mazmuni va tamoyillari nimalardan iborat?

4. “Yangi O‘zbekiston” tushunchasining tub ma’no-mazmuni va davlatimiz rivojlanishining bugungi bosqichidagi bosh g‘oyasi nimadan iborat? Uning Harakatlar strategiyasi va Taraqqiyot strategiyasidan asosiy farqli jihatlarini tushuntirib bering.

5. “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi mamlakatning qaysi sohalarida rivojlanishni maqsad qilgan?

6. Strategiya, siyosat va taktikani ajratib beruvchi asosiy farq nima?

7. Davlatning strategik maqsadlari nima bilan amalga oshirilishi nazarda tutilgan?

8. Strategiyani amalga oshirish jarayonidagi asosiy xavflar nimalardan iborat?

9. Parlament nazoratini kuchaytirish uchun qaysi yangi tartiblar joriy etildi?

10. “O‘zbekiston-2030” strategiyasida belgilangan islohotlarning markazida turgan “Inson qadri uchun” g‘oyasi ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy sohalarda qanday amaliy ifodasini topmoqda? Misollar keltiring.

11. “O‘zbekiston-2030” strategiyasining 5 ta ustuvor yo‘nalishini sanab o‘ting va ularning ichida har bir inson salohiyatini ro‘yobga chiqarish hamda barqaror iqtisodiy o‘rishni ta‘minlashga qaratilgan vazifalarga to‘xtaling.⁴

12. Konsepsiya va strategiyada yoshlar ta‘lim-tarbiyasi, ilm-fanni rivojlantirish hamda ma‘naviy asoslarni mustahkamlash masalalariga nima uchun alohida urg‘u berilgan? Bu maqsadlarning uchinchi Renessans poydevorini barpo etish bilan bog‘liqligini asoslang.

13. “O‘zbekiston-2030” strategiyasida ekologik xavfsizlik (global iqlim o‘zgarishi sharoitida) va mamlakatimizning tashqi siyosatdagi yangi tamoyillari (xavfsiz va tinchliksevar davlat kontsepsiyasi) qanday belgilangan?

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risidagi 2023 yil 11 sentabrdagi Farmoni.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 03.10.2022 y. 559-son "Oliy ta‘lim tashkilotlarida masofaviy ta‘lim shaklini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Qarori.

3. Oliy ta‘lim tashkilotlarida masofaviy ta‘limni tashkil etish tartibi to‘g‘risida Nizom (O‘zR VM 03.10.2022 y. 559-son qaroriga ilova).

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 24.09.2021 y. 606-son "O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim muassasalarida ikkinchi va undan keyingi oliy ta‘limni olish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi Qarori.

5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 31.12.2020 y. 824-son "Oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Qarori.

6. Oliy ta‘lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to‘g‘risida Nizom (O‘zR VM 31.12.2020 y. 824-son qaroriga 1-ilova).

7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 21.11.2017 y. 930-son "Oliy ta‘lim muassasasida sirtqi (maxsus sirtqi) va kechki (smenali) ta‘limni tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida"gi Qarori

8. «Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida» O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 fevraldagi PF-4958-son Farmoni

9. «Oliy ta’lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslari to‘g‘risidagi nizomga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida» O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 27 fevraldagi 103-son qarori

10. “Oliy ta’lim muassasasi professor-o‘qituvchilar tarkibining o‘quv, ilmiy-metodik, ilmiy-tadqiqot, tashkiliy metodik, ma’naviy axloqiy va tarbiyaviy ishlar yuklamasini aniqlash qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining buyrug‘i 19.10.2015 yilda ro‘yxatdan o‘tgan, ro‘yxat raqami 2720, kuchga kirish sanasi 26.10.2015.O‘R QHT, 2015 y., 42-son.

11. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2015 y., 33-son.

12. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2015 y., 42-son.

13. Oliy ta’lim. Meyoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami(II): B.Y.Xodiyev tahriri ostida shakllantirildi; Tuzuvchilar: I.Majidov, B.Raximov, R.Musurmonov, S.Buzrukxonov, B.Rajabov, R.Rajabboyev, H.Nazarov, Sh.Avezov, B.Qodirov.- T.: “Tafkkur-Buston”, 2013/ 576 b.

14. Oliy ta’lim. Meyoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami(II): B.Y.Xodiyev tahriri ostida shakllantirildi; Tuzuvchilar: I.Majidov, B.Raximov, R.Musurmonov, S.Buzrukxonov, B.Rajabov, R.Rajabboyev, H.Nazarov, Sh.Avezov, B.Qodirov.- T.: “Tafkkur-Buston”, 2013/ 512 b.

15. “O‘rindoshlik asosida hamda bir necha kasbda va lavozimda ishlash tartibi to‘g‘risida”gi Nizomi 18.10.2012 y. 297-sonli Qaror

16. “Oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim hamda oliy malakali ilmiy va ilmiy pedagogik kadrlarni tayyorlash attestatsiyadan o‘tkazish tizimini takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi 2012 yil 28 dekabrda 365-sonli Qaror.

17. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (Yangi tahriri, O‘zR 30.04.2023 y. referendumda qabul qilingan, O‘zR 01.05.2023 y. O‘RQ-837-son Konstitutsiyaviy Qonuniga muvofiq tasdiqlangan)

2-MAVZU: MILLIY MA'NAVIYAT VA QADRIYATLAR, YANGI O'ZBEKISTONNING MA'NAVIY SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHI.

Tayanch tushunchalar: *milliy ma'naviyat, milliy qadriyatlar, ma'naviy-madaniy meros, milliy o'zlikni anglash, ma'naviy yuksalish, ma'naviy taraqqiyot*

Yangi O'zbekiston, uchinchi Renessans, ma'rifatli jamiyat, inson qadri, milliy va umuminsoniy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, ta'lim va tarbiya uyg'unligi ma'rifat va madaniyat, tarixiy xotira, buyuk allomalar merosi, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi, ma'naviy xavfsizlik, Yangi O'zbekistonning ma'naviy qiyofasi, innovatsion tafakkur, Yangi O'zbekistonning ma'naviy poydevori

Azal azaldan ota bobolarimiz ilmu –ma'rifatni ulug'lab ta'lim va tarbiyaning avlodlar kamolotida asosiy poydevor ekanligini e'tirof etib kelganlar. Qaysiki davlatda yoki mamlakatda millat taqdiri ertasi va kelajagiga e'tibor qaratilar ekan o'sha mamlakat o'sha davlat shubhasiz gullab yashnaydi qudratli va buyuk yurt sifatida tan olinadi.

Prezidentimizning ko'plab chiqishlarida va “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi” asarlarida ma'naviyatni teran tahlil qilib ma'naviyatli yoshlar yurt kelajagi ekanligi ularni tarbiyalab kelajakda eng ishonchli qo'llarga topshirishimiz kerakligi haqida dildan qayg'uradilar. O'z ma'ruzalarida bot bot XX asr taraqqiyparvar o'zbek jadidchilik harakatining namoyandalari faoliyatiga murojaat qilib, mana shunday yuksak amallar ya'ni yoshlar tarbiyasiga naqadar katta e'tibor berilganligiga e'tiboringizni qaratadilar. Bu bejiz emas jadidchilar xalqimizning ma'naviyatini ommaviy ravishda yuksaltirish bilangina ham iqtisodiy, ham ma'naviy taraqqiyotga erishmoq bilan o'zbekning jahon miqyosida tegishli o'z mavqeiga ega bo'lishini istar edilar.

Yurtboshimiz ham 2021 yil 19 yanvardagi ma'naviy ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarini hamkorligini kuchaytirish masalariga bag'ishlangan videoselekt yig'ilishida «Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir. Biz yangi O'zbekistonni barpo etishga qaror qilgan ekanmiz, ikkita mustahkam ustunga tayanamiz. Birinchisi — bozor tamoyillariga asoslangan kuchli iqtisodiyot. Ikkinchisi — ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan

kuchli ma'naviyat». degan edilar. Aynan bu borada Prezidentimiz tomonidan 2021 yil 26 martida "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qaror ham qabul qilindi.

Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy va mafkuraviy targ'ibot ishlari xech qachon hozirgidek dolzarb vazifaga aylanmagan edi. Ma'naviy islohotlar davlat siyosatining ustivor yo'nalishi bo'lgani uchun, bugungi kunda mafkuraviy tahdid va axborot xurujlari kuchayib borayotgani, odamlar ongi va qalbini egallash uchun kurash avjiga chiqayotganligi, hayotning barcha jabhalari, ishlab chiqarishning hamma sohalari, aholining har bir qatlami, ayniqsa, yoshlar orasida ma'naviy - ma'rifiy va mafkuraviy targ'ibotni yangi bosqichga ko'tarish ehtiyojini yuzaga keltirdi. Shu boisdan ham ma'naviy-ma'rifiy va mafkuraviy targ'ibot ishlari qanday dastur va yo'nalish, qay sa'viyada, kimlar tarafidan olib borilayotgani g'oyat muhim masalaga aylandi, desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Avvalo ma'naviyat o'zi nimadan boshlanadi degan savolga e'tibor bersak. Ma'naviyat eng avvalo xalqning o'tmishi, ya'ni tarixini, hozirgi real hayotini bilishdan, uning kelajagini aniq tasavvur etishdan, ana shu asosda o'zini va o'zligini anglab yetishdan boshlanadi. «Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiy va navqiron xalqimiz qalbida butun Insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevish tuyg'usi bilan birgalikda yetilgan. Ma'naviyat insonga ona suti, ota namunasi, ajdodlar o'giti bilan birgalikda singadi. Ma'naviyat o'z xalqining tarixini, uning madaniyati va vazifalarini chuqur bilish va tushunib yetishga suyangandagina qudratli kuchga aylanadi». deb bejiz aytilmagan.

Mustaqillik yillarida o'zbek xalqining tarixi, madaniyati, moddiy va ma'naviy boyliklari, jahon sivilizatsiyasi rivojiga katta hissa qo'shgan allomalarining ulkan merosiga bo'lgan munosabat tubdan o'zgardi. Ularning merosini qayta tiklash, tarixiy shaxslar, buyuk allomalar, shaharlar, madaniy yodgorliklarning yubiley va bayramlarini o'tkazish an'anaga aylandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev tashabbusi bilan qabul qilingan 2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish

bo'yicha Taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalar ham yuksak ma'naviyatli, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarni puxta egallagan yoshlarni tarbiyalash, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hissini yuksaltirish, qalbi va ongida mafkuraviy immunitetni shakllantirish va takomillashtirishning ma'naviy-madaniy asoslarini o'rganish va tahlil etish borasida zimmamizga katta mas'uliyat yuklaydi. Ushbu rivojlanish dasturida ma'naviy boyliklarni tiklash, millatning axloqiy namunasini takomillashtirish va intellektual salohiyatini yuksaltirish asosiy vazifalardan biri sifatida belgilangan.

“Bizning Taraqqiyot strategiyamizda har jihatdan barkamol rivojlangan, erkin fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy qarashlarga ega yigit qizlarni tarbiyalash eng ustivor vazifalarimizdan biri sifatida belgilangan” deb yozgan edi Prezidentimiz o'zining “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi” kitobida.

Darhaqiqat, yosh avlodni har tomonlama sog'lom va barkamol etib tarbiyalash – yangi rivojlanish bosqichida ustivor vazifa hisoblanadi. Shu maqsadda O'zbekistonda olib borilayotgan islohotlarning bir qismi yoshlarga qaratilgan. Davlatimiz tomonidan yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish va ro'yobga chiqarishni ta'minlaydigan zarur -sharoitlarni yaratish, jamiyat hayotida ularning o'rni va faolligini oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Mamlakatimizda yigit-qizlarning huquqiy manfaatlarini himoya qiluvchi yuzlab qonun hujjatlari qabul qilindi. Kelajagimiz bunyodkorlariga e'tiborni kuchaytirish natijasida ularni ilm –fanga madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish ustivor vazifa sifatida belgilandi. Bugungi globalashuv va axborot kommunikatsiyalari jadal rivojlanib borayotgan, turli ziddiyatlar kuchayib borayotgan davrda yoshlarimizning mafkuraviy immunitetini kuchaytirish, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish eng dolzarb vazifaga aylandi. Ta'lim-tarbiya va targ'ibot-tashviqot tizimi mafkuraviy profilaktikani amalga oshirishga yordam beruvchi muhim tizimdir. Sog'lom mafkurani xalq qalbi va ongiga singdirishga xizmat qiladigan ijtimoiy tuzilmalar oila, maktab, mahalla, davlat va jamoat tashkilotlari ham unda o'z o'rniga ega. Shuningdek, Vatan, xalq

manfaatlarini, do'stlik va birodarlikni, o'zaro hurmat va bag'rikenglikni targ'ib-tashviq etuvchi turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar mafkuraviy profilaktikani amalga oshirish shaklidir.

Bugungi sharoitda yoshlarni o'z fikriga ega, turli ma'naviy xurujlarga qarshi sobit tura olishga qodir bo'lgan, irodali, fidoyi va vatanparvar insonlar etib tarbiyalash mafkuraviy profilaktikaning birdan bir vositasidir.

Jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni o'rnatish ham mafkuraviy profilaktikaning muhim shartidir. Ijtimoiy adolat ta'minlanishi uchun mamlakatda qonun ustivorligi, fuqarolarning qonun oldida tengligi va o'z ish faoliyatlarini qonun doirasida amalga oshirishini bildiradi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda ham Yoshlar huquqlari himoyalaniishi va ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirokini rag'batlantirish kafolatlanmoqda. Davlat tomonidan yoshlarning ta'lim olishi, ijtimoiy va tibbiy himoyasi, uy-joyli bo'lishi, bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish – davlatning konstitutsiyaviy majburiyati sifatida kiritildi. Kelajagimiz egalari bo'lgan yoshlarning qonuniy huquq va manfaatlarini ta'minlash, ularning orzu intilishlari, qobiliyat va salohiyatini ro'yobga chiqarish davlat siyosatining eng muhim va ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Mamlakatimiz aholisi 2040 yilga borib, 50 mlnga yetadi. Ularning yarmidan ko'pi yoshlar ekanini ham hisobga olish kerak. Ularga munosib sharoit qilib berish uchun, har yili 250 ming yangi o'quvchi o'rni, o'nlab zamonaviy shifoxonalar, kamida 200 mingta yangi uy-joy, 128 1 mln doimiy ish o'rni, 25 – 30 mlrd dollar investitsiya kerak. Qonunchiligimizga muvofiq yoshlarga – 14 yoshga to'lgan va 30 yoshdan oshmagan shaxslar kiradi. O'zbekistonda yoshlarning soni bugungi kunda 9,6 mlndan oshmoqda, ya'ni mamlakatimiz aholisining 30 foizga yaqinini tashkil etmoqda. 2016 yilda “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi Qonun qabul qilindi, 2020 yilda Yoshlar ishlari agentligi tashkil etildi hamda 30 iyun – “Yoshlar kuni” deb e'lon qilindi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz 78 va 79-moddalari yoshlarga oid alohida normalar bilan to'ldirildi. Ularga muvofiq: birinchidan, davlat va jamiyat bolalarda hamda yoshlarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlikni, mamlakatidan hamda

xalqning boy madaniy merosidan faxrlanishni, vatanparvarlik va Vatanga bo'lgan mehr-muhabbat tuyg'ularini shakllantirish to'g'risida g'amxo'rlik qiladi, degan norma kiritildi. Yoshlarga imtiyozli uylar berish, bepul tibbiy jihozlar, protez-ortopediya buyumlari, oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash, yetim bolalar uchun oliy ta'limda bepul o'qish imkoniyati yaratildi. Davlatimiz yoshlar huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy – iqtisodiy va siyosiy sohada o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga barcha imkoniyatlarni yaratishni, jamiyatda o'z o'rinlarini topishi uchun barcha vositalarni ishga solishni o'z zimmasiga olmoqda.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish borasida respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining 2023 yil 22 dekabr kunida bo'lib o'tgan kengaytirilgan yig'ilishida ham yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga e'tibor qaratilgan edi va bir qator vazifalar belgilab olingan edi.

Bugungi kunda ma'nan sog'lom avlodni tarbiyalashda sportning ham o'ziga xos o'ri bor. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 30 oktabrdagi «Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-6099-son Farmoniga asosan sog'lom turmush tarzini hayotga keng tatbiq etish va har bir oila, mahalla va tuman (shahar)da, maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus, professional va oliy ta'lim muassasalarida hamda boshqa tashkilotlarda jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan shug'ullanish asosiy yo'nalishlari etib belgilangan. Mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish ijtimoiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri etib belgilandi, sport aholi salomatligini mustahkamlashda, yosh avlodni sog'lom va barkamol etib tarbiyalash orqali jamiyatda sog'lom turmush tarzini qaror toptirishda, turli kasalliklar, yoshlar va aholi o'rtasida zararli odatlarning oldini olishda, sport yuksak madaniyat, vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirishda ham muhim o'rin tutishini bilamiz. Bu sohada erishilgan yutuqlar mamlakatni dunyoga tanitadi, barcha yurtdoshlarga g'urur-iftixor bag'ishlaydi.

“O'zbekiston 2030” strategiyasining birinchi “HAR BIR INSONGA O'Z

SALOHİYATINI RO‘YOBGA CHIQARISHI UCHUN MUNOSIB SHAROITLARNI YARATISH” yo‘nalishida “Yoshlarga oid davlat siyosati va sport yo‘nalishlaridagi islohotlar” amalga oshirish belgilandi .Har bir viloyatda bittadan “Kreativ park”lar faoliyatini tashkil etish, ularga yiliga kamida 40 ming nafar yoshlarni jalb qilish; 400 ming nafar yoshlarning bandligini ta‘minlash va muammolarini hal etishga erishish; Maktab bitiruvchilarining kamida 2 ta xorijiy til va 1 ta kasb egallashini ta‘minlash; Yoshlarning ishsizlik darajasini 14 foizdan 11 foizga kamaytirish; IT sohasida 300 ming nafar yoshlarni ish bilan ta‘minlash. Har yili 500 nafar iste‘dodli yoshlarni xorijning nufuzli oliygohlariga o‘qishga yuborish; Sport bilan shug‘ullanishga jalb qilingan aholi ulushini 36 foizga yetkazish; Kamida 5 ming ta mahallada sport maydonchalarini barpo etish; Ommaviy sport tadbirlarini tashkil etish orqali yoshlar qamrovini 8 milliondan oshirish; Razryadli va unvonli sportchilar sonini 25 ming nafarga yetkazish; Sport sohasida oliy ma‘lumotli xodimlar ulishini 85 foizga yetkazish. Sport-ta‘lim muassasalarida muntazam shug‘ullanuvchi yoshlar sonini 1 million nafarga yetkazish; 2030 yil Dohada (Qatar) bo‘lib o‘tadigan navbatdagi Osiyo o‘yinlarida O‘zbekiston sportchilarining umumiy jamoa hisobida kuchli TOP-5 talik davlatlar qatoriga kirishiga erishish; Ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo‘yicha islohotlarni amalga oshirish ko‘zda tutildi.Maktablarni chinakam ma‘naviyat va ma‘rifat, madaniyat o‘chog‘iga aylantirish uchun ta‘lim-tarbiyaning interaktiv usullarini joriy qilish; 30 tadan ortiq nomoddiy madaniy meros elementini chuqur ilmiy tadqiq etish. Kitobxon yoshlar sonini 5 million nafarga yetkazish; 40 millionga yaqin kitob fondini raqamlashtirish nazarda tutildi.Shuningdek yoshlarimizni nafaqat bilim olishi kasb hunar egallashiga shart –sharoit yaratib berish ham,iqtidorli yoshlarni qo‘llab –quvvatlash ,ularni xorijdagi nufuzli universitetlarda ta‘lim olishlari uchun imkoniyatlar yaratib berish ham ko‘zda tutildi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning samarasi yoshlarimizning boy tariximizni anglashi,qalbi va ongida milliy g‘oyaga sadoqatining oshishi bilan uzviy bog‘liqdir.

Bugungi shiddatli davrda, tahlikali vaziyatda yurtimiz yoshlarini mafkuraviy kurashlar girdobiga qolishga yo‘l qo‘ymasdan chinakam ma’naviyatli inson bo‘lishi uchun o‘z milliy qadriyatlarini e‘zozlashi, milliy o‘zligini anglashi jamiyatimiz taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishi, o‘z davlatini jahon hamjamiyatida munosib o‘rin olishi uchun fidoyi bo‘lishi kerakligini uqtirishimiz lozim. Bugun ijtimoiy tarmoqlarda .turli xil saytlarda yoshlarimizni aldov yo‘li bilan katta imkoniyatlar va’da qilib o‘z yo‘l yo‘rig‘iga yurg‘izishga intilayotgan kuchlar ham yo‘q emas. Bunday kuchlarni to‘xtatib qolish ularga imkon bermaslik uchun ogohlik davr talabidir. Atrofimizda bo‘layotgan voqealarga loqayd bo‘lmasligimiz kerak! Mintaqamizdagi voqealar yurtimiz yoshlariga ham zarba bermasligi uchun ularning mafkuraviy immunitetlarini kuchaytirishimiz Vatanlariga bo‘lgan muhabbatlarini ,ajdodlarimiz qadriyatlariga bo‘lgan hurmatlarini yanada yuksaklikga ko‘tarishimiz ,qolaversa ma’naviy poydevorlarini baquvvat qilishimiz lozim. Davlatimiz rahbarining iboralari bilan aytganda “Bugun ma’naviyat boshqa sohalardan o‘n qadam oldinda yurishi, ma’naviyat yangi kuchga, yangi harakatga aylanishi kerak”.

Albatta bu bejiz emas respublikamiz aholisining katta qismini aynan yoshlar tashkil etadi. Shuning uchun ham kelajak yosh avlod qo‘lida ekanligini unutmasligimiz zarur. O‘tib kelayotgan yosh avlodni irodali, iymon-e’tiqodli, mustaqil va erkin fikrli, har qanday xurujlarga dadil qarshi bora oladigan qodir insonlar bo‘lib yetishishlarida ta’lim muassasalari ,oilalar, mahalla hamkorligi, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan yuksak turmush tarzining ahamiyati katta.

Yosh avlodning ma’naviy olamini asrash uchun hayotiy tajribadan kelib chiqib, har bir tobora kuchayib borayotgan bunday xatarlarga qarshi doimo sergak, ogoh va hushyor bo‘lib yashash zarur. Bunday tahdidlarga qarshi har tomonlama chuqur o‘ylangan, puxta ilmiy asosda tashkil etilgan muntazam va uzluksiz ravishda olib boriladigan ma’naviy tarbiyani yo‘lga qo‘yish kerak.

Ma’naviy nur-madaniyatli shaxs dilida haqiqat nuri aks etgan, o‘zligini anglagan, o‘zining borliqdagi o‘rni va vazifalarini tushinib olgan, haqiqatan

oldidagi o‘z maqomiga loyiq bo‘lish va burchini ijro etish ma’suliyatini zimmasiga ola biladigan insondir.

Hozirgi globallashuv davrida insoniyatga, ayniqsa yoshlarga ma’naviy va axloqiy tubanlik illatlarini o‘zida mujassamlashtirgan «ommaviy madaniyat» tahdid solmoqda. Ommaviy madaniyat G‘arb dunyosida dastlab XIX asr oxiri - XX asr boshlarida paydo bo‘lib, XX asr ikkinchi yarmida yanada rivojlandi. Uni G‘arbda «populyar» yoki qisqartirilgan holda «pop- kultura» («ommaviy madaniyat») deb atashadi. Bu unsur «madaniyat» deb atalsada, tub mazmun - mohiyati, maqsadlariga ko‘ra chinakam madaniyatning kushandasidir. Ya’ni «ommaviy madaniyat» tushunchasi aslida madaniyatsizlik, ma’naviyatsizlik va axloqsizlik tushunchalarining sinonimidir.

Ommaviy madaniyatning keng yoyilishining asosiy sabablaridan biri ommaviy axborot vositalarining nihoyat darajada rivojlanganligi va uning bosh maqsadi ko‘proq daromad olish ekanligidir. Hozirgi davrda bu madaniyatning yo‘nalishlaridan bo‘lgan shou, triller, boevik, shlyager, komikslar keng ommalashganligining sababi uning oddiy kishilarga mo‘ljallanganligi hamda ko‘ngilocharligi bilan izohlanadi. Pul topish uchun axloq normalaridan chekiniladi. «Ommaviy madaniyat» g‘arb madaniy hayotining deyarli barcha sohalarini qamrab olgan bo‘lib, u xalqning o‘zligi va madaniyatini yo‘qotishga, uni xalqni xalq, millatni millat qilib turgan asoslardan, ya’ni ming yilliklar mobaynida shakllanib, rivojlanib kelayotgan madaniy, ma’naviy, ma’rifiy, axloqiy va ruhiy an’analar, qadriyatlar hamda tamoyillardan begonalashtirishga qaratilgan xurujdir.

Yoshlarimizni turli vayronkor g‘oyalardan ehtiyot qilib, ko‘proq mutafakkirlarimizning ma’naviy merosi bilan oshno qilishimiz kerak.

Bunday madaniyatga qarshi kurashish yo‘lida islom dinining insonparvarlik va bag‘rikenglik g‘oyalarini chuqur o‘rganish, Imom Matrudi, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Hakim Termiziy, Abu-Lays Samarqandiy, Kafol Shoshiy, Abu-l-Muin Nasafiy, Makhul Nasafiy, Maxmud Zamaxshariy, Baxouddin Naqshband, Burxoniddin Marg‘inoniy, Xorazmiy, Mirzo Ulug‘bek va Zaxiriddin Muhammad

Bobur singari ulug‘ mutafakkirlarning ilmiy- ma’naviy merosini tadqiq etish bugungi kundagi manfaatparastlik botqog‘iga g‘arq bo‘layotgan insonlarni jaxolat changalidan qutqarishda muhim ma’naviy tayanch bo‘lib xizmat qilishi shubhasiz .

Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev Oliy Majlisga Murojaatnomasida ham shunday degan edilar: «Farg‘ona nomini butun dunyoga taratgan Ahmad Farg‘oniy bobomizning o‘n ikkinchi asrdayoq lotin va yahudiy tiliga tarjima qilingan «Astronomiya asoslari» kitobini eslash kifoya. Ulug‘ allomaning loyihasi asosida nil daryosi suvining sathini o‘lchaydigan o‘ta noyob inshoot - «Miqyosi nil» Misrda hanuzgacha saqlanib kelmoqda. Yoki yana bir ulug‘ ajdodimiz - Burhoniddin Marg‘inoniyning «Hidoya» asari necha yuz yillardan buyon butun musulmon dunyosida islom huquqi bo‘yicha asosiy qo‘llanma bo‘lib kelayotgani barchamizda g‘urur va iftixor uyg‘otadi. Ana shunday buyuk zotlarning qoldirgan bebaho merosini chuqur o‘rganish, ularning qadamjolarini obod qilish, xotirasini abadiylashtirish bo‘yicha birgalikda qilgan ishlarimiz barchamizga mamnuniyat yetkazadi.

Albatta prezidentimiz ajdodlarimiz merosidan na‘muna keltirib, har bir davrda yoshlar tarbiyasi davlat e‘tiborida ekanligini ta’kidlaganlar. Yoshlarni qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash asosiy vazifamizdir deganlar.

Mavlono Jaloliddin Rumiy hazratlari aytganlaridek, ”Jaholat –zulmatdir”Johil odamga oddiy narsa qo‘rqinchli bo‘lib,yaxshi narsa foydasiz bo‘lib ko‘rinadi.Bu illatning davosi esa ilmdir.Ilm haq bilan botilni farqlashning eng muhim vositalaridan biridir.bitmas-tuganmas xazinadir. Bejiz buyuk bobokalonlarimiz ilm-ma’rifat chirog‘i ekanligini ta’kidlamayaptilar.Mamlakatimiz taraqqiyoti poydevori ilmi yoshlarga tayanadi,Uchinchi Renesans poydevorini qurishdek vazifa ilmi yoshlar zimmasidadir.

Prezidentimiz «Bu vazifalarni amalga oshirishda biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an‘analarimizga, ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz.Farzandlarimiz, ayniqsa qiz bolalarning zamonaviy bilim va kasb hunarlarni, xorijiy tillarni egallashlari, har tomonlama sog‘lom va barkamol bo‘lib, hayotdan munosib o‘rin topishlari uchun barcha imkoniyatlarimizni safarbar

etamiz”, deb ta’kidlagan edilar.

Yoshlarni yuksak axloqli qilib tarbiyalash, vatanparvarlik ruhida voyaga yetishida mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ham o‘ziga xos o‘rni bor. yoshlarni ona vatanga sadoqat ruhida tarbiyalash, ularda tashabbuskorlik, fidoyilik, axloqiy fazilatlarni shakllantirish maqsadida olib borilayotgan ushbu strategik islohotlar natijasida O‘zbekistonda yangi bir uyg‘onish -Uchinchi Renesans davrini yaratishda yoshlar asosiy kuch bo‘lib xizmat qiladi.

Prezidentimiz aytganlaridek: «Nafaqat yoshlar, balki butun jamiyatimiz a’zolarining bilimi, saviyasini oshirish uchun avvalo ilm-ma’rifat, yuksak ma’naviyat kerak. Ilm yo‘q joyda qoloqlik, jaholat va albatta, to‘g‘ri yo‘ldan adashish bo‘ladi. Sharq donishmandlari aytganidek, «Eng katta boylik - bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros - bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik - bu bilimsizlikdir!».

Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni o‘zlashtirish, chinakam ma’rifat va yuksak madaniyat egasi bo‘lish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak.»

Xo‘p bu yoshlarimizning yutuqlari tahsinga loyiq. Lekin hamma yoshlarimiz ham shunday yutuqlarga erishayaptimi. Tobora kuchayib borayotgan tahdidlarga qarshi har tomonlama chuqur o‘ylangan, puxta ilmiy asosda tashkil etilgan, muntazam va uzluksiz ravishda olib boriladigan ma’naviy tarbiya yetarlimi?

Yoshlar jamiyatni faol harakatga keltiruvchi kuchga aylanishi zarur bo‘lgan bir paytda navqiron avlodni buzg‘unchi g‘oyalar, ma’naviy tahdidlardan asrash dolzarb vazifaga aylanib bormoqda. Avvalambor, turli xil tahdidlardan yoshlarimiz hayotini asrash ma’naviy bo‘shliqga yo‘l qo‘ymasligimiz uchun ularni ezgu insoniy g‘oyalar bilan qurollantirishimiz o‘lmas asarlarimizga oshno qilishimiz shart. Bugungi kunda Prezidentimizning yoshlarimizning kitobga bo‘lgan munosabatlarini qo‘llab-quvvatlab rag‘batlantirmoqdalar. Respublikamizda «Yosh kitobxon» tanlovlari o‘tmoqda. Shuda ko‘p yoshlar bu tanlovda ishtirok etish uchun respublikamizning olis tumanlaridan ham ishtiyoq bilan kelmoqda.

Mahallalarda yosh avlod uchun kutubxonalar tashkil etilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz 3 aprel kuni Xalq deputatlari Toshkent shahri Kengashining navbatdan tashqari sessiyasida soʻzlagan nutqlarida mamlakatimizda olib borilayotgan obodonchilik ishlari bilan bir qatorda yoshlarimiz uchun qurilayotgan inshootlar loyihasiga ham toʻxtalib oʻtdilar: -"Navbatdagi loyiha-Oʻzbekiston Milliy kutubxonasi uchun yangi majmua. Bu yerda kutubxona fondida saqlanayotgan 10 milliondan ortiq adabiyotlarni munosib saqlash va bir paytning oʻzida 1 ming 420 nafar kitobxonga sifatli xizmat koʻrsatish uchun barcha sharoitlar yaratiladi. Uning umumiy maydoni 30 ming metr kvadratni tashkil qiladi" deb taʼkidladilar. Yoshlarimiz maʼnaviy olamini boyitish borasida «Yosh kitobxon» tanlovlarini oʻtkazilishi, kitob doʻkonlarining koʻpaytirilishi «Kitob bayramlarini» tashkil etilishi, Ijod jamoat fondi tomonidan har yili eng isteʼdodli yoshlarning 20 ming tirajdan bepul nashr etilishi va oʻquv yurtlariga tarqatilishi hamda targʻib etilishi bu borada ezgu ishlarning yaqqol koʻrinishidir.

Bugungi yoshlarga yaratilayotgan sharoitlarga eʼtibor bersak 2024 yilning 8 chi aprelida yurtboshimiz Jizzax viloyatiga tashrif buyurib, u yerdagi amalga oshirilayotgan bunyodkorlik ishlari bilan tanishib, Jizzax shahrida barpo etilgan Kibersport arenasida yoshlar bilan uchrashdilar. Tashkil etilgan Kibersport arenasi 1 ming 200 tomoshabinga moʻljallangan zal, 12 ta oʻquv va mashgʻulot xoanalari, majlislar zali, 35 oʻrinli yotoqxonadan iborat boʻlib, unda kafeteriy faoliyati yoʻlga qoʻyilganligi, davlatimiz rahbarining 2022 –yil, 16 noyabrdagi qaroriga muvofiq kibersport turlari ommalashtirilayotgani guvohi boʻlasiz. Bu kibersport arenasi universal boʻlib, boks, kurash, basketbol, stol tennisi, shaxmat, shashka boʻyicha oʻtkazilish mumkin boʻlgan xalqaro musobaqalarga moʻljallangan. Yurtboshimiz bu yerda oʻtkazilayotgan musobaqalarni kuzatdilar va yoshlar bilan muloqot qildilar. "Bugun Jizzaxning koʻp joylarida boʻldik, yangi loyihalarni boshladik. Albatta viloyatning iqtisodiyoti, bunyodkorlik koʻlami avvalgidan ancha yuqori. Lekin eng muhim yutuq-yoshlarimizning harakati, niyati, oʻziga ishonchi. Biz belgilab olgan Strategiyani, katta maʼrallarni shunday yoshlar bilan amalga oshiramiz, - dedi davlat rahbari. Mamlakatimizda

amalga oshirilayotgan bunday bunyodkorlik ishlari ,yoshlarimizga yaratilayotgan keng imkoniyatlar , ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, ularning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy hamda ijtimoiy huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilinayotganligi, yoshlarimizni ham befarq qoldirmasdan bugungi kunda katta yutuq va marralarni egallashga undaydi.

Bugun dunyoning umumiy manzarasi turfa xil xususiyatlarni taqdim etmoqda. Tabiiy va boshqa resurslar uchun kurash, gegemonlikka intilish, turli xalqlar, millatlar va davlatlarni tobe qilishga urinish va boshqa turli tahlikali hodisalarni taqdim etmoqda. Ilmiy manbalarda ushbu jarayon geosiyosiy raqobat nomi bilan atalmoqda. Mazkur sharoitda dunyo turli qarashlar, g'oyalar, nuqtai-nazarlarning tamomila yangicha rivojlanish pallasiga kirib, bu unda yashovchi xalqlarning turmush tarzi, g'oya va mafkuralariga ham birdek katta ta'sir ko'rsatmoqda. Aslida, turli jamiyat a'zolari munosabatlarining o'zaro integratsiyasi sifatida tanilgan globallashuv jarayoni vaqt o'tishi bilan, uning faoliyat yo'nalishi "traektoriya" si ham o'zgarib bormoqda. Atoqli siyosatchi Karl Yaspersning "har bir davr o'zicha bir tahdiddir" degan so'zlari bugun yana bir bor isbotini topayotgandek go'yo. Inson oliy mavjudot ammo bu-uni xatolardan holi ekanligini bildirmaydi. Jamiyatda insonlarning hatti- harakatlari va xulq-atvorlarini tartibga solish, ularning o'zaro aloqalarga asoslangan munosabatlarini shakllantirish-insonlarning o'zlari tomonidan turli institutlar, ya'ni, tom ma'nodagi "tartibga solish qurilmalari" tashkil etilgan.

Yer sayyorasidagi turfa o'zgarishlarning asosiy sababi sifatida "globallashuv jarayoni" e'tirof etilmoqda. Globalizm mohiyati haqidagi ayrim ilmiy maqolalarda asrimizning boshlarida insoniyat oldida eng muhim va dolzarb savollar: "Biz qaysi tomonga ketyapmiz? Oldinda bizni nimalar kutmoqda? Insoniyat yashab qolish imkoniyatlariga egami"? "Qaerga ketayapsan?" degan savollar yuzaga kela boshlaganligini tez-tez takrorlash odat sirasiga kirmoqda. Bunday tushunchalar global chaqiriqlar sifatida insoniyatni ogohlantirib, global taraqqiyotning achchiq haqiqatlarini ham talqin etmoqda. Haqiqatan ham yuqorida ta'kidlanganidek, bunday chaqiriqlar lokal muammolarning tez muddatda global muammolarga

aylanishining shubhasizligini bildiradi. Demak, globalizm fenomen sifatida ijobiy va salbiy jarayonlarning rivojlanib borishini bildirar ekan, biz o'z tadqiqotimizda globallashuvning ijobiy jihatlari rivojiga ta'sir etuvchi omillar, uning salbiy jihatlari minimallashtirish, buning uchun milliy qadriyat va an'anaviy axloq normalarini ko'proq targ'ib etish lozimligini ta'kidlash joizdir. Chunki, globallashuvning shiddatli ta'siridan chetda qolgan biron-bir hudud mavjud emas.

Yuqorida ta'kidlangan jihatlarga javob izlash, kuchayib borayotgan ma'naviy-mafkuraviy tahdidlarni bartaraf etish hamda ijtimoiy-madaniy jihatdan globallashayotgan dunyoda mustaqil mamlakatimizning o'rni va roli qanday bo'lishini nazariy jihatdan asoslash uchun birinchi galda globallashuvning mohiyatini, mazmunini va uning nafaqat dunyodagi siyosiy jarayonlarga ta'sirini, balki insoniyat faoliyatining barcha sohalariga kirib borayotganligi, bunda pozitiv globallashuv va negativ globallashuvning o'zaro munosabati, ijobiy jarayonlarning rivoji insoniyatni har qanday tahdidli holatlardan olib chiqishi, salbiy jihatlarining o'zligini namoyon etishi insoniyat kelajagi uchun real xavf ekanligini ilmiy tadqiq qilish nazariy va amaliy ahamiyat kasb etishi shubhasizdir.

Darhaqiqat, har qanday davlat u qudratli, sanoatlashgan, jahonda o'zining munosib o'rnini egallagan davlat bo'ladimi, endigina mustaqilligini qo'lga kiritgan rivojlanayotgan mamlakat bo'ladimi, o'zining xavfsizligini ta'minlashga, mamlakat fuqarolarini mafkuraviy tahdidlardan himoyalashga jiddiy e'tibor qaratishga mas'ul. Bu holat davlatni turli axborot-psixologik tahdidlardan himoyalashga xizmat qiladi. Ta'kidlash joizki, qator G'arb mamlakatlarida «axborot urushi», «psixologik urush» kabi atamalar qo'llaniladi. O'zbekistonda «mafkuraviy tahdid» deb ataluvchi hodisa hamda «axborot urushi», «psixologik urush» kabi atamalar mohiyatan bir-biriga ancha yaqin turadi. Yetakchi xorijiy mamlakatlar o'zlarini xuddi ana shu axborot-psixologik urushlardan himoyalashga katta e'tibor qaratayotgan ekan, mustaqil O'zbekiston ham mafkuraviy tahdidlarning mavjudligi sharoitida milliy xavfsizlik masalalarini yetakchi o'ringa qo'yayotganligi – mamlakatimiz fuqarolari manfaatlari, mintaqada xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlash, demak insoniyatning tinchligi yo'lida qilinayotgan

ijtimoiy-ma'naviy, mafkuraviy-siyosiy faoliyatdir.

Bugun dunyoning barcha mintaqalarida globallashuv jarayoni ijtimoiy-madaniy hodisalarga o'zining turlicha ta'sirini o'tkazmoqda. Bunday ta'sirning bir xil emasligi dunyo mamlakatlarining siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, axborot, ma'naviy salohiyatlari va geosiyosiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Olamda yuz berayotgan bu kabi shiddatli jarayonlarning avj olishi sharoitida milliy ma'naviyatga qaratilgan tahdidlar tobora oshib bormoqda. Buning asosiy sababi ma'naviyatning millat ongi, dunyoqarashi va mentalitetini tashkil etish bilan bog'liqdir. Ularni turli xil zamonaviy usul va vositalar yordamida o'zgartirish orqali millatni, mamlakatni va uning barcha boyliklarini qo'lga kiritish mumkin bo'ladi. Ma'naviyatning inqirozga yuz tutishi, albatta, mamlakatning taraqqiyotdan orqada qolishiga, boshqa davlatlarning izmida bo'lishiga olib keladi.

Ma'naviyat – inson axloqi va odobi, bilimlari, iste'dodi qobiliyati, amaliy malakalari, vijdoni, iymoni, e'tiqodi, dunyoqarashi, mafkuraviy qarashlarning bir-biri bilan uzviy bog'langan, jamiyat taraqqiyotiga ijobiy ta'sir etadigan mushtarak tizimidir.

Mustaqilligimizning dastlabki yillaridanoq ma'naviyat, yoshlar tarbiyasi, barkamol avlod, komil insonni shakllantirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlari qilib belgilandi. Chunki har qanday davlatning, har qanday jamiyatning kelajagi, uning taraqqiyoti, jahonda o'z o'rniga ega bo'lishi masalalari uning yoshlarining bilimi, salohiyati, dunyoqarashi, ma'naviyatiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, ma'naviyatning mohiyati va amaliy ahamiyati, ayniqsa, jamiyat taraqqiyotining burilish davrlarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Davlatning kuchi va qudratini ma'naviy jihatdan barkamol bo'lgan kishilargina belgilaydi. Ma'naviyatga e'tibor bermagan mamlakatda katta iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy bo'hronlar sodir bo'ladi. Jamiyat hayotidagi barcha bo'hronlarning tomiri ham kishilarning ma'naviy kamoloti darajasi va holatiga borib taqaladi. Xalqi ma'naviy jihatdan qashshoq bo'lgan va u oqilona boshqarilmagan mamlakat, tabiiy boyliklari behisob bo'lsa ham, hech qachon buyuk davlat bo'la olmaydi. Bu fikrlar

to'g'riligi insoniyat jamiyati taraqqiyotining har qadamida to'la isbotlanadi. Shu sababli ham hozirgi kunda jahondagi rivojlangan mamlakatlar, mustaqil taraqqiyot yo'liga o'tib olgan yosh davlatlar jamiyat a'zolarining ma'naviy kamoloti masalasiga birinchi darajali ahamiyat berib kelmoqdalar.

O'z taqdiri va kelajagi uchun qayg'uruvchi har qanday jamiyat, har qanday mamlakat yoshlarga munosabat masalasida ularning hayotini ma'naviy boy, sermazmun qilish, har tomonlama yetuk, barkamol inson bo'lib yetishishidan manfaatdordir. Shuning uchun yoshlarning jismoniy, ma'naviy va intellektual qobiliyatlarini namoyon qila olishlari uchun keng imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Yoshlarimizning siyosiy ongli, ma'naviy barkamol, sharqona odob-axloqli, faol, ma'suliyatli, ona-Vatanga sadoqatli bo'lib yetishishi jamiyat, davlat taqdiri uchun g'oyat muhimdir.

Inson hayoti tajribasi, faoliyati, bilimi, ilmi, odob-axloqi, hatti-harakati bilan o'zining ma'naviy olamini boyitib boradi. Aqlan va axloqan boyib borgan sari o'z oldiga oliyjanob vazifalarni qo'yib, unga erishish uchun harakat qiladi. Harakat esa ma'naviy zaminni talab qiladi. Ma'naviy kamolot jarayonida inson xarakteri toblanadi.

Ma'naviy kamolot o'tmishdan qolgan meros va qadriyatlarni o'rganish, rivojlantirish, yangi bosqichga ko'tarish orqali amalga oshadi. Bir davrga, millatga, dinga, mafkuraga xos bo'lgan ma'naviyat mezonlarini mutlaqlashtirish, ularga ko'r-ko'rona e'tiqod qilish ham shaxs va jamiyat kamoloti imkoniyatlarini cheklab qo'yadi. Ma'naviy kamolot asosida adolatga tayanish yotadi. Adolatli jamiyatgina komil insonni tarbiyalashga imkon yaratadi. Komil insonlar esa jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydigan asosiy omildir. Bu avvalo va asosan komil inson darajasiga ko'tarilishi lozim bo'lgan yoshlarga taalluqlidir.

Axloqan barkamol, bilimli va tajribali, ilm asoslarini chuqur egallagan, adolatparvarlik, insonparvarlik e'tiqodi kuchli rahbar shaxslar yuksak ma'naviy fazilatlarning sohibi bo'la oladilar. Bu fazilatlarning barchasi birgalashib, jamiyatning dunyoqarashi, e'tiqodi, xalqning milliy ongi shakllanishiga, mustahkamlanib, rivojlanishiga olib keladi. Ma'naviy kamolot, uning barcha

qirralari o‘zaro bog‘liqligi, bir-biriga bevosita yoki bilvosita ta’sir etib turishi asosida davom etadi. Inson, jumladan yoshlar kamolotini ma’naviyatning yuqoridagi tomonlaridan birortasisiz to‘liq tasavvur etish mumkin emas. Uning mohiyati ham shu sifatlarning mushtarak birligi asosida shakllanadi va kamol topib boradi.

Ma’naviy kamolot jamiyat taraqqiyotining inson faoliyati, ongi bilan bog‘liq bo‘lgan sub’ektiv omillari tobora kengayib, chuqurlashib, rivojlanib borishini bildiradi. Talaba-yoshlarimizning kelajakda o‘z sohasining yetuk mutaxassisi bo‘lib yetishishlarida, jamiyat taraqqiyotiga munosib hissalarini qo‘shishlarida, birinchi navbatda, ularning ma’naviy kamoloti, har jihatdan mukammal insonlar bo‘lib shakllanishlari g‘oyat muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi umumjahon yangilanishlar jarayoni avval muayyan mamlakat, keyin bir guruh davlatlar, ayni chog‘da esa barcha mamlakatlar taqdiriga, jamiyatlar va jamoalar, alohida insonlar hayotiga bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsata boshladi. Dunyo yangilanishlari jarayonida har bir davlat o‘z taraqqiyot yo‘lini o‘zi belgilab, jamiyatdagi ilmiy-ma’rifiy va ma’naviy salohiyatni takomillashtirmoqda.

O‘zbekistonda ham bu o‘zgarishlar jarayonlari oqimida o‘zining betakror ijtimoiy-siyosiy, ma’naviy yangilanish dasturlari yaratilib, ularda inson manfaatlari ustuvorlikka ega bo‘lib, bu jamiyatdagi barkamol avlod, qolaversa, har bir farzandimizning ma’naviy-axloqiy yetukligiga bog‘liq.

Kelajakda huquqiy demokratik davlat barpo etish va xalqimiz uchun munosib turmush tarzini yaratish oliy maqsadimizdir. Bu maqsadlarga erishishimiz xalqimiz, ayniqsa yoshlarimizga, ularning ma’naviy-axloqiy tarbiyasiga bevosita bog‘liq. Jamiyatimizni isloh qilish, milliy qadriyatlarimiz va haqiqiy tariximizni tiklash, milliy g‘oyamizga ega bo‘lish jarayonida yoshlarni ma’naviy-axloqiy ruhda tarbiyalash dolzarb masalalardan bo‘lib, u tarbiyaviy ishlar majmuida asosiy o‘rinni egallaydi.

So‘nggi yillarda yoshlarning ma’naviy-mafkuraviy tafakkurini rivojlantirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarildi. Buni amaldagi hukumat tomonidan mazkur sohaga qaratilgan e’tiborning ortib borayotgani, qabul qilinayotgan qaror va

boshqa huquqiy hujjatlardan ko‘rish mumkin. Shunday hujjatlardan biri – bu qabul qilinishi kutilayotgan “Yangi O‘zbekiston – ma’rifatli jamiyat” konsepsiyasi va uni amalga oshirish milliy dasturidir. Davlatimiz rahbari Sh Mirziyoev ishlab chiqiladigan konsepsiyadan kutiladigan natijalar haqida to‘xtalib o‘tgan.

- Bu, avvalo, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarimizni davr talablariga mos ravishda boyitish va rivojlantirish, shu orqali jamiyatning madaniy va ma’rifiy yuksalishiga erishish imkonini beradi.

- O‘z navbatida, bu jamiyat a’zolarining ongi va tafakkurini, hayot falsafasi va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

- Bunda, aholi, ayniqsa, yoshlarning intellektual salohiyati va dunyoqarashini yuksaltirish, vatanparvarlik, xalqqa muhabbat va sadoqat tuyg‘usi bilan yashaydigan barkamol avlodni tarbiyalash – oliy maqsaddir.

- Ilm-fan, madaniyat va san’at, adabiyot va badiiy ijod sohalarining mamlakatimiz taraqqiyotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirishga qaratilgan alohida dasturlar qabul qilinadi.

- Ijodkor ziyolilarga doimiy e’tibor qaratish, ularni moddiy va ma’naviy jihatdan qo‘llab-quvvatlash, mehnat va yashash sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan ishlar davom ettiriladi.

- Madaniyat va sport muassasalari, teatr va muzeylarning moddiy-texnik bazasini yanada yaxshilash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

- Hududlarning madaniy yuksalishi, xalq hunarmandchiligini ravnaq toptirishga qaratilgan manzilli ishlarni tizimli asosda olib boriladi.

- Mamlakatimizda diniy bag‘rikenglik va millatlararo totuvlikni ta’minlash, fuqarolarimizni turli mafkuraviy tahdidlardan, zararli oqim va g‘oyalardan himoya qilish masalalari bundan buyon ham diqqat markazida bo‘ladi.

- Muqaddas dinimiz, ezgu fazilatlarimizning mujassam ifodasi sifatida qadrlanadi. Yurtimizda turli diniy konfessiyalar uchun zarur sharoit yaratishga qaratilgan siyosat izchil davom ettiriladi.

Yaratilajak konsepsiya avvalo, ma’naviy-axloqiy qadriyatlarimizni davr talablariga mos ravishda boyitish va rivojlantirish, shu orqali jamiyatning madaniy

va ma'rifiy yuksalishiga erishish imkonini beradi. Jamiyat a'zolarining ongi va tafakkurini, hayot falsafasi va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

Tarbiyada uzilishga yo'l qo'yib bo'lmashligi, odamlarning yoshi, kasbi, bilimi darajasi va ma'naviy qiyofasiga qarab ma'rifiy ishlarning samarali uslublarini joriy qilish lozimligini hayotning o'zi ko'rsatmoqda. Shu sababli targ'ibot-tashviqot ishlarini ham ommaviy, ham muayyan ijtimoiy guruhlar, ham individual tarzda olib borish zarurati yuzaga kelmoqda.

Ma'naviy tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yishda ommaviy axborot vositalari katta ta'sir kuchiga ega. Ochig'i, ularning bu imkoniyatlaridan yetarli darajada samarali foydalana olmayapmiz. Ijtimoiy tarmoqlarda so'nggi paytlarda kuzatilayotgan turli g'oyaviy va mafkuraviy xurujlarga aks ta'sir ko'rsatishning aniq tizimi shu paytgacha izchil yo'lga qo'yilmaganligi nihoyatda tashvishli hol. Ayniqsa, «ommaviy madaniyat» niqobi ostida milliy o'zligimiz va qadriyatlarimizga mutlaqo yot urf-odatlar singdirilayotgani hech bir qolipga sig'maydi. Ularning ko'pchilik shakllari nikoh to'ylarida joriy qilina boshlaganiga guvoh bo'lib turibmiz.

Televidenie va radio kanallardagi badiiy kengashlar faoliyatini tanqidiy o'rganish va tahlil qilish lozimga o'xshaydi. Telekanallar soni oshishi bilan birga ulardagi ko'rsatuvlarning ma'naviy-ma'rifiy darajasini yuksaltirish muammoligicha qolmoqda. Xorijiy televidenielerdan andoza olgan holda turli xil shoular, tanlovlar, chet el teleseriallari va ularning syujetlari asosidagi milliy seriallar, kliplar namoyish etilishi, ko'p hollarda oilaviy mojarolar, xudbinlik mavzulari atrofida o'ralashib qolinayotgani endi ulg'ayib kelayotgan yoshlarimizga o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmayotgani shubhasiz. Albatta, bu o'rinda davr va zamon, inson va uning dunyoqarashidagi sifat o'zgarishlarini hisobga olgan holda o'z faoliyatini isloh qilib, yangicha sharoitda ham salmoqli miqdordagi mushtariylarga ega davriy matbuot nashrlari borligini e'tirof etish joiz. Lekin ular ham sanoqli.

Odamlarning matbuot nashrlariga qiziqishini qayta tiklash muhim muammolardan biriga aylandi. Menimcha, ushbu masala yechimi uchun jiddiy

ijtimoiy tadqiqotlar o'tkazilishi, ular yakunlari tahlil va xulosalar asosida tahririyatlar faoliyati isloh qilinishi, matbuot nashrlarining ijtimoiy tarmoqlardagi ommabopligini oshirish bo'yicha tizimli choralar belgilanishi va amalga oshirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, yangi O'zbekiston va unda ma'rifatli jamiyatni yaratish hammamizga va har birimizga ko'p jihatdan bog'liq. Avvalo, barchamiz - bunyod etilayotgan yangi jamiyatimizga munosib bo'lish uchun boy tarixiy madaniyatimiz va milliy qadriyatlarimizga asoslangan holda zamonaviy bilim va ko'nikmalar bilan mustahkamlangan salohiyatga ega bo'lishimiz lozim. Shu sababli ham keng miqyosdagi ma'naviy-ma'rifiy ishlarni amalga oshirishda huquqiy-tashkiliy shaklidan qat'i nazar, jamiyatimizning ushbu sohaga mutasaddi sub'ektlarini o'zaro uzviy va muvofiqlashgan faoliyati tizimli yo'lga qo'yilishini davrning o'zi talab qilmoqda.

Dunyoda kechayotgan globallashuv jarayoni ijtimoiy-siyosiy hayotning barcha jabhalariga kirib bormoqda. Xususan, globallashuv sharoitida axborot omilining yetakchi o'ringa chiqayotganligi bois bunday sharoitda yoshlarimizni turli global tahdidlardan himoya qilish, ularni g'oyaviy tahdidlarga qaram bo'lmaydigan ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishlarini ta'minlash har qachongidan ham muhim. Chunki globallashuv ijobiy jihatlari bilan bir qatorda salbiy xususiyatlarga ham ega bo'lib, bular birinchi navbatda mafkuraviy tahdidlarning hech qanday chegaralarsiz kirib kelishi bilan xarakterlanadi. Shu o'rinda Mamlakatimiz Prezidenti Sh.Mirziyovning fikriga e'tibor qaratish zarur: "Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, ularni ilgari ko'rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor qilmoqda. G'arazli kuchlar sodda, g'o'r bolalarni o'z ota-onasiga, o'z yurtiga qarshi qayrab, ularning hayotiga, umriga zomin bo'lmoqda. Bunday keskin, tahlikali sharoitda biz ota-onalar, ustoz-murabbiylar, jamoatchilik, mahalla ko'y bu masalada hushyorlik va ogohlikni yanada oshirishimiz kerak. Bolalarimizni birovlarining qo'lga berib qo'ymasdan, ularni o'zimiz tarbiyalashimiz lozim".

XXI asr axborot almashinuvining xilma-xilligi, g'oyaviy-mafkuraviy poligonlarning keskinlashuvi, bir so'z bilan aytganda, inson ongiga hukmronlik uchun kurash kechayotgan davr sifatida tarixda qolmoqda. Bu davrda milliy xavfsizlik, madaniyat va ma'naviyatni saqlab qolish o'z kelajagini o'ylaydigan har bir xalq uchun bosh omil darajasida qaralishi shart. Shunday ekan, global axborotlashuv sharoitida axborot xavfsizligini ta'minlash muammosi ijtimoiy-siyosiy ahamiyat kasb etib, milliy taraqqiyotning bosh omiliga aylanmoqda. Global axborotlashuv sharoitida axborot xavfsizligini ta'minlashdagi muhim jihat - inson omilidir. Chunki, keyingi vaqtlarda axborot xurujlarining tez-tez uyushtirilayotgani aslida urushga munosabat o'zgarganidan, hujum qurolining yangi global turi kashf qilinganidan darak beradi. Bu qurol – global axborotlashuvning tajovuzli maqsadlarda qo'llanishidir. Ayrim g'arazli kuchlarning sa'yi-harakatlari tufayli axborot insonni mahv etuvchi vositaga, ommaviy axborot vositalari esa nopok maqsadlarga erishish yo'lida tajovuz quroliga aylantirilmoqda. Bunday qurol yordamida olib boriladigan axborot urushlarida insonning ongi va qalbi nishonga olinib, tafakkurga berilgan zarbalar kishini adashtiradi, uni o'z manfaatlariga, o'z xalqi, madaniyati, milliy davlatchiligi manfaatlariga zid harakat qilishga undaydi va demak, axborot tarqatuvchi shaxs, guruh, siyosiy kuch yoki davlatga insonni boshqarish, uning ustidan hukmronlik qilish imkonini beradi. Ustiga-ustak, axborot urushini boshlaganlar nafaqat millat turmush tarzini, balki uning yaxshilik va yomonlik, oq va qora, savob va gunoh, rost va yolg'on haqidagi tasavvurlarini ham o'zgartirishga urinadi. Qisqasi, Inson qalbi va ongini egallash uchun kurash xilma-xil g'oyalar bilan qurollangan, turli manbalardan oziqlanadigan mafkuralarning asosiy maqsadiga aylanmoqda.

Global axborotlashuv jarayonida g'arbona turmush tarzini milliy voqelikka tiqishtirish, dunyo xalqlarini o'ziga xos tarzda g'arblashtirishga intilish faol kuzatilmoqda. Tabiiyki, bunday amerikalashtirish, yoki g'arblashtirish xalqlarning o'ziga xosligi, milliy xususiyatlari, qadriyatlari, madaniy an'analari, xullas milliy mentalitetiga putur yetkazmoqda.

Bu borada hukumat tomonidan qabul qilinayotgan qator me'yoriy hujjatlar masalaning o'ta jiddiy va dolzarb ekanligidan dalolat beradi. Jumladan, 2018 yilning 14 avgustida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida”**gi qarori ham mazkur masalaga davlat darajasidagi e'tiborning yaqqol ko'rinishidir. Mazkur qarorda, yosh avlod ongiga Vatanga sodiqlik va uning taqdiri uchun daxldorlik hissini singdirishga, ularda yot g'oya va qarashlarning salbiy ta'siriga nisbatan mafkuraviy immunitetni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar bugungi kunda yetarli darajada samara bermayapti deya ta'kidlanadi hamda masalaning yechimi sifatida aniq dastur ishlab chiqilishi, ushbu dasturning boshida yoshlarni yot g'oyalar ta'siridan himoya qilish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, diniy bag'rikenglik va millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashning bugungi kundagi zarurligi asoslab berilgan.

Global axborotlashuv yoshlarimizning dunyoqarashi, tafakkuriga, milliy-madaniy qadriyatlarga ham turli xil yo'llar bilan ta'sir ko'rsatishga intilayotganligi ijobiy mohiyat kasb etishi bilan birga, salbiy oqibatlarni ham keltirib chiqarish ehtimoli namoyon bo'lmoqda. Ushbu jarayonning bunday ta'sirini yoshlar hayotidagi pozitiv o'zgarishlarga mos “me'yor” darajasi bilan taqqoslab olib borish, aksincha, uning buzilishi holatini farqlash va hisobga olish muhim. Ayniqsa, axborot ko'lami tez sur'atlar bilan ortib, mustaqillik tufayli yoshlarimizning yangi-yangi axborot maydonlariga kirish imkoniyatiga ega bo'layotgan bir davrda, muayyan millat yoki xalqqa xos bo'lgan fikrlar, qarashlar axborot tizimi orqali butun dunyoga tarqatilmoqda.

Axborotning ta'sir kuchini bugun yer kurrasining barcha mintaqasida sezish mumkin. Buni ayniqsa XXI asrning boshlarida juda ko'p mamlakatlar o'z tajribalaridan o'tkazib ko'rishdi. Axborotning salbiy ta'siri doirasiga tushib qolgan ayrim mamlakatlar esa o'z boshlaridan og'ir jarayonlarni o'tkazishdi. Asrimizning ilk yillarida rivojlanayotgan ayrim MDH mamlakatlari (Qirg'iziston, Gruziya, Ukraina) yoki Shimoliy Afrika mamlakatlari (Misr, Liviya, Tunis) kabi davlatlar

tarixda “rangli inqiloblar” nomi bilan tarixda qolayotgan “aksiya”ning qurboniga aylanishganini butun dunyo ko‘rdi. Ushbu davlatlardagi sodir bo‘lgan jarayonlarga baho berayotgan ekspertlar hokimiyat almashuvi ro‘y berdi deyishadimi, yoki hukumat tepasida noqonuniy rahbar o‘rniga legitim hukumat keldi deyishadimi farqi yo‘q. Eng asosiysi mazkur hodisalar oqibatida mamlakat iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy va boshqa jihatlardan katta zarar ko‘rgani shubhasiz. Yuqorida nomlari keltirilgan mamlakatlarda amalga oshirilgan “rangli inqiloblar”ning katta ko‘lamda avj olib ketishiga tashqaridan ko‘rsatilgan ta’sir asosiy sabab sifatida e’tirof etiladi. Bu ta’sirning asosiy kuchi yoshlarga qaratilganligi va axborot omiliga tayanishini e’tiborga olsak, undan himoyalanihning asosiy sharti sifatida zararli axborot muhitidan himoyalanih zarurligi ayon bo‘ladi. Shubhasiz yaqin o‘tmishda jahoda sodir bo‘lgan voqealarni kuzatib, u “arab bahori” bo‘ladimi, turli rang nomlari bilan ataladigan “rangli inqiloblar” bo‘ladimi hammasining boshlanishi tashqaridan tiqishtirilgan axborot ta’sirida amalga oshirilgani ma’lum bo‘lmoqda. Bu esa o‘zining yorqin kelajagini ta’minlashga intilayotgan jamiyatlardan yanada hushyorroq bo‘lishni taqozo etadi.

Demak, dunyo miqyosida axborot xavfsizligi omili yetakchi mavqe egallab, milliy taraqqiyotning kelajagi ana shu omilning naqadar ta’minlanganligi darajasi bilan o‘lchanar ekan, davlat hokimiyati organlari ushbu masala yechimida muhim o‘rin tutishlari lozim.

Uchinchi ming yillik boshiga kelib jahon hamjamiyati taraqqiyoti axborotlashuvning faol rivojlanayotgan jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda o‘tib bormoqda. Bugungi fan-texnika taraqqiyotining hosilasi sifatida axborot ko‘lamining kengayib borishi globallashuvning tarkibiy qismi sifatida globallashayotgan dunyoda tafakkur globallashuvini belgilab bormoqda. Ushbu jihat axborot omili bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, tabiiy ravishda ma’lumot almashinuvning globallashuvini ta’minlamoqda.

Ma’lumot almashinuv, ayirboshlash kabi axborot sohasidagi ustuvorlikni ta’minlaydigan bu omillar jamiyat a’zolari ongiga kuchli ta’sir o‘tkazish va uni boshqara olish imkoniyatlarini kengaytirdi. Xususan, jahon media-xoldinglari

egalari voqea-hodisalarni yoritishda muayyan guruh, siyosiy tashkilot yoki muayyan davlat mafaatlarni ta'minlash maqsadida urg'ularni o'zgartirish yo'li bilan ham tomoshabin yoki eshituvchida ro'y bergan voqelikka nisbatan o'zlari istagan munosabatni shakllantirish qudratiga ega. Yoshlar ma'naviyatiga kuchli ta'sir ko'rsatadigan g'arb turmush tarzini targ'ib etishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan ayrim tashkilot, ko'rsatuv va eshittirishlar axborot tizimi vositasida kishilar ongiga istagan fikrlar, qadriyatlar, ko'rsatmalarni singdirishga intiladi. Internet esa virtual voqelikni shakllantirib, undan foydalanuvchilarda madaniyatning yangi ko'rinishi – kibermadaniyatni qaror toptirmoqda. Global axborotlashuv bois bugungi voqelikning shiddatli tus olayotganligi tabiiy ravishda har qanday davlat oldida axborot xavfsizligini ta'minlash masalasini qo'ymoqda. Axborot xavfsizligini ta'minlash masalasi dunyo miqyosida global jarayonlarning rivojlanib borayotganligi sharoitida o'zligi, milliyligi, davlatchilik an'analarini saqlab, rivojlantirib borishdan manfaatdor taraqqiyparvar mamlakatlar orasida qizg'in muhokama qilinayotgani ham bejiz emas. Bunday muhokamalarda axborotning yoshlar ma'naviy taraqqiyotidagi ijobiy rolini ta'kidlash bilan birga uning jamiyat axloqiy barkamolligiga salbiy ta'siri kuzatilayotganligi ham ta'kidlanmoqda. Insoniyat uchun bunday tahdidli holatlar kuchayayotganligi sharoitda ziyolilar bilan birga qatorda davlat hokimiyati organlari oldida yoshlar ongi va qalbida milliy g'oyaga sodiqlik hislarini rivojlantirish talab etilib, ushbu jihatlar mustaqillikni mustahkamlash, milliy o'zlikni himoya qilish, madaniy o'ziga xoslikni asrash va axborot xurujlaridan himoyalaniish vositasi sifatida ham muhim.

Global axborot makonida barqarorlikka erishish, yoshlar ma'naviyatini oshirish hamda turli ma'naviy-mafkuraviy tahdidlardan xoli bo'lgan "tahdiddardosh jamiyat"ni barpo etish jarayonida quyidagi jihatlariga e'tibor qaratilishi muhim ahamiyatga ega:

- milliy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan faoliyat rag'batlantirilib, xavfsizlikka tahdid sifatida namoyon bo'luvchi jihatlarining oldini olish;
- milliy manfaatlar yetakchi o'ringa chiqib, jamiyat a'zolari faoliyatini umumiy maqsad sari yo'naltirishning samarali yo'l va usullarini targ'ib etish;

- milliy birlik va fuqarolar o'rtasidagi hamjihatlikni ta'minlash maqsadida davlat hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlarning madaniyati, urf-odat va an'analarining targ'ib etilishiga imkoniyat yaratish;
- mavjud milliy-madaniy markazlar faoliyatini qo'llab-quvvatlab, o'zaro do'stlik va tinchlik-totuvlikni targ'ib etish;
- mintaqaviy mojarolarning oldini olishga qaratilgan faoliyatlarni rag'batlantirib, mavjud muammolar yechimini targ'ib etish;
- milliy qadriyatlarga tayangan siyosat asosida milliylik, mintaqaviylik hamda umuminsoniylikning o'zaro mushtarak jihatlarini targ'ib etish;
- jamiyat a'zolari tafakkurida mavjud axborot xurujlariga qarshi kuchli immunitetni shakllantirib rivojlantirish;
- tahdid solishga intilayotgan ommaviy madaniyatga qarshi jamiyat axloqini rivojlantirishga e'tibor qaratish;
- milliy modellarga asoslangan demokratik davlat va qadriyatlarning ustuvorligiga tayangan fuqarolik jamiyati asoslarini mustahkamlash.

Jamiyat a'zolarida demokratik tafakkurni rivojlantirish, milliy qadriyatlarga asoslangan targ'ibotni rag'batlantirish «sivilizatsiyaning uchinchi to'lqini» sharoitida millat sifatida qolishning asosiy yo'llaridan biridir.

Qadriyatga umumiy ta'rif beradigan bo'lsak, qadriyat-bu muayyan bir kishilar guruhi (oila, jamoa, jamiyat) orasida alohida e'tiborga sazovor bo'lgan va o'sha guruh a'zolari tomonidan e'zozlanib qadrlanib keluvchi ma'naviyat turi. Demak, qadriyat – bu oila, jamoa yoki jamiyatda alohida ahamiyatga ega bo'lgan ma'naviyat turidir.

Qadriyatlar oilaviy, jamoa, milliy va umuminsoniy bo'lish mumkin. Bu qadriyatlar orasida o'zaro uzviylik bo'lsa ham ular bir - biridan farq qiladi. Undan tashqari ular nisbiydir. Masalan, bir oila uchun ma'lum bir ma'naviyat turi, chunonchi tug'ilgan kunni nishonlash juda e'tiborli narsa. Bu o'sha oila jamoasining qadriyati. Boshqa oila bu tantanani bilsa ham uni o'tkazsa ham e'tiborga sazovor tantana, deb bilmaydi.

Ular uchun u qadriyat emas har bir mahallada, qishloqda, mehnat jamoasida,

yo o'quv muassasasida ma'lum bir ijtimoiy hodisa (to'ylarni o'tkazish, jamoa bo'lib saylga chiqish va hakazo) urf bo'lgan. Ular o'sha an'analarni asrab –avaylaydilar. Ular uchun u qadrlı. U o'sha jamoaning qadriyati hisoblanadi. Ma'lum bir xalqning qandaydir rasm-rusumni bajarishi, an'ana bo'lib qolgan. Uni o'sha halq intiqib kutadi, binobarin u uning uchun qadrlı. Bu esa milliy qadriyatdir.

Bundan tashqari, irqidan, millatidan, jinsi, egallab turgan lavozimi, kasb-koridan qat'iy nazar, butun kishilik jamiyati uchun o'ta qadrlı narsa va hodisalar borki, ular umuminsoniy qadriyatlar deyiladi.

Bularga yashash xohishi, bilim olish, tinchlik xotirjamlik ba'zi bayramlar va boshqa ijtimoiy hodisalar misol bo'la oladi.

Endi nima uchun qadriyat odamlar uchun qadrlı degan savolga kelsak, qadriyat shuning uchun ham odamlar orasida alohida ahamiyatga egaki u insonlarning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy ehtiyojlari bilan barobar ruhiy ehtiyojlarini ham qondiradi. Masalan, hamma uchun qadriyat hisoblanadigan bironta bayramni jumladan, yangi yilni olaylik. Bu bayramda kishi xohlasa-xohlamasa o'ziga-o'zi yashab o'tgan yilning hisobotini beradi va keyingi yilga, birovlariga aytmaydigan-dildagi rejalarini tuzadi. Odamlar ko'p orzu va umidlarini yangi yil bilan bog'laydilar. Bu ruh bilan uning ozuqasi bilan bog'liqnarsadir. Yoki bilim olish jarayonini olylik. Bu jarayon kishi ma'naviyatining takomili, ruhini dam olishi va kishi ko'nglining taskini bilan bog'liqdir. Shuning uchun ham u inson zotiga mashhur, hamma uchun qadrlı.

Har qanday jamiyat taraqqiyoti xalq dunyoqarashini hisobga olmasa, taraqqiyot asoslari, uning ma'naviy qadriyatlariga, moddiy manfaatlariga mos kelmasa bunday jamiyat tanazzulga uchrashi tabiiy. Shuning uchun ham Birinchi Prezident o'z mamlakat istiqboli haqda fikr yuritar ekan «Mustaqil O'zbekistonning kuch-qudrati manbai xalqimizning umuminsoniy qadriyatlariga sodiqligidadir. Xalqimiz adolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va insonparvarlikning nozik kurtaklarini asrlar bo'yi asrab-avaylab kelmoqda. O'zbekistonni yangilashning oliy maqsadi, ana shu an'analarni qayta tiklash, ularga yangi mazmun bag'ishlash, zaminimizda tinchlik va demokratiya, farovonlik madaniyat, vijdon erkinligi va har bir kishini

kamol toptirishga erishish uchun zarur bo'lgan shart-sharoit yaratishdir» degan edi. Bu fikrdan anglaniladiki birinchi Prezident mamlakat kuch-qudratini xalqning ma'naviy kamolida ko'radi.

Shu damda bir nafasga tariximizga nazar soladigan bo'lsak 80-yillar o'rtalarida o'zbek xalqi azaldan sevib ardoqlab kelgan urf-odatlar va marosimlar va bayramlar cheklab qo'yildi, ba'zilarining o'rniga boshqa bayram va marosimlar to'qib chiqarildi. Natijada avvalari nishonlanadigan «Xosil bayrami», «Qovun sayli», «Gul sayli» va boshqa xalq bayramlari unitilib qo'yildi. «Navro'z» bayrami esa avval ta'qiqlandi, so'ng sun'iy tarzda «Navbahor» bayramiga aylantirildi.

O'ylanmay qilingan bo' nojo'ya harakatlar xalq dilini qattiq og'ritdi.

Ana shunday bir paytda kishilarning ma'naviy boyishiga, milliy madaniyatlarning bir-biri bilan yaqinlashuvi va o'zaro rivojlanishiga yordam beradigan xalq an'analari va bayramlarini tiklashga katta e'tibor berildi. Bu o'rinda xalqimizning azaliy qadriyati va sevimli bayrami hisoblangan «Navro'z» bayramining xalqimizga qaytib berilishi mamlakat tarixida katta voqea bo'ldi.

1991 yil 21 martdan «Navro'z» bayrami birinchi Prezident farmoniga ko'ra umumxalq bayrami sifatida nishonlanadigan bo'ldi.

Har bir jamoada, muassasada nishonlanadigan bunday bayramlar, kishilarda qadimiy an'analarga hurmat, mehnatga muxabbat hissini tarbiyalaydi ma'naviy hayotdagi yana bir talay, aniqrog'i diniy bayramlar, hayit kunlarini respublikada umumxalq bayrami sifatida nishonlash uchun keng yo'l ochilgani ham ma'naviy poklanishning muhim ko'rinishidir.

Birinchi Prezidentimiz «Din odam zotini hech qachon yomon yo'lga boshlamaydi. Bu dunyoning o'tkinchi ekanini ta'kidlab, odam bolasini xushyor bo'lishga, yaxshi iz qoldirishga undab turadi degan edilar. Yana:

Hamma ahil, hamma pokiza bo'lib yashasin. Kimning fazitlati qancha, kimning gunohi qancha ekanini Yaratganning o'zi ajrim qilib beradi.

Musulmon hayotidagi qutlug' sanalar-Qurbon va Ramazon hayitlarining birinchi kunlari doimiy sur'atda bayram qilish va dam olishi xalqni suyuntirdi.

Islom olamining zabardast allomalari-vatandoshlarimiz Imom Abu Iso at-

Termiziyni 1200 yilligi, Maxmud az-Zamaxshariyni 920 yilligi, Najmiddin Kubroni 850 yilligi, Bahouddin Naqshbandiyni 675 yilligi va Xo'ja Axror Valiyni 600 yilligi, Imom al Buxoriyni hijriy-qamariy taqvim bo'yicha 1225 yilligi keng ko'lamda nishonlanishi yurtimizda imon, diniy diyonat qaytadan yuksalganiga yorqin dalil bo'ldi.

Shuningdek har bir viloyatda bittadan diniy madrasa, Toshkentda Toshkent Islom universiteti, Xalqaro islom tadqiqotlar markazi, Eshon Boboxon nomidagi ayollar madrasasi, Abdulqosim va Ko'kaldosh madrasalari ishlab turibdi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 1995 yil 19 maydagi qaroriga binoan Toshkent shahrida islom ta'limoti va falsafasini, o'zbek xalqining diniy, tarixiy va madaniy merosini chuqur o'rganish maqsadida Xalqaro islom tadqiqot markazi tashkil etildi.

Davlat rahbari shunday degan edilar: ...din xalq ma'naviyatining, ma'rifatining yuksalishiga katta hissa qo'shib kelgan ekan, bugungi davlatchiligimiz haqida so'z yuritganda, rejalar tuzganda, dinni eng avvalo, ham milliy, ham umuminsoniy qadriyat sifatida e'tiborda tutishimiz kerak.

130 ga yaqin millat va elat istiqomat qilayotgan aholining ruhiy va ma'naviy ehtiyojlari rang barang bo'lgan O'zbekistondagi mamlakatda tili, millati, irqi, dini, ijtimoiy mavqeyidan qat'iy nazar, insonni ulug'lash, davlat siyosatining bosh yo'nalishidir. 1992 yilning 6 noyabr kuni Termezda o'tkazilgan «Alpomish» dostoni yaratilganligining 1000 yilligini Yunesko ijroiya qo'mitasining maxsus qaroriga binoan xalqaro miqyosda keng nishonlanishi milliy urf-odatlar, qadriyatlar va an'analar tiklanishining yana bir namunasidir.

Milliy qadriyatlarning qayta tiklanishi xalqda zo'r quvvat paydo qilib, bu ham millatning ijodiy imkoniyatlarni namoyish etishga asos bo'ldi. Bu juda muhim omil. Millatning xoslanishi (individuallashtirish) jarayonida paydo bo'lgan salohiyat xalqni jahoniy jarayonlar sari yetaklaydi. Davlat rahbari so'zlari bilan aytganda «Bizning an'anaviy qadriyatlarimizni hozirgi demokratik jamiyatning qadriyatlari bilan uyg'unlashtirish kelajakda yanada ravnaq topishimizning, jamiyatimiz jahon hamjamiyatiga qo'shilishining garovidir».

Milliy xoslanish alal oqbatda yer yuzidagi barcha xalqlarni jahon hamjamiyatining teng huquqli a'zolariga aylantiradi, har bir millatning o'ziga xos fazilatlari kamol topishi uchun imkon yaratadi.. Hozir BMTga jahonning 193 davlati a'zo bo'lib kirgan ekan, ularning har biri takrorlanmas, bir-biriga o'xshamagan milliy jihatlar va qadriyatlarga ega. Umuminsoniy madaniyat, sivilizatsiya, yaxlit hodisa bo'lgani kabi dunyo ham yagona jahondagi barcha sivilizatsiya-yagona insoniy ma'naviy boylikning uzviy qismlari. Shunday ekan milliy madaniyatlarning bariya gona umuminsoniy qadriyatlarga asoslanadi. Bu qadriyatlar markazida inson, uning erki, qadri, ma'naviy go'zalligi, benazir aqli turadi. Bu qadriyatlarning asosiy ustunlari-demokratiya, insonparvarlik, ma'rifat, huquq, shaxs erkinligi, diniy murosa, adolat, ahloqiy me'yorlar inson va uning manfaatlariga xizmat qiladi.

Jahon iqtisodiy va siyosiy aloqalarining o'sib borishi umumiy lashish jarayonini harakatga keltiruvchi kuch hisoblanadi.

Biroq aynan umuminsoniy qadriyatlar bashariyatni ma'naviy- ruhiy birlikka chorlaydi, hamkorlikka, madaniy va moddiy ravnaqqa undaydi, millatni umumjahon jarayoniga aralashishga da'vat etadi. Shu tariqa davlat va xalqni o'zining tor qobig'iga, milliy mahdudlik va mahalliy tafakkur doirasiga o'ralib qolishidan asraydi.

Umuminsoniy qadriyatlar keng ko'lamli iqtisodiy taraqqiyot uchun juda kerak.

Zamonaviy texnologiya, molekular biologiya, yadro fizikasi, elektronika umuminsoniy tafakkur hosilasi sifatida rivojlanadi va aynan umuminsoniy kuchlarni birlashtirish asosidagi yangicha fikrning mahsuli hisoblanadi. Bugun xo'jalik yuritish va kommunikatsiyaning mukammal tizimini shakllantirish uchun horijiy tillarni, kompyuterni bilish xalqaro «Internet» aloqa tizimidan boxabar bo'lishi talab etiladi. Biroq bu tarzda umumiy lashishga ko'r-ko'rona sig'inish ham yaramaydi. Zero, hozirgi zamonda umumiy lashish qobig'i ostida millatga yot unsurlar kirib kelishi ham ko'zga tashlanadi. Jahon axborot oqimi hozir ham shu qadar kuchliki keng xalq ommasi uni har doim tushunib, qabul qilish imkoniyatiga

ega emas. Reklama, kino, televideniya soxta san'at asarlari orqali ko'p hollarda kishilar ongiga zimdan siyosiy g'oyalar singdiriliyapti. Shuning uchun umumiydashishning bir, ikki davlat rahnamoligi ostida yuz berishiga sira yo'l qo'yib bo'lmaydi. Chunki unda bu davlatlar o'z ma'naviy qadriyatlarini boshqa xalqlarga, ularning milliy ma'naviyati va o'ziga xosligiga putur yetkazgan holda tiqishtiradi. Umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish va uni hayotga tadbiq etish dialog tarzida, ya'ni ikki taraflama, tenglik asosida bo'lishi kerak.

Madaniyat, san'at va adabiyot sohasidagi har qanday ijod millat dahosi bilan sug'orilgan bo'ladi. Biroq har qanday milliylik, o'zida umuminsoniy qadriyatlarni aks ettirsagina ahamiyat kasb etadi va shu jihatiga ko'ra jahonda tan olinadi. Deylik buyuk ilmiy texnikaviy kashfiyotlar milliy bo'lsayu-bashariyat boyligiga aylanmasa utar yetarli darajada e'tibor topmaydi va jahon bo'ylab qo'llanmaydi.

Mavzuni tayyorlaganlar:

Islom Karimov nomidagi texnika universiteti professori Xalikova Raxbar Ergashevna va Toshkent davlat transport universiteti professori, siyosiy fanlar doktori, Rajabov Habibullo Ibodullaevich

NAZORAT SAVOLLARI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning ma'naviyat va ma'rifatga oid qarashlari qaysi asarlarda va nutqlarda keng yoritilgan?
2. O'zbek jadidchiligining ma'naviy yuksalishdagi roli qanday ahamiyat kasb etadi va bu mavzu Prezident tomonidan qanday talqin etilgan?
3. Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini takomillashtirish bo'yicha 2021 yil 26 martdagi qarorda qaysi chora-tadbirlar belgilangan?
4. Mamlakatimizda yoshlar huquqlarini himoya qilish va ularni ijtimoiy-iqtisodiy sohalarida qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qanday muhim qonunlar va dasturlar amalga oshirilgan?
5. "O'zbekiston 2030" strategiyasining yoshlar va sport yo'nalishidagi asosiy maqsad va vazifalari nimalardan iborat?

6. O‘zbekiston Respublikasida yoshlar orasida sog‘lom turmush tarzini keng tatbiq etish uchun qanday chora-tadbirlar ko‘rilmogda?

7. Mutafakkirlarimizning ma‘naviy merosi yoshlar tarbiyasida qanday rol o‘ynaydi?

8. “Yosh kitobxon” tanlovi va uning yoshlar ma‘naviy olamini boyitishdagi ahamiyati haqida nima deya olasiz?

9. Televidenie va radio kanallaridagi badiiy kengashlar faoliyati qanday masalalarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi?

10. Global axborotlashuv jarayonining salbiy ta’sirlari haqida qanday xavf-xatarlar mavjud va ular yoshlarimizga qanday ta’sir ko‘rsatishi mumkin?

11. “Rangli inqiloblar”ni amalga oshirishda axborot omilining rolini qanday baholaysiz va bundan himoyalalanish uchun qanday chora-tadbirlar kerak?

ADABIYOT RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining y. 44-2021-son "Oliy ta’lim muassasasi professor-o‘qituvchilar tarkibining o‘quv yuklamasi hamda o‘quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot va "ustoz-shogird" ishlarini belgilash qoidalarini tasdiqlash to‘g‘risida"gi buyruqqa o‘zgartirishlar kiritish haqida"gi Buyrug‘i (AV tomonidan 22.12.2021 y. 3076-1-son bilan ro‘yxatga olingan).

2. Oliy ta’lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslarida pedagogik (malakaviy) amaliyotni tashkil etish va o‘tkazish tartibi to‘g‘risidagi Nizom (AV tomonidan 23.10.2017 y. 2938-son bilan ro‘yxatga olingan Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirining 05.09.2017 y. 13-2017-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan).

3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining bo‘yrug‘i “Oliy ta’limning davlat ta’lim standartlari. Asosiy qoidalari” O‘zbekiston Respublikasining davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida, O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2021 yil 27 oktabrda hisobga olindi, hisob raqami 43] (O‘z DSt 3556:2021).

4. Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining 17-2018-son, Xalq ta’limi

vazirligining 38-son, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 2-q/q-son "O'quv mashg'ulotlarini o'tkazganlik uchun mehnatga soatbay haq to'lash miqdorlarini tasdiqlash to'g'risida"gi 30.07.2018 y. Qarori (AV tomonidan 15.08.2018 y. 3054-son bilan ro'yxatga olingan).

5. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 07.11.2018 y. 26-2018-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risidagi nizomga o'zgartirishlar kiritish haqida"gi Buyrug'i (AV tomonidan 12.12.2018 y. 1963-2-son bilan ro'yxatga olingan).

6. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 16.04.2021 y. 9-2021-son, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 12.04.2021 y. 20-2021-Q/Q-son, Moliya vazirligining 07.04.2021 y. 22-son "Oliy ta'lim muassasalari boshqaruv, texnik, xizmat ko'rsatuvchi va o'quv-yordamchi xodimlarining namunaviy shtatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi Qarori (AV tomonidan 12.05.2021 y. 2859-3-son bilan ro'yxatga olingan).

7. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 08.07.2021 y. 22-2021-son "Oliy ta'lim muassasalari magistratura mutaxassisliklari talabalari tomonidan stajirovkani o'tash tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash to'g'risida"gi buyruqqa o'zgartirishlar kiritish haqida"gi Buyrug'i (AV tomonidan 16.07.2021 y. 2734-1-son bilan ro'yxatga olingan).

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi 2023 yil 11 sentabrdagi Farmoni.

9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 03.10.2022 y. 559- son "Oliy ta'lim tashkilotlarida masofaviy ta'lim shaklini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

10. Oliy ta'lim tashkilotlarida masofaviy ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida Nizom (O'zR VM 03.10.2022 y. 559-son qaroriga ilova).

3-MAVZU: HUQUQIY DAVLAT VA QONUN USTUVORLIGI. SIYOSIY VA HUQUQIY ISLOHOTLAR. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING ZAMONAVIY KONSTITUTSIONALIZMI.

Tayanch tushunchalar: *Huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, konstitutsiyaviy davlat, konstitutsiya, konstitutsiyaviy islohotlar, zamonaviy konstitutsionalizm*
Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari, huquqiy madaniyat, huquqiy ong
sud-huquq islohotlari, kokimiyatlar bo‘linishi prinsipi, qonuniylik tamoyili
adolat tamoyili, parlament nazorati, fuqarolarning davlat boshqaruvidagi
ishtiroki, huquq va majburiyatlar birligi, yangi tahrirdagi Konstitutsiya

“**Konstitutsiya**” tushunchasi lotincha so‘z bo‘lib, **tartib, qoida, tuzish** degan ma’nolarni anglatadi. Konstitutsiya iborasi 17 asrda paydo bo‘lgan bo‘lsada uning mazmunini ifodalovchi voqelik davlat paydo bo‘lganidan mavjud. Ilmiy publitsistik adabiyotlarda konstitutsiyani paydo bo‘lishi AQSH ning 1778 yilda qabul qilingan konstitutsiyasi bilan bog‘liqligi ta’kidlanadi.

Ammo tarixiy haqiqat o‘rnida ta’kidlash joizki, dunyodagi mavjud konstitutsiyalar tarixi AQSH ning konstitutsiyasi bilan bog‘lash, tarixiy voqelikka mos kelmaydi. Birinchidan, Agar konstitutsiya jamiyatda o‘rnatilgan tartib, qoidalar majmuasini ifodalovchi tushuncha ekan, uni davlat tarixidan ajratib bo‘lmaydi. Konstitutsiya davlat paydo bo‘lgandan boshlab paydo bo‘lgan. Masalan, Rim huquqi, Dao, Logs, Avesto, Xamurappi qonunlari, Siyosatnoma, Temur tuzuklari, Shayboniynoma, Boburnoma, Hidoya va xokazolar o‘z o‘rnida konstitutsiya ya’ni asosiy qonun vazifasini bajargan. Demak, davlat paydo bo‘lishi bilan jamiyatda yashash tartib va qoidasini belgilovchi bosh qonunlar mavjud bo‘lgan. Konstitutsiyani paydo bo‘lishi davlatlar paydo bo‘lishidan boshlanadi.

Ikkinchidan, AQSH konstitutsiyasi qabul qilinishidan oldin Buyuk Britaniyada 1653 yilda “boshqaruv quroli” deb atalmish konstitutsiya qabul qilingan. Ana shu ikkita tarixiy haqiqat ilmiy publitsistik adabiyotlarda tarixiy haqiqat sifatida umume’tirof etilgan fikrni inkor etadi. Demak, dunyo konstitutsiyalar tarixi ikki yuz yilni emas, bir necha ming yillikni (5-3) tashkil etadi.

Mamlakat mustaqilligining asosiy shartlaridan biri uning bosh qonuni bo‘lgan Konstitutsiyasining yaratilishi va amaliyotga joriy etilishi bilan bevosita

bog‘liqdir. Shu bois, O‘zbekiston mustaqillikning dastlabki davridan boshlab o‘zining asosiy qonunini ishlab chiqish va qabul qilishga strategik vazifa sifatida e’tibor qaratdi. Aslini olganda Konstitutsiya loyihasini yaratish «Mustaqillik deklaratsiyasi»ni qabul qilishdan keyinoq boshlangan edi. Chunki deklaratsiyada, «Ushbu deklaratsiya O‘zbekistonning yangi Konstitutsiyasini ishlab chiqish uchun asosdir» deb qayd qilingan edi va shu sessiyada mamlakatning birinchi prezidenti I.Karimov boshchiligida 64 kishidan iborat Konstitutsiya loyihasini tayyorlovchi komissiya tuzildi. Bu tarkib Oliy Kengashning 10 sessiyasida qisman o‘zgartirildi. Komissiyaga sharafliligi shu bilan birga mas’uliyatli vazifa yuklandi. Sharafliligi shunda ediki bu birinchi bor mustaqil davlat Konstitutsiyasi loyihasi tayyorlayotgan edi. Mas’uliyati ham shundan kelib chiqib, birinchi marta hech kimdan ko‘chirmasdan, hech kimning aralashuvisiz, barcha demokratik talablarga, jahon andozalariga mos keluvchi hujjat O‘zbekiston xalqi vakillari tomonidan ishlab chiqilishi kerak edi. Sir emas, avvalgi O‘zbekiston Konstitutsiyalari, Ittifoqda yaratilgan Konstitutsiyalarni aynan takrorlash asosida tayyorlanar edi. Endi mustaqil Konstitutsiya yaratish o‘z zimmamizga tushdi. Bu yerda shunday mas’uliyatli vazifani bajara olamizmi yoki yo‘qmi degan savol paydo bo‘lib bu g‘ururimiz, or-nomusimizga ham bog‘liq edi.

Komissiya shu g‘oyat muhim vazifani muvaffaqiyatli bajarish uchun, uni to‘g‘ri yo‘naltirish, oldiga to‘g‘ri vazifalarni qo‘yish hal qiluvchi masala edi. Bu masalani Komissiya raisi, moxirona hal qildi. Konstitutsiya loyihasini tayyorlovchi komissiya a‘zolarini birinchi yig‘ilishida 32 kishidan iborat ishchi guruhi tashkil etildi. Konstitutsiyada nazarda tutilayotgan turli bo‘limlarni tayyorlash uchun 6 ta kichik guruhlar tashkil etildi. Ularning tarkibiga 50 nafar mutaxassislar jalb etildi.

Shu yerda bir narsani aytib o‘tish kerakki, loyihani tayyorlashda oddiy yo‘ldan bormoqchi, yana boshqa davlatlarga xos xolatlarni loyihaga kiritmoqchi, boshqa davlatlardan aynan andoza olmoqchi bo‘lganlar ham bo‘ldi. Komissiya raisiga shu vaqtda «Argumenti i fakti» gazetasida e‘lon qilingan Rossiya Konstitutsiyasi loyihasini O‘zbekiston Konstitutsiya loyihasi sifatida taqdim etish xollari ham bo‘ldi. Lekin bunday ko‘zbo‘yamachilik, mas’uliyatsizlikni sezgan komissiya raisi,

taqdim qilingan loyihani mutlaqo rad etib, O‘zbekistonga qanday Konstitutsiya kerakligini «yirik huquqshunos»ga ko‘rsatib berdi.

Mustaqil O‘zbekistonning Konstitutsiyasini qabul qilish vazifasi o‘ta jiddiy masala bo‘lib, mamlakatning taraqqiyoti uchun, demokratik islohotlarni amalga oshirish, o‘zi tanlagan mustaqil taraqqiyot yo‘lidan borish uchun ham zarur edi. Konstitutsiyani qabul qilish borasida ham turli-xil nuqtai nazar tarafdorlari ham oz emas edi. Xususan, ular iqtisodiyot nochor ahvolga tushib qolgan va islohotlar mushkul kechayotgan bir sharoitda Konstitutsiya, uning Konsepsiyasi masalasini kun tartibiga qo‘yish bevaqt bo‘ladi va Konstitutsiya bilan bog‘liq bu baxs-janjallarning barchasi siyosiy o‘yindan, siyosiy ehtiroslar kurashidan boshqa narsa emas, hozirgi paytda bor kuch-g‘ayratni, zarur ishlarni bajarishga muhim muammolari asta-sekin hal qilishga qaratish kerak, deb Konstitutsiyani qabul qilishni “ikkinchi darajali”, “zarur bo‘lmagan bir hujjat” sifatida ko‘rish kayfiyatini uyg‘otishga urinishlar bo‘ldi. Bu o‘ta qaltis vaziyatda keng jamoatchilikning e‘tiborini chalg‘itishdan boshqa narsa emas edi. Bu bilan ikkinchi bir nuqtai nazar ham yashirish ekanligini ta’kidlash lozim. U “eski, sovet davri Konstitutsiyasi” bilan yashashga bo‘lgan moyillik, uni zimdan saqlab qolishga bo‘lgan urinishlardan beri bo‘lganligini ham unutmaslik kerak. Yoki faqat tanqidga e‘tiborni qaratish, bo‘lgan – bo‘lmagan holda “inkor etish” yo‘lini tutishda yaqqol ko‘rish mumkin bo‘lganligi bilan bog‘liq.

Har qanday mamlakatda Konstitutsiya xalq ongi, tafakkuri, ijodi maxsulidir. Uning ijodkori xalq. Uning loyihasini ham xalq vakillari ishlab chiqadi va qabul qiladi. Lekin ana shu xalq ijodkorligidan, uning ongidan, ruxiyatidan, qarashlaridan to‘g‘ri foydalanish hamma vaqt ham amalga oshavermaydi. Loyihani umumxalq muhokamasi davridagi vaziyat va muhokama jarayoni O‘zbekiston Konstitutsiyasini mukammal hujjat sifatida qabul qilishiga bevosita ta’sir qilgan desak xato bo‘lmaydi.

Birinchidan, aytish kerakki, O‘zbekiston Konstitutsiyasi loyihasi, boshqa mamlakatlardagi muhokamadan mutloqa farq qilib ikki bosqichda o‘tkazildi. Buni O‘zbekistonning jahon Konstitutsiyaviy qonunchiligi yaratilishi tajribasiga qo‘shgan

hissasi ham desa bo'ladi.

Komissiya qarori bilan loyiha 1992 yil 26 sentabrda umumxalq muhokamasi uchun e'lon qilindi. Muhokama haqiqiy demokratik asosida o'tdi. Ommaviy axborot vositalarida muhokama uchun ko'plab vaqt va sahifalar ajratildi.

Konstitutsiya loyihasi muhokamasida ko'plab xolisona, har taraflama hujjatni takomillashtirishga qaratilgan asosli takliflar bilan birga, masalani chuqur mohiyatiga yetmasdan qilingan yuzaki, asossiz takliflar, xatto loyihadagi norma va qoidalarni faqat tanqid qilishdangina iborat chiqishlar ham bo'lgan. Masalan, bir fan arbobi Konstitutsiya loyihasidagi barcha tillarda e'tirof etilgan «prinsip», «suverenitet», «Ratifikatsiya va denonsatsiya» so'zlarini loyihadan chiqarib, o'rniga o'zbekcha atamalarni ishlatilishni taklif etgan.

Muhokama natijasida tushgan ko'plab mulohazalar etiborga olinib, loyihaning tuzatilgan va takomillashgan ko'rinishi 1992 yil 21 noyabrda yana muhokama uchun e'lon qilindi. E'lon qilingan loyihada ko'plab fikrlar, takliflar e'tiborga olinganligini ko'rgan, O'zbekiston aholisida o'z kuchiga, komissiyaga ishonch kuchaydi va loyihani muhokamasida yanada faolroq, qizg'inroq ishtirok etdi.

Komissiya muhokama natijasini e'tiborga olib, loyihani yanada takomillashtirdi va 1992 yil 8 dekabrda u Oliy Kengash deputatlari tomonidan qizg'in muhokama qilingach, qabul qilindi.

Ikkinchidan, Konstitutsiyaning mukammal bo'lishini sababi, loyihani tayyorlashda komissiya raisi tomonidan aniq va to'g'ri vazifalarni qo'ya bilish, tushgan taklif va mulohazalardan xalqning istaklarini aniq bilib olish va muhokamada barchaga teng imkoniyatlar yaratib berilganlik bo'ldi desak xato bo'lmaydi.

Umuman insoniyat tarixi shuni ko'rsatadiki, millatni, davlatni yagona qonun, tartib-qoidalar asosida boshqarishda uni tashkil etadigan tuzilmalar, tashkilotlar bo'lmasa, u holda bunday davlatni umri uzoqqa bormaydi, nari borsa jamoat tashkilotga aylanib qoladi, yoki boshqa bir kattaroq davlatning qaramiga, ayrim jinoiy guruhlarning qo'g'irchog'iga aylanib qolishi mumkin. Shuning uchun ham rivojlangan davlatlarga e'tibor bersak, avvalom bor faqat davlat idoralariga va ularni

qonunlarga so‘zsiz itoat etishiga, yoki qonun nomidan ish ko‘rayotgan davlat organlariga, xizmatchilariga duch kelamiz. Davlat idoralarining ayniqsa qurolli kuchlarning, huquq-tartibot organlarning xavfsizlik idoralarining qanchalik mavjud bo‘lishi va ular faoliyat yuritishi uchun zarur mablag‘lar, resurslar, kadrlar bilan ta‘minlanishi, ushbu idoralarni boshqarishning oqilona yo‘lga qo‘yilishi har qanday millatning kelajagini belgilab beradi.

Hayot bir joyda to‘xtab turmaydi. Bugungi globallashib borayotgan dunyo insoniyatga yangi chaqiriqlar, tahdidlar va o‘zgarishlarni taqdim etmoqda. Bunday vaziyatda davr ruhiga mos rivojlanish, taraqqiy etgan davlatlar qatoriga qo‘shilish, turli tahdidlar ortib borishi sharoitida milliy xususiyatlarni saqlab qolgan holda rivojlanishni ta‘minlash kabi masalalardan kelib chiqib qonunchilikni zamon talablariga integratsiya qilish zarurati ortishi tayin. Shu jihatdan, asosiy qonunimiz hisoblangan Konstitutsiyani modernizatsiya qilish ehtiyoji tug‘ildi. Ehtiyojdan kelib chiqib, yangi tahrirdagi **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023 yil 30 aprel kuni o‘tkazilgan O‘zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilindi.**

“Konstitutsiyaning yagona manbai va muallifi xalq bo‘lishi kerak”, degan g‘oya loyihani ishlab chiqishda asosiy mezon vazifasini o‘tadi. Natijada esa aholidan 220 mingdan ziyod takliflar kelib tushdi va muhimi, ularning aksariyati qonun loyihasidan o‘rin egalladi.

Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 1-moddasida “O‘zbekiston — ijtimoiy davlat” tamoyili mustahkamlanganligini alohida aytish zarur. Bosh qomusda davlatning ijtimoiy sohadagi majburiyatlari bilan bog‘liq normalar 3 barobarga ko‘paytirilib, aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalarini uy-joy bilan ta‘minlash bo‘yicha davlatning majburiyatlari, mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorini belgilashda insonning munosib yashashini ta‘minlash hisobga olinishi, kafolatlangan tibbiy yordam, davlatning ta‘limning barcha shakllariga g‘amxo‘rlik qilishi va o‘qituvchi maqomi Konstitutsiya darajasida mustahkamlandi.

Ma‘lumki, davlatlarning doimiy do‘stlikka asoslangan munosabatini rivojlantirish hamda jahon va mintaqada tinchlikni ta‘minlash xalqaro

munosabatlarning dolzarb masalalaridan sanaladi. Shu ma'noda, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz 18-moddasida O'zbekiston Respublikasi davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan ikki va ko'p tomonlama munosabatlarni har taraflama rivojlantirishga qaratilgan tinchliksevar tashqi siyosatni amalga oshirishi qat'iy belgilanganligini ta'kidlash zarur.

Qayd etish joizki, tinchliksevar siyosat deganda, davlatlarning siyosiy-iqtisodiy va ijtimoiy tizimlari va ularning rivojlanish darajasidan qat'i nazar, erkinlik, tenglik, adolat va insonning asosiy huquqlarini hurmat qilish, davlatlar va xalqlar o'rtasida tinchlikni mustahkamlash tushuniladi.

Bosh qonunimizning 21-moddasida "Hech kimga uning roziligisiz qonunchilikda belgilanmagan majburiyat yuklatilishi mumkin emas", degan normaning mustahkamlangani ham o'ta muhim ahamiyatga ega. Mazkur norma jismoniy va yuridik shaxslar faqat Konstitutsiya va qonunchilik hujjatlarida majburiy etib belgilanganidan tashqari, boshqa biror-bir majburiyatni bajarishga burchli emasligini, davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari ham ularga qo'shimcha majburiyatlarni yuklash vakolatiga ega emasligini anglatadi. Bu esa amaliyotda ayrim holatlarda uchrab turadigan biror-bir qonunda ko'rsatilmagan majburiyatni yoki qandaydir vazifani (masalan, jamoat ishlariga jalb qilish, ish vaqtidan tashqari yoki dam olish kunlari ishlash) tashkilot rahbari tomonidan xodimga yuklash kabi salbiy holatlarga qat'iyan chek qo'yadi.

Ta'kidlash lozimki, dunyodagi barcha o'zbeklar o'zaro madaniy aloqalarni saqlab qolish maqsadida chet elda taxminan 500 dan ortiq o'zbek milliy-madaniy markazlari faoliyat yuritadi. Shundan kelib chiqib, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 23-moddasida "Davlat xorijda yashayotgan vatandoshlar bilan aloqalarni saqlab qolish hamda rivojlantirish to'g'risida xalqaro huquq normalariga muvofiq g'amxo'rlik qiladi", degan norma belgilandi. Bu chet elda yashayotgan, ishlayotgan, ta'lim olayotgan yurtdoshlarimizning O'zbekiston bilan doimiy aloqada bo'lishiga, tili, madaniyati, urf-odatlari va an'analarini saqlab qolish hamda rivojlantirishga, o'zlarining tarixiy Vatani - O'zbekiston obro'sini yanada oshirishga o'z hissasini qo'shishlariga xizmat qiladi.

Yashash huquqi har bir insonning ajralmas va tabiiy huquqi bo'lib, u mamlakatda o'lim jazosini belgilash, tayinlash va ijro qilishni inkor etadi. O'lim jazosi eng og'ir jinoiy jazo bo'lib, u qo'llaniladigan deyarli barcha davlatlarda o'ta og'ir, inson hayotiga qasd qiladigan jinoyatlar uchungina ko'zda tutilgan. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 25-moddasida "O'zbekiston Respublikasida o'lim jazosi taqiqlanadi" degan norma mustahkamlangan. Shu o'rinda aytish kerak, 1994 yili qabul qilingan Jinoyat kodeksidagi 33 ta modda bo'yicha o'lim jazosi tayinlanishi mumkin edi. Keyinchalik jinoiy jazolar liberallashtirilib, 2008 yilgacha qonunchilikka muvofiq ikki turdagi jinoyat, ya'ni javobgarlikni og'irlashtiradigan holatlarda qasddan odam o'ldirish va terrorizm jinoyatlarini sodir etganlik uchun o'lim jazosi qoldirilgan. 2008 yil 1 yanvardan barcha jinoyatlar uchun o'lim jazosi bekor qilingan. Konstitutsiyaga kiritilgan o'zgartish nafaqat o'lim jazosini bekor qilishni, balki qat'iy ravishda O'zbekistonda o'lim jazosi taqiqlanishi va qayta tiklanmasligini ko'zda tutadi. Konstitutsiyaga bu norma kiritilishi bilan O'zbekiston insonparvarlik g'oyalariga sodiqligini namoyon etadi, ijtimoiy-siyosiy hayotimizda o'lim jazosini qaytarish bo'yicha har qanday tashabbuslarga barham beradi. Pirovardida esa har bir insonning, hatto, u jinoyat sodir etgan bo'lsa ham, yashash huquqining kafolatlanishiga xizmat qiladi.

Aytish lozimki, muayyan jinoyat ishi bo'yicha surishtiruvchi, tergovchi tergov harakatlari, sud esa sud tergov orqali dalillar to'playdi. Ayrim holatlarda to'plangan dalillarni baholashda ularga nisbatan shubha paydo bo'lishi mumkin. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada ushbu norma bunday vaziyatda aybdorlikka oid barcha shubhalar gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi va mahkumning foydasiga hal qilinishini qat'iy mustahkamlab qo'yildi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 32-moddasida "Qonuniy asoslarda O'zbekiston Respublikasi hududida bo'lib turgan har kim mamlakat bo'ylab erkin harakatlanish, turar va yashash joyini tanlash huquqiga ega, bundan qonunda belgilangan cheklovlar mustasno", degan norma ham kiritilganligi alohida e'tiborga sazovor.

Sir emaski, mamlakatimizning yaqin o'tmishida erkin harakatlanish huquqini asossiz cheklovchi qonunosti hujjatlari mavjud edi. Masalan, ba'zida fuqarolarimiz

poytaxtga kelish uchun yo‘llardagi nazorat postlaridan pasportsiz o‘ta olmas edi, ularning bilim olishi, davolanishi, ishlashi yoki qarindoshlarini ko‘rish uchun poytaxtga kelib turishida ham qiyinchiliklar mavjud edi. Fuqarolarimizning xorijga chiqishi uchun esa ruxsatnoma (stiker) rasmiylashtirish talab etilardi. Bunday to‘siqlarning aksariyati Harakatlar strategiyasi doirasida bartaraf etildi, xususan, yo‘llarda nazorat postlari olib tashlandi, “propiska”, xorijga chiqish uchun ruxsatnoma (stiker) rasmiylashtirish tartibi bekor qilindi. Bu esa O‘zbekiston hududida bo‘lib turgan har kim respublikaning xohlagan joyiga borish, sayohat qilish, bilim olish, ishlash, tadbirkorlik qilishi imkoniyatini beradi.

Huquqiy davlatning eng muhim vazifalaridan biri mulk huquqi daxlsizligini ta‘minlash hamda mulkdor huquqlarini amalga oshirish va himoya qilish uchun zarur iqtisodiy-huquqiy shart-sharoitlar yaratishdan iboratdir. Shu munosabat bilan yangi tahrirdagi Konstitutsiyaning 47-moddasida quyidagi normalar o‘z aksini topdi: “Har kim uy-joyli bo‘lish huquqiga ega. Hech kim sudning qarorisiz va qonunga zid tarzda uy-joyidan mahrum etilishi mumkin emas. Uy-joyidan mahrum etilgan mulkdorga uy-joyning qiymati hamda u ko‘rgan zararlarning o‘rni qonunda nazarda tutilgan hollarda va tartibda oldindan hamda teng qiymatda qoplanishi ta‘minlanadi”. Mazkur modda bilan uy-joy mulkdorlariga nisbatan ikki turdagi muhim konstitutsiyaviy kafolat belgilandi: sud kafolati va uy-joy uchun kompensatsiya olish kafolati.

Sud kafolati uy-joyga nisbatan mulk huquqi sud qarorisiz mahrum etilishiga yo‘l qo‘yilmasligini anglatadi. Bu kafolat uy-joyga nisbatan mulk huquqi mulkdorning erki-xohishidan qat’i nazar, majburiy tarzda bekor bo‘layotganda qo‘llanilishi nazarda tutilgan. Bunda sud tomonidan mulk huquqining bekor bo‘lishiga sabab bo‘luvchi holatlar amaldagi qonun hujjatlari asosida obyektiv tarzda ko‘rib chiqiladi. Mazkur tartib mulkdor har qanday holatda ham asossiz ravishda uy-joyidan mahrum etilmasligini kafolatlaydi.

Ikkinchi kafolat mulkdorning iqtisodiy manfaatlari himoyasiga yo‘naltirilganligi bilan e‘tiborlidir. Mazkur norma qonunda belgilangan hollarda va tartibda uy-joyidan mahrum etilgan mulkdorning shu uy-joy va yetkazilgan zarar

uchun teng qiymatda kompensatsiya olishini kafolatlaydi.

Bu normaning kiritilishi uy-joy mulkdori huquqlarini kafolatli ta'minlashga, uy-joylarni noqonuniy olib qo'yilishi bilan bog'liq nizoli holatlarning oldini olishga, sud himoyasini kengaytirishga xizmat qiladi.

Konstitutsiyada davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo'llaniladigan huquqiy ta'sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi va qonunlarda nazarda tutilgan maqsadlarga erishish uchun yetarli bo'lishi aniq belgilab qo'yildi.

Qayd etish lozimki, qabul qilingan qonunlarning asosiy maqsadi inson, uning huquq va erkinliklarini ro'yobga chiqarish va himoya qilishdan iborat bo'lib, kimgadir ortiqcha majburiyat yoki xarajat yuklamasligi kerak. Aksincha, qonunlar insonlar og'irini yengil qilib, turmush tarzi farovon kechishini ta'minlashi lozim.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2022 yil 20 iyunda Konstitutsiyaviy komissiya a'zolari bilan uchrashuvda "Konstitutsiyaviy sud faoliyatini yanada takomillashtirish, fuqarolar va yuridik shaxslarning muayyan ishda sud tomonidan ularga nisbatan qo'llanilgan qonunning Konstitutsiyaga mosligini tekshirish haqidagi shikoyatlarini ko'rib chiqish Konstitutsiyaviy sudning vakolati sifatida Konstitutsiyada aks ettirilishi lozim"ligini ta'kidlagan edi.

Shu nuqtai-nazardan kelib chiqib, yangi tahrirdagi Bosh qomusimizning 133-moddasiga fuqarolar va yuridik shaxslar, agar sud orqali himoya qilishning boshqa barcha vositalaridan foydalanib bo'lingan bo'lsa, sudda ko'rib chiqilishi tugallangan muayyan ishda sud tomonidan o'ziga nisbatan qo'llanilgan qonunning Konstitutsiyaga muvofiqligi to'g'risidagi shikoyat bilan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudiga murojaat qilishga haqli ekanligiga oid maxsus norma kiritildi. Fuqarolar va yuridik shaxslarga Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish huquqi berilganligining ahamiyati shundaki, Konstitutsiyaga zid bo'lgan qonunlar amaliyotda qo'llanilayotgan bo'lsa, ularning Konstitutsiyaga muvofiqligini vaqtida ta'minlashga, Konstitutsiyaga nomuvofiq qonunlar bilan kelgusida boshqa shaxslar huquqlari buzilishining oldini olishga, Bosh qomus ustunligini ta'minlashga, Konstitutsiyaviy sud faoliyatini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu o'rinda yangilangan Konstitutsiyada belgilangan asosiy o'zgarishlar haqida qisqacha

ma'lumot berish ehtiyoji tug'iladi. Xalqimiz takliflari asosida Konstitutsiya loyihasidagi moddalar soni amaldagi 128 tadan 155 taga, normalar soni 275 tadan 434 taga oshdi. YA'ni Asosiy Qonunimizning 65 foiz matni jamoatchilik takliflari asosida yangilandi. Agar yo'nalishlar kesimida qaraydigan bo'lsak, shaxsiy huquq va erkinliklar, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar borasidagi normalar qariyb 3 baravar ko'paydi. Inson huquqlari va erkinliklari kafolatlari esa 3,5 baravardan ko'proqqa, oilaga bag'ishlangani esa 2 baravar ortganligini ko'rishimiz mumkin.

3 ta yangi bob (amaldagi Oila bobiga qo'shimcha bolalar va yoshlar, Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar bobiga qo'shimcha madaniy va ekologik huquqlar, alohida advokatura bobi) qo'shildi.

Konstitutsiyaning 15 ta normasida davlat shart-sharoitlar yaratishi, 16 ta normasida davlat kafolatlashi, 4 ta normada davlat qayg'urishi alohida ko'rsatib o'tilayotganligining o'ziyoq davlatning maqsadi inson huquqlarini ta'minlash ekanligini ko'rsatib turibdi.

Konstitutsiyada "inson" so'zi amaldagi Konstitutsiyaga nisbatan 3 baravar ko'p, "bolalar" so'zi qariyb 3 baravar ko'p, "yoshlar" so'zi 6 baravar ortiq, "ayollar, xotin-qizlar" so'zlari 2 baravar ko'p, "nogironligi bor shaxs", "aholining ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalari", "intellektual mulk", "inklyuziv ta'lim" degan so'zlar esa birinchi marta qo'llanildi.

Yangilangan Konstitutsiyaning eng muhim jihatlaridan biri ilm-fanni, ta'limni rivojlantirishga katta e'tibor berilgani bilan izohlanadi. Ta'lim va ilm-fanga oid normalar qariyb ikki baravar ko'paydi.

"Ta'lim" degan so'zning o'zi 20 marta qo'llanilyapti, avvalgi Konstitutsiyamizda faqat 2 martagina ishlatilgan edi holos. Davlat uzluksiz ta'lim tizimi, uning har xil turlari va shakllari, davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlari rivojlanishini ta'minlashi, davlat maktabgacha ta'lim va tarbiyani rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratishi mustahkamlandi.

Mamlakatimizda qonun ustuvorligini ta'minlash demokratik huquqiy davlat barpo etishning bosh mezonini bo'lib hisoblanadi.

Hozirgi kunda yurtimizda bo'lib o'tayotgan siyosiy jarayonlardagi faollik,

xalqning yangi Konstitutsiya loyihasi bo'yicha bergan takliflari, fikrlari, muhokamalar fuqarolarning o'z kelajagiga befarq emasligini amalda namoyon qilmoqdaki, buni hech ikkilanmay quvonarli holat deb baholashimiz mumkin.

Yangilanayotgan Konstitutsiya Yangi O'zbekistonni qurish g'oyasi atrofida butun jamiyatimizni birlashtirishga qaratilgan bo'lib, unda jamiyatdagi barcha qatlamlarning – yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar, o'qituvchilar, hatto jinoyat sodir etgan shaxslarning huquq va manfaatlari aks etganligi bilan amaliy ahamiyatga ega. Shu boisdan ham loyihani ishlab chiqishda keng jamoatchilik faol ishtirok etdi.

Natijada amaldagi Konstitutsiyaning aksariyat normalari, aniqrog'i 91 ta normasi konseptual jihatdan yangilanmoqda. Shundan kelib chiqib, Konstitutsiyani yangi tahrirda bayon etishga qaror qilindi.

Taklif etilayotgan o'zgartirishlarning yarmidan ziyodrog'i insonning huquq va erkinliklarini himoya qilishning kafolatlarini kuchaytirish mexanizmlarini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, unda umumxalq muhokamalaridan kelib tushgan jami murojaatlarning to'rtidan biri joy olgan, demak uni xalq Konstitutsiyasi deb baralla aytishimiz mumkin.

Shu o'rinda haqli savollar tug'iladi – Konstitutsiyani o'zgartirish bizga nega kerak, Konstitutsiya davlat uchun eng muhim yuridik hujjat ekanligi sababli Konstitutsiyaning o'zida uni o'zgartirish tartibi to'g'risidagi qoidalar mavjud bo'lsa, unda referendum o'tkazishga zarurat mavjudmi...?

Ma'lumki, amaldagi Konstitutsiyamizning 127-moddasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartirishlar tegishincha O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari umumiy sonining kamida uchdan ikki qismidan iborat ko'pchiligi tomonidan qabul qilingan qonun yoki O'zbekiston Respublikasining referendumini bilan kiritilishi belgilangan.

“O'zbekiston Respublikasining referendumini to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonunning 1-moddasida O'zbekiston Respublikasining referendumini O'zbekiston Respublikasining qonunlarini va boshqa qarorlarni qabul qilish

maqsadlarida jamiyat va davlat hayotining eng muhim masalalari yuzasidan fuqarolarning umumxalq ovoz berishidir deb belgilab qo'yilgan.

Shuningdek, ushbu moddada Referendum saylovlar bilan bir qatorda xalq irodasining bevosita ifodasi ekanligi, referendumda qabul qilingan qarorlar oliy yuridik kuchga ega bo'lishi, agar referendumda qabul qilingan qarorlarda boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, referendumda qabul qilingan qarorlar faqat referendum yo'li bilan bekor qilinishi yoki o'zgartirilishi mumkinligi, referendum O'zbekiston Respublikasining butun hududida o'tkazilishi nazarda tutilgan.

Davlatimiz rahbari Konstitutsiyaviy komissiya a'zolari bilan o'tkazilgan uchrashuvda amaldagi qonunchiligimizga muvofiq parlamentning o'zi ham Konstitutsiyaga o'zgartish kiritish vakolatiga ega ekanligi, lekin konstitutsiyaviy islohot fuqarolarimizning fikri va qo'llab-quvvatlashi asosida, referendum orqali amalga oshirilsa, bu tom ma'noda xalqimiz xohish-irodasining ifodasi – haqiqiy xalq Konstitutsiyasi bo'ladi deb aytgan edi.

Yangilanayotgan Konstitutsiyamiz adolatli jamiyat qurish, inson qadrini ulug'lash yo'lidagi ulkan qadam hisoblanadi. Konstitutsiyaning qabul qilinishi bevosita xalqning xohish-irodasiga bog'liq bo'lmoqda, ya'ni yangi loyiha referendumda ma'qullansa, qabul qilinadi.

Referendumda referendum o'tkaziladigan kunga qadar yoki referendum kunida o'n sakkiz yoshga to'lgan O'zbekiston Respublikasining har bir fuqarosi ishtirok etish huquqiga egadir. O'zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida istiqomat qilayotgan yoki turgan O'zbekiston Respublikasining fuqarosi referendumda ishtirok etishga to'la haqlidir.

Konstitutsiyani o'zgartirishdan havotirga tushmaslik kerak, chunki jamiyat rivojlanadi, undagi ijtimoiy munosabatlar takomillashib boradi va bu albatta Konstitutsiya bilan tartibga solinishi lozim bo'ladi. Qonunlar ham eskiradi, zamon talabiga javob bermay qoladi. Shu holatda ularga o'zgartirishlar kiritilib, zamon talabiga muvofiqlashtiriladi. Qonunlar xalq, jamiyat manfaatlari uchun xizmat qilishi kerak, agar qonunda ushbu talablarga javob beradigan qoidalar mujassam bo'lmas ekan, uning ahamiyati yo'qoladi.

Ayni vaqtda mamlakatimizda ro'y berayotgan o'zgarishlar, amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar, iqtisodiyotning rivojlanishi, inson huquq va manfaatlari, erkinliklarini ta'minlashning yangi bosqichga olib chiqilishi zaruratini yuzaga keltirdi.

Bizning amaldagi Konstitutsiyamiz 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan bo'lib, 30 yildan ortiq muddat ishladi. Bu yaxshi ko'rsatkich hisoblanadi. Jahon tajribasiga qarasak, ko'plab davlatlar o'z Konstitutsiyalarini bir necha marotaba o'zgartirganlar.

Mamlakatimiz tarixida birinchi marta o'ta muhim ahamiyatga ega bo'lgan va har qanday davlatning rivojlanish yo'lini belgilab beruvchi oliy qonun hujjati referendumda bevosita xalq tomonidan qabul qilinadi.

Albatta, referendumda ishtirok etish bizning huquqimiz, majburiyatimiz emas. Biroq inson huquq-manfaatlari kengaytirish hamda ijtimoiy kafolatlarni mustahkamlash uchun, milliy birligimizni kuchaytirish hamda davlat suverenitetini, fuqarolar manfaatlarini himoya qilish uchun, davlat boshqaruvining samaradorligini va barqarorligini mustahkamalash uchun, fuqarolarning o'z taqdirlariga bevosita va bilvosita daxldor masalalarda qaror qabul qilishda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish uchun imkoniyatdan foydalanishimiz shart.

Referendum arafasida turar ekanmiz, hozirda olib borilayotgan targ'ibot-tashviqot ishlari, siyosiy faollik jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish borasidagi ishlarni yangi bosqichga ko'tarishiga, har bir fuqaroda davlat oldida, qonun oldida, kelajak oldida mas'ullik hissini kuchaytirishiga ishonamiz. O'z taqdiri, kelajagiga befarq bo'lmagan har bir inson o'zining siyosiy huquqidan albatti foydalanadi.

Xulosa qilib aytganda, yangilanayotgan Konstitutsiya hayotimizning barcha jabhalarining tartibga solib, yurtimiz rivojlanishi uchun huquqiy poydevor bo'lib xizmat qiladi¹.

Yangilanayotgan Konstitutsiya taraqqiy etgan davlat – Yangi O'zbekistonni

¹ Закирова.П. Конституцияни ўзгартириш бизга нега керак? <https://www.xabar.uz/huquq/konstituciyaniozgartirish-bizga-nega-kerak>

qurish g'oyasi atrofida butun jamiyatimizni jipslashtirishi, unda **barcha qatlam manfaatlari inobatga olinganligi**, loyihani ishlab chiqishda keng jamoatchilik, siyosiy partiyalar, jamoat tashkilotlari, **ekspertlik va ilmiy doiralar vakillari, ziyolilar faol ishtirok etganligi**, alohida ta'kidlash mumkin. Shu ma'noda yangilanayotgan Konstitutsiya tom ma'noda **xalq Konstitutsiyasi bo'layotganligi e'tirof etish mumkin.**

Yangi Konstitutsiya loyihasi muhokamaga qo'yilgandan keyingi vaqt davomida kechgan ijtimoiy-huquqiy jarayonlarni quyidagi raqam misollarda ko'rish va xulosa qilish mumkin:

Umumxalq muhokamalarida **220 mingdan ziyod** takliflar kelib tushganligi, **takliflarning har to'rttasidan bittasi loyihadan joy olganligi qayd etildi;**

Shu ma'noda yangilanayotgan Konstitutsiya tom ma'noda **xalq Konstitutsiyasi bo'layotganligi e'tirof etildi;**

Konstitutsiyaviy qonun loyihasi bilan **amaldagi Konstitutsiyaga 27 ta yangi modda kiritilmoqda**, moddalar soni **128 tadan 155 taga oshdi;**

Konstitutsiyamizning amaldagi **275 ta normasi 434 taga ko'paydi**, ya'ni amaldagi Konstitutsiyamiz **65 foizga yangiladi;**

Xususan, kiritilayotgan o'zgartish va qo'shimchalarning siyosiy-huquqiy ahamiyati, ko'lami va hajmidan kelib chiqib, loyihani yangi tahrirda bayon etishga barcha asoslar borligi, shu bois Konstitutsiyaviy qonun loyihasi nomi **"O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi to'g'risida"** deb o'zgartirilgani bildirildi. Konstitutsiyaviy qonun loyihasining matni Prezidentimizning Oliy Majlis Qonunchilik palatasi deputatlari va Senati a'zolari, Oliy sud rahbariyati bilan bo'lib o'tgan uchrashuvida ham atroflicha muhokama etilib, qo'llab-quvvatlandi.

Yangilangan Konstitutsiya jamiyatimiz hayotining barcha yo'nalishlarini kompleks tartibga solish hamda mamlakatimizni demokratik rivojlantirish yo'lida eng muhim huquqiy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Konstitutsiyaviy qonun loyihasiga kiritilgan yangi normalar barcha sohalarni taraqqiy ettirishga, shu jumladan, davlat hokimiyatining yanada samarali tashkil qilinishiga yordam beradi.

Aholidan kelib tushgan takliflarning qariyb 20 foizi, ya'ni 18 mingga aynan parlamentni isloh qilish bilan bog'liqdir. Shundan kelib chiqib, xalq hokimiyatchiligini kuchaytirish, xalq vakillik organi bo'lmish parlamentning rolini va o'rnini, mas'uliyatini oshirish, uning vakolatlarini yanada kengaytirish, umuman mamlakatimizda parlamentarizm, xalq hokimiyatchiligini yanada kuchaytirishga qaratilgan bir qator normalar loyihaga kiritilgan.

Yangi Konstitutsiyada Parlament faoliyati bilan bog'liq konstitutsiyaviy islohotlarni amalga oshirishda Oliy Majlis palatalarining birgalikdagi vakolatlari qayta ko'rib chiqildi. Qonunchilik palatasi bilan Senatning birgalikdagi vakolatlari hamda har bir palataning alohida-alohida vakolatlari va mas'uliyat sohalari aniq belgilab berilmoqda. Ya'ni, Qonunchilik palatasining mutlaq vakolatlari 5 tadan 12 taga, Senatniki esa 14 tadan 18 taga ko'paytirilmoqda.

Shuningdek, ilg'or xorijiy tajribadan kelib chiqib, hududiy manfaatlarni ifodalovchi organ sifatida **Senatning mahalliy vakillik organlari** faoliyatiga ko'maklashish kabi muhim vakolat Bosh qomusimizda mustahkamlab qo'yilmoqda. Bundan tashqari, Oliy Majlis palatalarining birgalikdagi vakolatlari sifatida korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risidagi har yilgi milliy ma'ruzani eshitish belgilanmoqda. Bu ikkala palataning mazkur yo'nalishdagi samarali hamkorligini ta'minlagan holda, korrupsiyaga qarshi kurashish borasida ijobiy o'zgarishlar uchun mustahkam zamin yaratadi. Yangilangan Konstitutsiya jamiyatni yanada taraqqiy ettirishga, fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlari to'laqonli ta'minlanishiga xizmat qiladi².

2023 yil 1 mayda "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi to'g'risida"gi Qonuni qabul qilindi va shu kundan e'tiboran yildan kuchga kirdi. Ushbu Konstitutsiyaviy qonun 2023 yil 30 aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilindi.

Qonunga asosan 1992 yil 8 dekabrda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritildi,

² <https://parliament.gov.uz/oz/news/yangilanayotgan-konstitutsiya-chinakam-xalq-konstitutsiyasi-boladi>

uning yangi tahriri tasdiqlandi.

Konstitutsiya normalari tegishli qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinishidan yoki mavjudligidan qat'i nazar, to'g'ridan-to'g'ri amal qiladi.

Amaldagi chaqiriq O'zbekiston Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senati ushbu Konstitutsiyaviy Qonun kuchga kirgan paytdan e'tiboran o'z faoliyatini yangi tahrirdagi Konstitutsiyada belgilangan vakolatlarga muvofiq amalga oshiradi.

Konstitutsiyaning 92-moddasi uchinchi qismining Oliy Majlis Senatining saylanadigan (tayinlanadigan) a'zolari sonini belgilovchi qoidalari 2024 yilda navbatdagi chaqiriqdagi Senat shakllantirilishi boshlanganidan amalga kiritiladi.

Konstitutsiyaning 120-moddasi uchinchi qismi viloyat, tuman, shahar hokimi lavozimini egallab turgan shaxs bir vaqtning o'zida xalq deputatlari Kengashi raisi lavozimini egallashi mumkin emasligini nazarda tutadi.

Mahalliy vakillik va ijro etuvchi davlat hokimiyati organlari faoliyatining izchilligi hamda uzluksizligini ta'minlash uchun ushbu norma:

- viloyatlar hamda Toshkent shahar vakillik va ijro etuvchi davlat hokimiyati organlariga nisbatan – 2024 yilda xalq deputatlari viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari deputatlarining navbatdagi saylovlari yakunlari bo'yicha;
- tuman hamda shahar vakillik va ijro etuvchi davlat hokimiyati organlariga nisbatan – 2026 yil 1 yanvardan e'tiboran amalga kiritiladi³.

Yangi Konstitutsiya loyihasidagi asosiy o'zgarishlar haqida so'z borganda unda mamlakatimizning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyasi, yurtimiz va xalqimizning ertangi farovon hayoti uchun mustahkam huquqiy asos hamda ishonchli kafolatlar o'z ifodasini topganini alohida ta'kidlash zarur. Shu ma'noda, yangi Konstitutsiyada "O'zbekiston – huquqiy davlat" degan konstitutsiyaviy tamoyil kafolatlanmoqda.

Bu – barchaning qonun oldida tengligi va qonundan hech kim ustun emasligini ta'minlash, deganidir. Bu tamoyil sudlarning tom ma'noda mustaqil bo'lishi hamda adolatli qarorlar chiqarishi, davlat organlari xalqqa xizmat qilishi uchun mustahkam

³ https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/yangi_tahrirdagi_konstituciya_kuchga_kirdi

poydevor bo‘ladi.

Yangi Konstitutsiya matnida ilgari amal qilib kelgan “davlat – jamiyat – inson” tamoyili “inson – jamiyat – davlat” deb o‘zgartirilmoqda. Bundan ko‘zlangan maqsad inson manfaatini har narsadan ustun qo‘yishdir.

Inson huquq va erkinliklarini ta‘minlash – davlatning oliy majburiyati etib belgilanmoqda. Shu munosabat bilan inson huquqlari kafolatlari yanada kuchaytirilmoqda.

Insonning sha‘ni va qadr-qimmatini daxlsizdir, hech narsa ularni kamsitish uchun asos bo‘lishi mumkin emas. Inson huquq va erkinliklari qonunlar, davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatining mazmun-mohiyatini tashkil etadi.

Bundan tashqari inson va davlat organlari o‘rtasida yuzaga kelgan noaniqliklar inson foydasiga talqin qilinishi, huquqiy ta‘sir choralari maqsadga erishish uchun yetarli va mutanosib bo‘lishi kerakligi belgilanmoqda. Bu normalar huquqni qo‘llash faoliyatida inson manfaatlari ustuvor bo‘lishini amalda ta‘minlashga xizmat qiladi.

Muhim yangiliklarga yana misol: har bir inson o‘z shaxsini erkin kamol toptirish huquqiga ega. Qonunchilikda belgilanmagan majburiyat hech kimning zimmasiga uning rozilgisiz yuklatilishi, O‘zbekiston fuqarosi mamlakatdan tashqariga chiqarib yuborilishi yoki boshqa davlatga berilishi mumkin emas.

Jinoyat protsessida inson huquqlari kafolati eng ilg‘or xalqaro standartlarga muvofiq, xususan, “Xabeas korpus” va “Miranda qoidalari” institutlari negizida kuchaytirilmoqda. Jumladan, shaxsni sud qarorisiz 48 soatdan ortiq muddat ushlab turilishi mumkin emasligi hamda shaxsni ushlab turish chog‘ida uning huquqlari va ushlab turilishi asoslari unga tushunarli tilda tushuntirilishi kerakligi belgilanmoqda.

Ushbu huquqiy kafolatlar inson huquqlari muhofazasini kuchaytirish sohasidagi islohotlarni mutlaqo yangi bosqichga olib chiqadi. Insonni davlat organlarining suiiste‘mliklaridan ishonchli himoya qiladi, shaxsiy erkinlik daxlsizligi va insonlarni noqonuniy hibsga olishga yo‘l qo‘ymaslikni kafolatlaydi.

Eng asosiysi, agar shaxsning o‘z aybini tan olgani unga qarshi yagona dalil bo‘lsa, u aybdor deb topilishi yoki jazoga tortilishi mumkin emas.

Shaxsning sudlangani va bundan kelib chiqadigan huquqiy oqibatlar uning qarindoshlari huquqlarini cheklash uchun asos bo'lishi mumkin emas.

Hech kim sudning qarorisiz va qonunga zid tarzda uy-joyidan mahrum etilishi mumkin emasligi ham inson ozodligi, sha'ni va qadrini qat'iy himoya qilish yo'lidagi muhim huquqiy qadam hisoblanadi.

Yangi Konstitutsiya matnida advokatga o'z himoyasidagi shaxs bilan moneliksiz va xoli uchrashish, maslahatlar berish uchun shart-sharoitlar ta'minlanishi belgilangani ham yangi Konstitutsiya loyihasining nechog'lik xalqchil ruhda ishlab chiqilganidan dalolatdir.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi asosiy o'zgarishlar va ularning zaruriyati. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson va fuqaroning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari

Yangilanish natijasida, bosh qomusdagi moddalar soni 128 tadan 155 taga, undagi normalar esa 275 tadan 434 taga oshdi. Umuman, rasmiylarga ko'ra, konstitutsiya 65 foizga yangilangan.

Asosiy o'zgarishlar:

Muqaddima Konstitutsiyaning mafkuraviy kirish qismidir. Konstitutsiyaning muqaddimasida xalqning orzu-intilishlari ifodalanishi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarni o'zida aks ettiriladi. Muqaddimadagi qoida va g'oyalar keyinchalik Konstitutsiya normalarida u yoki bu shaklda, ko'rinishda o'z o'rnini topadi. Muqaddima ***“O'zbekistonning yagona xalqi”*** tushunchasi bilan boshlanib, bu orqali xalqimizning yagona va bo'linmasligiga urg'u berilgan. Har bir insonning sha'ni va qadr-qimmat, farovonligi hamda manfaatlari to'g'risida g'amxo'rlik qiladigan, insonparvar, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlatni barpo etish hamda mustahkamlash borasida hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatimiz ekanligi mustahkamlandi.

Konstitutsiyaning 1-moddasidagi *“O'zbekiston – suveren demokratik respublika”* jumlasini quyidagicha o'zgartirilmoqda:

- *O'zbekiston – boshqaruvning respublika shakliga ega bo'lgan suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat.*

Boshqaruvning respublika shakli – davlat hokimiyatining oliy organlari xalq tomonidan muayyan muddatga saylanishini anglatadi.

Suveren davlat – o‘z hududida to‘la-to‘kis mustaqil hukmronlik va mutlaq yurisdiksiyaga ega bo‘lish demakdir.

Demokratiya esa xalq hokimiyatini ifoda etib, davlat boshqaruvida saylanish va o‘z vakillarini saylash orqali barchaning teng huquqli ishtiroki ta‘minlanishini ko‘zda tutadi.

Huquqiy davlatda barcha jarayonlar qonuniy asoslar ustiga quriladi, davlat xizmatchilaridan huquq doirasida fikrlash, barcha masalalarga huquqiy ko‘z bilan qarash talab etiladi. Qolaversa, huquqiy davlatda barcha fuqarolar qonun oldida teng bo‘ladi, davlat hokimiyatining oliy organlari ham qonunlarga bo‘ysunadi va qonunlarning muqarrar ijrosini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston o‘zini **ijtimoiy davlat** deb e‘lon qilishi bilan, har bir fuqarosiga munosib turmush kechirishi uchun shart-sharoit yaratish majburiyatini olmoqda. Bu – mavjud resurslarni ijtimoiy adolat tamoyillari asosida taqsimlash, jamiyatda kuchli tabaqalanish avj olishiga yo‘l qo‘ymaslik, eng zaif qatlamlar uchun ham sifatli ta‘lim va tibbiyot kafolatlanishi, samarali ijtimoiy himoya dasturlari ishlashi, imkoniyati cheklangan va qo‘llovga muhtoj fuqarolarni qo‘llab-quvvatlash, adolatli mehnat qonunchiligi va jozibador pensiya tizimi kabilarni anglatadi. Oddiyroq aytganda, eng kambag‘al oilaning bolalarida ham sog‘-salomat o‘sib-ulg‘ayib, yaxshi ta‘lim olib, farovonlikka erishish imkoniyati bo‘lishi kerak.

Dunyoviy davlatda davlat va din bir-biridan ajratilgan bo‘ladi. Davlat diniy e‘tiqodidan qat’i nazar barchaga bir xil munosabatda bo‘ladi, dinga oid masalalarda neytral pozitsiyani egallaydi.

YAngi konstitutsiyaning 154-moddasi bilan, **1-moddadagi qoidalarini qayta ko‘rib chiqish mumkin emas**, deb belgilandi. Xuddi shuningdek, 154-moddaning o‘zidagi aynan shu qoidadan iborat band ham qayta ko‘rib chiqilishi mumkin emas.

Boshqacha aytganda, bu norma – O‘zbekiston hech qachon demokratiyadan voz kechmasligi, huquqiy davlatchilikka sodiqligi, monarxiyaga aylanmasligini nazarda tutadi.

2. Konstitutsiya to'g'ridan to'g'ri amal qiladi

15-moddaga quyidagicha qo'shimcha qo'shildi:

• *O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mamlakatning butun hududida oliy yuridik kuchga ega, to'g'ridan to'g'ri amal qiladi va yagona huquqiy makonning asosini tashkil etadi.*

Konstitutsiyaning to'g'ridan to'g'ri amal qilishi fuqarolarga nafaqat qonunlar, balki bevosita konstitutsiyadagi normalarga ham asoslangan holda ish olib borishga, xususan sudga murojaat qilishga imkon beradi.

Inson huquqlariga oid normalar 3 barobarga, davlatning ijtimoiy majburiyatiga oid normalar 4 barobarga, ilm-fanga oid normalar 2 barobarga ko'paydi. Davlat boshqaruvi o'g'ridan to'g'ri amal qilishi fuqarolarga nafaqat qonunlar, balki bevosita konstitutsiyadagi normalarga ham asoslangan holda ish olib borishga, xususan sudga murojaat qilishga imkon beradi.

Davlat boshqaruvi sohasida o'zgarishlar

YAngilanayotgan Konstitutsiya **xalqparvar davlat** qurish maqsadida **kuchli parlament, ixcham va mas'uliyatli hukumat, mustaqil va adolatli sud** tizimini barpo etishga qaratilgan.

Parlament palatalarining vakolatlari qayta ko'rib chiqildi. Unga ko'ra, Qonunchilik palatasi va Senatning **vakolatlari** sezilarli darajada kengaydi, ikki palata ishidagi **takrorlanishlar bartaraf etilib**, har birining **mas'uliyat sohasi aniq** belgilandi.

Xususan, **Qonunchilik palatasining** mutlaq vakolatlari amaldagi **5 tadan 12 taga, Senatda esa, 14 tadan 18 taga** ko'paydi.

Hukumatni shakllantirish va uning faoliyatini nazorat qilish, Davlat byudjeti ijrosiga oid masalalar **Qonunchilik palatasining** vakolatiga, **hududlar** manfaati va ularni rivojlantirish, yangi **vazirliklar** tashkil qilish to'g'risidagi farmonlarni tasdiqlash masalalari esa **Senat vakolatlari doirasiga** taalluqli ekanligi mustahkamlanishi shular jumlasidandir.

Senat oldiga qo'yilayotgan yangi vazifalardan kelib chiqib, uni **ixcham, xalqchil va hududlar manfaatini ifoda etadigan idoraga** aylantirish bo'yicha normalar Konstitutsiyada ko'zda tutildi. Xususan, senatorlar sonini hozirgi **100 nafardan 65 nafarga** tushirish, bunda **har bir hududdan teng ravishda 4**

tadan senator saylanishi, Prezident tomonidan tayinlanadigan senatorlar soni esa **16** tadan **9** taga kamaytirilishi belgilandi.

Parlamentning quyi palatasi tomonidan kiritilgan qonunlar Senatda **60 kun** ichida **ko‘rib chiqilishi**, muddat o‘tib ketsa, ushbu qonun **ma’qullangan deb hisoblanishi** va imzolash uchun Prezidentga yuborish bo‘yicha norma kiritildi.

Parlamentning sud va nazorat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar va maxsus xizmatlar faoliyati ustidan nazorat funksiyalari kuchaytirildi

YAngi Konstitutsiyada **Bosh prokuror, Hisob palatasi rahbarligiga** nomzodlar avval Senatda ko‘rib chiqilib, keyin Prezident tomonidan tayinlanishi, shuningdek, **Monopoliya qo‘mitasi** va **Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi** rahbarlari **Senat tomonidan saylanishi** amaliyotini joriy etish taklif etildi.

Maxsus xizmatlar faoliyati ustidan parlament nazoratini kuchaytirish maqsadida Davlat xavfsizlik xizmati rahbarligiga nomzod Senat bilan maslahatlashuvlardan so‘ng Prezident tomonidan lavozimga tayinlanishi belgilandi.

Oliy Majlis palatalarining birgalikdagi vakolatlari ham kuchaytirilib, parlament nazoratining muhim shakli bo‘lgan **parlament tekshiruvi** instituti Konstitutsiyada alohida mustahkamlab qo‘yildi.

Sud hokimiyatining chinakam mustaqilligini ta’minlash maqsadida **Sudyalar oliy kengashining barcha a’zolarini Senat tomonidan saylash tizimi** kiritildi.

Ayrim oliy mansabdor shaxslarning lavozimga saylanish yoki tayinlanish muddatlari bo‘yicha cheklovlar belgilanadi.

Senat Raisi va Qonunchilik palatasi Spikeri, Oliy sud va Sudyalar oliy kengashi raislari, ularning o‘rinbosarlari, **Bosh prokuror, Markaziy saylov komissiyasi raisi**, hokimlarni lavozimga **ikki muddatdan** ortiq saylash yoki tayinlashga cheklov kiritildi.

Qonunchilik tashabbusi huquqi institutini isloh qilindi, Konstitutsiyaga qonunchilik takliflarini kiritish institutini joriy etishni taklif qildi hamda **“Mazkur institut doirasida 100 ming kishidan kam bo‘lmagan miqdordagi fuqarolar o‘z qonunchilik takliflarini Oliy Majlis Qonunchilik palatasiga kiritish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. SHu asosda endi xalq bevosita qonun ijodkori**

sifatida tashabbus ko'rsatish huquqini qo'lga kiritadi" deb ta'kidlagan edi. SHu munosabat bilan, yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 98-moddasida **saylov huquqiga ega bo'lgan, yuz ming nafardan kam bo'lmagan fuqarolarning qonunchilik takliflarini qonunchilik tashabbusi tartibida Qonunchilik palatasiga kiritish huquqi** mustahkamlandi. Fuqarolarning qonunchilik takliflari bilan parlamentga murojaat qilishi institutini konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi xalq hokimiyatchiligi konstitutsiyaviy prinsipiga qo'yidagi ijobiy ta'sir qiladi.

Vazirlar Mahkamasining vakolatlari va funksiyalari, uning **javobgarligi** sezilarli darajada kengaytirildi. Xususan, **barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, qulay investitsiya muhitini yaratish, qashshoqlikni kamaytirish, aholi uchun munosib turmush sharoitlarini yaratish, atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy boyliklarni saqlash** va boshqa sohalarda o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni hal etish uchun mas'ulligi kengaytirildi. Bundan tashqari, Hukumat zimmasiga ijro etuvchi hokimiyati organlari faoliyatida ochiqlik va shaffoflikni, qonuniylik va samaradorlikni ta'minlash, davlat xizmatlarining sifati va ochiqligini oshirish, aholini, shu jumladan, nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy muhofaza qilish tizimining samarali ishlashini ta'minlash, fuqarolik jamiyati institutlarini qo'llab-quvvatlash vazifalari yuklatildi.

YAngi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 118-moddasiga ko'ra, **Bosh vazir nomzodi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Qonunchilik palatasida faoliyat yuritayotgan barcha siyosiy partiyalar fraksiyalari bilan maslahatlashuvlar o'tkazilganidan so'ng Qonunchilik palatasiga ko'rib chiqish va ma'qullash uchun taqdim etiladi.**

Hokimlarning xalq deputatlari Kengashlariga rahbarlik qilish instituti bosqichma-bosqich bekor qilinadi

Mahalliy ijro etuvchi va vakillik hokimiyatining bo'linishi mamlakatda butun davlat boshqaruvi tizimini chuqur isloh qilish uchun asos bo'ladi. SHu asosda, mahalliy Kengash raisi bilan hokim lavozimini bir-biridan ajratish **amalga oshiriladi.**

Konstitutsiyamizning **120** va **121-moddalariga** quyidagi o'zgartirishlar kiritildi:

Mahalliy davlat boshqaruvida vakillik va ijro etuvchi organlar bir-biridan ajratilmoqda. Bu boradagi hozirgi tartib hokimiyatning bo'linish va hokimiyat bo'g'inlarining o'zaro tiyib turish prinsipiga zid. Bosh qomusning yangi tahririga asosan, bunga barham berilib, mahalliy kengashlar saylanadigan vakillik organlari, hokimliklar esa ijro organlari deb belgilanmoqda.

Hokimlarning kengashlarda raislik qilishiga barham beriladi:

- viloyatlarda va Toshkent shahrida 2024 yilgi deputatlik saylovlari yakunlari bo'yicha;

- tuman va shaharlarda 2026 yil 1 yanvardan boshlab.

Mahalliy kengashlar raislari kengash deputatlari orasidan 5 yil muddatga saylanadi. Hokimlar esa 5 yil muddatga tayinlanadi, tayinlangan hokimni kengashlar tasdiqlaydi.

Barcha masalalar echimi chinakam xalq ovozi bo'lgan mahalla darajasiga tushiriladi

Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmasligi belgilab qo'yildi. Konstitutsiyamizda mazkur kafolatning belgilanishi **mahallalarga o'z hududini mustaqil boshqarish**, aholi manfaatlaridan kelib chiqib davlat bilan sheriklik asosida muammolarni hal etib borish, hududni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan rivojlantirish, samarali jamoatchilik nazoratini amalga oshirish, aholi farovonligini ta'minlashga muhim imkoniyatlarni taqdim etadi.

Sud hokimiyati va sudyalarning mustaqilligi ta'minlash. Advokatura.

Konstitutsiyamizga kiritilgan 136-moddaga ko'ra, **“Sudyani muayyan ishning muhokamasidan chetlashtirishga, uning vakolatlarini bekor qilishga yoki to'xtatib turishga, boshqa lavozimga o'tkazishga faqat qonunda belgilangan tartibda va asoslarga ko'ra yo'l qo'yiladi. Sudning qayta tashkil etilishi yoki tugatilishi sudyani lavozimidan ozod etish uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin emas”**.

Konstitutsiyaviy sud sudyalarini qayta saylanish huquqisiz **10 yilga saylash tartibi** belgilandi (*hozirda birinchi marta 5 yilga, keyin yana 10 yilga saylanadi*).

YAngi tahrirdagi Konstitutsiyamizga **fuqarolar va yuridik shaxslar, agar sud orqali himoya qilishning boshqa barcha vositalaridan foydalanib bo'lingan bo'lsa, sudda ko'rib chiqilishi tugallangan muayyan ishda sud tomonidan o'ziga nisbatan qo'llanilgan qonunning Konstitutsiyaga muvofiqligi to'g'risidagi shikoyat bilan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudiga murojaat qilishga haqli ekanligiga oid maxsus norma qo'shildi.**

Konstitutsiyaga **advokatura institutiga** bag'ishlangan va advokatlar faoliyatining kafolatlarini mustahkamlovchi **alohida bob** kiritildi. Advokat va uning kasbiy faoliyati **davlat himoyasida** ekanligi va advokatning kasbga oid huquqlari, sha'ni va qadr-qimmati qonun bilan **qo'riqlanishi mustahkamlandi.**

YAngi tahrirdagi Konstitutsiyamizning 141-moddasiga **“Jismoniy va yuridik shaxslarga malakali yuridik yordam ko'rsatish uchun advokatura faoliyat ko'rsatadi. Advokatura faoliyati qonuniylik, mustaqillik va o'zini o'zi boshqarish prinsiplariga asoslanadi”**, degan yangi norma kiritilmoqda.

Saylov tizimidagi yangi o'zgarishlar: saylov huquqi

Konstitutsiyamizga kiritilgan 128-moddaga ko'ra, **“Sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan fuqarolar, shuningdek og'ir va o'ta og'ir jinoyatlar sodir etganlik uchun sudning hukmiga ko'ra ozodlikdan mahrum etish joylarida saqlanayotgan shaxslar saylovda ishtirok etish huquqidan faqat qonunga muvofiq hamda sudning qarori asosida mahrum etilishi mumkin. Boshqa har qanday hollarda fuqarolarning saylov huquqlarini to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita cheklashga yo'l qo'yilmaydi”.**

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida har qanday muomalaga layoqatsiz shaxs emas, balki sudning muomalaga layoqatsiz deb topgan qarori asosida saylov huquqlaridan mahrum etilgan fuqarolar saylovda ishtirok etmasligi mustahkamlandi. YA'ni sud saylovda ongli qatnasha olish yoki olmasligiga shaxsning real holatidan kelib chiqib, baho beradi va mahrum qilishi mumkin.

Ushbu o'zgarishlar O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining saylash bilan

bog‘liq konstitutsiyaviy huquqlarni yanada kafolatlashga xizmat qiladi. Muomalaga layoqatsiz deb topilgan hamda og‘ir va o‘ta og‘ir jinoyat sodir qilgan shaxslar ham saylashda qatnasha olishi **YAngi O‘zbekistonda “Inson qadri uchun” degan ustuvor g‘oya** real hayotda amalga oshayotganini yana bir bor ko‘rsatib beradi.

Ommaviy axborot vositalari va fuqarolik jamiyati institutlari yanada faol bo‘lishi uchun keng imkoniyat va kuchli himoya taqdim etildi

Xususan, **ommaviy axborot vositalari** faoliyatiga to‘sqinlik qilish yoki aralashish qonunga muvofiq **javobgarlikka sabab bo‘lishi** belgilandi. Ushbu norma **jurnalistlarning erkin, turli ma‘muriy bosimlardan qo‘rqmasdan faoliyat yuritishini** ta‘minlaydi hamda mamlakatimizda axborot erkinligini yanada yuksalishiga, jamiyatda ochiqlik va oshkoralik, qonuniylik muhitini mustahkamlashga xizmat qiladi. Pirovardida, davlat va jamiyat o‘rtasidagi muloqotni mustahkamlashga, kuchli jamoatchilik nazoratini yo‘lga qo‘yishga va so‘z erkinligini ta‘minlashga erishiladi.

SHuningdek, Konstitutsiyada **ommaviy axborot vositalari faoliyatining erkinligi**, ularning **axborotni izlash, olish**, undan **foydalanish** va uni **tarqatishga** bo‘lgan huquqlari kafolatlandi.

Konstitutsiyamizga **ilk marotaba fuqarolik jamiyati institutlariga** bag‘ishlangan alohida bob kiritilishi va ular faoliyati kafolatlarining belgilanishi **jamiyatda ochiqlik, oshkoralik va qonuniylik muhitini**, davlat va jamiyat o‘rtasidagi muloqotni mustahkamlash hamda kuchli **jamoatchilik nazoratini** yo‘lga qo‘yish uchun mustahkam zamin hozirlaydi.

Ta‘lim olish huquqi va imkoniyati kengaytiriladi, o‘qituvchilar konstitutsiyaviy maqomga ega bo‘ladi

Ijtimoiy davlatga xos yondashuvlar **ta‘lim sohasiga oid** ko‘plab modda va normalarda ham o‘z ifodasini topdi. **Ta‘lim** va **ilm-fanga** oid normalar qariyb **2 barobarga** oshdi.

Jumladan, fuqarolarning **oliy ta‘lim muassasalarida davlat granti** hisobidan **o‘qish huquqi** qat’iy belgilab qo‘yildi (51-modda).

Asosiy qonunda fuqarolarning **bepul boshlang‘ich kasb-hunarga o‘qitilishi** ham

belgilandi.

Nogironligi bor bolajonlarimizga o'z tengdoshlari bilan bir xil **ta'lim olishi uchun** barcha sharoitlarni yaratish ko'zda tutildi. SHuning uchun, bunday imkoniyatlar **inklyuziv ta'lim sifatida** Konstitutsiyaga kiritildi. Bu shunday nuqsonlarga ega bolalarimizning yakkalanib qolmasligi, jamiyatning to'laqonli a'zosi sifatida shakllanishi va kamol topishi uchun muhim kafolatdir.

Konstitutsiyada davlatning **o'qituvchilar sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish**, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o'sishi to'g'risida g'amxo'rlik qilish majburiyati kuchaytirildi. Bu qoidalar mamlakatimizdagi **685 ming nafardan ortiq o'qituvchilarning** professional o'sishi hamda ijtimoiy va moddiy qo'llab-quvvatlanishi ularning jamiyatdagi ijtimoiy maqomi, obro'sini yanada oshirishga xizmat qiladi (52-modda).

Oliy ta'lim tashkilotlariga akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqi taqdim etildi (51-modda). Konstitutsiyamizga ushbu normaning kiritilishi professor-o'qituvchilar va talabalarning o'quv jarayonidagi mustaqilligini ta'minlashga xizmat qiladi. Jumladan, keyingi yillarda ko'plab nodavlat oliy o'quv yurtlari ochildi, xorijiy universitetlar filiallari soni ortdi, **41 ta davlat oliy o'quv yurtiga** akademik va moliyaviy mustaqillik berildi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson va fuqaroning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari.

Inson huquqlari - insonning davlat bilan munosabatidagi huquqiy maqomini, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalardagi imkoniyatlari hamda da'volarini tavsiflovchi tushuncha. Inson huquqlarini erkin va samarali tarzda amalga oshirish fuqarolik jamiyati va huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biridir. Inson huquqlarini mutlaq va nisbiyga bo'lish qabul qilingan. Yashash huquqi, qiynoqlarga, zo'ravonlikka, inson sha'nini yerga uradigan boshqa xil muomalaga yoki jazoga duchor etilmaslik huquqi, shaxsiy hayotning daxlsizligi huquqi, shaxsiy va oilaviy sir saklash huquqi, o'z sha'ni hamda yaxshi nomini himoya etish huquqi, vijdon erkinligi va dinga e'tiqod qilish huquqi, shuningdek, sud tomonidan himoya qilinish va odil sudlov huquqi hamda shular b-n bog'liq eng muhim protsessual

huquqlar mutlaq insano huquqlari sirasiga kiradi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 19-moddasida belgilanganidek: O'zbekiston Respublikasida insonning huquq va erkinliklari xalqaro huquqning umume'tirof etilgan normalariga binoan hamda ushbu Konstitutsiyaga muvofiq e'tirof etiladi va kafolatlanadi. Inson huquq va erkinliklari har kimga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida barcha fuqarolar bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, millati, tili, dini, e'tiqodi, ijtimoiy kelib chiqishi, ijtimoiy mavqeidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar. Imtiyozlar faqat qonunga muvofiq belgilanadi va ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart. Konstitutsiyada imtiyozlar faqat qonun bilan belgilab qo'yiladi hamda ijtimoiy adolat prinsiplariga mos bo'lishi shart, deb keltirilgan. Shuning bilan birga, unda O'zbekiston Respublikasi fuqarosi va davlat bir-biriga nisbatan bo'lgan huquqlari va burchlari bilan o'zaro bog'liqdirlar. "Fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklari daxlsizdir, ulardan sud qarorisiz mahrum etishga yoki ularni cheklab qo'yishga hech kim haqli emas", (19-modda) – deb, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni, qadr-qimmati va boshqa daxlsiz huquqlari oliy qadriyat hisoblanishi belgilangan. Bu o'z navbatida barcha fuqarolarning huquq va erkinliklari tengligini, hech kimning jinsi, irqi, dini, millati, tili, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqei jihatidan kamsitilishi mumkin emasligini, fuqarolar bilan davlat o'rtasida o'zaro bir-birlariga nisbatan huquq hamda burchlari mavjudligini, fuqarolarning Konstitutsiya va davlatning boshqa qonunlarida mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklari daxlsizligi, ularni sud qarorisiz hech kimning cheklashga haqli emasligini kafolatlaydi.

Konstitutsiyamizning 24-moddasida "Yashash huquqi har bir insonning uzviy huquqidir", deyilgan. Buning ma'nosi shundan iboratki, yashash huquqi insonning tabiiy huquqi hisoblanadi. Insonning tabiiy huquqi (yashash huquqi) va uni o'z navbatida himoyasini ta'minlash davlat hamda barcha jamoat tuzilmalari faol harakatlarining keng doirasini, har bir mavjud inson turmushining xavfsiz ijtimoiy va tabiiy muhitini, turmush sharoitini o'zida mujassamlaydi.

Insonning yashash huquqi, u hayotda kim bo'lishidan qat'i nazar, qonun

tomonidan ta'minlanadi. Mazkur huquqiy norma 1948 yil 10 dekabrda qabul qilingan va o'zining tarixiy 60 yilligi keng miqyosda nishonlanayotgan inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasiga ham to'liq mos keladi. Jumladan, inson huquqlari umumjahon Deklaratsiyasining 3-moddasida har bir inson yashash, erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega ekanligi belgilab qo'yilgan. Asosiy Qonuning "Iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar" bobi fuqarolarning mehnat qilish, mulkdor bo'lish, merosxo'r bo'lish, bilim olish, ilmiy-texnikaviy ijod erkinligi, ijtimoiy ta'minot olish huquqlarini kafolatlaydi. Xususan, 37-moddada, "Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalanih huquqiga egadir".

"Sud hukmi bilan tayinlangan jazoni o'tash tartibidan yoki qonunda ko'rsatilgan boshqa hollardan tashqari majburiy mehnat taqiqlanadi", deb belgilangan. Bu esa, o'z navbatida O'zbekistonda qonun tartibida va kundalik hayotda har bir insonga to'liq erkin iqtisodiy faoliyat, o'z mehnatini sarflaydigan sohani va shaklini erkin tanlash ta'minlanadi. Barcha fuqarolar mehnat huquqlariga ega bo'lish va ulardan foydalanishda teng imkoniyatlarga egadirlar.

Har bir shaxsning mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash va qonunda ko'rsatilgan tartibda ishsizlikdan himoyalanih huquqlari mustahkamlangan konstitutsiyaviy me'yorlarni rivojlantirish va ularni amalga oshirish uchun aniq mexanizmni yaratish maqsadida "Aholini ish bilan ta'minlash to'g'risida", "Mehnatni muhofaza qilish to'g'risida", "Fermer xo'jaligi to'g'risida", "Dehqon xo'jaligi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonunlari, O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik, Mehnat kodekslari va boshqa huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Bizning oldimizda turgan eng dolzarb vazifalardan biri bu albatta, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini barcha fuqarolarimiz, ularni yoshidan qat'i nazar chuqur o'rganishlaridir. Chunki, har bir shaxs kundalik hayotida Konstitutsiyada belgilab qo'yilgan huquq va erkinliklariga bevosita murojaat qiladi. Qomusimiz o'zining mazmun-mohiyati bilan inson va fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlab beruvchi oliy yuridik hujjatdir.

Inson huquqlari va erkinliklarini muhofaza qilishning ta'sirli vositasini barpo

etish, xalqaro tashkilotlar hamda huquqni muhofaza qilish tashkilotlari b-n hamkorlikni kengaytirish, davlat muassasalari xodimlari va barcha aholining inson huqukutri bo'yicha madaniyatini oshirish maqsadida, BMTning inson huquqlari va boshqaruv tizimini de-mokratiyalashni qo'llabquvvatlash dasturiga muvofiq tashkil etilgan. Davlatga qarashli, taxlil, maslahat, idoralararo va muvofiklashtirish organi hisoblanadi. Asosiy vazifalari: inson huquqlari bo'yicha milliy harakat rejasini ishlab chiqish; shu soxaga oid milliy ma'ruzalar tayyorlash; tegishli o'quv-uslubiy adabiyotlar nashr etish, tadqiqotlar o'tkazish. Markaz huzuridagi jamoatchilik bilan aloqalar bo'limi va bolalar qabulxonasida bepul yuridik maslahatlar beriladi. Inson huquqlarini buzish hollari yuzasidan fuqarolarning ariza va shikoyatlari ko'rib chiqilib, hal etiladi. Markaz BMT maxsus bo'linma va tashkilotlari, Yevropa Xavfsizlik va hamkorlik tashkiloti (EXHT) Demokratik muassasalar va inson hukuklari bo'yicha byurosi, AQSh, Angliya, Fransiya, Italiya, Hindiston kabi davlatlarning elchixonalari, Amerika yuristlar assotsiatsiyam, K. Adenauer fon-di, Soros fondi, F. Ebert fondi va sh. k. jamg'armalar b-n yaqin hamkorlikda faoliyat yuritadi. BMT Taraqqiyot dasturi (PROON) b-n birga ta'sis etilgan «Demokratlashtirish va inson huquqlari» ilmiy-ommabop jur. o'zbek, ingliz va rus tillarida chop etiladi. Markaz huzurida inson huquqlari bo'yicha ommaviy kutubxona tashkil etilgan.

Shu ma'noda Konstitutsiyaning 20-moddasiga ko'ra: O'zbekiston Respublikasi fuqarosi va davlat bir-biriga nisbatan o'zaro huquq va majburiyatlar bilan bog'liqdir. Insonning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlab qo'yilgan huquq va erkinliklari daxlsizdir hamda ulardan sud qarorisiz mahrum etishga yoki ularni cheklab qo'yishga hech kim haqli emas. Insonning huquq va erkinliklari bevosita amal qiladi. Insonning huquq va erkinliklari qonunlarning, davlat organlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ularning mansabdor shaxslari faoliyatining mohiyati va mazmunini belgilaydi.

Davlat organlari tomonidan insonga nisbatan qo'llaniladigan huquqiy ta'sir choralari mutanosiblik prinsipiga asoslanishi va qonunlarda nazarda tutilgan maqsadlarga erishish uchun yetarli bo'lishi kerak. Inson bilan davlat organlarining

o‘zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi-deb belgilangan.

“Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi” Muqaddimasida “Insoniyat oilasining hamma a‘zolariga xos qadr-qimmat va ularning teng, ajralmas huquqlarini tan olish erkinlik, adolat va yalpi tinchlik asosi ekanligini e‘tiborga olib; inson huquqlarini mensimaslik va uni poymol etish insoniyat vijdoni qiynaladigan vahshiyona ishlar sodir etilishiga olib kelganini, kishilar so‘z erkinligi va e‘tiqod erkinligiga ega bo‘ladigan hamda qo‘rquv va muhtojlikdan holi sharoitda yashaydigan dunyoni yaratish insonlarning ezgu intilishidir deb e‘lon qilinganligini e‘tiborga olib; inson oxirgi chora sifatida zulm va istibdodga qarshi isyon ko‘tarishga majbur bo‘lishining oldini olish maqsadida inson huquqlari qonun kuchi bilan himoya etilishi zarur ekanligini e‘tiborga olib; xalqlar o‘rtasida do‘stona munosabatlarni rivojlantirishga ko‘maklashish zarurligini e‘tiborga olib; Birlashgan Millatlar xalqlari insonning asosiy huquqlariga, shaxsning qadr-qimmatiga, erkak va ayolning teng huquqliligiga, o‘z e‘tiqodlarini Nizomda tasdiqlaganliklari hamda yanada kengroq erkinlikda ijtimoiy taraqqiyot va turmush sharoitlarini yaxshilashga ko‘maklashishga ahd qilganliklarini e‘tiborga olib; a‘zo bo‘lgan davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti bilan hamkorlikda inson huquqlari va asosiy erkinliklarini yalpi hurmat qilish va unga rioya qilishga ko‘maklashish majburiyatini olganligini e‘tiborga olib; mazkur huquqlar va erkinliklarning xarakterini yalpi tushunish ushbu majburiyatlarning to‘liq ado etilishi uchun katta ahamiyatga ega bo‘lishini e‘tiborga olib;

Bosh Assambleya mazkur Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini barcha xalqlar va barcha davlatlar bajarishga intilishi lozim bo‘lgan vazifa sifatida e‘lon qilar ekan, bundan muddao shuki, har bir inson va jamiyatning har bir tashkiloti doimo ushbu Deklaratsiyani nazarda tutgan holda ma‘rifat va ta‘lim yo‘li bilan bu huquq va erkinliklarning hurmat qilinishiga ko‘maklashishi, milliy va xalqaro taraqqiyparvar tadbirlar orqali ham uning bajarilishi ta‘minlanishiga, Tashkilotga a‘zo bo‘lgan davlatlar xalqlari o‘rtasida va ushbu davlatlarning yurisdiksiyasidagi hududlarda yashayotgan xalqlar o‘rtasida yalpisiga va samarali tan olinishiga

intilishlari zarur” deb hisoblaydi. Jami 30 modddadan iborat bo‘lgan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining moddalarini o‘qiymiz. Shuni alohida ta’kidlash joizki, ular O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasidagi normalar bilan egizak. Masalan: “Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi”ning 3-moddasi. “Har bir inson yashash, erkin bo‘lish va shaxsiy daxlsizlik huquqlariga egadir”. Endi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini 24-moddasini o‘qiymiz: “Yashash huquqi har bir insonning uzviy huquqidir. Inson hayotiga suiqasd qilish eng og‘ir jinoyatdir.” Deklaratsiyaning 5-moddasi: “Hech kim qiynoqqa yoki shafqatsiz, g‘ayriinsoniy yoki qadr-qimmatni xo‘rlovchi muomala va jazoga duchor etilmasligi kerak.” Bunga hamohang bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 26-moddasining ikkinchi qismini o‘qiymiz. “Hech kim qiynoqqa solinishi, zo‘ravonlikka shafqatsiz yoki inson qadr-qimmatini kamsituvchi boshqa tarzdagi tazyiqqa duchor etilishi mumkin emas.” Yoki, Deklaratsiyaning 9-moddasi, “Hech kim asossiz qamalishi, ushlanishi yoki quvg‘in qilinishi mumkin emas. Shu nuqtai nazardan qaraganda O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida 21-moddasida “Har bir inson o‘z shaxsini erkin kamol toptirish huquqiga ega. Hech kimga uning roziligisiz qonunchilikda belgilanmagan majburiyat yuklatilishi mumkin emas. Inson o‘z huquq va erkinliklarini amalga oshirishda boshqa shaxslarning, jamiyat hamda davlatning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlariga putur yetkazmasligi shart. Insonning huquq va erkinliklari faqat qonunga muvofiq va faqat konstitutsiyaviy tuzumni, aholining sog‘lig‘ini, ijtimoiy axloqni, boshqa shaxslarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat xavfsizligini hamda jamoat tartibini ta’minlash maqsadida zarur bo‘lgan doirada cheklanishi mumkin”. Bu yerda haqiqatan, demokratik tamoyillarning ustuvorligini va insonning erkinligi boshqa bir inson va shaxs erkinligiga putur yetkazmasligi nazarda tutilgan.

Yangilangan Konstitutsiya mamlakatimizning uzoq muddatli taraqqiyot strategiyalari, umuman, yurtimiz va xalqimizning ertangi farovon hayoti uchun mustahkam huquqiy asos hamda ishonchli kafolat yaratadi. Bir so‘z bilan aytganda, “Inson qadri uchun” g‘oyasini hamda hozirgi islohotlarimizning bosh tamoyili

bo'lgan "Inson – jamiyat – davlat" degan yondashuvni Konstitutsiyamizning mazmun-mohiyatiga chuqur singdirib, amaliy hayotimizda bosh qadriyatga aylantirishimiz zarur. Ya'ni, insonning qadr-qimmati, sha'ni va g'ururi bundan buyon barcha sohalarda birinchi o'rinda turishi kerak.

O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida o'z aksini topgan xalqparvar davlatni barpo etish yo'lidagi muhim vazifalarni amalga oshirish uchun, avvalambor yangi konstitutsiyaviy makon kerakligini barchamiz tushunib turibmiz. Bosh Qomusimiz bugungi real voqelikka mos bo'lsagina, u shiddat bilan olib borilayotgan islohotlarimizning huquqiy asosi bo'lib xizmat qila oladi. Bevosita xalqimizning takliflari asosida, "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Konstitutsiyaviy qonun loyihasi tayyorlandi. Hozirda, O'zbekiston Respublikasi ahli, fuqarolarning munosib hayot kechirishini, millatlararo va konfessiyalararo totuvlikni, ko'p millatli jonajon O'zbekistonimizning farovonligini va gullab-yashnashini ta'minlashni maqsad qilgan holda, ushbu Konstitutsiya qabul qiliganligini ta'kidlash joiz. Yana bir muhim jhati yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida, ilgari amal qilib kelgan "davlat – jamiyat – inson" tamoyilini "inson – jamiyat – davlat" deb o'zgartirilganligi, ya'ni eng avvalo inson manfaatini har narsadan ustun qo'yish maqsad qilingan. Yangi Konstitutsiyada, O'zbekiston ijtimoiy davlat deb e'lon qilinmoqda. Davlatning ijtimoiy majburiyatlariga oid normalar qariyb uch baravarga ortmoqda. Jumladan, fuqarolarning ijtimoiy jihatdan ehtiyojmand toifalari uy-joy bilan ta'minlanishi, mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori insonga munosib yashashini ta'minlashni hisobga olgan holda belgilanishi, fuqarolarning tibbiy yordamning kafolatlangan hajmini davlat hisobidan olishga haqliligi va boshqalar belgilanmoqda.

Inson hamda fuqaroning huquq va erkinliklari kafolatlari

Yangilangan Asosiy Qonunimizning 54-moddasida "Insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadidir. Davlat inson hamda fuqaroning Konstitutsiya va qonunlarda mustahkamlangan huquqlari va erkinliklarini ta'minlaydi". O'zbekiston fuqarolari millati, irqi, jinsi, kasb-kori, ijtimoiy kelib

chiqishidan qat'i nazar, fuqaro sifatida qonun oldida huquqan tengdir. Fuqarolarning o'z fuqarolik huquqlarini bilib olishlari va himoya qilishlari hamda burchlarini chuqur anglab yetishlari uchun ularni huquqiy jihatdan tarbiyalab berish galdagi vazifalardan biridir. Bu jarayon fuqarolar uchun ma'naviy kamolot manbai bo'lishi bilan birga, ta'lim-tarbiya tizimi uchun ham doimiy amaliy faoliyatdir.

Yangilangan Konstitutsiyaning 55-moddasi. "Har kim o'z huquq va erkinliklarini qonunda taqiqlangan barcha usullar bilan himoya qilishga haqli.

Har kimga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlarining hamda boshqa tashkilotlarining, ular mansabdor shaxslarning qonunga xilof qarorlari, harakatlari va harakatsizligi ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi.

Har kim buzilgan huquq va erkinliklarini tiklash uchun uning ishi Qonunda belgilangan muddatlarda vakolatli, mustaqil hamda xolis sud tomonidan ko'rib chiqishi huquqi kafolatlanadi.

Har kim O'zbekiston Respublikasining qonunchiligiga va xalqaro shartnomalariga muvofiq, agar davlatning huquqiy himoyaga doir barcha ichki vositalaridan foydalanib bo'lingan bo'lsa, insonning huquq va erkinliklarini himoya qiluvchi xalqaro organlarga murojaat etishga haqli.

Har kim davlat organlarining yoxud ular mansabdor shaxslarining qonunga xilof qarorlari, harakatlari yoki harakatsizligi tufayli yetkazilgan zararining o'zni davlat tomonidan qoplanishi huquqiga ega".

Asosiy Qonunning 56-moddasi. "Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishning mavjud shakllari hamda vositalarini to'ldiradi, fuqarolik jamiyatini rivojlantirishga va inson huquqlari madaniyatini yuksaltirishga ko'maklashadi.

Davlat inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar faoliyatini tashkil etish uchun shart-sharoitlar yaratadi" deb tahrir qilingan.

Bugungi dunyoda nogironligi borlarni himoya qilish va qo'llab-quvvatlash davlatning ijtimoiy yo'naltirilganligi ko'rsatkichidir. O'zbekiston Konstitutsiyasining Yangi Konstitutsiyada ham davlatning asosiy qadriyati inson

ekanini ko‘rish mumkin. Xususan, 57-moddada “nogiron” degan so‘zni uchratamiz. Ya’ni ushbu moddada mehnatga layoqatsiz va yolg‘iz keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslar hamda davlat himoyasida ekani belgilab qo‘yildi.

3. Jamiyatning iqtisodiy negizlari. O‘zbekiston Respublikasi

Konstitutsiyasida ma‘muriy-hududiy va davlar tuzilishi masalalari. Davlar hokimiyatining tashkil etilishining konstitutsiyaviy asoslari

Iqtisodiy islohotlarga mos soliq-byudjet siyosatini yuritish va byudjet mablag‘larini samarali taqsimlash maqsadida yangi tahrirdagi Soliq va Byudjet kedekslari qabul qilindi. Davlat byudjeti qonun ko‘rinishida qabul qilinmoqda. yu qonunchilik darajasida tavakkalchilik va tashqi ta’sirlarni boshqarish uchun yetarlicha moslashuvchan shart-sharoitlarni ta’minlovchi yuridik normalar mahalliy qonunchiligimizga singdirilmoqda, fiskal qoidalar takomillashtirilmoqda.

O‘tgan 6 yil davomida soliq, byudjet, pul-kredit siyosati va boshqa iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtirishning huquqiy asoslariga oid 14 ta yangi qonunlar qabul qilindi. 9 ta qonun o‘z kuchini yo‘qotgan deb topildi. Shuningdek, amaldagi 50 ta qonunlarga 273 ta o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritildi⁴. Bularning barchasi keng qamrovli iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning huquqiy asoslarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Soliq stavkalarining pasaytirilishi bilan bir paytda soliq tizimini soddalashtirish tadbirkorlikning raqobatbardoshligini oshirishga imkon yaratdi. So‘nggi 6 yildagi kapitalga investitsiyalar hajmi deyarli 4 marta ko‘payib, uning tarkibida markazlashmagan investitsiyalar miqdori muttasil oshib foizga yetib qoldi.

Soliq yukini kamaytirish tadbirkorlikni yangi tadbirkorlik tashabbuslarini amalga oshirishga undamoqda. Natijada 2018-2022-yillar mobaynida mamlakatimizda 424 mingdan ortiq kichik kichik korxona va mikrofirmalar yangidan tashkil etildi. Bugungi kunda iqtisodiy faol aholining 67,2 foizi (10 million kishi) kichik biznes va xususiy tadbirkorlik bilan shug‘ullanayotgani ham tadbirkorlik iqtisodiyotning yetaklovchi kuchiga aylanganligining isbotidir.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i stavkasi 12 foizga tushirildi. Xorijiy investorlar

⁴ Nazarov Sh. Iqtisodiy islohotlar xalq ishonchini oqlashga qaratilgan // Xalq so‘zi, 2023 yil 8 iyun, №117 (8460).

aksiyalaridan oladigan deidentlar uch yil muddatga foyda solig'idan ozod qilindi.

Yangi Konstitutsiyaning 148-moddasida O'zbekiston Respublikasining davlat byudjetini shakllantirish hamda ijro etish tartib-tamoyillari ochiqlik va shaffoflik prinsiplari asosida amalga oshirilishi belgilab qo'yildi.

Ma'muriy-hududiy va davlat tuzilishi

83-modda. O'zbekiston Respublikasi viloyatlar, tumanlar, shaharlar, shaharchalar, qishloqlar, ovullar, shuningdek Qoraqalpog'iston Respublikasidan iborat.

Tarixiy jarayonlar va jahon davlatlarining rivojlanish tajribasi, davlat va ma'muriy-hududiy tuzilish muammolari siyosiy va huquqiy nuqtai nazardan juda dolzarb ekanligini ko'rsatmoqda.

Ma'lumki, har qanday davlat muayyan hududga ega bo'ladi. Uning fuqarolari ham xuddi shu hududda istiqomat qilishadi. Davlat o'z oldida turgan asosiy vazifalarni, masalan, aholining iqtisodiy turmushini tashkil etish, uning xavfsizligini ta'minlash va boshqa funksiyalarni bajarish maqsadida turli xil faoliyatni amalga oshiradi. Davlatda aholining soni qancha ko'p bo'lsa, hududiy jihatdan katta bo'lsa, bu sharoitlarda uni yuqoridan turib tartibga solish mushkullashadi.

Davlat tuzilishi yoki milliy davlat tuzilishi deganda, davlatning mohiyatidan kelib chiquvchi uning hududiy tuzilishi yoki milliy-hududiy tuzilishi, davlat bilan uning tarkibiga kiruvchi bo'laklarni (kismlarni) davlat munosabati shakllari va huquqiy holatlari tushuniladi.

Fuqarolar soni va hudud ko'lami muayyan chegaraga yetganda, mamlakat hududini okruglar, viloyatlar, o'lkalar, shtatlar, kantonlar, guberniyalar, tumanlar singari hududlarga bo'lish hamda shu hududiy tuzilmalarda hokimiyatning mahalliy (hududiy) organlarini tuzish zarurati tug'iladi. Shu tariqa hokimiyat va boshqaruvning markaziy hamda mahalliy organlari o'rtasida vakolatlarni bo'lish ehtiyoji ham paydo bo'ladi.

Davlatshunos olimlar tomonidan davlat tuzilishi tushunchasiga ko'plab ta'riflar berilgan. Ularning qariyb barchasi davlat tuzilishi shakli deganda – davlat hokimiyatining ma'muriy-hududiy tashkil etilishi, davlat bilan uni tashkil etuvchi

qismlar o'rtasidagi, davlatning alohida qismlari o'rtasidagi, markaziy va mahalliy organlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar xarakterini tushunish kerak, deb hisoblashadi.

Tuzilish tarkibiga ko'ra davlatlar oddiy – unitar hamda murakkab – federativ yoki konfederativ davlatlarga bo'linadi. Davlatning tuzilish shakli nafaqat ommaviy hokimiyat bilan, balki davlatning yana bir muhim xususiyati – aholining hududiy tashkiloti bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Unitar⁵ davlat – oddiy tuzilishga ega yaxlit davlat hisoblanadi. Unitar davlatlarning aksariyati muayyan ma'muriy-hududiy bo'linishga ega, ya'ni tumanlar, viloyatlar, kantonlardan iborat bo'ladi. Mazkur ma'muriy-hududiy bo'linmalar davlat suvereniteti alomatiga ega emas. Unitar davlatlarda butun hudud bo'yicha yagona oliy organlar tizimi va yagona qonunchilik tizimi mavjud bo'ladi. Unitar davlatlarning tuzilishi oddiydir.

Unitar davlatdagi ma'muriy-hududiy bo'linmalar faqat mahalliy masalalarni hal qilish huquqiga ega, markaziy yagona davlat hokimiyati kuchi davlatning barcha hududiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Unitar davlatlarga ko'plab misollar keltirish mumkin. Masalan, Italiya, Fransiya, Buyuk Britaniya, Ukraina, Qozog'iston, Qirg'iziston, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi ham unitar davlat hisoblanadi.

Davlat tuzilishi shaklining ikkinchisi – bu murakkab davlatlar. Murakkab davlatlarga – federatsiya, konfederatsiya va boshqa davlat tuzilmalari kiradi.

Federativ⁶ davlat – bu davlatlarning shartnoma va qonuniy tartibga solingan birlashuvini ta'sis etishga asoslangan ittifoqdir. Demak, o'zaro birlashishga intiluvchi bir qancha mustaqil davlatlar mavjud bo'lgan joydagina federatsiya tashkil etilishi mumkin.

Federativ shakldagi davlat qonun chiqaruvchi organlarga, ijro etuvchi va sud organlariga ega bo'lgan bir necha davlatlar – sub'ektlar birlashmasidan, ittifoqidan tashkil topadi. Federativ davlatlarda sub'ektlar o'ziga xos nomlar bilan – respublika, shtatlar, kantonlar, yerlar deb ataladi. Amerika Qo'shma Shtatlari, Rossiya

⁵ «Унитар» сўзи лотинча «unus» — «бир» сўздан олинган бўлиб, «ягона» деган маънони англатади.

⁶ «Федератив» сўзи лотинча «feodus» сўздан олинган бўлиб, «иттифок», «шартнома» маъноларини англатади.

Federatsiyasi, Germaniya Federativ Respublikasi va boshqa ko'pgina davlatlar federativ davlatlar hisoblanadi.

Federativ davlat bir necha suveren davlatlarning ittifoqidan tashkil topgan suveren davlatdir. Federatsiyada umumfederativ davlatning hokimiyati va boshqaruv organlari, konstitutsiyasi, byudjeti, davlat ramzlari bo'lishi bilan birga unga kiruvchi davlatlarning ham o'z hokimiyati va boshqaruv organlari, konstitutsiyasi mavjud bo'ladi.

Hozirgi vaqtda davlatlarning rivojlanishi «sof holda»gi unitar va federativ davlat tuzilmasiga ta'sir o'tkazib kelmoqda. Unitar davlatlar ayrim huquqlarini ma'muriy-hududiy bo'linmalariga bermogda, federativ shakldagi davlatlarda esa ularning markaziy organlari hokimiyatlarini butun federatsiya hududida mustahkamlashga harakat qilmoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Osiyoning o'rta va shimoliy qismida joylashgan bo'lib, shimoliy-sharqda Qirg'iziston, shimol va shimoliy-g'arbda Qozog'iston respublikalari, janubiy-g'arbda Turkmaniston, janubiy-sharqda Tojikiston Respublikasi bilan, janubda qisman Afg'oniston bilan chegaradosh.

O'zbekiston Respublikasining maydoni – 447,4 ming kv. km.

O'zbekiston Respublikasining davlat tuzilishiga keladigan bo'lsak, u tuzilishiga ko'ra, unitar (oddiy) davlat hisoblanadi. Boshqa unitar davlatlardan farq qilgan holda, O'zbekiston Respublikasining davlat tuzilishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Chunki uning tarkibiga mustaqil Qoraqalpog'iston Respublikasi ham kiritilgan.

Demak, O'zbekiston Respublikasi alohida huquqiy maqomga ega bo'lgan Qoraqalpog'iston Respublikasidan, viloyatlardan hamda Toshkent shahridan tashkil topgan.

Viloyat – O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy birliklar tizimida eng yuqori bo'g'in bo'lib, alohida o'rin tutadi. Viloyat o'z tarkibiga boshqa ma'muriy-hududiy bo'laklarning hammasini oladi va shu tariqa muhim tashkiliy funksiyani bajaradi. Bu hududiy bo'linma joylarni markaz bilan bog'lab turadigan aloqa tuzilmasidir. Respublika miqyosidagi davlat organlari o'z vazifalarini, joylardagi

organlar bilan aloqalarini faqat viloyat va uning davlat boshqaruv organlari – viloyat hokimligi orqali amalga oshiradi. Shu bilan birga, viloyat o‘z tarkibiga kiruvchi quyi hokimiyat vakillik va ijroiya organlari faoliyatiga rahbarlik qiladi hamda ularni umumdavlat va mahalliy manfaatlardan kelib chiqib birlashtiradi.

Viloyat hududlari o‘z navbatida tumanlarga va viloyatga bo‘ysunuvchi shaharlarga bo‘linadi. Har bir viloyatda tumanlarning soni turlicha bo‘ladi.

Viloyat yirik ma‘muriy-hududiy bo‘linma sifatida barqaror bo‘lishi lozim. Uning tuzilishi, mustahkamlanishi, yiriklashishi yoki bo‘linishi iqtisodiy jihatdan asoslantirilishi lozim. Mazkur ma‘muriy-hududiy birlik iqtisodiyotning barcha sohalarini kompleks rivojlanishiga olib kelishi lozim.

84-modda. Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahrining chegaralarini o‘zgartirish, shuningdek viloyatlar, shaharlar, tumanlar tashkil qilish va ularni tugatish O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining roziligi bilan amalga oshiriladi.

Viloyat va respublikaga (Qoraqalpog‘iston Respublikasiga) bo‘ysunuvchi shaharlar turkumiga kamida 30 ming aholisi, muhim sanoat ahamiyatiga ega bo‘lgan istiqbolli iqtisodiy va madaniy markaz hisoblangan shaharlar kiradi.

Tumanga bo‘ysunuvchi shaharlar toifasiga sanoat korxonalari, kommunal xo‘jaligi, davlat uy-joy fondi, rivojlangan ijtimoiy-madaniy muassasalari, savdo, umumiy ovqatlanish, maishiy xizmat ko‘rsatish korxonalari mavjud bo‘lgan hamda aholisi⁷ ming kishidan kam bo‘lmagan va uning uchdan ikki qismini ishchi, xizmatchi hamda ularning oila a‘zolari tashkil etgan shaharchalar va boshqa aholi manzillari kiritiladi. Bunda mazkur aholi punktining ma‘muriy ahamiyati va rivojlanish istiqbollari e‘tiborga olinadi.

Shaharchalar ham ma‘muriy-hududiy birlik bo‘lib, uning turkumiga sanoat korxonalari, qurilishlar, temir yo‘l stansiyalari va boshqa muhim ob‘ektlar yaqinida joylashgan hamda kamida ikki ming aholisi bo‘lgan aholi punktlari kiritilishi mumkin.

Qishloqlar – ma‘muriy-hududiy bo‘linishning quyi bo‘g‘inlaridan biridir.

Shahar hududlariga kirmaydigan, ma'lum aholi soniga ega bo'lgan qishloq markazlari va ma'lum sanoat ob'ektlari atrofida istiqomat qiluvchi aholining yashash joylari qishloqlar bo'lishi mumkin.

Ovullar esa qishloqlarga qaraganda kichikroq hajmdagi yashash va turar joylardan iborat aholi punktlaridir. Ovullarda, ko'p hollarda, chorvador oilalar istiqomat qilib, ular, asosan, ko'chib yuruvchi bir necha cho'ponlar oilalaridan tashkil topadi.

XVII bob. Qoraqalpog'iston Respublikasi

85-modd. Suveren Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibiga kiradi. Qoraqalpog'iston Respublikasining suvereniteti O'zbekiston Respublikasi tomonidan muhofaza etiladi.

O'zbekiston Respublikasi ma'muriy-hududiy bo'linishi tizimida **Qoraqalpog'iston Respublikasi** alohida ahamiyat kasb etadi.

Har bir millatning o'z taqdirini o'zi belgilash tamoyili asosida qoraqalpoq millati O'zbekiston hududida o'z davlatini muxtor Respublika shaklida tashkil etgan edi. O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligiga erishganidan so'ng, Qoraqalpog'iston Respublikasi mustaqil-suveren deb e'lon qilindi. Ushbu maqom O'zbekiston Respublikasining Mustaqillik deklaratsiyasida, O'zbekiston Respublikasining Davlat mustaqilligi asoslari to'g'risidagi qonunda va Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasi⁷da o'z ifodasini topdi.

Qoraqalpog'iston Respublikasining ma'muriy-hududiy tuzilishi Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasida o'z ifodasini topgan bo'lib, 66-moddaga binoan Qoraqalpog'iston Respublikasi tumanlardan, shaharlardan, shaharchalardan, ovullardan iborat.

Qoraqalpog'iston Respublikasida eng yirik ma'muriy-hududiy birlik – bu tuman hisoblanadi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasining shimoliy-g'arbida joylashgan. Maydoni 164,9 ming kv. km. Qoraqalpog'iston Respublikasida

⁷ Қорақалпоғистон Республикаси Конституцияси 1993 йил 9 апрелда қабул қилинган.

15 ta tuman, 12 ta shahar, 16 ta shaharcha, 112 ovul bor.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining poytaxti Nukus shahridir.

O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy-hududiy tuzilishida **Toshkent shahri** alohida o‘rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 6-moddasiga binoan O‘zbekiston Respublikasining poytaxti – Toshkent shahri.

Poytaxt shahar bir qator o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Unda davlat va jamoat tashkilotlarining markaziy idoralari, davlat boshlig‘ining qarorgohi, chet el diplomatik vakolatxonalari joylashadi, davlatning asosiy siyosiy va iqtisodiy tadbirlari amalga oshiriladi

Toshkent shahri Toshkent viloyatining ma‘muriy markazi bo‘lib, maydoni 256 kv. km.

Ma‘muriy-hududiy bo‘linish – bu qonun asosida tuzilgan, ma‘lum nomga, tegishli davlat-huquqiy maqomga ega bo‘lgan va boshqa ma‘muriy-hududiy bo‘laklar bilan, boshqaruv va bo‘ysunish munosabatlari bilan bog‘liq O‘zbekiston Respublikasi hududining tarkibiy qismidir.

O‘zbekiston Respublikasi hududining ma‘lum ma‘muriy bo‘laklarga bo‘linishi, davlatning asosiy funktsiya va vazifalarini amalga oshirishda zarur tadbir bo‘lib hisoblanadi.

Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari ma‘muriy-hududiy bo‘lakda o‘z vazifalarini shu davlat hududiy bo‘laklari orqali amalga oshiradilar. Demak, ma‘muriy-hududiy bo‘laklarga mos ravishda davlat apparatining tegishli bo‘g‘inlari ham takomillashtiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida tumanlarni tuzish va tugatish Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatining taklifiga muvofiq Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining roziligi bilan amalga oshiriladi.

Qishloqlar, ovullarni tuzish va tugatish tegishli tuman hokimlarining iltimosnomasiga asosan xalq deputatlari viloyat Kengashlari tomonidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida esa – Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

«O‘zbekiston Respublikasida ma‘muriy-hududiy tuzilish, toponimik ob’ektlarga nom berish va ularning nomlarini o‘zgartirish masalalarini hal etish tartibi to‘g‘risida»gi qonunning 4-6-moddalariga binoan esa Qoraqalpog‘iston Respublikasining chegarasi faqat uning roziligi bilan Jo‘qorg‘i Kenges qaroriga asosan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan o‘zgartirilishi mumkin.

Viloyatlar va tumanlarning chegaralarini o‘zgartirish tegishli viloyatlar, Toshkent shahar hokimlarining iltimosnomasiga asosan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining taklifiga muvofiq Oliy Majlis tomonidan amalga oshiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida tumanlarning chegaralarini o‘zgartirish tegishli tuman hokimlarining iltimosnomasiga binoan Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatining taklifiga muvofiq Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Qishloqlar va ovullar chegarasini o‘zgartirish, aholi punktlarini birlashtirish tegishli tuman hokimlarining iltimosnomasiga asosan xalq deputatlari viloyat Kengashlari tomonidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida esa – Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining poytaxtini belgilash va ko‘chirish O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining roziligi bilan Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Viloyatlarning ma‘muriy markazlarini belgilash va ko‘chirish tegishli viloyat hokimlarining iltimosnomasiga binoan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining taklifiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan amalga oshiriladi.

Tumanlar, qishloqlar, ovullarning ma‘muriy markazlarini belgilash va ko‘chirish tegishli tuman hokimlarining iltimosnomasiga binoan xalq deputatlari viloyat Kengashlari tomonidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida esa – Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Shaharlarning chegaralarini belgilash va kengaytirish tegishli viloyat, Toshkent shahri hokimlarining iltimosnomasiga asosan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar

Mahkamasining taklifiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan amalga oshiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida shaharlarning chegaralarini belgilash va kengaytirish tegishli tuman, shahar hokimlarining iltimosnomasiga asosan Qoraqalpog‘iston Respublikasi hukumatining taklifiga muvofiq Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Shaharchalarning chegaralarini belgilash va kengaytirish tegishli tuman hokimlarining iltimosnomasiga asosan xalq deputatlari viloyat Kengashlari tomonidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida esa – Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Viloyatlar, tumanlar, shaharlarga nom berish va ularning nomini o‘zgartirish tegishli viloyat hokimlarining iltimosnomasiga asosan O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan amalga oshiriladi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida tumanlar, shaharlarga nom berish va ularning nomini o‘zgartirish tegishli tuman, shahar hokimlarining iltimosnomasiga asosan Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Shaharchalar, qishloqlar, ovullar, aholi punktlariga nom berish va ularning nomini o‘zgartirish tegishli tuman, shahar hokimlarining iltimosnomasiga asosan xalq deputatlari viloyat Kengashlari tomonidan, Qoraqalpog‘iston Respublikasida esa – Jo‘qorg‘i Kenges tomonidan amalga oshiriladi.

Viloyatlar, tumanlar, shaharlarga nom berish va ularning nomini o‘zgartirish vaqtida O‘zbekiston Respublikasida mavjud bo‘lgan nomlarni berishga, shaharchalar, qishloqlar, ovullar, aholi punktlariga esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi yoki ushbu viloyatda mavjud bo‘lgan nomlarni berishga yo‘l qo‘yilmaydi.

Viloyatlar, shaharlar, tumanlar, qishloqlar, ovullar, shaharchalar, aholi punktlariga odamlarning nomini berishga, shuningdek ularni tarixiy voqealar sharafiga nomlashga qoida tariqasida yo‘l qo‘yilmaydi.

Viloyatlar, tumanlar, shaharlar, shaharchalar, qishloqlar, ovullarni tuzish, tugatish, chegaralarini o‘zgartirish, ma’muriy markazlarni boshqa joyga ko‘chirish,

aholi yashaydigan punktlarni shaharchalar toifasiga ko'chirish, ma'muriy-hududiy birliklarni nomlash, nomini o'zgartirish masalasiga bag'ishlangan qarorlar albatta O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasida chop etilishi lozim.

86-modda. Qoraqalpog'iston Respublikasi o'z Konstitutsiyasiga ega. Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyasi O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga zid bo'lishi mumkin emas.

O'zbekistonning davlat mustaqilligiga erishishi, o'z navbatida, Qoraqalpog'istonning ham davlat suverenitetini qo'lga kiritishiga olib keldi. Qoraqalpog'iston davlat suverenitetining poydevorini yaratishda dastlabki asos sifatida, 1990 yil 20 iyunda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining suvereniteti to'g'risidagi Deklaratsiya"ni ko'rsatib o'tish mumkin. Mazkur hujjatda Qoraqalpog'iston O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi suveren respublika, deb e'lon qilingan edi. Shu bilan birga, Qoraqalpog'istonning 1990 yil 14 dekabrda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi tarkibida Qoraqalpog'iston Respublikasi suvereniteti to'g'risidagi Deklaratsiyasi"da ham uning suveren maqomi belgilab qo'yilgan. Mazkur Deklaratsiyaning 9-bandida Qoraqalpog'iston Respublikasining suvereniteti uning Konstitutsiyasi bilan ta'minlanadi, O'zbekiston Respublikasi Qoraqalpog'iston Respublikasi manfaatlarini uning Asosiy Qonuniga ko'ra va O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga muvofiq himoya qiladi, deb qayd etilgan edi.

Binobarin, Qoraqalpog'iston Respublikasining O'zbekiston Respublikasi tarkibidagi huquqiy maqomini mustahkamlashda 1991 yil 31 avgustda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi asoslari to'g'risida"gi Qonun muhim o'rin tutadi. Unda Qoraqalpog'iston Respublikasining hududiy yaxlitligi va suvereniteti tan olinadi.

O'zbekiston Respublikasini Qoraqalpog'iston Respublikasini o'z tarkibiga olgan unitar davlat sifatida e'tirof etish bilan birga, mamlakatimiz davlat tuzilishida federalizmning ba'zi xususiyatlari ham mavjud ekanligini ta'kidlash joizdir.

87-modda. O'zbekiston Respublikasi qonunlari Qoraqalpog'iston Respublikasi

hududida ham majburiydir.

Suveren Qoraqalpog‘iston Respublikasining huquqiy maqomini belgilab beruvchi muhim huquqiy hujjatlar sifatida O‘zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyalarini e‘tirof etish mumkin.

1993 yil 9 aprelda qabul qilingan Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyasi davlat tuzilishining asosiy prinsiplarini, davlat hokimiyatining tizimini va davlat, jamiyat, shaxs munosabatlarining huquqiy asoslarini belgilab berdi. Ta’kidlash joizki, mazkur konstitutsiya o‘zida jahon konstitutsiyaviy tajribasini, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish va tartibga solishning ilg‘or amaliyotini, jamiyatning demokratik asoslarini mujassamlashtirgan.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyasi 6 bo‘lim, 26 ta bob va 119 ta moddadan iborat.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi ustunligini so‘zsiz tan oladi. Xususan, Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyasi 1-moddasida “Qoraqalpog‘iston – O‘zbekiston Respublikasi tarkibiga kiradigan suveren demokratik respublika... O‘zbekiston Respublikasi bilan Qoraqalpog‘iston Respublikasining o‘zaro munosabatlari O‘zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘rtasida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi doirasida tuzilgan shartnomalar hamda bitimlar bilan tartibga solinadi”, – deb belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasining butun hududida (Qoraqalpog‘iston esa uning tarkibiy qismidir) O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari ustunligi so‘zsiz tan olinadi.

Ushbu modda demokratik huquqiy davlatning eng asosiy belgilaridan biri Konstitutsiya va qonun ustuvorligi tamoyilidan kelib chiqadi. Shu bilan birga, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida Qoraqalpog‘iston Respublikasida O‘zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog‘iston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so‘zsiz tan olinishi belgilab qo‘yilgan.

88-modda. Qoraqalpog‘iston Respublikasining hududi va chegaralari uning

roziligisiz o'zgartirilishi mumkin emas. Qoraqalpog'iston Respublikasi o'z ma'muriy-hududiy tuzilishi masalalarini mustaqil hal qiladi.

Davlat hokimiyatining ta'siri ma'lum hududga va tegishlicha aholiga joriy qilinishi har qanday davlatning muhim belgisidir.

Davlatning o'z hududida Konstitutsiyasining va qonunlarining ustunligi suverenitet belgilarining biri hisoblanadi. Konstitutsiyaning ushbu moddasida Qoraqalpog'iston o'z ma'muriy-hududiy tuzilishi masalalarini mustaqil hal qiladi, davlat hokimiyati organlari tizimini belgilaydi, deb mustahkamlangan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasining XVI bobi Qoraqalpog'iston Respublikasining ma'muriy-hududiy tuzilishi masalalariga bag'ishlangan bo'lib, uning 67-moddasida "Tumanlar, shaharlar tashkil qilish va ularni tugatish, shuningdek, ularning chegaralarini o'zgartirish Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'qorg'i Kengesi tomonidan amalga oshiriladi" deb belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston va Qoraqalpog'iston hududlarini ajratib turadigan chegaralarni o'zgartirish zaruriyati tug'ilsa, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining roziligini olish lozim bo'ladi.

89-modda.Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasi tarkibidan Qoraqalpog'iston Respublikasi xalqining umumiy referendumini asosida ajralib chiqish huquqiga ega.

Mazkur moddada bayon qilingan qoida Qoraqalpog'iston Respublikasi Konstitutsiyasining 1- va 9-moddalarida hamda referendumga oid O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasining qonun hujjatlarida yanada rivojlantirilgan.

Referendum o'tkazish haqidagi qarorni Qoraqalpog'iston Respublikasining Jo'qorg'i Kengesi qabul qiladi, ovoz berish sanasini ham uning o'zi belgilaydi. Referendumda qabul qilingan qaror Qoraqalpog'iston Respublikasi hududida oliy yuridik kuchga ega va faqat referendum yo'li bilan o'zgartirilishi yoki bekor qilinishi mumkin.

Mazkur konstitutsiyaviy norma Qoraqalpog'iston xalqining o'z taqdirini o'zi hal qilish huquqini, shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasining suverenitetini

O‘zbekiston tan olganligini anglatadi. Shu bilan birga, ushbu qoida xalqaro huquq normalariga mos keladi. Xususan, 1966 yil 16 dekabrda “Fuqarolik va siyosiy huquqlar haqidagi xalqaro Pakt”da barcha xalqlar o‘z taqdirini o‘zi belgilash huquqiga egadirlar, deb belgilangan.

Ushbu moddada, shuningdek, Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston tarkibidan chiqish huquqini amalga oshirish mexanizmi mustahkamlangan bo‘lib, bunda jamiyat va davlat hayotining eng muhim masalalarini fuqarolarning to‘g‘ridan-to‘g‘ri ovoz berishi (umumxalq referendumi) bilan hal etilishi lozimligi to‘g‘risidagi demokratik talab o‘z ifodasini topgan.

90-modda. O‘zbekiston Respublikasi bilan Qoraqalpog‘iston Respublikasining o‘zaro munosabatlari O‘zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘rtasida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi doirasida tuzilgan shartnomalar hamda bitimlar bilan tartibga solinadi. O‘zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog‘iston Respublikasi o‘rtasidagi nizolar murosaga keltiruvchi vositalar yordamida hal etiladi.

Sharhlanayotgan moddada Qoraqalpog‘iston Respublikasining O‘zbekiston Respublikasi tarkibidagi huquqiy maqomi ikki tomon o‘rtasidagi munosabatlarda davlat suverenitetini o‘zaro hurmat qilish va tan olish zahirida, qonunlar ustuvorligiga tayanib va unga rioya etib ish yuritish asosida amalga oshirilishi huquqiy jihatdan mustaqamlangan.

Ikkala davlat konstitutsiyalarining normalari bilan bir qatorda, bu munosabatlar ular tuzadigan shartnomalar hamda bitimlar bilan tartibga solinadi.

O‘zbekiston va Qoraqalpog‘istonning munosabatlarini shartnomalar va bitimlar ko‘rinishida huquqiy mustahkamlab qo‘yish, o‘z navbatida, Qoraqalpog‘iston Respublikasining, boshqa ma‘muriy-hududiy birliklardan farqli o‘laroq, alohida maqomga ega ekanligini anglatadi.

Ta’kidlash joizki, har qanday huquq sub’ektlarining o‘zaro munosabatlarida muayyan masalalar yuzasidan nizolar va ziddiyatlar yuzaga kelishiga tabiiy hol sifatida qarash kerak. Bunda yuzaga keladigan nizolar murosaga keltiruvchi vositalar yordamida, ya’ni nizoli masalaning mohiyatini jiddiy va chuqur o‘rganish

hamda buning natijasida har ikkala tomonning manfaatini e'tiborga olgan holda murosali qarorga kelinadi.

Ushbu o'rinda alohida qayd etish lozimki, mustaqillik yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasining rivojlanish jarayonida uning ijtimoiy hayotiga oid bo'lgan barcha masalalar va muammolar O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi doirasida hal etib kelinmoqda.

O'zbekiston bilan Qoraqalpog'iston Respublikasi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tashkiliy jihatdan mustahkamlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Doimiy Vakolatxonasi tuzilgan. Ushbu vakolatxona Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi bilan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi vazirliklari, davlat qo'mitalari, idoralari va boshqa tashkilotlari bilan xo'jalik hamda madaniy qurilish masalalari bo'yicha kundalik aloqalarini amalga oshiruvchi organ hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, kiritilgan o'zgartish va qo'shimchalarning siyosiy-huquqiy ahamiyati, ko'lami va hajmidan kelib chiqib, ushbu Konstitutsiyani Yangi tahrirdagi Konstitutsiya deb aytilish uchun barcha asoslar yetarli.

NAZORAT SAVOLLARI:

1. Korrupsiya tushunchasi nimani anglatadi?
2. Korrupsiya muammosini qaysi xalqaro huquqiy hujjatlar bilan tartibga soladi?
3. Korrupsiyani jamiyatdan yo'q qilish mumkinmi?
4. Korrupsiyaga qarshi kurashishning qanday shakllari va usullari mavjud?
5. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida" gi Qonuni qachon qabul qilingan va uning maqsadi nimadan iborat?
6. "Huquqiy davlat" tushunchasining asosiy mezonlari va prinsiplari nimalardan iborat? O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mamlakatimizning huquqiy davlat ekanligi qanday konstitutsiyaviy normalar bilan mustahkamlab qo'yilgan?
7. Jamiyat hayotida qonun ustuvorligini ta'minlashning ijtimoiy-siyosiy ahamiyati nimada? Barcha fuqarolarning qonun oldida tengligi hamda inson huquq

va erkinliklarining oliy qadriyat deb baholanishi amaliyotda qanday kafolatlanadi?

8. O‘zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi (2023-yil 30-apreldagi umumxalq referendumida asosida qabul qilingan) mamlakatimizda zamonaviy konstitutsionalizm rivojlanishini qaysi jihatlari bilan yangi bosqichga olib chiqdi?

9. Siyosiy-huquqiy islohotlar doirasida davlat hokimiyati tizimida qonun chiqaruvchi (Oliy Majlis), ijro etuvchi (Vazirlar Mahkamasi) va sud hokimiyati o‘rtasidagi "tiyilish va muvozanat saqlash" (saddlar va tiyib turish) mexanizmlari qanday takomillashtirildi?

10. O‘zbekistonda sud mustaqilligini ta‘minlash, odil sudlovga erishish darajasini oshirish hamda shaxsni asossiz jinoiy javobgarlikka tortishdan himoya qilish (masalan, *Xabeas corpus* instituti va *Miranda qoidalari*) borasida amalga oshirilgan eng muhim siyosiy-huquqiy islohotlarni tahlil qiling.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo‘ljallangan iqtisodiydasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza, 2017 yil 14 yanvar // Sh.M. Mirziyoyev. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 104.

2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruza. 2016 yil 7 dekabr // Sh.M. Mirziyoyev. – T.: O‘zbekiston, 2017. – 48 b.

3. Qirg‘izboyev M. Fuqarolik jamiyati: genezisi, shakllanishi va rivojlanishi. – T.: O‘zbekiston, 2010.

4. Jalilov A. boshqalar. Fuqarolik jamiyati asoslari. – T.: Baktria press, 2015.

5. Utamuradov A, Qirg‘izboyev M, Xojiyev T. Fuqarolik jamiyati / O‘quv qo‘llanma. Lotin alifbosida. – T.: Mumtoz so‘z. 2018. 395 bet.

**4-MAVZU: 2030 YILGACHA O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING
“YASHIL IQTISODIYOT”GA O‘TISH VA EKOLOGIK
BARQARORLIKKA ERISHISH STRATEGIYASI. “YASHIL” VA
INKLYUZIV IQTISODIY O‘SISH TAMOIYILLARIGA ASOSLANGAN
YUQORI IQTISODIY O‘SISH DASTURLARI VA AMALIYOTGA TATBIQ
ETISH ISTIQBOLLARI**

Tayanch iboralar: yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, barqaror rivojlanish, yashil taraqqiyot, O‘zbekiston–2030 strategiyasi, inklyuziv iqtisodiy o‘shish, resurs tejamkorligi, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, quyosh energetikasi, shamol energetikasi, yashil energetika, uglerod neytralligi, dekarbonizatsiya, iqlim o‘zgarishi

Biz 2025-yilga mamlakatimizda “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili”, deb nom berdik. Asosiy maqsadimiz – inson va tabiat muvozanatiga asoslangan tizim yaratishdir

**Shavkat Mirziyoyev
O‘zbekiston Prezidenti**

1. Yashil texnologiyalarni joriy etish – atrof muhitni asrashning muhim omili

Biz mintaqamizda qabul qilingan Yashil taraqqiyot dasturi doirasida tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘ymoqdamiz.

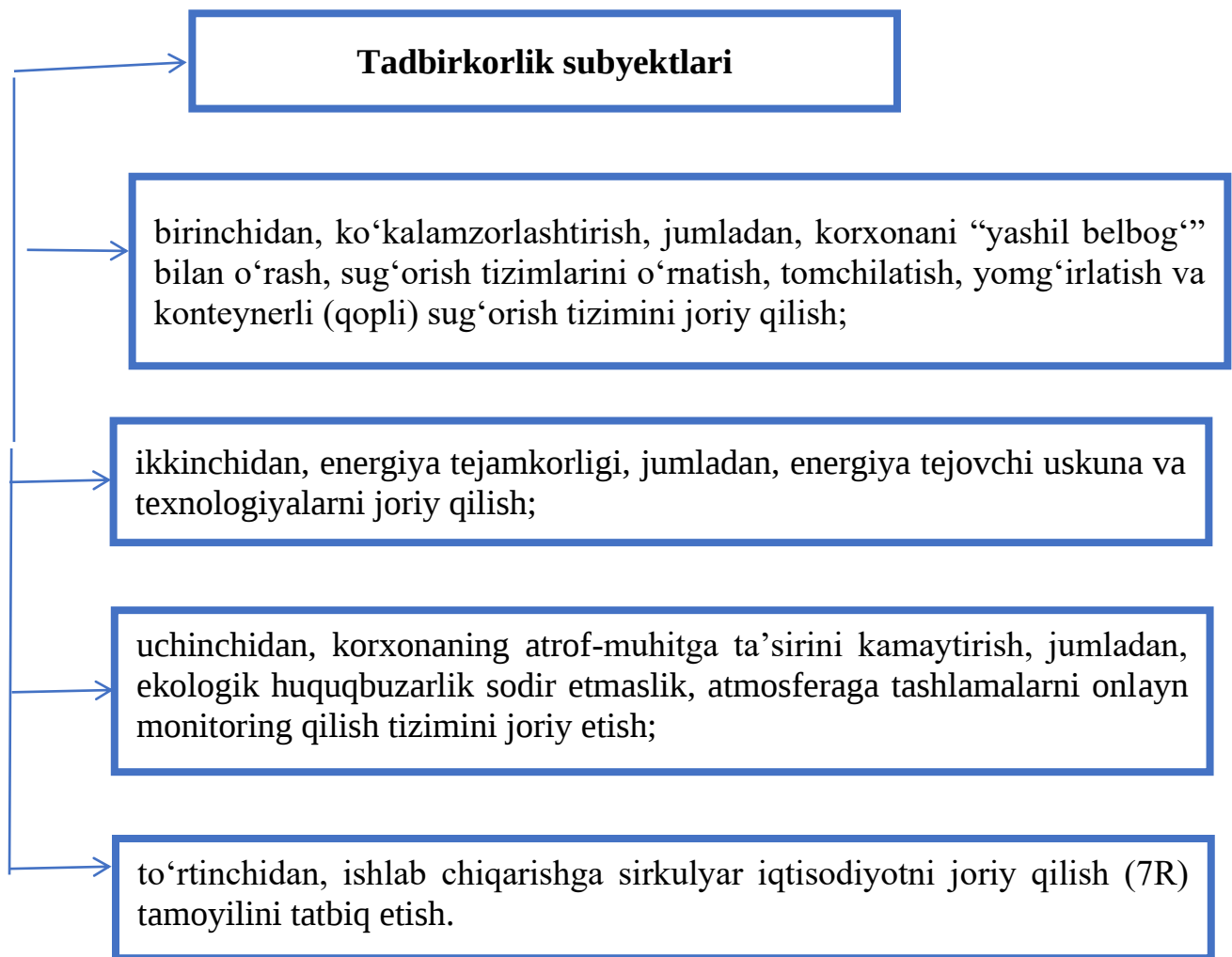
**Shavkat Mirziyoyev
BMT BA 78-sessiyasidagi nutqidan.**

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2026-yil O‘zbekistonda “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili”, deb e‘lon qilindi. Asosiy maqsadimiz – inson va tabiat muvozanatiga asoslangan tizim yaratishdir.

Hukumat davlat dasturini ishlab chiqishda “yashil texnologiyalarni joriy etish, suvni tejash, ko‘kalamzor hududlarni keskin ko‘paytirish, Orol fojiasining oqibatarini yumshatish, chiqindilar muammosini hal etish, eng muhimi aholi salomatligini mustahkamlash kabi masalalarga ustuvor ahamiyat qaratilishi

belgilandi.

Ushbu masalaning ahamiyatiga Prezident Shavkat Mirziyoyev 2021 yil 30 may kuni Koreya Respublikasida o'tkazilgan "Yashil o'sish va global maqsadlar uchun hamkorlik – 2030" (P4G) ikkinchi xalqaro sammitidagi nutqida ham e'tibor qaratib "Bugungi kunda ona tabiatning o'zi bizga yo'llayotgan ogohlik qo'ng'irog'iga beparvo bo'lmasligimiz kerak. Afsuski, iqlim o'zgarishlari tobora kuchayib bormoqda. Biz yashayotgan Markaziy Osiyoda so'nggi 30 yilda o'rtacha yillik harorat taxminan bir darajaga ko'tarildi.

Mintaqamizdagi asosiy daryolarning havzasi va biologik xilma-xillikning qisqarib borayotgani jiddiy xavotir uyg'otmoqda. Bug'lanish darajasini oshiradigan gazlar va atmosferaning keng miqyosda ifloslanishi muammolarni yanada chuqurlashtirmoqda. Bugungi kunda "yashil" taraqqiyot borasidagi maqsadlarga erishish uchun mamlakatlarning harakatlari yanada hech kim shubha qilmayapti.

Boshqa choramiz ham o‘q”, deb ta’kidlagan edi.

“Yashil tadbirkor” platformasi – bu tadbirkorlik subyektlarini “yashil tadbirkor” sifatida e’tirof etishni nazarda tutuvchi platforma bo‘lib, loyihada “yashil tadbirkor” maqomini olish talablari va buning natijasida unga nisbatan qo‘llab-quvvatlovrlari aks etmoqda

Tadbirkorlik subyektlari esa quyidagi belgilangan ko‘rsatkichlarni bajargan aqdirda mazkur maqomga ega bo‘lishi azarda tutilmoqda.

Tadbirkorlar sinfi shakllanib, jamiyatimizda haqiqiy kuchga, islohotlar drayveriga aylandi. Buning natijasi o‘laroq so‘nggi yillarda yalpi ichki mahsulot (YAIM) hajmi 2018-yildagi 52,9 milliard dollardan 2023-yilda 90,9 milliard dollarga yetdi. Aholining xarid qobiliyati va o‘rtacha oylik ish haqi 2018 yildagiga nisbatan qariyb 1,6 marotaba oshib, bugungi kunda 375,1 dollarni tashkil etmoqda⁸.

Ko‘rilayotgan chora-tadbirlar tufayli mamlakatimiz avvalida keltirganimizdek, 2021-2023-yillarda mamlakatimizda kambag‘allik darajasi 17 foizdan 11 foizga pasayib, 1,6 millionga yaqin fuqarolar kambag‘allikdan chiqdi. Bunday natijalarga erishishda aholini zamonaviy kasb-hunarlariga o‘qitish, ularga munosib ish o‘rinlari yaratish, tadbirkorlikni har tomonlama qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan tizimli va uzoqni ko‘zlagan siyosat hal qiluvchi omil bo‘lmoqda⁹.

Bugungi kunda bashariyat duch kelayotgan iqlim o‘zgarishi, Orol dengizi halokati va boshqa ekologik inqirozlar oqibatlarini yengib o‘tish, “yashil” iqtisodiyot va “yashil taraqqiyot”, ayniqsa, “yashil” energiya sohaslarini jadal rivojlantirish, “yashil” tiklanish va uglerod neytralligini ta’minlash, “yashil” energiya, ichimlik suvi, yo‘l-transport infratuzilmasini takomillashtirish kabi masalalarni samarali hal etish bilan bevosita bog‘liq.

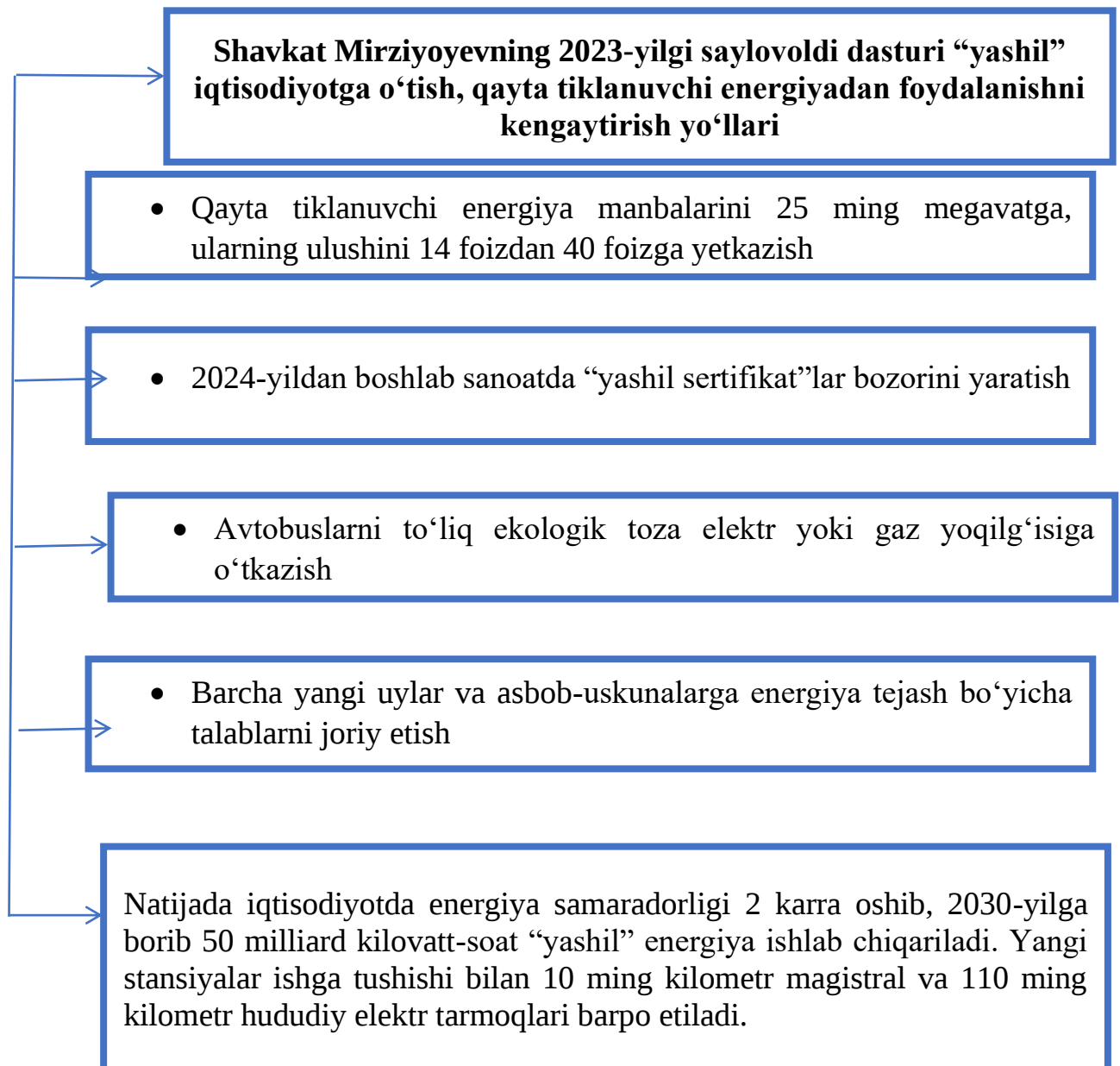
Hozirda O‘zbekistonda qayta tiklanadigan energiya sohasida Yevropa tiklanish va taraqqiyot bankining 600 million yevro mablag‘lari ishtirokida yirik loyihalar boshlangan. Ayniqsa, “ACWA Power”, “Masdar”, “Total Eren” kabi

⁸ Хидиров Қ. “Яшил тadbirkor” платформаси тadbirkorларга янги имкониятлар беради // “Янги Ўзбекистон”, 2025 йил 10 январь №6(1332).

⁹ Рафиқов Қ. Шавкат Мирзиёев: “Мен умримни шу халққа тикканман” // “Халқ сўзи”, 2024 йил 22 май, №99(8722).

jahonning eng nufuzli kompaniyalari mamlakatimizda yirik quyosh va shamol elektr stansiyalari loyihalarini amalga oshirmoqda. 2023-yilda 2 ming megavatt dan ziyod, 2024-yilda 8 ming megavatli quvvatlar ishga tushirildi¹⁰.

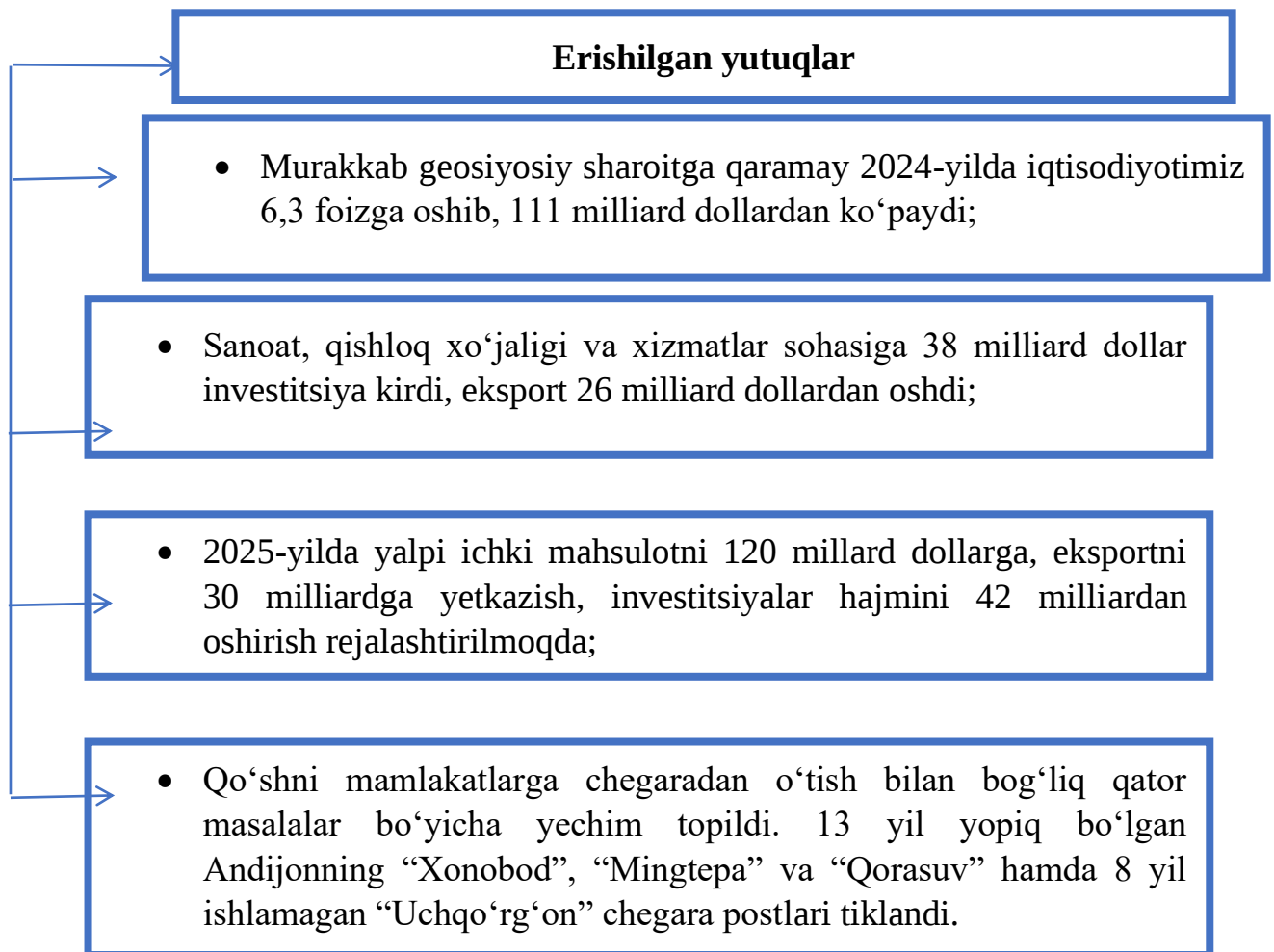
Bir paytning o'zida "yashil taraqqiyotga erishish uchun "yashil" iqtisodiyotga o'tish va uni rivojlantirishni zamonning o'zi talab etmoqda. Shu maqsadda ham Shavkat Mirziyoyev 2023-yil saylovoldi dasturida quyidagi dolzarb vazifalar belgilab berilgan edi:

Iqtisodiyot sohasida ham tub burilishlarni amalga oshiramiz. "Yashil

¹⁰ Мирзиёев Ш.М. Барқарор иқтисодий ўсиш – аҳоли фаровонлигини таъминлашнинг муҳим омили // "Халқ сўзи", 2023 йил 14 июнь, №121(8464).

iqtisodiyot”, “yashil energiya” tamoyillarini yanada keng joriy etamiz. Iqtisodiyotimizga kiritilayotgan investitsiyalar hajmini bir necha barobar oshiramiz. Biz 2030-yilgacha yalpi ichki mahsulotimiz hajmini 160 milliard dollarga yetkazishdek juda katta marra oldik. Bunga erishish albatta oson bo‘lmaydi. Lekin bu yo‘lda aniq hisob-kitoblarimiz, real imkoniyatlarimiz bor. Tabiiy boyliklarimiz, mehnat resurslarimiz, intellektual va ma’naviy salohiyatimiz, ish tajribamiz yetarli¹¹.

Samarqand viloyatida energiya resurslariga tushayotgan bosimni yengillatish, qulay choralar ko‘rish uchun ko‘pgina muassasalar muqobil energiya resurslariga o‘tmoqda. Jumladan, 2024-yil dekabriga qadar viloyatdagi 1013 ta ijtimoiy obyekt va davlat idorasi “yashil” energiyaga o‘tkazildi. Qurilish sohasida qoidalar

¹¹ Президент Шавкат Мирзиёевнинг тadbirkorлар билан учрашувдаги нутқи // “Халқ сўзи”, 2025 йил 1 январь, №1(8896); “Янги Ўзбекистон”, 2024 йил 21 декабрь, №259(1220).

o'zgarishda va sohaga energiya resurslarini tejovchi texnologiyalar jadal kirib kelmoqda. Bunday binolarni qurishda qish davrida issiqlik energiyasidan kamroq foydalanib, uyda issiqlikni ko'proq saqlash imkonini beradigan, yozda esa salqinlikni ta'minlaydigan energiya tejamkor qurilish materiallari va texnologiyalaridan foydalanilmoqda.

Bu sa'y-harakatlarga hamohang yurtimizda elektr bilan harakatlanuvchi transportlar tobora ommalashmoqda. Ularning yurish xarajati oddiy avtomobilnikiga nisbatan 10 barobar, tabitga zarari esa 3 barobar kam. Shu bois, hozir Samarqand shahrida 36 ta elektrobus yo'nalishlarga chiqarilgan¹².

Odam bir daqiqada 5-6 litr havo olib, chiqaradi. Bu jarayon orqali biz kislorodni qabul qilamiz va korbonat angidridni chiqaramiz. Bir kishining kislorodga bir kunlik ehtiyojini qoplash uchun 22 ta daraxt kerak. Sanoat inqilobi tufayli insoniyat tabiatga muttasil daxl qilishi va daraxtlar kesilishi natijasida biz qisqa yoki uzoq muddatli xavf-xatarga duchor bo'lishimiz, hech ish qilmaslik, sayyoramiz "o'pka"siz qolib ketishi mumkin ekan. Unday holatlarda jonimizga oro kiradigan – daraxtlar. Ularning har biri yiliga deyarli 22 kilogramm korbonat angidrid yutadi va yil davomida 120 kilogram kislorod ajratadi. Davlatimiz rahbari tashabbusi bilan bundan uch yil avval boshlangan "Yashil makon" umummilliy loyihasi chinakam xalq harakatiga aylandi. Ekologik vaziyatni yaxshilashda noyob yechim sifatida xalqaro hamjamiyat e'tirofiga sazovor bo'layotgan ushbu tashabbus natijasida oxirgi 3 yilda mamlakatimiz bo'yicha jami 646 million tup ko'chat va buta ekilgan. Orolbo'yidagi yashil qoplama maydoni esa 2 million gektardan oshadi.

Muhtojlarga yordam berish, qiynalganning qo'lidan tutish kabi ezgu fazilatlar xalqimizning qonida bor. Odamlarimiz savobli amallardan hech qachon o'zini tortmagan. Ota-bobolarimiz ehtiyojmandlarga yelka tutib, xotirjamlik va qadrlab osoyishtaligi bilan baxt yaratgan.

Davlatimiz rahbari raisligida o'tgan ijtimoiy himoya sohadagi ishlar natijadorligi va 2026-yil uchun ustuvor vazifalar muhokamasiga bag'ishlangan

¹² Нормуродов Ш. Куёш, шамол ва сув экологик тоза энергия манбаларидан оқилана фойдаланаётганлик // "Янги Ўзбекистон", 25024 йил 19 декабрь, №257 (1218).

yig'ilishda bildirilgan fikrlar barchamizni bu haqda chuqur o'ylashga, shunga qarab rejalar tuzishga undadi¹³.

Har qanday davlatda ham, har qaysi zamonda ham yordamga muhtoj, kam ta'minlangan, ko'p bolali, nogironligi bor yoki yolg'iz qariyalar uchraydi. Adolatli jamiyat esa ularni tashlab qo'ymaydi, himoya qilishni o'z zimmasiga oladi. Bugun yangi O'zbekistonning erkin bozor munosabatlariga o'tish sharoitida ijtimoiy adolat va ijtimoiy barqarorlikka asoslangan xalqparvar siyosati xalqaro manbalarda e'tirof etilayotgani kishiga mamnuniyat bag'ishlaydi.

Ayniqsa, keyingi yillarda bu yo'lda tarixiy qadamlar tashlandi. Kuchli ijtimoiy siyosat aholi turmush darajasini yuksaltirish, daromad va yashash tarzida keskin tafovutlar, tengsizlikning oldini olish, har bir inson davlatning e'tibori va g'amxo'rlikdan chetda qolmasligini kafolatlash maqsadlarini izchil ro'yobga chiqarmoqda. Ijtimoiy himoya masalasiga jamiyatda barqarorlik va adolatli ta'minlashning muhim asosi deb qaralmoqda. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda belgilangan ijtimoiy davlat tamoyili hayotda ro'yobga chiqmoqda.

Ijtimoiy himoya bo'yicha erishilayotgan natijalar buni tasdiqlaydi. Qiyoslasak, aholini ijtimoiy himoya qilish borasidagi o'zgarishlar, yangilanishlar nafaqat qarorlar va dasturlarda, balki oilalar trmushida aks etayotganga ami bo'lamiz.

Yig'ilishda qayd etilganidek, mahalladagi ijtimoiy xodimlar uyma-uy yurib, 2024-yil reyestrda bo'lmagan yana 95 ming muhtoj odamga yordam ko'rsatdi. Bir necha uy minglab yurtdoshimizga nogironlik belgilangani, protez berilgani, nogironligi bor bolalarning bog'cha, maktabga joylashtirilgani – bu raqamlar oddiy raqamlar emas, ular ortida qanchadan-qancha hamyurtlarimiz roziligi masalasi bor.

Eng muhimi, bu raqamlar belgilangan yangi vazifalar ijtimoiy davlat tamoyillarini mustahkamlab, yurtimizning inklyuziv jamiyatga aylanishiga mustahkam asos yaratmoqda.

Uch oy oldin viloyat va tumanlardagi 14 ming rahbar 75 ming kambag'al oilaga birlashtirilib, ular bilan individual ishlash yo'lga qo'yildi. Natijada 2024-yil dekabrigha qadar kambag'al oilalardagi 17 ming odam doimiy ishga joylashtirildi,

¹³ Иноятов У. Ижтимоий давлат – инклюзив жамият // “Янги Ўзбекистон”, 2024 йил 18 декабр, №2556 (1317).

tadbirkorlik va tomorqa orqali 14 ming kishining daromadi oshirildi, 30 ming bola bog'cha, to'garak va kasbga o'qitish bilan qamrab olindi, 45 ming muhtoj fuqaroga tibbiy yordam ko'rsatildi.

Mamlakatimizda kambag'allik darajasini qisqartirish chora-tadbirlari ko'rildi. Respublikamizda barqaror va yuqori iqtisodiy o'sish sur'ati ta'minlanishi kambag'allik darajasini 2019-yildagi 23 foizdan 2023-yilda 11 foizga qisqartirishga imkon yaratdi. 2026-yil yakuni bilan kambag'allikni 6 foizga kamaytirish maqsad qilindi.

Suv resurslaridan foydalanish borasidagi mavjud muammolarni izchil hal etishni ta'minlash maqsadida, 2020-2030 yillarda suv xo'jaligini rivojlantirish konsepsiyasi va Suv resurslarini boshqarish va irrigatsiya sektorini rivojlantirish strategiyasi hamda "Suv kodeksi"ni ishlab chiqish ayni bugungi davr talabidir.

**Shavkat Mirziyoyev
Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi, 167-bet**

Suv bebaho boyluk, uni tejash, ifloslantirmaslik va avaylab asrash – strategik vazifa

Iqlim bilan bog'liq yana bir nechta tashvishli holat bor. Mamlakatimizda havo harorati yil sayin ko'tarilib bormoqda. Oqibatda daryolar suvi kamayib, ichimlik suvi ta'minoti dunyo xalqlariga jiddiy xavf solayotgani ham sir bo'lmay qoldi. Bunday sharoitda nima qilish kerak? Prezidentimiz mana shu masalalar yechimiga ham e'tibor qaratdi. "Bu vaziyatdan kelib chiqqan holda, biz Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibining Suv resurslari bo'yicha maxsus vakili lavozimi ta'sis etilishini qo'llab-quvvatlaymiz. Markaziy Osiyo suvni tejaydigan texnologiyalar platformasini yaratish jarayonida "Birlashgan Millatlar Tashkiloti – suv resurslari" mexanizmini ishga solib, eng ilg'or texnologiyalarni jalb etish va tatbiq qilish tarafdorimiz", dedi davlatimiz rahbari.

Shundan so'ng mamlakatimizda qabul qilingan Yashil taraqqiyot dasturi doirasida tizimli hamkorlik yo'lga qo'yilayotgani, bunday sheriklik

manfaatlarimizga birdek mos bo‘lib, iqlim o‘zgarishlari bilan bog‘liq tahdidlarning oldini olishga qaratilgani, bu borada “Markaziy Osiyo iqlim muloqoti”ni joriy etish maqsadga muvofiqligi ta’kidlandi. Shuningdek, BMT Bosh Assambleyasining “Markaziy Osiyo global iqlim tahdidlari qarshisida: umumiy farovonlik yo‘lida hamjihatlik” rezolyutsiyasini qabul qilish, uning asosiy mazmuni 2024-yil sentabr oyida Samarqandda bo‘lib o‘tgan xalqaro iqlim forumida muhokama qilindi¹⁴.

Suvdan foydalanish – suv zahiralari uni suv manbalaridan ayrib olmasdan foydalanish (gidroenergetika, suv transporti, baliq xo‘jaligi va boshqalar)

Prezidentimiz tashabbusi bilan O‘zbekiston Respublikasi suv xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo‘ljallangan konsepsiyasi tasdiqlandi. Manzilli chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida birgina 2022-2023-yilning birgina chorasida 1,6 million aholi ilk bor ichimlik suvi bilan ta’minlandi, 3,4 million aholining ichimlik suvi ta’minoti yaxshilandi.

Suv tejovchi texnologiyalarni joriy qilish hamda ekin maydonlarida qo‘shimcha agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish, irrigatsiya obyektlarini qurish va rekonstruksiya qilish, “Aqlli suv”, suvni “onlayn” nazorat qilish, “Drayver” raqamli qurilmalar o‘rnatish kabi vazifalarga alohida e’tibor qaratildi. Sohaga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish natijasida 295 km. Uzunlikdagi kanallar va ulardagi 817 ta gidrotexnik inshoot rekonstruksiya qilindi¹⁵.

2019-2022-yillarda paxta maydonlarida suvni tejashga yo‘naltirilgan tomchilatib sug‘orish texnologiyasini joriy qilgan 5 mingdan ortiq fermerlarga 138953 gektar maydonda ushbu texnologiyalarni joriy etgani uchun davlat tomonidan 1 trillion 44 milliard so‘mdan ortiq subsidiya mablag‘lari ajratib berildi.

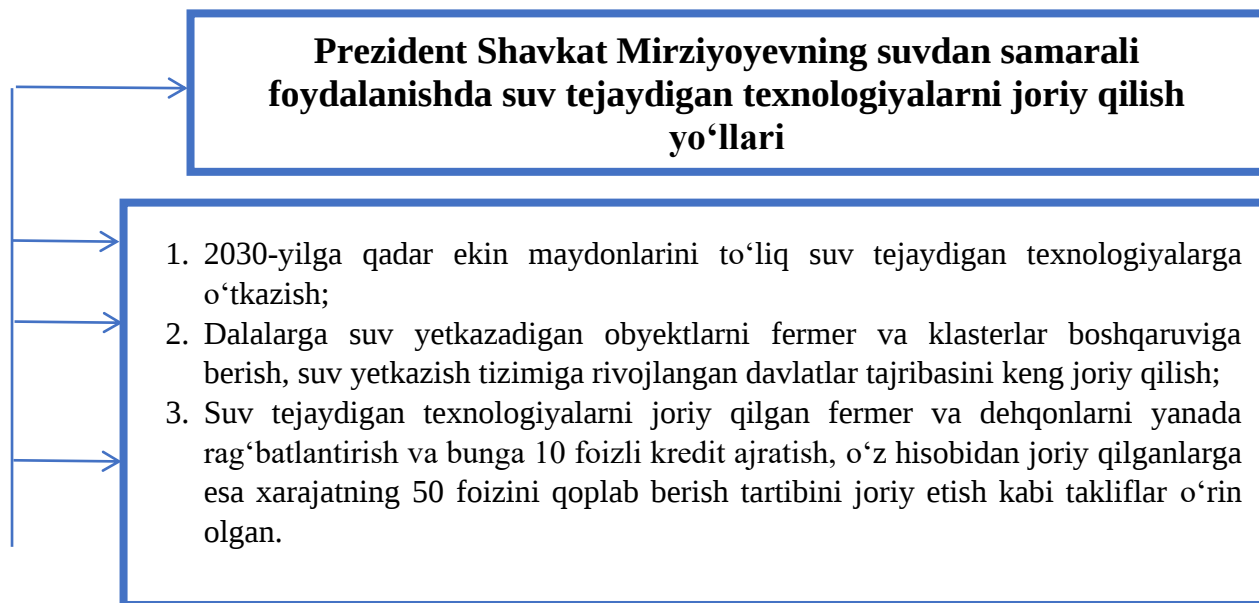
Yaxshi ma’lumki, mintaqamizning asosiy suv arteriyalari bir necha mamlakatlardan kesib o‘tgan bo‘lib, transchegaraviy suv serusralaridan foydalanish qo‘shni davlatlar bilan bahamjihat, kelishuvda ishlashni talab qiladi.

¹⁴ Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Президенти БМТ Бош Ассамблеясининг 78-сессиясидаги нутқи // “Халқ сўзи”, 2023 йил 20 сентябрь, №197 (8540).

¹⁵ Мирзиёев Ш.М. Янги ўзбекистон – инсон қадри улуғланган мамлакат // “Халқ сўзи”, 2023 йил 21 июнь.

Ushbu muhim jihatni e'tiborga olib Markaziy Osiyo mamlakatlari manfaatlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan mintaqaning transchegaraviy suv resurslarini birgalikda boshqarishning o'zaro maqbul mexanizmlari ishlab chiqilmoqda.

Cheklangan resurs hisoblanmish suvdan samarali foydalanish maqsadida Prezidentimiz o'z dasturida suvg'orishda suv tejaydigan texnologiyalarni joriy qilish ishlarini yanada jadallashtirishni taklif etdi. ushbu takliflar (1.1.1-rasm).

Prezident Shavkat Mirziyoyevning tashabbusi bilan BMT Bosh Assambleyasining Orolbo'yini ekologik innovatsilar va texnologiyalar hududi sifatida e'lon qilish bo'yicha rezolyutsiyasi, Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishni jadallashtirishda parlamentlarning rolini kuchaytirish to'g'risidagi maxsus rezolyutsiyasi, BMTning Orolbo'yi trast jamg'armasini tashkil etish bo'yicha tarixiy qarori qabul qilindi.

1,8 million gektar maydonda cho'l o'simliklarining urug'i va ko'chatidan "yashil qoplamalar" himoya o'rmonzorlari barpo etildi. Buning uchun ishchi xodimlar va aholi tomonidan saksovul va boshqa cho'l o'simliklarining urug'lari jamharildi.

"Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida Qoraqolpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida oxirgi uch yilda jami 500 million

donadan ziyod manzarali va mevali daraxt ko'chatlari ekildi. Bunda suvsizlik va qurg'oqchilikka mos daraxt turlariga alohida e'tibor qaratildi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning dasturida 2030 yilgacha quyidagi chora-tadbirlar va rejalar amalga oshirildi.

1. "Yashil makon" umummilliy loyihasini yanada kengaytirish.
2. Yashil maydonlarni ko'paytirish uchun yiliga 400 milliard so'm ajratib borish orqali aholi maskanlari, umuman, mahallalarda ekologik muhitni yaxshilashga erishish.
3. Davlat idoralari, korxonalar, oliygohlarda ham o'zining yashil bog'larini tashkil etish.
4. Yangi uy-joy qurishda pudratchilarga yashil hudud va avtorurargoh barpo etishni majburiy talab qilib qo'yish.
5. 2030-yilgacha respublikada ko'kalamzorlashtirish darajasini 18 foizdan 30 foizga yetkazish.
6. Orolbo'yi mintaqasidagi o'rmonzorlarni kelgusi 7 yilda 2,3 million gektarga yetkazish.
7. Toshkent shahrida amal qilayotgan boshqaruv kompaniyalari faoliyatini boshqa hududlarda ham joriy etish.
8. Barcha qishloq va shaharlarni qattiq maishiy chiqindilarni to'plash xizmatlari bilan to'liq qamrab olish, ularni qayta ishlashni esa kamida 65 foizga yetkazish.
9. Muayyan hududga yangi hokim tayinlanganda, o'sha yerda ekologik audit o'tkazish, natijalarini jamoatchilikka e'lon qilib borish amaliyotini yo'lga qo'yish, buning evaziga hudud aholisi hokim oldiga suv va havo tozaligi, ko'kalamzorlashtirish darajasi bo'yicha aniq masala qo'ya oladigan tizimni yaratish.

"Suvning hisobini ochiq oshkora yuritish tizimi joriy etiladi va kelgusi uch yilda 13 mingga yaqin suv xo'jaligi obyekti raqamlashtiriladi. Shu bilan birga, 16 ta yirik nasos stansiyasi davlat-xususiy sheriklik asosida modernizatsiya qilinadi va muqobil energiya o'tkaziladi.

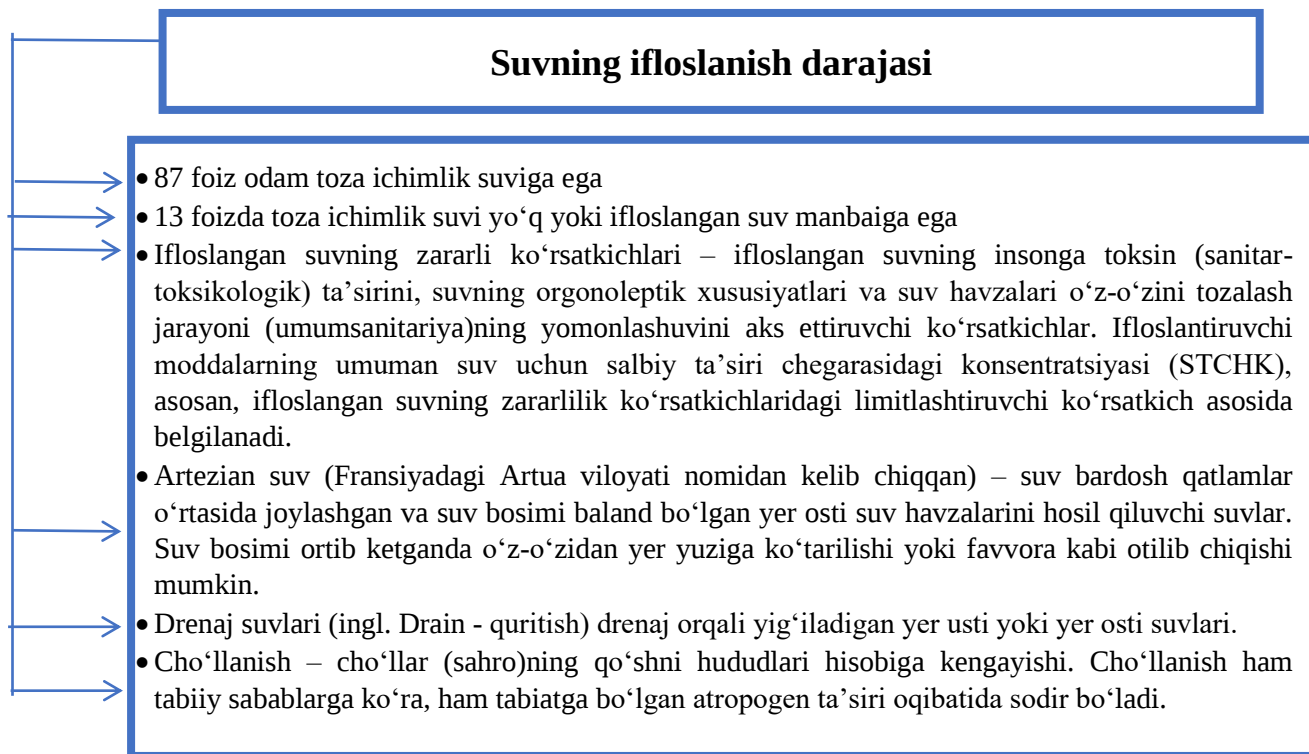
Bularga qo'shimcha ravishda suv solig'i bo'yicha tushumlarning bir qismi tumanlarda sug'orish xizmatlarini rivojlantirish, ariq va kanallarni betonlashga yo'naltiriladi.

Hozirgi vaqtda butun dunyoda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham jiddiy ekologik muammolar paydo bo'lmoqda. Aksariyat hududlarimizda tuproq tarkibi buzilib, unumdor yerlar qisqarib borayotgani, cho'llanish, suv yetishmasligi, qurg'oqchilik, aholini toza ichimlik suv bilan ta'minlash shular jumlasidandir.

Tabiatimizni asrab-avaylash, suv , havo va atrof muhitni toza tutish kelgusi

(2023) yilda har bir mahalla aholisining madaniyati va amaliy harakatiga aylanish kerak. Bu borada mavjud vaziyatni ijobiy tomonga o'zgartirish uchun ekologiya va atrof-muhitni asrash loyihasi doirasidagi ishlarimizni kuchaytiramiz¹⁶.

Eng asosiysi, qishloqlarda 400 mingta yangi dehqon xo'jaligi tashkil qilindi, 1 million 200 mingdan ziyod odamlarimiz band bo'lib, daromad olayapti.

Ko'kalamzor hududlarni keskin ko'paytirishning o'ziga xos xususiyatlari

**“Fuqarolar atrof tabiiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda
bo'lishga majburdirlar”.**

Prezidentimizning 2026-yilni “Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili” deb e'lon qilishi Yangi O'zbekistonda ona tabiatni asrab-avaylab, ekologik barqarorlikni ta'minlashga qaratilayotgan yuksak e'tiborning amaldagi yana bir ifodasi bo'ldi. “Yashil makon” umummilliy loyihasi esa xalqimizning azaliy qadriyatlaridan biri – bo'sh yerga ko'chat ekish, bog'rog' barpo etish an'anasini

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси // “Янги Ўзбекистон”, 2022 йил 21 декабрь, №259(781).

tikladi. Har yili 200 million tup daraxt va buta ko‘chatlari ekilib, katta-katta bog‘lar barpo etilmoqda. Yurtimiz tuprog‘i shunday mo‘jizakor: yepga bir cho‘p suqilsa ham, barg yozib, novda chiqaradi. Bundan zavqlangan har bir kishining bog‘ yaratgisi keladi. Bu borada Samarqand viloyatida 2024-yilda 11 million 609 ming tup daraxt va buta ko‘chatlari ekildi. Jumladan, 7,2 gektarda “yashil bog‘lar” hamda 3,2 gektarda “yashil belbog‘lar”, shuningdek, 10,5 gektar yerda “Hokimlik bog‘lari” barpo etildi. Ko‘chatlarni parvarish qilish va sug‘orish maqsadida 60 kilometrli sug‘orish tarmog‘i tortilib, 36 ta yer osti suv qudug‘i ishga tushirildi. Bundan tashqari, suv yetib borishi qiyin bo‘lgan manzillarga sug‘orish uchun mo‘ljallangan 40 ta maxsus texnika jalb etildi.

Yashil zona – shahar yaqinida belgilangan tartibda ajratilgan, yashil o‘simliklar bilan qoplangan va shahar uchun alohida muhitni himoya qiladigan, sanitar – gigiyenik, rekreatsion va xo‘jalik ahamiyatiga molik hudud.

2026-yil hududlarda atmosfera, yer va suv resurslarini muhofaza etish va turizm sohasini rivojlantirishga ham aloqida e‘tibor qaratiladi. Shu o‘rinda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi tomonidan 2024-yilda amalga oshirilgan amaliy chora-tadbirlarga e‘tibor qaratsak. “Yashil makon” umummilliy loyihasi doirasida mamlakatimizda 2024-yilda jami 224 mln. tup ko‘chat ekildi. Yirik sanoat korxonalari hududlari va atrofida 5,3 mln. tup daraxt ko‘chatini ekish orqali “yashil belbog‘lar” tashkil qilindi¹⁷.

138 ta sanoat korxonasida samaradorlik darajasini yuqori bo‘lgan chang-gaz tozalash uskunalari o‘rnatildi. Natijada atmosfera havosiga 6,5 ming tonnadan ortiq zararli mamlakatlarning olindi. Atrof-muhitga ta’sir ko‘rsatuvchi 19573 ta obyekt davlat ekologik ekspertizasidan o‘tkazilib, 688 ta korxonada ekologik monitoring amalga oshirildi.

“Qizil kitob”ga kiritilgan hayvonot obyektlariga yetkazilgan zararni undirish

¹⁷ Бобоназарова Ж. Огоҳлик қўнғироғига бепарво бўлмаслигимиз керак // “Халқ сўзи”, 2025 йил 4 январь, №2 (8897).

summalarini 10 baravarga, o‘simliklar va daraxtlarni noqonuniy kesganlik uchun jarimalar 5 baravarga oshirildi.

“Qizil kitob” – noyob va yo‘q bo‘lib ketish xavfi ostidagi organizmlarning ro‘yxati. Xalqaro, milliy va mahalliy “Qizil kitob”lar hamda alohida o‘simlik, hayvonot olami va boshqalar sistematik guruhlarining “Qizil kitob”lari mavjud.

Fauna (lot. Fauna – qadimgi Rim mifologiyasida dala va o‘rmonlar hukmdori, chorvalar homiysi) – muayyan hududda yashayotgan (yoki yashagan) barcha hayvon turlarining evolyutsiya jarayonida tarixan shakllangan muammosi. Hayvonot olami iborasi bilan bir xil ma’noni anglatadi.

Ekologik vaziyatni yaxshilash uchun “GREEN CITY INDEX” uslubiyoti asosida 13 ta hududning ma’muriy markazi va Toshkent shahrining ekologik pasportlari va ekologik reytingi shakllantirildi. Xalqimizni shaharlar ekologik barqarorligining joriy reytingi to‘g‘risida habardor qilish, shuningdek fuqarolarga shaharlarda atrof-muhitni yaxshilash bo‘yicha ishlab chiqilgan hujjatlardan foydalanish platformasi ham ishga tushirildi.

Markaziy Osiyoda dastlabki ekologik muammolarga ilmiy yechim topishga qaratilgan ilmiy dargoh – Markaziy Osiyo atrof-muhit va iqlim o‘zgarishini o‘rganish universiteti faoliyati tashkil etildi.

Ekologik vaziyatni barqarorlashtirish maqsadida 222 ming gektar maydonda o‘rmon barpo qilish va qayta tiklash tadbirlari amalga oshirildi. Jumladan, Orol dengizining qurigan tubi va Orolbo‘yi hududlarida qum ko‘chish hamda atmosfera havosiga tuz-chang ko‘tarilishini bartaraf etish maqsadida 215 ming gektar maydonda “yashil qoplamalar” barpo qilinib. Ularning maydoni 1,9 mln. gektarga yetkazildi.

Cho‘l, tog‘ va tog‘oldi hududlarida cho‘llanish va qum ko‘chishi, suv va tuproq

eroziyasining oldini olish maqsadida 1 ming gektar maydonda himoya o‘rmonzorlari yaratildi. O‘rmon barpo etish hamda ko‘kalamzorlashtirish tadbirlari uchun daraxt va butalarning 1039 tonna urug‘lari jamg‘arilib, 127 mln. tup manzarali va mevali nihol va ko‘chatlar yetishtirilmoqda. Niholxona va ko‘chatxonalar maydoni 1,1 ming gektarni tashkil etadi.

Bu kabi chora-tadbirlarni amalga oshirishda boshqaruv organlari va hududiy mahalliy tuzilmalar faoliyatini ham rivojlantirish maqsadga muvofiq. Zero, atrof-muhitni asrash sayru sayohat va dam olish uchun xavfsiz imijni rivojlantirish hamda turizm brendi asosida tur mahsulotlarini xalqaro bozorga olib chiqishda alohida o‘rin egallaydi.

“Orolbo‘yi mintaqasidagi ekologik vaziyatni yaxshilash uchun ham barcha zarur chora-tadbirlarni ko‘ramiz”.

Bioxilmaxillikni saqlash uchun muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning ro‘yxatdan o‘tmagan 61,2 ming gektar yerlari to‘liq davlat ro‘yxatidan o‘tkazilib, 97 ta o‘simlik turi, 106 ta hayvon turi va 46 ta obyektning geoaxborot ma’lumotlari Milliy geoaxborot tizimiga kiritildi. Sun’iy yo‘ldosh suratlari orqali 254,1 mln. tup daraxtning koordinatlari aniqlanib, raqamli xaritasi yaratildi, shuningdek, 600 mingdan ortiq daraxtlarning pasporti shakllantirilib, to‘liq parametrlari bo‘yicha ma’lumotlar elektron platformaga kiritildi.

O‘zbekiston BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari hamda iqlim bo‘yicha Parij bitimiga qo‘shilgani mamlakatimizning “yashil” taraqqiyot talablarini bajarish majburiyatlarini yanada oshiradi.

Mamlakatimizda “yashil” o‘sishning drayveri bo‘la oladigan ekologiya, energetika, ilm-fan va innovatsiyalar, turizm kabi sohalarga doir qonunlardagi ba’zi nomuvofiqliklar, bir-birini inkor etuvchi jihatlarni bartaraf qilish zarur. Zero, O‘zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi doirasida “yashil” va inklyuziv iqtisodiy o‘sishni ta’minlash borasidagi qonun hujjatlarini takomillashtirish va shu asnoda Yangi O‘zbekiston milliy iqtisodiyotini jadal rivojlantirish va yuqori o‘sish sur’atlarini ta’minlash, yangi bozor subyektlari o‘rtasidagi munosabatlarni muvofiqlashtirib borishga erishiladi.

Orol bo'yi mintaqasidagi ekologik vaziyatni yaxshilash uchun barcha zarur chora-tadbirlarni ko'ramiz.

Shavkat Mirziyoyev

4. Orol fojiasining oqibatlarini yumshatish – global muammosining dolzarb jihatlari

2023-yil 19-sentabrdagi Prezident Shavkat Mirziyoyev Nyu-York shahridagi BMT Bosh Assambleyasining 78-sessiyasidagi nutqidan o'rin olgan 10 ta aspekt bugun har birimizni jiddiy o'ylantirmog'i, dunyoga, hayotga va jamiyatga yangicha nazar bilan qarash, shaxsiy, umummilliy, umummintaqaviy munosabatlarimizda anjumand birdamlik ruhini shakllantirmog'i shart va zarur.

Sakkizinchi aspekt uchta inqirozni o'z ichiga oldi. Bular: iqlim o'zgarishi, bioxilma-xillik yo'qolishi va atrof-muhit ifloslanishi.

Davlatimiz rahbari o'z nutqida Orol dengizining bugungi holatiga alohida to'xtaldi. Murakkab sharoitda Orol dengi fojiasiga qarshi kurashni davom ettirayotgan Markaziy Osiyo iqlim o'zgarishlari oldida eng zaif mintaqalardan biriga aylanayotganiga urg'u berildi. Ammo biz bu global inqiroz oldida aslo tomoshabin emasmiz. Nega deganda, bugun Orolning qurigan bag'rida yashil hududlar yaratishga jiddiy kirishganmiz. Keyingi yillarda bu hududda 1,7 million gektar maydonda qurg'oqchilikka chidamli o'simliklar ekdik.

BMTning keng makonida bu boradagi sa'y-harakatlarimizni davom ettirish uchun xalqaro hamjamiyatning qo'llab-quvvatlashi ham juda muhimligi aytili. Chunki Orol faqat bizning muammo emas, u mintqa davlatlari osha dunyo iqlimiga o'z ta'sirini ko'rsatayotgani shundan ham ma'lum.

Orol dengizining qurigan tubidan qo'shimcha 500 ming gektar yashil maydonlarni barpo etib, 2026-yil yakuniga qadar ularning umumiy hajmini 2,5 million gektarga yoki hududning 78 foiziga yetkazish.

**2022-2026-yillarga mo'ljallangan
Yangi O'zbekistonning taraqqiyot
strategiyasi, 80-maqсад.**

Bundan uch yil avval boshlangan "Yashil makon" umummilliy loyihasi

hozirga kelib, chin ma'noda xalq harakatiga aylandi. Ushbu dastur qator hududlar, jumladan, Orolbo'yidagi ekologik vaziyatni yaxshilashga xizmat qilmoqda. Qo'shni mamlakatlar bilan birgalikda Mintaqaviy iqlim strategiyasini amalga oshirishga kirishildi. Shuningdek, O'zbekiston xalqaro huquqning teng huquqli a'zosi sifatida ekologiya sohasida o'nlab xalqaro konvensiyalarni ratifikatsiya qilgan. BMT tomonidan qabul qilingan ikkita muhim rezolyutsiya tashabbuskori bo'ldi.

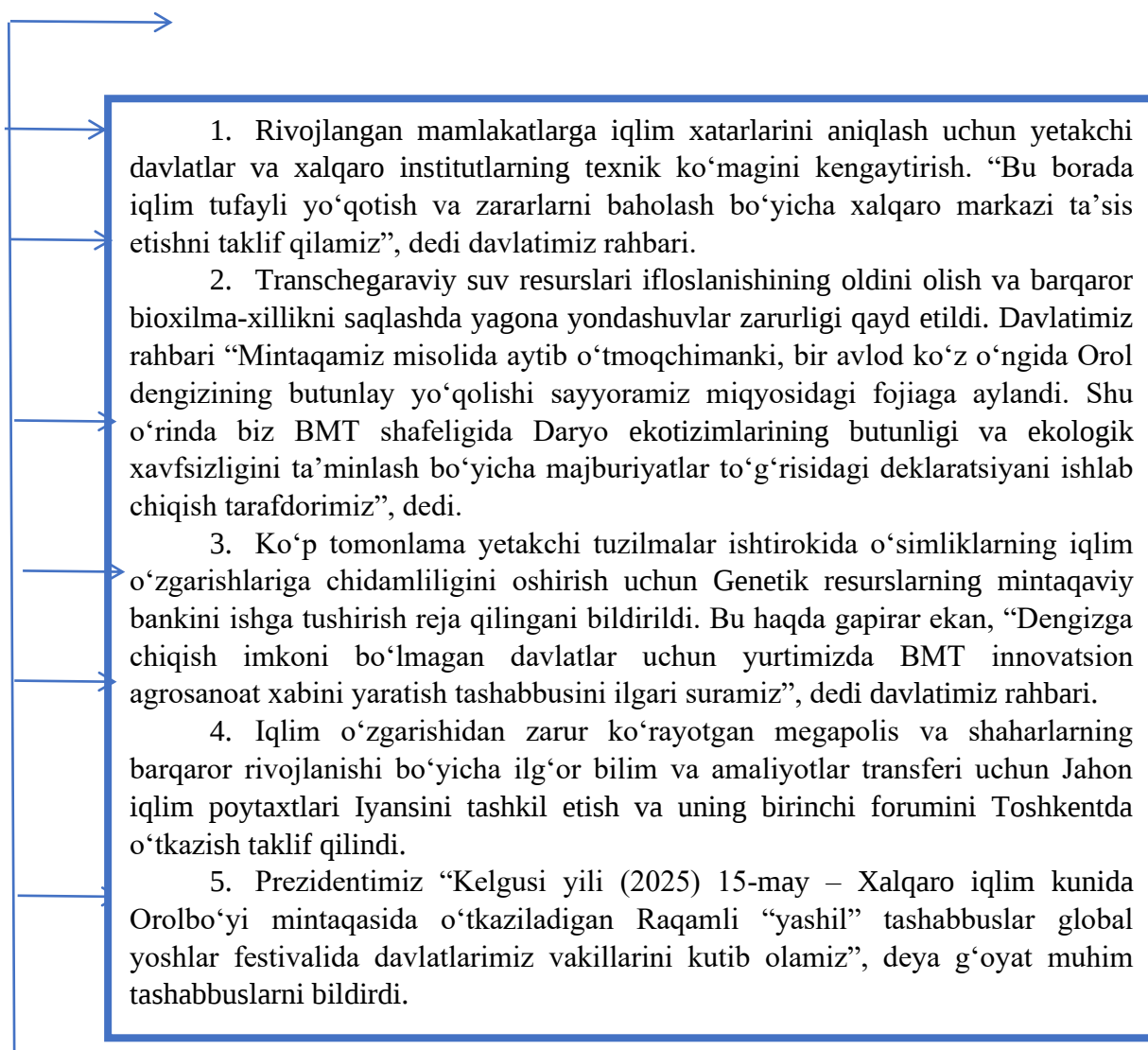
Shu bilan birga, qator muhim majburiyatlarni bajarish yuzasidan milliy dastur va chora-tadbirlar rejasi amalga oshirilmoqda. Ushbu majburiyatlar fuqarolarning ekologik huquq va erkinliklarini ta'minlash, barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda ekologik muhitga yetkazilayotgan salbiy oqibatlarni kamaytirishda iqlim o'zgarishlarining ta'sirini yumshatishga qaratilgan.

Yer sharida aholi soni ortishi, atmosferada zararli gazlar miqdori ko'payishi bir qancha ekologik muammolarni keltirib chiqarmoqda. Buning ustiga yangidan-yangi ekologik tahdidlar paydo bo'lmoqda. Dunyoning bir burchagida issiq ob-havodan odamlar jabr chekayotgan bo'lsa, yana bir joyda suv toshqini kuzatilmoqda. Qaysi bir issiq mintaqalarda qor, do'l, yomg'ir yog'ib, katta-katta hududlarni suv bosmoqda.

Xavf-xatarlar hatto dunyo geosiyosiy arxitekturasiga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslardan samarali foydalanish bilan bog'liq global muammolar, o'z navbatida, barqaror rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2050-yilga borib, iqlim o'zgarishi sababli 216 milliondan ortiq odam o'z mamlakatini tark etishi mumkin. Xususan, Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda 5 million iqlim migranti paydo bo'lishi taxmin qilinmoqda. Shu boisdan ham iqlim o'zgarishining oqibatlarini yumshatishga katta e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, mamlakatimizda "yashil" energetika iqtisodiyot drayverlaridan biriga aylantirilmoqda. Davlatimiz rahbari barcha yirik xalqaro anjumanlarda dunyo jamoatchiligi e'tiborini bu muammolarga qaratib kelmoqda. Xususan, 2024-yil noyabrida Ozarbayjonda bo'lib o'tgan Iqlim sammitidagi nutqida beshta muhim taklif va tashabbusni ilgari surdi.

**Prezident Shavkat Mirziyoyevning 2024 yil noyabrda
Ozarbayjonda bo'lib o'tgan Iqlim sammiti nutqidagi 5 ta muhim
taklif va tashabbuslar.**

Shuningdek, Parij bitimi doirasida mintaqada havo haroratining jadal o‘ishia yo‘l qo‘yilmaslik va joriy yuz yillikda 1,5-2 gradus atrofida saqlab qolish, bu borada O‘zbekistonda uglerod neytralligiga erishish bo‘yicha keng miqyosdagi islohotlarni qat’iy davom ettirayotgani qayd etildi.

Prezidentimiz ta’kidlaganidek, iqlim o‘zgarishlari bugun asosiy global tahdidga aylanib, geosiyosiy keskinlikning kuchayishiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu esa, o‘z navbatida, kambag‘allikka qarshi kurash, oziq-ovqat va energetika xavfsizligini ta’minlash, ichimlik suv va resurslaridan foydalanish muammolariga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda.

2030-yilgacha havoga issiqxona gazi chiqarilishini 35 foiz kamaytirish, bu

majburiyatni 2050-yilga qadar yanada kengaytirish, shuningdek, “yashil” energetika ulushini 40 foizgacha oshirish, elektromobil va “yashil” vadorod klasterlari, quyosh va shamol generatsiya xablari yaratilayotgani bu muammoning oqilona yechimidir.

So‘nggi yillarda Orolning qurigan tubida 2 million gektarga yaqin yerda ekilgan o‘simliklarning dastlabkilari ko‘karib, dengiz tubini yashil qoplamaga aylantirmoqda. Bu esa dengizning ochilib qolgan hududidan zararli qum atmosferaga ko‘tarilishining oldini olishga xizmat qiladi.

Global iqlim o‘zgarishi fonida barcha davlatlarda sanoat rivojlanishi va aholi soni ortishi iqtisodiyotning tabiiy resurslarga ehtiyojini keskin oshirmoqda. Shuningdek, atrof-muhitga salbiy antropogen ta’sirni kuchaytirmoqda va issiqxona gazlari ajratmalarining ortishiga olib kelmoqda. Konstitutsiyamizning 66-moddasida “Mulkdor o‘ziga tegishli bo‘lgan mol-mulkka o‘z xohishicha egalik qiladi, undan foydalanadi va uni tasarruf etadi. Mo-mulkdan foydalanish atrof-muhitga zarar yetkazmasligi, boshqa shaxslarning, jamiyat va davlatning huquqlarini hamda qonuniy manfaatlarini buzmasligi kerak”, deb qat’iy mustahkamlangan. Ushbu normaning ahamiyati shundaki, birinchidan, mulkdorning mulkiy huquqlarini kafolatlaydi, ikkinchidan, mulk egalarining har qanday ishlab chiqarish va xo‘jalik faoliyatini ekologik normativ va standartlar doirasida amalga oshirish majburiyatini belgilaydi. Bu esa, o‘z navbatida, “yashil” iqtisodiyot tizimini shakllantirishning muhim omilidir.

Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va aholining ekologik xavfsizligini ta’minlash O‘zbekiston Respublikasi ekologik siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan Konstitutsiyamizning 68-moddasida “Yer, yer osti bo‘shliqlari, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir”, deb mustahkamlanishi davlat ekologik siyosatining muhim strategiyasini bildiradi. Xususan, ushbu norma, birinchidan, har bir davlatning suvereniteti, avvalo, uning hududidagi tabiiy resurs va boyliklarga mustaqil egalik qilish huquqi bilan belgilanadi. Shuning uchun ham tabiiy resurslarga nisbatan mulk masalasi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, xalqimizning umummilliy boyligi, ya’ni

davlatimizning mulki sifatida konstitutsiyaviy norma bilan mustahkamlanmoqda.

2024-yil 17-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi, BMT Taraqqiyot dasturi va Global ekologik fondning qo‘shma “Orol dengizi xavzasi landshaftining tanazzul yerlarida barqaror hayotni ta’minlashni qo‘llab-quvvatlaydigan asos sifatida ko‘llar, suv-botqoq va qirg‘oqbo‘yi hududlarini saqlash hamda boshqarish” (Aral wetlands) hamkorlikdagi loyihasini amalga oshirish doirasida O‘zbekiston NNTlar milliy assotsiatsiyasi Qoqaqalpog‘iston Respublikasi hududiy bo‘limi a‘zolari bilan axborot uchrashuvi bo‘lib o‘tdi¹⁸.

Loyihaning asosiy maqsadi muhofaza etiladigan tabiiy hududlar, asosiy biologik xilma-xillik hududlari va asosiy ornitologik hududlar atrofidagi samarali landshaftlarining yer va suv resurslarini kompleks boshqarish bilan birgalikda tuproq degradatsiyasining oldini olish orqali quyi Amudaryo va Orol dengizi xavzalarida va hayot uchun vositalarning barqarorligini yaxshilash hisoblanadi.

Ushbu muammolarni hal etishda, maqsadlari atrof-muhitni muhofaza qilish hisoblangan, jamoat ekologik tashkilotlari muhim rol o‘ynashlari mumkin va zarurdir. Orolbo‘yi mintaqasida turli faoliyat yo‘nalishlari bo‘yicha 30 ga yaqin ekologik jamoat tashkilotlari mavjud bo‘lib, ular muvaffaqiyatli faoliyat ko‘rsatmoqda. Shakllari turli xil bo‘lishiga qaramay, barcha jamoat ekologik tashkilotlarining maqsadlari umumiydir:

Ekologik bilimlar va tarbiya

¹⁸ Аирוף-мухит мухуфазасида жамоат экологик ташкилотларининг ўрни // “Жамият”, 2024 йил 26 декабрь, №52 (921).

- • Jamiyat oldida turgan ekologik muammolarni hal qilishda ko‘mak berish;
- • Ekologik ahamiyatga ega axborotni tarqatish (bukletlar, broshyuralar, jurnallar chiqarish, ekologik saytlar yaratish va boshqalar) orqali ekologik bilimlarni targ‘ib qilish
- • Ekologik ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish (seminarlar, ommaviy ma‘ruzalar va suhbatlar, ommaviy ekologik kutubxonalar, tabiatni muhofaza qilish kunlariga bag‘ishlangan tadbirlar va tanlovlar va hokazo);
- • Jamoatchilik atrof-muhitni ekologik monitoringgi, ekologik nazorat (jamoat nazorati, jamoatchilik ekologik ekspertizasini o‘tkazish, fuqarolarning ekologik huquqlarini sud orqali himoya qilish).

Chiqindilar muammosini hal qilish va aholi salomatligini mustahkamlashning ustuvor vazifalari

Chiqindilar – muayyan joylarda ma‘lum qoidalarga asosan joylashtiriladigan va keyinchalik ishlatiladigan, qayta ishlov beriladigan yoki yo‘q qilinadigan, ko‘miladigan hom ashyo, materiallar qoldiqlari, talabga javob bermaydigan asosiy va qo‘shimcha mahsulotlar, ishlatiladigan va o‘zining oldingi sifatini yo‘qotgan tayyor mahsulotlar.

Prezidentimiz tomonidan Sayxunobod, Uychi. Zarbdor va G‘ijduvon tajribalarini keng tatbiq etish bo‘yicha belgilab berilgan vazifalar asosida oshirilayotgan chora-tadbirlar bu mahallada ham qator muammolarni hal etish imkonini berdi.

Ushbu tajribalar asosida tuman hokimligi, mahalla yettiligi tadbirkorlar bilan hamkorlikda hududda sanoat, savdo, xizmat va zamonaviy agrotexnologiyalar sohasida amalga oshirishga mo‘ljallangan drayver yo‘nalish – mikrosanoat va xizmat ko‘rsatish markazini barpo etish loyihasi ishlab chiqildi. Bu loyiha mahalla ahlining doimiy “bosh og‘rig‘i” bo‘lib kelayotgan sobiq chiqindi poligoniga joylashtirildi. Ham noqonuniy chiqindixona tugatilib, ozodalik, osoyishtalik ta‘minlandi, ham mikrosanoat va xizmat ko‘rsatish markazi qulay hududga joylashdi. Bu ishlar oson kechmadi, albatta. Avvalo, markaz joylashadigan hududdagi chiqindilarni chiqarib tashlash, poligonni zararsizlantirish va

obodonlashtirish uchun katta hajmdagi ishlar bajarildi. Mahalliy budjet hisobidan 0,5 kilometr elektr uzatish tarmog‘i, quvvati 160 KVt hajmda 630 KVt bo‘lgan 5 ta transformator nimstansiyasi, 2 kilometr masofada yo‘l, 0,5 kilometr ichimlik suvi uzatish, 0,3 kilometr tabiiy gaz uzatish tarmog‘i tortildi¹⁹.

Tadbirkor sarmoyasini qulay joyga tikadi. Bu – biznesni rivojlantirishning asosiy qoidasi. Sanoatchilar mahallasida yaratilgan infratuzilma ham tadbirkorlarni jalb etdi. Bundan tashqari, yangi markazda ish boshlagan tadbirkorlar uchun bank kreditlari ajratilishi qiziqishni yanada oshirdi.

Ushbu mikromarkazdagi “Lola chinnilari” mas’uliyati cheklangan jamiyatida chinni buyumlari, “Do‘stlik innovatsion tekstil” MCHJda hal xil turdagi sumkalar va maxsus kiyimlar, “Manas apas Cluster” MCHJ gazli va gazlanmagan ichimlik suvlari ishlab chiqarish kabi loyihalar ishga tushdi. Tikuvchilik majmuasida ishlab chiqarilayotgan kiyim-kechaklar Rossiya Federatsiyasiga eksport qilinmoqda, - deydi Do‘stlik tumani Investitsiyalar, sanoat va tashqi savdo bo‘limi boshlig‘i o‘rinbosari Olimjon Qahhorov. Rossiyalik hamkorlar bilan 5 million AQSH dollari miqdoridagi mahsulotga shartnoma imzolangan. Chunki buyumlar esa Qirg‘iziston va Tojikistonga eksport qilinmoqda.

Jahonda sanoatning juda tez rivojlanishi oqibatida atmosferaga chiqarilayotgan chiqindilarning umumiy hajmi bir necha barobar ortdi. Har yili atmosferaga 90 million tonnadan ortiq zaharli gazlar – karbonat angidrid, azon oksidi, uglevodorod, benzatiren, qo‘rg‘oshin chiqariladi. Hozirgi vaqtda faqat havo emas, suv, tuproq ham ifloslanib bormoqda. Tashlangan chiqindilarning ayrimlari tez parchalanib ketsa, ayrimlari uchun bu jarayonga yuz ming, millionlab yillar talab qilinadi. Masalan, shisha bir million yilda parchalanib zararsizlanadi, polietilen xaltalar parchalanishi uchun 400 yil kerak, rezina 50-80-yilda, neylon mahsulotlari esa 30-40-yilda parchalanadi.

Mamlakatimizda tabiatdan oqilona foydalanish, uning boyliklarini muhofaza qilish, tabiat bilan inson o‘rtasidagi munosabatlarni tartibg asolish borasida tegishli

¹⁹ Исмоилов М. Чикиндихона ўрнида микросаноат ва хизмат кўрсатиш маркзи // “Ishonch” газетаси, 2025 йил 7 январь, №4-5 (5069).

qonunlarni ishlab chiqish va hayotga tatbiq etishga katta e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi 62-moddasida "Fuqarolar atrof tabiiy muhiy muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga majburdirlar", "Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir (68-modda)", deyiladi.

Bosh qomusimizda qayd etilgan mazkur moddalar davlat va jamiyatning, xususan, fuqarolarning tabiat oldidagi burchi, mas'uliyati, majburiyati va tabiat boyliklaridan foydalanish huquqini yaqqol namoyon etadi.

1992-yil Rio-da-Jeneyro shahrida o'tkazilgan BMTning Atrof-muhit masalalariga bag'ishlangan konferensiyasi atrof-muhit muhofazasi yo'nalishidagi muhim voqealardan biri bo'ldi. Shundan so'ng yurtimizda "Alohida muhofaza qilinadigan hududlar to'g'risida" (1993), "Yer osti boyliklari to'g'risida" (1994), "Atmosfera havosini muhofaza qilish to'g'risida" (1996), "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida", "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida", "Energiyadan oqilona foydalanish to'g'risida" (1997), "O'rmon to'g'risida" (1999)gi qonunlar qabul qilindi²⁰.

O'zbekiston BMT tashabbuslarini qo'llab-quvvatlagan holda, mazkur tashkilotning Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi Doiraviy konvensiyasi, Ozon qatlamini himoya qilish bo'yicha Vena konvensiyasi va unga kiritilgan tuzatishlarga qo'shilgan, Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi Doiraviy konvensiyaga qo'shimcha tarzda qabul qilingan Kioto protokolini imzolagan.

Og'riqli nuqtalardan biri – noqonuniy chiqindixonalar faoliyatidir. Yashab turgan joyimizni turli chiqindilar bilan ifloslantirish, avvalo, o'zimiz, qolaversa kelajak avlodlarimiz sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatishini tibbiyot xodimlari muntazam ta'kidlab kelishadi. Ming afsuski, ba'zi fuqarolarimiz, xatto ayrim mansabdor shahslar ham bu masalaga panja orasidan qarashadi. Nahotki ular "dach kelgan joy – chiqindixona emas"ligini anglashni istamasalar.

²⁰ Мухторалиев С. Экологик назоратнинг жамоатчи инспектори учун услубий қўлланма. –Т.: "Chinor ENK" Экологик-ноширлик компанияси, 2016.-5-6 б.

Ekologik muammolar boshqa barcha muammolar singari insonning ichki olami, uning ma'naviy dunyosi qay darajada ekanligi bilan bog'liq bo'lib, inson ichki dunyosining tashqi dunyodagi aksi sifatida qaralishi kerak. Hozirda yuzaga kelgan ekologik holatni, agar ta'bir joiz bo'lsa, inson ruhidagi ma'naviy kemtiklikning, zamondoshimiz dunyoqarashi va ongidagi muayyan bo'shliqning natijasi, deya qayd etish mumkin.

2002-yildagi "Chiqindilar to'g'risida"gi Qonunda emissiya va havo va suv ifloslanishidan tashqari, chiqindini chiqarish vayta ishlash masalalari ko'rib chiqiladi, inspeksiya o'tkazish. Muvofiqlashtirish, chiqindini qayta ishlashga ruxsat etiladigan joylarga nisbatan ekologik ekspertiza o'tkazish belgilandi. Qonunda fuqarolarning xavfsiz va sog'lom atrof-muhitga, loyihalar muhokamasida qatnashishga, hayoti, sog'lig'i va mulkiga yetkazilgan zarar qoplanishiga haqlari borligi ta'kidlandi²¹.

Maishiy chiqindilarni yig'ishni 100 foizga, ularni qayta ishlash darajasini 2026-yilga qadar 21 foizdan 50 foizga yetkazish.

**2022-2026-yillarga mo'ljallangan
Yangi O'zbekistonning taraqqiyot
strategiyasi, 80-maqsad.**

Aholi va tadbirkorlik subyektlari tomonidan qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan keng foydalanishni rag'batlantirish maqsadida 2026 yil 7 apreldan boshlab chiqindilar utilizatsiyasi hisobiga hamda shamol va quyosh manbalaridan ishlab chiqarilgan elektr energiyasi uchun "yashil" tariflarni joriy qilish taklif etilyapti. Bu "yashil" energiyadan foydalanayotgan xalqimiz uchun ham, tadbirkorlarimiz uchun ham katta imkoniyat va yengillikdir.

²¹ **Turistik faoliyat sohasiga oid normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, turizm sohasini rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratishga qaratilgan xalqaro meyoriy va standartlarni joriy etish belgilab olindi.**

Turizm – iqtisodiy barqarorlik va farovonlik manbai

Sayyohlik jahon iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biriga aylanib bormoqda. Boisi, bu soha aholi bandligini ta'minlash va daromadini oshirishda muhim o'rin tutadi. U orqali topilgan daromadning 30 foizi odamlarga ish haqi sifatida beriladi. Holbuki sanoat va boshqa tarmoqlarda bu ko'rsatkich 10 foizdan oshmaydi. Demak, turizmni rivojlantirish iqtisodiy barqarorlik va farovonlikka xizmat qiladi.

O'zbekiston boy madaniy va tarixiy merosi, mehmondo'st xalqi hamda go'zal tabiati bilan sayyoxlik sohasida katta imkoniyatga ega. Mamlakatimizda 800 dan ziyod madaniy obyekti mavjud. Ularning bir qismi YUNESKOning Umumjahon madaniy merosi ro'yxatiga kiritilgan. Toshkent, Samarqand, Buxoro, Xiva, Shaxrisabx va Termiz shaharlari jahonga mashhurligi bilan ajralib turadi.

Jahon iqtisodiy forumi e'lon qilingan "Sayohat va turizm rivojlantirish indeksi" tadqiqotiga ko'ra, O'zbekiston 2024-yilda "Turizmni rivojlantirish bo'yicha dunyoning eng faol mamlakati" deb topildi. Bu e'tirof mamlakatimizdagi xalqaro sayyohlarni jalb qilish va barqaror turizmni rivojlantirishga e'tibor kuchayib borayotganini bildiradi.

Oktabrda (2024) London shahri mezbonlik qilgan marosimda O'zbekiston nufuzli "Wanderlust Reader Travel Awards 2024" mukofotining "Engi yaxshi rivojlanayotgan yo'nalish" nominatsiyasida g'olib bo'ldi. Rossiyaning "Russian traveler" jurnali o'tkazgan milliy turizm mukofoti tanlovi natijasiga ko'ra, 2024-yilda "O'zbekiston MDH mamlakatlari orasida eng yaxshi sayohat yo'nalishi" deb topildi²².

²² Шодиев У. Сайёҳлик ривожі бўйича энг фаол мамлакат. Ўзбекистон қисқа муддатда бу мақомга қандай

Sayyohlik tarmog‘i o‘tib bormoqda. Xususan, 2024-yilning 11-yida 9,4 milliondan ziyod sayyoh kelgan. Vaholanki, 2016-yilda bu raqam 1,3 million, 2022-yilda esa 5,2 millionni tashkil etgan.

2024-yilda jami 9,4 million nafar turizm va boshqa maqsadlarda xorijiy sayyohlar tashrif buyurdi, ularga ko‘rsatilgan turizm xizmatlari eksporti 3,1 milliard dollarni tashkil etdi. Ushbu ko‘rsatkichlar 2023-yilning mos davriga nisbatan 1,5 barobarga o‘tdi. Yevropa, Osiyo hamda qo‘shni mamlakatlardan keluvchi sayyohlarning o‘rtacha harakatlari 2022-yilga nisbatan 2024-yilda 1,5 barobarga oshgan.

Qo‘shni va MDH mamlakatlaridan sayyohlar soni 2022-yilga nisbatan 1,3 barobarga, uzoq xorijdan 2,5 barobarga oshdi. Xitoydan 1,3, Italiyadan 4,3, Hindistondan 3,8, Germaniyadan 2,1, Turkiyadan 1,4 va Janubiy Koreyadan 2 barobar ko‘p sayyohlar tashrif buyurdi. Indoneziyadan ziyorat turizmi maqsadida tashrif buyurgan sayyohlar soni 14,6 va Malayziyadan 6,1 barobarga oshdi. 25-26-aprel kunlari “Shahrisabz – Iqtisodiy hamkorlik tashkilotining turizm poytaxti” xalqaro forumi va “Xiva – 2024-yilda islom dunyosining turizm poytaxti” shiori ostida 2024-yil 31-may – 2-iyun kunlari Xiva shahrida Islom hamkorlik tashkilotiga a‘zo davlatlari turizm vazirlari XII yig‘ilishi tadbirlari yuqori saviyada o‘tkazildi.

Shu nuqtai nazardan, 2026-yil amalga oshiriladigan chora-tadbirlar alohida ahamiyatga ega. Bundan ko‘zlangan maqsad atrof-muhitga, hudud va mintaqa tabiati, hayvonot olami, bioxilma-xillikka zarar yetkazilishini oldini olishdir.

Ilk marta mart, avgust va sentabr oylarida barcha hududlarda “Ichki turizm yarmarkalari” tashkil qilindi. Ushbu yarmarkalarda ichki turizm yo‘nalishidagi 1700 ga yaqin tadbirkorlik subyektlari, jami 18,0 mingdan ortiq ishtirokchilar tashrif buyurdi. Yarmarka doirasida ichki sayohatlarni tashkil etish bilan bog‘liq qiymati 20,0 mlrd. so‘mga yaqin 1300 dan ortiq shartnoma va bitimlar imzolandi.

“BMT Turizm” (Butunjhon turizm tashkiloti) ma‘lumotlariga asosan O‘zbekiston turizm xizmatlaridan tushgan tushumlar (eksport) bo‘yicha dunyo bo‘ylab “ikkinchi eng yaxshi yo‘nalish” sifatida ko‘rsatildi, tushumlar 2019-yilga

nisbatan ikki baravardan ko‘proq (+ 133%) ga oshgan. O‘zbekiston turizm eksporti oshganligi bo‘yicha Yevropa destinatsiyalari o‘rtasida eng yaxshi ko‘rsatkichga erishdi.

Jahon Iqtisodiy Forumi tomonidan e‘lon qilingan “Sayohat va turizmni rivojlantirish indeksi” tadqiqotiga ko‘ra O‘zbekiston 2024-yilda “Turizmni rivojlantirish bo‘yicha dunyoning eng faol mamlakati” deb topildi. Bu e‘tirof mamlakatda xalqaro sayyohlarni jalb qilish va barqaror turizmni rivojlantirishga e‘tibor kuchayib borayotganini bildiradi. Londonda bo‘lib o‘tgan marosimda O‘zbekiston nufuzli “Wanderlust Reader Travel Awards 2024” mukofotining “Eng yaxshi rivojlanayotgan yo‘nalish” nominatsiyasida g‘olib bo‘ldi. Rossiyaning “Russian traveler” jurnali tomonidan o‘tkazilgan milliy turizm mukofotining tanlovi natijasiga ko‘ra 2024-yilda “O‘zbekiston MDH mamlakatlari orasida eng yaxshi sayohat yo‘nalishi” deb topildi.

O‘zbekiston turistlarga yanada qulayliklar yaratish maqsadida bir qator choralar ko‘rilgan. Hozirgi kunda mamlakatda turizm sektori tez rivojlanib bormoqda va turli sohalaridagi xizmatlar o‘zgarib, yaxshilanmoqda. Turistlar uchun yaratilgan asosiy imkoniyatlar va qulayliklar haqida quyidagilarni aytib o‘tish mumkin²³:

Turistlar uchun yaratilgan qulayliklar

²³ Эсанмуродов У. Мамлакатнинг “ташриф қоғози” // “Жамият”, 2024 йил 26 декабрь, №52 (921).

1. **Vizit tizimi:** O'zbekistonda turistlar uchun vizasiz rejim kengaytirilgan. 90 dan ortiq davlatning fuqarolari uchun 30 kungacha vizasiz kirish imkoniyati mavjud. Shuningdek, elektron viza tizimi joriy qilingan, bu esa turistlarga viza olish jarayonini osonlashtiradi.

2. **Transport tizimi:** O'zbekistonda ichki transport infratuzilmasi ham tez rivojlanmoqda. Turistlar uchun aviareyslar, temir yo'l hamda avtobus xizmatlari yaxshilangan. Bundan tashqari, taksi va kartering xizmatlari ham mavjud, bu esa turistlar uchun harakatlanishni ancha oson va qulay qiladi.

3. **Turistik infratuzilma:** O'zbekistonda turizmni rivojlantirish maqsadida ko'plab zamonaviy mehmonxonalar, kurortlar va turizm markazlari ochildi. Mehmonxonalar zamonaviy xizmatlar, sport zallari, restoranlar va suv havzalari bilan ta'minlangan. Shuningdek, mahalliy xalqning mehmondo'stligi ham turistlar uchun yana bir katta qulaylikdir.

4. **Turistik yo'nalishlar:** O'zbekistonda tarixiy va madaniy yo'nalishlar boy, shu bilan birga tabiat mazaralari va o'ziga xos arxeologik yodgorliklarga ega. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlardagi obidalar, madaniy tadbirlar turistlar uchun jozibali bo'lgan asosiy yo'nalishlardir.

5. **Ishlab chiqari va savdo:** Turistlar uchun suvenirlar va mahalliy mahsulotlarni sotib olish imkoniyatlari ham ko'paytirilgan hududlarda turli markazlar va suvenir do'konlari, shuningdek, mahalliy qoliplar va an'anaviy hunarmandchilik mahsulotlari keng tarqalgan.

Turizm sohasi ekologik barqarorligini ta'minlash va "yashil turizm"ni rivojlantirish orqali mamlakatning turistik jozibadorligini oshiradi.

Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 8-iyuldagi "Toshkent shahridagi mahallalar infratuzilmasini rivojlantirish hamda aholi uchun qulayliklar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, Toshkent shahri tumanidagi 24/7 rejimda faoliyat ko'rsatuvchi 18,9 km.ni tashkil etadigan "Gastronomik va turizm ko'chalari"ni tashkil qilish belgilangan.

Umuman, 2019-2026-yillarda amalga oshirilishi ko'zda tutilgan O'zbekiston Respublikasi turistik mahsulotini ichki va tashqi turizm bozorlarida ilgari surish, uning sayohat va dan olish uchun xavfsiz mamlakat sifatidagi imijini mustahkamlashga qaratilgan yagona milliy turizm brendini yaratish bo'yicha ham chora-tadbirlar belgilab olingan.

Atrof-muhitni asrash va “yashil” iqtisodiyot yili uchun ishlab chiqilgan dastur mamlakatimizda ekologik va iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda yangi bosqichni boshlab beradi. Ushbu hujjat nafaqat tabiatni muhofaza qilish, balki iqtisodiy yuksalish, ijtimoiy adolat va salomatlikni yaxshilash orqali mamlakatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Uning samarali amalga oshirilishi esa O‘zbekistonni mintaqadagi “yashil” iqtisodiyot va ekologik rivojlanishning namunasiga aylantiradi.

NAZORAT SAVOLLARI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha mo‘ljallangan strategiyasida “yashil iqtisodiyot” tushunchasi qanday ta’riflangan va uning an’anaviy iqtisodiyot modelidan tub farqlari nimada?

2. Strategiyaga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasida atmosfera havosiga issiqxona gazlari tashlanmalarini qisqartirish va energiya samaradorligini oshirish bo‘yicha 2030-yilga qadar qanday aniq maqsadli ko‘rsatkichlar (indikatorlar) belgilangan?

3. “Yashil iqtisodiy o‘sish” bilan bir qatorda tilga olingan “inklyuzivlik” (hamma uchun teng imkoniyatlar) tamoyili nimani anglatadi? Ekologik islohotlar aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari manfaatlariga qanday muvofiqlashtiriladi?

4. Mamlakatimizda quyosh va shamol energiyasidan foydalanish ko‘lamini kengaytirish strategiyaning qaysi muhim vazifalarini hal etadi va bu borada qanday yirik loyihalar amalga oshirilmoqda?

5. Sanoat tarmoqlarida “yashil” texnologiyalarni (energiya va resurs tejovchi uskunalari) joriy etish hamda ishlab chiqarishda yo‘qotishlarni kamaytirishning iqtisodiy va ekologik samaradorligi qanday baholanadi?

6. Transport tizimini modernizatsiya qilish, xususan, elektromobillar infratuzilmasini rivojlantirish va jamoat transportini “yashil” yoqilg‘iga o‘tkazish masalalari strategiyada qanday o‘rin tutadi?

7. Iqlim o'zgarishi va suv taqchilligi sharoitida qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan (tomchilatib, yomg'irlatib sug'orish) texnologiyalarni joriy etishning "yashil iqtisodiyot" strategiyasidagi ahamiyati nimadan iborat?

8. Mamlakatimizda qattiq maishiy va sanoat chiqindilarini qayta ishlash hamda "nol chiqindi" (zero waste) tamoyiliga asoslangan sirkulyar (aylanma) iqtisodiyotni shakllantirish bo'yicha qanday choralar ko'rilmogda?

9. O'zbekistonda "yashil" loyihalarni hayotga tatbiq etishda xalqaro investitsiyalar, "Yashil obligatsiyalar" (Green bonds) va xalqaro moliya institutlarining o'rni hamda bu boradagi istiqbolli imkoniyatlar nimalardan iborat?

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni (2023-yil 11-sentabr, PF-158-son).
2. 2030-yilgacha O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tishini ta'minlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori (2022-yil 2-dekabr, PQ-436-son).
3. 2019–2030-yillar davrida O'zbekiston Respublikasining "yashil" iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori (2019-yil 4-oktabr, PQ-4477-son).
4. Vahabov A.V., Xajibakiyev SH.H., Muminov S.A. *Yashil iqtisodiyot*. O'quv qo'llanma. – T.: "Universitet", 2021. – 230 b.
5. Alimov R.H. va boshqalar. *Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot g'oyalari*. Darslik. – T.: "Iqtisodiyot", 2022.
6. Mustafakulov SH.I. *Yangi O'zbekiston: iqtisodiy o'sish va tarkibiy islohotlar*. O'quv-uslubiy qo'llanma. – T.: "Akademiya", 2023.
7. BMT Taraqqiyot Dasturi (UNDP): *O'zbekistonda iqlim o'zgarishi va "yashil" energetikaga o'tish istiqbollari*. Tahliliy materiallar to'plami.

5-MAVZU: IJTIMOIIY RIVOJLANISH VA INSON KAPITALI, YANGI AVLOD KADRLARINI TAYYORLASH.

Tayanch iboralar: *ijtimoiy rivojlanish , yangi avlod kadrlari, uzluksiz ta'lim, Hayot davomida ta'lim olish (Lifelong Learning), ta'lim sifati, ta'lim va ishlab chiqarish integratsiyasi, Soft skills (yumshoq ko'nikmalar), hard skills (kasbiy ko'nikmalar), liderlik kompetensiyalari, malaka oshirish, mehnat bozori, kelajak kasblari, kadrlar zaxirasi, iqtidorli yoshlar, ta'lim klasterlari, mentorlik va tyutorlik, inklyuziv ta'lim, raqamli transformatsiya, ta'lim ekotizimi, global raqobatbardoshlik, zamonaviy boshqaruv kompetensiyalari, ma'naviy va intellektual salohiyat*

Ijtimoiy rivojlanish va inson kapitali, yangi avlod kadrlarini tayyorlash. Ayollar va yoshlarni qo'llab-quvvatlash, gender tenglik va yoshlar siyosati. Yoshlarning mamlakat rivojidadagi roli. Yoshlar ma'naviyatini oshirish bo'yicha davlat dasturlari.

Strategik islohotlar jarayonida O'zbekiston o'z oldiga ulkan maqsad va rejalarni qo'ygan.

Ularni hayotga tatbiq etish uchun O'zbekistonga jadal islohotlar sur'atiga mos yetuk kadrlar, mutaxassislar zarur.

Shuning uchun ham, O'zbekistonda ta'lim tizimini kompleks rivojlantirish, malakali kadrlar tayyorlash maqsadlariga katta kuch va mablag'lar yo'naltirilmoqda. Maktabgacha ta'lim, maktab va oliy ta'lim tizimlari, ilmiy-tadqiqot muassasalari faoliyatida sifat o'zgarishlari ro'y bermoqda.

Mamlakatda tarixan qisqa muddatda ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlar tahlili asosida quyidagi ijobiy tendentsiyalarni ko'rsatmoqda.

Birinchidan, ta'lim sohasiga yondashuv tubdan o'zgardi. Xususan, "Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan boshlanadi" shiori asosida maktab ta'limini rivojlantirish umumxalq harakatiga aylandi. Maktablarda ish yuklamasi maqbullashtirilib, o'qituvchilarni majburiy mehnatga jalb qilish amaliyoti bekor qilindi. Bu borada an'anaviy yondashuvlardan voz kechilib, zamonaviy texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajriba faol joriy etila boshlandi.

Ikkinchidan, ta'lim tizimidagi islohotlarning asosini – jamiyatda o'qituvchining maqomini oshirish, ularga bo'lgan munosabatni tubdan o'zgartirish tashkil etdi. Bu borada o'qituvchilarni moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, jumladan, ularga

imtiyozli kreditlar ajratish, olis hududlarda ishlayotgan pedagoglar uchun ustamalar joriy etish belgilandi.

Uchinchidan, O‘zbekiston taraqqiyotining yangi bosqichiga va ta’lim sohasidagi zamonaviy tendentsiyalarga mutanosib huquqiy makon yaratildi. Jumladan, pedagog-o‘qituvchilarning huquqiy maqomi birinchi marotaba mamlakatning yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida qat’iy belgilab qo‘yildi. Unga ko‘ra, “O‘zbekiston Respublikasida o‘qituvchining mehnati jamiyat va davlatni rivojlantirish, sog‘lom, barkamol avlodni shakllantirish hamda tarbiyalash, xalqning ma’naviy va madaniy salohiyatini saqlash hamda boyitishning asosi sifatida e’tirof etiladi. Davlat o‘qituvchilarning sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilish, ularning ijtimoiy va moddiy farovonligi, kasbiy jihatdan o‘sishi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qiladi” (52 modda). Shuningdek, bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni yangi tahrirda qabul qilindi.

Bundan tashqari, Asosiy Qonunimizda ta’lim sohasida davlatning alohida majburiyatlari sifatida imkoniyati cheklangan bolalarning sifatli bilim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan aniq mexanizmlar nazarda tutilgan. Jumladan, Konstitutsiyaning 50 moddasida ta’lim muassasalarida alohida ta’limga ehtiyoji bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta’lim ta’minlanishi to‘g‘risida ijtimoiy norma kiritildi.

To‘rtinchidan, tizimda mamlakat Prezidenti Shavkat Mirziyoev rahbarligida keng qamrovli strategik islohotlar amalga oshirildi. Sohaga oid dolzarb vazifalar kontseptual va strategik hujjatlarda o‘z aksini topmoqda.

Xususan, 2017-2021-yillarda mamlakatimizni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi, “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi, «Raqamli O‘zbekiston – 2030» strategiyasi, “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi”, “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi”, “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi” shular jumlasidandir.

Ahamiyatlisi, ularning asosini yoshlar salohiyatini oshirish, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning ta'lim-tarbiyasi uchun munosib shart-sharoitlarni yaratish tashkil etmoqda. Zero, ulug' ma'rifatparvar, atoqli adib va pedagog Abdulla Avloniyning: «Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir», degan so'zlari barcha davr uchun dolzarbdir.

Beshinchidan, statistik ma'lumotlarga ko'ra, hozirda O'zbekiston aholisi 37 mln. nafarni tashkil etmoqda. Demograflarning prognozlariga ko'ra, 2030 yilga borib mamlakat aholisi 40 mln. kishidan oshadi. Ayni paytda, mutaxassislar aholi o'sishi dinamikasini, jumladan undan yoshlar ulushining o'sib borishi “demografik dividend” davri deya baholashmoqda va ularning fikricha, bundan oqilona foydalanish kelgusida mamlakat taraqqiyotiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar markazida “inson qadri” ta'minlash, pirovard natija sifatida esa inson kapitalini rivojlantirish masalasiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Bu davr talabidir. Zero, har qanday islohotning natijadorligi sifatli va zamonaviy ta'lim olgan, yuksak salohiyatli mutaxassislarga bog'liqdir. Boshqacha aytganda, inson kapitali – har qanday modernizatsiya va iqtisodiy muvaffaqiyatning eng muhim poydevoridir.

Ta'lim sohasidagi davlat siyosatining yana bir muhim yo'nalishi – bu yoshlarning zamonaviy kasb-hunar egallashi uchun barcha zarur shart-sharoitlar yaratishdir. Uzoq yillardan buyon maktab bitiruvchilarining 50%i mehnat bozoriga hech qanday kasbga ega bo'lmasdan kirib kelayotgani o'z yechimini kutayotgan muammolardan biri edi.

Mazkur masalani hal etish maqsadida 2023-yildan boshlab yangi dastur amalga oshirilmoqda. Unga ko'ra, har bir viloyatda 1 tadan texnikumda Yevropa kasbiy ta'lim standartlari joriy etildi. Kelgusi besh yilda barcha kollej va texnikumlar ushbu tizim bilan qamrab olinadi.

Oltinchidan, sifatli ta'lim — mamlakat taraqqiyotini belgilab beruvchi eng samarali va qisqa yo'ldir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2022-yil 20-dekabr kuni Oliy Majlisga va O'zbekiston xalqiga

yo'llagan Murojaatnomasida "Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekistonni rivojlantirishning yagona to'g'ri yo'li" deya ta'kidlab, 2023-yilni "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" deb e'lon qilgan edi.

Yettinchidan, so'nggi yillarda davlat byudjetidan ta'lim sohasiga ajratilayotgan mablag'lar miqdori ortib borish tendentsiyaga ega bo'lmoqda. Jumladan, 2021-yilda oliy va o'rta ta'lim tizimiga 2,9 trln. so'm, xalq ta'limiga 22,1 trln. so'm ajratilgan bo'lsa, 2022-yilda bu ko'rsatkichlar mos ravishda 4,1 trln. va 25,8 trln. so'mni tashkil qilgan.

Umumiy hisobda ta'lim shu jumladan, ijtimoiy soha uchun xarajatlar miqdori davlat byudjeti xarajatlari umumiy qiymatining yarmidan ko'prog'ini tashkil etmoqda. Xususan, ushbu islohotlar uchun davlat byudjetidan xarajatlar so'nggi 6 yilda 4,3 baravarga oshirildi.

Shu bilan birga, xalq ta'limi tizimini isloh qilish jarayonida o'rta maktab o'qituvchilarining ish haqi 3 baravarga oshirilib, maktablarga malakali mutaxassislarni jalb qilishga erishildi. Buning natijasida 2016-2017-o'quv yilida oliy ma'lumotli o'qituvchilarning ulushi 81,8% ni tashkil etgan bo'lsa, 2020/2021 o'quv yilida ushbu ko'rsatkich 87,8% ga yetdi.

Bundan tashqari, mamlakatning olis tumanlarida faoliyat yuritayotgan pedagog kadrlarning mehnatini rag'batlantirish maqsadida ularga har oyda 50% miqdorida qo'shimcha ustama haq to'lash bo'yicha aniq mezonlar belgilandi. Shuningdek, maktab o'qituvchilariga uy-joy, avtotransport, maishiy texnika vositalari va boshqalar uchun imtiyozli kreditlar berish amaliyoti joriy etildi.

Tabiiyki, har qanday davlat ham bunday katta xarajatlarni ko'tara olmaydi, ammo qanchalik og'ir bo'lmasin, buning uchun zarur mablag' va resurslar ajratilmoqda. O'zbekiston Rahbari mazkur xarajatlarni xarajat emas, balki kelajak uchun qo'yilgan eng samarali sarmoya deb hisoblab, ta'lim darajasi va sifati har qanday davlatning istiqbolini belgilab beradigan muhim omil ekanini ta'kidlamoqda.

Sakkizinchidan, sohadagi islohotlar qisqa muddatda o'zining ijobiy natijasini bera boshladi. Jumladan, agarda 2017-yilda O'zbekistonda maktabgacha ta'lim

bilan atigi 27% bolalar qamrab olingan bo'lsa, so'nggi yetti yilda bolalarni maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish darajasi 74% yetishi natijasida bugungi kunda 2 millionga yaqin bola bog'chaga bormoqda.

Shuningdek, so'nggi yillarda oliy ta'lim muassasalari soni 210 taga (taqqoslash uchun: 2016-yilda – 77 ta), qamrovi esa 42% ga yetdi. Oliy ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasi mustahkamlandi. Xorijiy mamlakatlar bilan qo'shma ta'lim dasturlari doirasida 64 ta yangi kasb bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash yo'lga qo'yildi.

Shu bilan birga, O'zbekistonda 30 dan ortiq xorijiy davlatlarning (AQSh, Buyuk Britaniya, Italiya, Finlyandiya, Koreya, Hindiston, Singapur Rossiya va h.k.) nufuzli oliy o'quv yurtlarining filiallari ochildi.

Umuman olganda, islohotlar natijasida oliy o'quv yurtlarida tahsil olayotgan talabalar soni 2,2 baravarga oshdi. Xususan, 2016-yilda 268,3 ming talaba tahsil olgan bo'lsa, 2023-yilda ularning soni 1,03 mln. nafarga yetdi.

To'qqizinchidan, ushbu sohadagi boshqaruv tizimini tubdan isloh qilish, boshqaruvning zamonaviy shakllarini joriy etish, ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan tashkilotlarning o'xshash va o'zaro bir-birini takrorlovchi funktsiyalarini muvofiqlashtirish hamda ularning faoliyatini samarali ta'minlash maqsadida Oliy ta'lim hamda Innovatsion rivojlanish vazirligi negizida – Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Maktabgacha ta'lim va Xalq ta'limi vazirligi birlashtirilib Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi tashkil etildi.

O'ninchidan, ta'lim-tarbiya ishlarini samarali olib borishda erkak o'qituvchilarning alohida o'rni va ta'siri borligi hisobga olinib, ko'rilgan aniq chora-tadbirlar natijasida 44 ming nafardan ortiq erkak o'qituvchi xalq ta'limi tizimiga qaytdi.

Shuningdek, iqtidorli yoshlarni xorijda o'qitish bo'yicha yangi tizim joriy etildi. Jumladan, yuqori malakali mutaxassislarni xorijda tayyorlash, iqtidorli va istiqbolli davlat xizmatchilarini izlab topish, tanlash va rag'batlantirish, yangi avlod kadrlarini shakllantirish va ularni davlat xizmatiga jalb etishga ko'maklashish maqsadida «El-yurt umidi» jamg'armasi tashkil etildi.

Bugungi kunda 504 nafardan ortiq jamg'armasi stipendiatlari AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Frantsiya, Kanada, Yaponiya, Ispaniya, Janubiy Koreya va boshqa rivojlangan mamlakatlarning eng nufuzli ta'lim va tadqiqot, innovatsiya va amaliyot maskanlarida ta'lim olmoqdalar.

Bundan tashqari, iqtidorli bolalarni aniqlash, ta'lim jarayoniga ilg'or texnologiyalar, uslublar va xorij tajribasini keng joriy etish, ularni o'qitish va tarbiyalashda yaxlit tizim yaratish, iste'dodli yoshlarni yanada qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish maqsadida davlatimiz Rahbarining 2019-yil 20-fevralda "Prezident maktablarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori qabul qilindi. Bugungi kunda mamlakatning barcha hududlarida Prezident maktablari samarali faoliyat ko'rsatmoqda.

Misol sifatida 2024-yilda Toshkentdagi Prezident maktabi o'quvchisi Abdulaziz Sobirov dunyo reytingida Top 5 talikka kiruvchi Garvard universitetiga 354 ming dollar miqdoridagi grant bilan o'qishga qabul qilinganini ko'rsatish mumkin.

Bu boradagi ishlarning mantiqiy davom sifatida 2024-yilda Prezident maktablari ta'lim dasturi yana mingta maktabda boshlanishi ko'zda tutilmoqda. Shuningdek, mamlakatda Ijod maktablari, Abu Ali Ibn Sino, M. Ulug'bek, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi ixtisoslashtirilgan maktablar faoliyati yo'lga qo'yilgan.

Mamlakat ta'lim tizimi sohasini yanada takomillashtirishga qaratilgan eng so'nggi islohotlardan biri O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Ta'lim sohasidagi islohotlarni jadallashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi qarori qabul qilingani bo'ldi (02.02.2024-y.PQ-54-son).

Loyiha ofisining asosiy faoliyat yo'nalishlari etib quyidagilar belgilandi:

- ta'lim sohasini isloh qilish bo'yicha chora-tadbirlar va istiqbolli tashabbuslarni ishlab chiqish;
- xalqaro tashkilotlar, moliya institutlari, konsalting kompaniyalari va mutaxassislarning tavsiyalarini tahlil qilish va umumlashtirish, maqbul tashabbuslarning samarali implementatsiya qilinishini ta'minlash;
- yetakchi ekspertlar, konsultantlar, maslahatchilar va jamoatchilikni keng jalb

qilgan holda ta'lim standartlari, o'quv rejaları va dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish bo'yicha takliflar tayyorlash;

- ta'lim turlari va darajalari o'rtasida uzviylikni va uzluksizlikni ta'minlash, davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlarini ishlab chiqishda vazirlik va idoralarning o'zaro hamjihatlikdagi faoliyatini yo'lga qo'yish;

- ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifati madaniyatini shakllantirish, o'quv dasturlarini xalqaro akkreditatsiyadan o'tkazishda vazirlik va idoralarga har tomonlama ko'maklashish;

- maktablarda matematika, fizika, kimyo, biologiya va xorijiy tillar bo'yicha o'quv reja va dasturlarini xalqaro standartlar asosida yangilash;

- o'quvchilar bilimi, tahliliy, tanqidiy va kreativ fikrlashi, muammolarga yechim topib, amaliyotda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan o'quv metodikalarini ishlab chiqish.

- tan olingan xorijiy dasturlar (A-level, IB kabi), o'quvchi va muallimlar bilimini baholashda xalqaro tajribalar (PISA, TIMSS, PIRLS) bosqichma-bosqich joriy etish;- ta'lim sifatini nazorat qilish yo'nalishida xalqaro aloqalarni mustahkamlash, xorijiy va xalqaro baholash tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish.

Ta'kidlash kerakki, bugun O'zbekistonda islohotlar ortga qaytmas tus olgan bo'lib, ta'lim tizimidagi o'zgarishlar ularning asosini tashkil etadi. Ahamiyatlisi, sohadagi islohotlar strategik xarakterga ega bo'lib, davlat muntazam tarzda ularni zamonaviy tendentsiyalar asosida takomillashtirib borish maqsadida yaqin istiqbolda o'z oldiga katta vazifalarni qo'ygan.

Xususan:

- maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish hamda bolalarning to'liq qamrovini ta'minlash.

- umumiy o'rta ta'lim tizimida «Ta'lim uchun qulay muhit» dasturini amalga oshirish. Uning doirasida olis va chekka hududlarda joylashgan 715 ta umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun bepul avtobuslarni yo'lga qo'yish rejalashtirilmoqda.

– umumiy o‘rta ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish. Xususan, 700 ga yaqin nomdagi yangi darsliklar, mashq daftarlari, pedagoglar uchun metodik qo‘llanmalar va mobil ilovalar yaratish.

– barcha umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida kasb-hunarlariga o‘rgatish kurslarini joriy etish. Jumladan, Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan maktablarning ta’lim metodikasini barcha umumiy o‘rta ta’lim muassasalarining o‘quv jarayonlariga joriy etiladi.

– umumiy o‘rta ta’limni rivojlantirish jarayoniga xususiy sektorni faol jalb qilish jumladan nodavlat umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari sonini 1 000 taga yetkazish.

– kelgusi besh yilda nodavlat umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari faoliyatini yo‘lga qo‘yish uchun 1 trln. so‘m miqdorida imtiyozli kreditlar ajratish. 2024-yildan boshlab har yili davlat-xususiy sheriklik asosida kamida 100 tadan umumiy o‘rta ta’lim muassasalari qurilishi bo‘yicha shartnomalar tuzish.

– nodavlat umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlarida tahsil olayotgan o‘quvchilar ulushini 3 barobarga oshirish. Davlat-xususiy sheriklik asosida va xalqaro moliya institutlaridan jalb qilinadigan mablag‘lar hisobidan 2 mlrd. dollarlik umumiy o‘rta ta’lim tashkilotlari tarmog‘ini kengaytirish loyihalarini amalga oshirish va boshqalar. Maktabgacha ta’lim muassasalari tarmog‘ini yanada kengaytirish, ularning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash va yangi bog‘chalarni qurish uchun 2030 yilga qadar maktabgacha ta’lim bilan qamrov darajasini 80,8% ga etkazish maqsad qilingan.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, mamlakatda ta’lim sohasidagi islohotlar, yoshlarni ta’lim tizimi bilan qamrab olish borasida amalga oshirilgan dunyo hamjamiyati tomonidan e’tirof etilmoqda. Jumladan, World Population Review tomonidan 2021-yilda eng savodli mamlakatlar reytingini tuzish uchun 154 mamlakatdagi holatni tahlil qilgan. Reytingga ko‘ra O‘zbekiston savodxonligi 100 foizni tashkil qilgan 4 ta mamlakatlardan biridir.

Shuni ta’kidlash lozimki, inson kapitali iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydigan muhim omildir. Shu nuqtai nazardan, sifatli ta’lim shubasiz, mamlakat taraqqiyotini

ta'minlashga xizmat qiladigan eng samarali va qisqa yo'ldir. To'la ishonch bilan aytish mumkinki, so'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimidagi islohotlar ijobiy dinamikaga ega bo'lmoqda va ular o'rta va uzoq istiqbolda o'z samarasini beradi.

Bundan tashqari bugungi kunda jahonda inson kapitali rivoji nafaqat iqtisodiyot, balki butun jamiyatning yangi sifatini shakllantirishda muhim omil sifatida qaralmoqda. Jahon bankining tadqiqot natijalariga ko'ra, o'tish davri iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda o'sishning 64 foizi inson kapitalining sifatiga bog'liqligi qayd etilgan, AQShda bu ko'rsatkich 76 foizni, Yevropa davlatlarida esa 74,2 foizni tashkil etgan. Shu bilan birga, mazkur tadqiqotda, inson kapitali rivoji uchun sarflangan har bir dollar kelgusida mamlakatga 3-6 dollar foyda keltirishi ta'kidlab o'tilgan.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab ayniqsa so'ngi 6 yilda Harakatlar strategiyasi va uning mantiqiy davomi hisoblanmish Taraqqiyot strategiyasi doirasida O'zbekistonda inson kapitalini yuksaltirish, jumladan ta'lim va ilm-fanni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, aholini, ayniqsa yoshlarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratish va salomatligini mustahkamlash, madaniy va ma'rifiy ongini yuksaltirish bo'yicha qator ishlar amalga oshirildi. Ushbu maqsadlar uchun davlat byudjetidan sarf etiladigan xarajatlar 4,3 baravarga oshirildi. Ta'lim sohasi davlatning kelgusidagi rivoji va taraqqiyoti uchun xizmat qilishini inobatga olib ta'lim-tarbiyaga katta e'tibor qaratildi. Rivojlangan davlatlar kabi uzluksiz ta'lim tizimini muntazam takomillashtirib borish, sifatli ta'lim-tarbiya berish, malakali kadrlarni tayyorlash maqsadida maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini amalga oshiruvchi vazirlik (Maktabgacha ta'lim vazirligi) tashkil etildi. Bunda, maktabgacha ta'lim tashkilotlari soni 5211 tadan 19316 taga, maktablar soni 9719 tadan 10289 taga yetkazildi, 11 yillik majburiy maktab ta'limi qayta tiklandi, maktab o'qituvchilarining ish yuklamasi maqbullashtirildi va majburiy mehnatga barham berildi, shuningdek ta'lim sohasi vakillarining oylik maoshi qariyb 4 baravarga oshirildi, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyatida boshlang'ich sinf o'quvchilarini bosqichma-bosqich bepul ovqat bilan ta'minlash

tizimi joriy etildi, OTM soni 70 tadan 154 taga yetkazildi, oliy ta'limdan keyingi ta'limning ikki pog'onali tayanch doktorantura (PhD) va doktorantura (Doctor of Science) tizimi joriy etildi.

Ta'lim va fan sohalariga investitsiya kiritish, bu – buyuk kelajak uchun sarmoya degani. Ana shu g'oya ortidan va izchil islohotlar natijasida maktabgacha ta'lim bilan qamrov darajasi 27,7 foizdan 67 foizga, maktablardagi malakali oliy ma'lumotli o'qituvchilar ulushi 81,8 foizdan 87,8 foizga, yoshlarni oliy ta'lim bilan qamrov darajasi 9 foizdan 28 foizga yetkazildi va Global innovatsion indeksi reytingi bo'yicha O'zbekiston 122 o'rindan 86 o'ringa ko'tarildi.

Shuningdek, sohada islohotlarni izchil davom ettirish maqsadida 2026-yilga qadar Taraqqiyot strategiyasi doirasida maktabgacha ta'limda qamrov darajasini hozirgi 67 foizdan 80 foizga yetkazish, 7 mingdan ziyod yangi nodavlat MTTlarni tashkil etish, xalq ta'limi tizimida qo'shimcha 1,2 million o'quvchi o'rmini yaratish, malakali o'qituvchilarning oylik maoshlarini bosqichma-bosqich 1 000 AQSh dollari ekvivalentiga yetkazish, oliy ta'limda qamrov darajasini 50 foizga, nodavlat OTMlar sonini kamida 50 taga yetkazish, iqtisodiyotga innovatsiyalarni keng joriy qilish, sanoat korxonalari va ilm-fan muassasalarining kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish belgilab olindi.

Mamlakatda aholi salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash masalasiga davlat siyosati darajasida e'tibor qaratilayotgani bejizga emas, albatta. Zero, xalq salomatligi, millat genofondining mustahkamligi shu davlatning katta boyligi sanaladi.

Aholi uchun sifatli sog'liqni saqlash tizimini tashkil etish, sog'lom avlod tarbiyasi uchun shart-sharoitlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi hisoblanadi.

Shu boisdan ham, Harakatlar strategiyasi doirasida birlamchi tibbiy sanitariya yordami, shoshilinch tibbiy yordam va aholining zaif qatlamlariga tibbiy yordam ko'rsatish sifatini yaxshilash maqsadida sohada tub islohotlar amalga oshirildi. Jumladan umumiy amaliyot shifokori oilaviy shifokor, qishloq vrachlik punkti oilaviy shifokor punkti, qishloq va shahar oilaviy poliklinikasi oilaviy poliklinika

deb qayta nomlandi va faoliyati yangi bosqichga ko'tariladi. Undan tashqari, hamshiralik ishi o'zini o'zi band qilgan shaxslar shug'ullanishi mumkin bo'lgan faoliyat turlari ro'yxatiga kiritildi, aholiga ko'rsatilayotgan tibbiy xizmat sifatini yaxshilash jarayoniga xususiy sektor faol jalb qilindi. O'z navbatida, sog'liqni saqlash sohasiga yetuk malakali kadrlarni yetishtirib beradigan oliy ta'lim muassasalari soni 7 tadan 9 taga yetkazildi va tibbiyot ta'lim muassasalari kvotalari bakalavriatda 72 foiz va magistraturada 92 foizga ko'paytirildi. Respublikadagi tibbiyot kollejlarining 47 tasi Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumlariga aylantirildi, tibbiyot xodimlarining oylik maoshi 3,3 barobarga oshirilib, ularning majburiy mehnatga jalb etilishiga chek qo'yildi.

Ta'kidlash joizki, aholiga ko'rsatilayotgan tez tibbiy yordam xizmatining sifatini yaxshilash maqsadida Sog'liqni saqlash vazirligi huzurida Tez tibbiy yordamni rivojlantirish jamg'armasi tashkil etildi. Shuningdek, tez tibbiy yordam tizimida bitta chaqiriqqa dori-darmon uchun ajratiladigan mablag' Yu so'mdan 7700 so'mgacha, tez yordam shoxobchalari soni 818 tadan 1 666 taga, tez tibbiy yordam brigadalari soni 1 648 tadan 2 685 taga, reanimobil transport vositalari 24 tadan 435 taga yetkazildi.

Sohadagi islohotlar hamda zamonaviy tibbiy texnologiyalar yordamida xizmatning tezkorligi oshirish natijasida tez yordamning chaqiriqlarga yetib borish vaqti o'rtacha 25-30 daqiqadan 8-12 daqiqaga, xizmat ko'rsatish radiusi 15-20 km.dan 9-12 km.ga tez tibbiy yordamning chaqiriqlarga yetib borishdagi kechikishlari 10-12 foizdan 1-2 foizga qisqartirildi.

Aholi salomatligini asrash va mustahkamlash borasidagi belgilangan ustuvor vazifalarni Taraqqiyot strategiyasi doirasida amalga oshirish maqsadida keyingi 5 yilda Namangan, Farg'ona, Sirdaryo, Qashqadaryo, Navoiy, Toshkent viloyatlari va Toshkent shahrida tibbiyot klasterlarini tashkil etish, elektron retsept tizimini keng joriy etish, dori vositalari va tibbiy buyumlarga davlat byudjetidan ajratiladigan mablag'larni 3 barobarga oshirish, dori-darmon va tibbiyot vositalar ishlab chiqarish ulushini 80 foizga, tibbiy xizmatlardagi xususiy sektorning ulushini 25 foizga yetkazish, hududlarda birlamchi tibbiy-sanitariya xizmatini «bir qadam» tamoyili

asosida tashkil etish, malakali shifokorlar oyligini 1 000 dollarga ekvivalentiga yetkazish maqsad qilindi.

Mamlakatda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish ijtimoiy siyosatning muhim yo‘nalishlaridan biri sanaladi. Zero, sport turli kasalliklar, yoshlar o‘rtasida zararli odatlar tarqalishining oldini olib, ularda vatanparvarlik tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu boisdan ham, so‘nggi yillarda aholining, ayniqsa yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug‘ullanishi uchun zarur sharoitlar yaratish maqsadida O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universitetining Farg‘ona filiali, Belarus davlat jismoniy tarbiya universiteti bilan hamkorlikdagi qo‘shma jismoniy tarbiya, sport va turizm fakul’teti, P.F. Lesgaft nomidagi Sankt-Peterburg milliy davlat jismoniy tarbiya, sport va salomatlik universiteti bilan hamkorlikda qo‘shma jismoniy tarbiya, sport va salomatlik fakul’teti faoliyati yo‘lga qo‘yildi. Olimpiya o‘yinlari g‘oliblari, jahon va Osiyo chempionlari bo‘lgan 204 nafar sportchi tuman (shahar)larga biriktirildi, 92 nafari sport maktablarining rahbarlik lavozimiga tayinlandi, respublika tuman (shahar)lari 203 ta ustuvor, 206 ta istiqbolli va 199 ta rivojlanayotgan sport turlariga, 112 ta oliy ta’lim muassasalari 293 ta olimpiya, 17 ta milliy va 25 ta boshqa sport turlariga ixtisoslashtirildi.

Natijada sport bilan shug‘ullanadigan aholining ulushi 27,6 foizni tashkil etdi.

Quvonarli tomoni shundaki, Tokio shahrida bo‘lib o‘tgan Olimpiya o‘yinlarida 17 ta sport turida 71 nafar O‘zbekiston milliy terma jamoasi sportchilari ishtirok etib, ular tomonidan 3 ta oltin va 2 ta bronza medali qo‘lga kiritildi hamda ikkita sportchimiz Olimpiya rekordini o‘rnatdi.

Jismoniy tarbiya va sport sohasini yangi pog‘onaga olib chiqish maqsadida Taraqqiyot strategiyasi doirasida sport bilan muntazam shug‘ullanadigan aholi ulushini hozirgi 27,6 foizdan 33 foizga yetkazish, milliy sport turlari va xalq o‘yinlarini rivojlantirish, oliy ma’lumotli trenerlar ulushini 85 foizga oshirish, qishki Olimpiya o‘yinlariga kamida 10 ta va 2030-yildagi Olimpiya o‘yinlariga kamida 20 ta litsenziyani qo‘lga kiritish nazarda tutilgan.

So‘nggi 5 yil davomida barcha sohalar qatori madaniyat va san’at rivojiga ham

alohida e'tibor qaratildi. Xususan, O'zbekistonda madaniyat sohasidagi barcha huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi «Madaniy faoliyat va madaniyat tashkilotlari to'g'risida»gi qonun qabul qilindi, O'zbekiston ijodkorlarini qo'llab-quvvatlash maqsadida «Ilhom» jamoat fondi, O'zbekiston kompozitorlari va bastakorlari uyushmasi, O'zbekiston davlat filarmoniyasi, O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining Farg'ona mintaqaviy filiali, «O'zbekiston tarixi» telekanali tashkil etildi, mamlakat mustaqilligining mazmun-mohiyati va tarixiy ahamiyatini aks ettiruvchi «Istiqlol» yodgorlik kompozitsiyasi majmuasi barpo etildi. 2021-yildan boshlab, har yili sentyabr-oktyabr oylarida «Ochiq eshiklar kuni»da aholi muzey ashyolari va muzey kolleksiyalarini kirib ko'rish uchun davlat muzeylariga bepul kirish imkoniga ega bo'ldi.

O'z navbatida, o'zbek xalqining ko'hna va betakror san'ati namunasi bo'lgan «Xorazm lazgisi» YuNESKOning Insoniyat nomoddiy madaniy merosining representativ ro'yxatiga kiritildi va O'zbekistonda muntazam ravishda o'tkaziladigan Xalqaro maqom san'ati anjumani, Xalqaro baxshichilik san'ati festivali, «Sharq taronalari» xalqaro musiqa festivali, «Buyuk ipak yo'li» xalqaro folklor san'ati hamda «Raqs sehri» xalqaro festivallari doirasida madaniy muloqotni yanada rivojlantirish bo'yicha samarali tizim yo'lga qo'yildi.

Shuningdek, kelgusi 5 yilda jamiyatda sog'lom dunyoqarash va bunyodkorlikni umummilliy harakatga aylantirish, kitobxonlikni keng ommalashtirish, buyuk ajdodlarning boy ilmiy merosini chuqur o'rganish va targ'ib etish, O'zbekiston tarixini rivojlantirish va milliy kino san'atini rivojlantirish maqsad qilindi.

Xulosa qilib aytganda, inson kapitalini yuksaltirishga qaratilgan bunday sa'y-harakatlar va bu borada keyingi 5 yilda belgilab olingan vazifalar, albatta o'z samarasini berishi shubhasiz. Zero, bularning barchasi yaqin kelajakda xalqimiz hayotini tubdan yaxshilash, aholi farovonligini oshirish va O'zbekistonning rivojlangan davlatlar qatoriga kirishi uchun ko'zlangan maqsadlarni ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

NAZORAT SAVOLLARI

1. “Inson kapitali” tushunchasining iqtisodiy va ijtimoiy mazmun-mohiyati nimada? Nima uchun zamonaviy dunyoda u mamlakat iqtisodiy o‘sishi va raqobatbardoshligini ta’minlovchi bosh omil hisoblanadi?

2. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamizda O‘zbekiston — ijtimoiy davlat deb belgilandi. Bu tamoyilning inson kapitalini rivojlantirish hamda aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘liqligini tushuntiring.

3. Ijtimoiy rivojlanishda barcha qatlamlar (xususan, xotin-qizlar, yoshlar, imkoniyati cheklangan shaxslar) uchun teng imkoniyatlar yaratish hamda kambag‘allikni qisqartirish strategiyalari qanday ahamiyatga ega?

4. Bola shaxsining shakllanishi va kelajakdagi inson kapitali poydevori sifatida maktabgacha ta’lim qamrovini oshirish hamda maktablarda “Milliy o‘quv dasturi”ni joriy etishning roli qanday?

5. Oliy ta’lim muassasalariga akademik va moliyaviy mustaqillik berilishi, ta’lim jarayonlarini raqamlashtirish (HEMIS tizimi) yangi avlod kadrlarini tayyorlash sifatiga qanday ta’sir ko‘rsatmoqda?

6. Zamonaviy mehnat bozorida tezkor o‘zgarishlar sharoitida “hayot davomida ta’lim olish” tamoyilining ahamiyati nimada va respublikamizda qayta tayyorlash hamda malaka oshirish tizimi qanday yo‘lga qo‘yilgan?

7. Davlat boshqaruvi va iqtisodiyot tarmoqlari uchun iste’dodli yoshlarni saralab olish, ularni xorijda o‘qitish (masalan, “El-yurt umidi” jamg‘armasi liniyasi bo‘yicha) va zamonaviy rahbarlar korpusini shakllantirish mexanizmlari qanday?

8. Yangi avlod kadrlarida kasbiy bilimlar (hard skills) bilan bir qatorda tizimli fikrlash, kreativlik, jamoada ishlash va yetakchilik (soft skills) ko‘nikmalarini shakllantirish nima uchun muhim?

9. Raqamli iqtisodiyot va sun’iy intellekt davrida yangi avlod kadrlarining IT-savodxonligi hamda texnologik jarayonlarni boshqara olish qobiliyatiga qo‘yilayotgan zamonaviy talablar nimalardan iborat?

10. Aholiga sifatli tibbiy xizmat ko‘rsatish, tibbiy sug‘urta tizimini joriy etish va sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish inson kapitalining samaradorligi (mehnat unumdorligi)ga qanday ta’sir qiladi?

11. O‘zbekiston aholisining tarkibida yoshlar ulushi yuqoriligi (demografik dividend) mamlakat uchun qanday strategik imkoniyatlarni taqdim etadi va undan unumli foydalanish uchun qanday choralar ko‘rilmoqda?

12. Mamlakatimizdagi yuqori malakali yosh kadrlarning xorijga ketib qolishini kamaytirish hamda xorijdagi vatandoshlar intellektual salohiyatini respublika rivojiga jalb etish (“Brain gain”) uchun qanday strategik vazifalar bajarilishi lozim?

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni** "*O'zbekiston — 2030*" strategiyasi to'g'risida (2023-yil 11-sentabr, PF-158-son).
2. **O'zbekiston Respublikasining Qonuni** *Ta'lim to'g'risida* (O'RQ-637-son).
3. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni** *Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlari doirasida rahbar kadrlar zaxirasini shakllantirish va ularni tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida*.
4. **Mirziyoyev Sh.M.** *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2022. – 416 b.
5. **Mirziyoyev Sh.M.** *Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari*. 4-jildlik. – Toshkent: "O'zbekiston", 2020-2023.
6. **Eshov B., Odilov A.** *O'zbekiston davlatchiligi va sivilizatsiyasi tarixi*. – Toshkent: "Sharq", 2021.
7. **Murtazayeva R.H.** *O'zbekistonning eng yangi tarixi*. Darslik. – Toshkent: "Universitet", 2022.
8. **Otamuratov S.** *Globalashuv va milliy-ma'naviy xavfsizlik*. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
9. **Erkayev A.** *Milliy g'oya va ma'naviyat*. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2021.
10. **Saifnazarov I.** *Yangi O'zbekiston: inson qadri ulug'langan yurt*. – Toshkent: "Tafakkur", 2023.
11. **Quronov M.** *Milliy tarbiya asoslari*. – Toshkent: "Akademiya", 2022.
12. **Tulenova K., G'ofurov b.** *Falsafa va jamiyat modernizatsiyasi*. – Toshkent: "Noshir", 2023.
13. *Mustaqillik izlaridan: Respublika ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami*. – Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2024–2025.

6-MAVZU: QATAG‘ON QURBONLARINI YOD ETISH ORQALI YOSH AVLODNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH.

Tayanch iboralar: *Qatag‘on qurbonlari, Tarixiy - milliy xotira, mustabid tuzum, Qatag‘on siyosati, Jadidlar harakati, milliy o‘zlikni anglash, Vatanga sadoqat, Xotira va qadrlash, ma‘naviy barkamollik, tarixiy saboq, fidoyilik, jasorat, El-yurt ravnaqi, milliy tiklanish, Vatan taqdiri, millat fidoyilari, qatag‘on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi, Xotira va qadrlash kuni, Yangi O‘zbekiston va tarixiy xotira*

Har bir xalqning tarixida og‘ir, fojeali, ammo saboq bo‘ladigan davrlar mavjud. O‘zbekiston xalqi tarixida shunday og‘ir sinovlardan biri — XX asrning 20–50-yillarida yuz bergan siyosiy qatag‘onlardir. Bu davrda minglab begunoh insonlar — jadidlar, olimlar, yozuvchilar, davlat va jamoat arboblari “xalq dushmani” degan soxta ayblar bilan qamaldi, surgun qilindi yoki qatl etildi. Ularning yagona “aybi” Vatan taraqqiyoti, millat ravnaqi va xalq ozodligi uchun fidoyilik bilan xizmat qilganlarida edi.

Bugungi kunda mustaqil O‘zbekiston sharoitida qatag‘on qurbonlarini xotirlash nafaqat tarixiy adolatni tiklash, balki yosh avlodni vatanparvarlik, milliy g‘urur va mas‘uliyat ruhida tarbiyalashda muhim ma‘naviy omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

Qatag‘on siyosatining mohiyati va tarixiy ildizlari

Siyosiy qatag‘onlar sobiq sho‘ro tuzumi davrida totalitar boshqaruvning eng shafqatsiz ko‘rinishi sifatida namoyon bo‘ldi. Bu siyosatning asosiy maqsadi milliy ongli, mustaqil fikrlaydigan, xalq manfaatini himoya qiladigan ziyolilarni yo‘q qilish edi. Ayniqsa, Turkiston hududida milliy uyg‘onish harakatiga mansub jadidlar asosiy nishonga aylandi.

Abdulla Qodiriy, Cho‘lpon, Fitrat, Munavvar qori Abdurashidxonov, Usmon Nosir kabi yuzlab ziyolilar o‘z asarlari va faoliyati orqali millatni uyg‘otishga, ilm-ma‘rifatga chorlaganlari uchun qatag‘on qilindilar. Ularning asarlari taqiqlanib, nomlari uzoq yillar davomida tilga olinmadi.

Bu tarixiy haqiqatni bilish yoshlar ongida zulm va adolatsizlikka nisbatan murosasizlik, erkinlik va mustaqillikning qadriga yetish tuyg‘ularini shakllantiradi.

Qatag'on qurbonlarining Vatan oldidagi xizmatlari

Qatag'on qurbonlari Vatan va xalq uchun jonini fido qilgan fidoyilar edi. Ular milliy maktablar ochish, ona tilini rivojlantirish, milliy matbuotni yo'lga qo'yish, xalqni ilm-fan va taraqqiyot sari yetaklashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan edilar.

Masalan, Abdulla Qodiriyning romanlari milliy o'zlikni anglashga xizmat qilgan bo'lsa, Cho'lpon she'riyati ozodlik va erk g'oyalarini tarannum etdi. Fitrat esa ilmiy, adabiy va siyosiy faoliyati orqali millat kelajagi uchun kurashdi.

Ularning hayoti va faoliyatini o'rganish yoshlarni Vatanga sadoqat, fidoyilik va jasorat ruhida tarbiyalaydi. Chunki bu insonlar shaxsiy manfaatini emas, xalq manfaatini ustun qo'yganlar.

Qatag'on qurbonlarini xotirlash — tarixiy adolat va ma'naviy burch

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda qatag'on qurbonlari xotirasini abadiylashtirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. "Qatag'on qurbonlari xotirasi" muzeyining tashkil etilishi, 31-avgust — Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni sifatida belgilanishi buning yaqqol dalilidir.

Bu kabi tadbirlar yosh avlodni tarixiy xotira asosida tarbiyalashga xizmat qiladi. Tarixiy xotirasi kuchli bo'lgan xalqni esa hech qachon yo'ldan adashtirib bo'lmaydi. Qatag'on qurbonlarini yod etish orqali yoshlar o'z ajdodlarining boshidan kechirgan sinovlarni chuqur his qiladi va mustaqillikning naqadar bebaho ne'mat ekanini anglaydi.

Yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy xotiraning ahamiyati

Vatanparvarlik — bu faqat shior emas, balki ongli e'tiqod va mas'uliyatdir. Uni shakllantirishda tarixiy xotira muhim o'rin tutadi. Qatag'on qurbonlari taqdiri yoshlarni quyidagi fazilatlarga undaydi:

- Vatanga sadoqat va muhabbat
- Adolat va haqiqat uchun kurash
- Mustaqil fikrlash
- Milliy qadriyatlarga hurmat
- Zulm va zo'ravonlikka qarshi qat'iy pozitsiya

Ta'lim muassasalarida qatag'on qurbonlari hayoti va ijodiga bag'ishlangan ochiq darslar, davra suhbatlari, insholar va badiiy kechalar tashkil etish yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi yoshlar va tarixdan olinadigan saboqlar

Bugungi globallashuv davrida yoshlar turli g'oyaviy tahdidlarga duch kelmoqda. Bunday sharoitda qatag'on qurbonlari misolida yoshlarni ogohlik, mafkuraviy immunitet va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash muhimdir.

Ajdodlarimizning fojeali taqdiri yoshlarni befarqlikdan asraydi, "mening Vatanim uchun mas'ulman" degan tushunchani shakllantiradi. Ular o'z hayoti, bilimi va mehnati bilan yurt ravnaqiga hissa qo'shish zarurligini chuqur anglay boshlaydi.

Qatag'on tushunchasi va uning mazmuni

"Qatag'on" tushunchasi siyosiy-huquqiy ma'noda davlat tomonidan muayyan ijtimoiy qatlam, guruh yoki shaxslarni zo'ravonlik yo'li bilan bostirish, jazolash va yo'q qilish siyosatini anglatadi. XX asrda sobiq sho'ro tuzumi olib borgan qatag'on siyosati inson huquqlari, erkinlik va adolat tamoyillarini mutlaqo inkor etgan totalitar tizim mahsuli edi.

Bu siyosatning mohiyati shundan iborat ediki, hokimiyat jamiyatni to'liq nazorat ostiga olish, mustaqil fikrlovchi, milliy ongli va tanqidiy tafakkurga ega shaxslarni jamiyatdan siqib chiqarishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ydi. Natijada qatag'on siyosati davlat boshqaruvining asosiy vositasiga aylandi.

Qatag'on siyosatining mafkuraviy asoslari

Sho'ro tuzumi qatag'onlarni "sinfy kurash", "inqilobiy zarurat", "xalq dushmanlariga qarshi kurash" kabi shiorlar bilan oqladi. Aslida esa bu mafkura:

- kommunistik ideologiyaga mutlaq bo'ysunishni talab qildi;
- har qanday milliy mustaqillik g'oyasini xavf sifatida ko'rdi;
- fikrlar xilma-xilligini inkor etdi.

Turkiston hududida qatag'on siyosatining boshlanishi

Qatag'on siyosati Turkiston o'lkasida 1917-yilgi Oktyabr to'ntarishidan keyin boshlangan. Yangi hokimiyat avvalo milliy ozodlik harakatlarini bostirishga

kirishdi. “Bosmachilikka qarshi kurash” shiori ostida minglab begunoh odamlar jazolandi.

1920-yillarda esa jadidchilik harakati vakillari asosiy nishonga aylandi. Jadidlar:

- milliy maktablar ochish;
- ona tilida ta’lim berish;
- milliy davlat va madaniyatni rivojlantirish

g‘oyalarni ilgari surgan edilar. Sho‘ro hokimiyati esa bu g‘oyalarni “millatchilik” va “aksilinqilobiy faoliyat” sifatida baholadi.

1937–1938-yillardagi ommaviy qatag‘onlar

Qatag‘on siyosatining eng dahshatli bosqichi 1937–1938-yillarga to‘g‘ri keladi. Bu davr tarixda “Katta terror” nomi bilan mashhur. Aynan shu yillarda:

- minglab ziyolilar qamaldi;
- yuzlab ijodkor va olimlar otib tashlandi;
- oilalar surgun qilindi, farzandlar “xalq dushmani bolalari” tamg‘asi bilan yashashga majbur bo‘ldi.

Sud jarayonlari ko‘pincha soxta ayblovlarga asoslangan bo‘lib, tergovlar qiynoqlar va bosimlar ostida olib borildi. Ayblanuvchilarga o‘ziga qarshi ko‘rsatma berishga majbur qilish odatiy hol edi.

Qatag‘on siyosatining ijtimoiy va ma’naviy oqibatlari

Qatag‘on siyosati jamiyatga chuqur jarohat yetkazdi. Uning oqibatlari quyidagilarda namoyon bo‘ldi:

- milliy ziyolilar qatlamining yo‘q qilinishi;
- ilm-fan va madaniyat rivojining sun’iy to‘xtatilishi;
- qo‘rquv va befarqlik muhitining shakllanishi;
- tarixiy xotiraning uzilishi.

Eng achinarlisi, odamlar o‘z fikrini erkin bildirishdan qo‘rqadigan, yolg‘on va ikkiyuzlamachilikka majbur bo‘lgan jamiyat vujudga keldi.

Qatag'on siyosatining tarixiy saboqlari

Qatag'on siyosatining tarixiy ildizlarini o'rganish bugungi avlod uchun nihoyatda muhim. Bu tarixiy tajriba quyidagi xulosalarni chiqarishga undaydi:

- erkin fikr va adolat bo'lmagan jamiyat halokatga yuz tutadi;
- davlat zo'ravonligi hech qachon taraqqiyot olib kelmaydi;
- milliy ong va tarixiy xotirani yo'q qilish mumkin emas.

Mustaqil O'zbekiston sharoitida qatag'on qurbonlarini xotirlash va bu siyosatning asl mohiyatini ochib berish yoshlarni ogohlik, vatanparvarlik va insonparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

Qatag'on qurbonlari — bu shunchaki zulm jabrdiydalari emas, balki o'z hayoti, iste'dodi va bilimini Vatan va millat ravnaqi yo'lida baxshida etgan fidoyi insonlardir. Ular og'ir siyosiy sharoitga qaramay, xalqni uyg'otish, ma'rifat tarqatish, milliy o'zlikni saqlab qolish va kelajak avlod uchun mustahkam poydevor yaratishga intildilar. Afsuski, ana shu ezgu maqsadlari uchun ular qatag'onga uchradilar.

Milliy uyg'onish va ma'rifat yo'lidagi xizmatlar

Qatag'on qurbonlarining eng katta xizmatlaridan biri — **xalqni jaholatdan chiqarish va ma'rifat sari yetaklash** bo'ldi. Jadid ziyolilari eski usuldagi ta'lim o'rniga yangi usul maktablarini ochib, bolalarga:

- ona tilida savod o'rgatish,
- dunyoviy fanlarni o'qitish,
- milliy ong va tafakkurni rivojlantirish

g'oyalarini ilgari surdilar. Munavvar qori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy kabi ma'rifatparvarlar o'quv qo'llanmalari yozib, o'qituvchilar tayyorlash ishiga katta hissa qo'shdilar. Bu faoliyat millat kelajagi uchun beqiyos xizmat edi.

Milliy adabiyot va madaniyatni rivojlantirishdagi hissalar

Qatag'on qurbonlari orasida ko'plab buyuk adib va shoirlar bor edi. Ular o'z asarlari orqali xalq qalbiga ozodlik, adolat va vatanparvarlik g'oyalarini singdirdilar.

• **Abdulla Qodiriy** romanlari orqali millat tarixini, or-nomus va vatanparvarlik tuyg'ularini yuksaltirdi.

- **Cho‘lpon** she‘rlari va publitsistikasi bilan erk va ozodlik g‘oyalarini tarannum etdi.

- **Fitrat** ilmiy va badiiy asarlari orqali milliy o‘zlikni anglashga chorladi.

Ularning ijodi milliy adabiyotimizni yangi bosqichga olib chiqdi va bugungi kunda ham yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda muhim manba bo‘lib xizmat qilmoqda.

Davlat va jamiyat taraqqiyoti yo‘lidagi fidoyilik

Qatag‘on qurbonlari faqat ijodkor yoki olim bo‘lib qolmasdan, balki davlat va jamiyat ishlarida ham faol ishtirok etganlar. Ular:

- milliy boshqaruv tizimini shakllantirish,
- adolatli jamiyat barpo etish,
- xalq manfaatini himoya qilish

yo‘lida xizmat qildilar. Ko‘plab jadidlar Turkiston muxtoriyati g‘oyasini ilgari surib, xalqning siyosiy huquqlarini kengaytirishga intildilar. Bu esa mustabid tuzum uchun xavfli deb baholandi.

Ona tilini va milliy qadriyatlarni himoya qilish

Qatag‘on qurbonlarining yana bir buyuk xizmati — **ona tili, milliy madaniyat va qadriyatlarni asrab-avaylash** bo‘ldi. Ular tilni millatning ruhi deb bilib, uni rivojlantirishni Vatan oldidagi muqaddas burch deb hisobladilar.

O‘zbek tilida darsliklar yozilishi, gazeta va jurnallar nashr etilishi, teatr va matbuot rivojlanishi ana shu fidoyilar mehnati bilan amalga oshdi. Bu esa xalqning o‘zligini saqlab qolishida muhim rol o‘ynadi.

Fidoyilik va jasorat namunasi sifatidagi xizmatlari

Qatag‘on qurbonlari eng og‘ir sinovlar oldida ham o‘z e‘tiqodidan qaytmadilar. Ular tahdid, qiynoq va o‘lim xavfiga qaramay, haqiqat va Vatan manfaatini himoya qildilar. Bu esa yosh avlod uchun:

- matonat,
- jasorat,
- vatanparvarlik

ning yorqin namunasi hisoblanadi. Ularning hayoti “Vatan uchun yashash va kerak bo‘lsa jon fido qilish” g‘oyasining amaliy isbotidir.

Har bir xalq o‘z tarixining og‘ir va fojeali sahifalarini unutmasdan, ulardan to‘g‘ri xulosa chiqargan taqdirdagina kelajagini mustahkam qura oladi. Qatag‘on qurbonlarini xotirlash — bu o‘tmishga qaytish emas, balki tarixiy haqiqatni anglash, adolatni tiklash va kelajak avlodni ogohlik ruhida tarbiyalashdir. Bu jarayon xalqning ma’naviy yetukligi va tarixiy mas’uliyatining muhim ko‘rsatkichidir.

Qatag‘on qurbonlarini xotirlashning tarixiy ahamiyati

XX asrning 20–50-yillarida yuz bergan siyosiy qatag‘onlar minglab begunoh insonlar hayotiga zomin bo‘ldi. Ularning aksariyati hech qanday jinoyat sodir etmagan bo‘lsa-da, “xalq dushmani”, “millatchi”, “aksilinqilobchi” kabi soxta ayblar bilan jazolandi.

Qatag‘on qurbonlarini xotirlash orqali:

- tarixda sodir bo‘lgan adolatsizlik tan olinadi;
- begunoh insonlarning nomi oqlanadi;
- soxta mafkura va yolg‘on targ‘ibot fosh etiladi.

Bu esa tarixiy adolatni tiklashning eng muhim bosqichidir.

Tarixiy adolatni tiklash — jamiyat sog‘lomlashuvining asosi

Tarixiy adolat — bu o‘tmishdagi jinoyatlarni yashirmasdan, ularga haqqoniy baho berishdir. Qatag‘on qurbonlari oqlanmaguncha, ularning xotirasi tiklanmaguncha jamiyatda to‘liq ma’naviy poklanish bo‘lishi mumkin emas.

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda:

- qatag‘on qurbonlari reabilitatsiya qilindi;
- ularning asarlari qayta nashr etildi;
- nomlari tarixga qaytarildi.

Bu ishlar xalqning tarixiy xotirasini tiklashga, jamiyatda adolat va ishonch muhitini mustahkamlashga xizmat qildi.

Qatag'on qurbonlarini xotirlash — ma'naviy burch

Qatag'on qurbonlarini yod etish — bu avlodlar oldidagi **ma'naviy burch**dir. Chunki bugungi erkin hayot, mustaqillik va tinchlik ana shu fidoyi insonlarning fojiali taqdiri evaziga bizga yetib kelgan.

Ularni xotirlash orqali biz:

- ajdodlarimizga bo'lgan hurmatimizni namoyon etamiz;
- milliy g'urur va vatanparvarlik tuyg'ularini mustahkamlaymiz;
- zulm va adolatsizlikni hech qachon oqlab bo'lmasligini e'tirof etamiz.

Bu burchni ado etish jamiyatning ma'naviy barkamolligini belgilaydi.

Yosh avlod tarbiyasida xotiraning o'rni

Qatag'on qurbonlarini xotirlash yosh avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon yoshlar ongida:

- tarixiy xotirani shakllantiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- vatanparvarlik va mas'uliyat tuyg'ularini kuchaytiradi.

Agar yoshlar o'z ajdodlarining qanday sinovlardan o'tganini bilsa, ular mustaqillikni qadrlaydi, befarqlikdan yiroq bo'ladi va Vatan taqdiriga mas'uliyat bilan yondashadi.

Xotirlash tadbirlari va ularning ma'naviy ahamiyati

Qatag'on qurbonlarini xotirlash turli shakllarda amalga oshiriladi:

- xotira kunlari va marosimlar;
- muzeylar va yodgorlik majmualari;
- ilmiy konferensiyalar va ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar;
- ta'lim muassasalarida ochiq darslar.

Bunday tadbirlar yoshlar qalbida tarixiy haqiqatni chuqurroq his etishga, ajdodlar xotirasiga hurmat bilan qarashga undaydi.

Vatanparvarlik — bu insonning o'z yurtiga bo'lgan muhabbati, sadoqati va mas'uliyatli munosabatidir. Bu tuyg'u o'z-o'zidan shakllanmaydi, balki tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va ajdodlar merosi asosida tarbiyalanadi. Shu ma'noda

tarixiy xotira yosh avlod ongida Vatanga muhabbat, g‘urur va mas’uliyat tuyg‘ularini shakllantiruvchi eng muhim manbalardan biridir.

Tarixiy xotira tushunchasi va uning mazmuni

Tarixiy xotira — bu xalqning o‘tmish tajribasi, boshidan kechirgan sinovlari, erishgan yutuqlari va yo‘qotishlari haqidagi umumiy xotirasidir. U avloddan avlodga o‘tib, millatning o‘zligini, ruhini va ma’naviy poydevorini belgilaydi.

Agar yosh avlod tarixini bilmasa, u o‘z kimligini, qaysi ildizlardan oziqlanayotganini anglay olmaydi. Tarixiy xotira esa yoshlarga:

- o‘z ajdodlari bilan faxrlanish,
- o‘tmish xatolaridan saboq olish,
- mustaqillikning qadriga yetish imkonini beradi.

Tarixiy xotira va vatanparvarlik o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik

Vatanparvarlik tarixni bilishdan boshlanadi. Ajdodlarimizning Vatan yo‘lida qilgan fidoyiligi, kurashi va jasorati yoshlar qalbida chuqur ta’sir uyg‘otadi. Masalan, qatag‘on qurbonlarining fojeali taqdiri yoshlarga:

- erkinlik osonlik bilan qo‘lga kiritilmaganini,
- mustaqillik bebaho ne’mat ekanini,
- Vatan ravnaqi uchun fidoyilik zarurligini anglatadi.

Tarixiy xotira bo‘lmagan joyda befarqlik, loqaydlik va mas’uliyatsizlik kuchayadi. Shu bois tarixni bilish — vatanparvarlikning ma’naviy asosi hisoblanadi.

Yoshlar ongida tarixiy xotirani shakllantirishning tarbiyaviy ahamiyati

Tarixiy xotira yosh avlodni nafaqat bilimli, balki ma’naviy barkamol etib tarbiyalaydi. U yoshlar ongida quyidagi fazilatlarni shakllantiradi:

- Vatanga muhabbat va sadoqat
- Milliy g‘urur va iftixor
- Adolat va haqiqatga intilish
- Mas’uliyat va burch hissi

Qatag‘onlar, urushlar, mustamlakachilik davri kabi og‘ir tarixiy sinovlarni bilgan yoshlar tinchlik va barqarorlikni qadrlashni o‘rganadi.

Tarixiy xotira — mafkuraviy immunitet manbai

Bugungi globallashuv davrida yoshlar turli g‘oyaviy va axborot xurujlariga duch kelmoqda. Tarixiy xotiraga ega bo‘lgan yoshlar esa:

- yot va zararli g‘oyalarga berilmaydi,
- soxta targ‘ibotlarni tanqidiy tahlil qila oladi,
- milliy manfaatlarni himoya qila oladi.

Shu jihatdan tarixiy xotira yoshlar uchun **mafkuraviy immunitet** vazifasini bajaradi.

Ta’lim-tarbiyada tarixiy xotiradan foydalanish usullari

Yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda tarixiy xotirani shakllantirish uchun quyidagi usullar samarali hisoblanadi:

- tarixiy shaxslar hayoti va faoliyatini o‘rganish;
- xotira kunlari va ma’naviy tadbirlar o‘tkazish;
- muzeylar va yodgorliklarga sayohatlar;
- insholar, sahna ko‘rinishlari va davra suhbatlari.

Bu usullar tarixni “quruq ma’lumot” emas, balki his etiladigan hayotiy saboq sifatida qabul qilishga yordam beradi.

Tarix — bu faqat o‘tmishda sodir bo‘lgan voqealar majmui emas, balki bugun va kelajak uchun muhim saboqlar manbaidir. Ayniqsa, yosh avlod uchun tarixni bilish, uni anglash va undan xulosa chiqarish nihoyatda muhimdir. Bugungi yoshlar zamonaviy bilim va texnologiyalar bilan qurollanayotgan bir paytda, tarixiy xotira va ajdodlar tajribasi ularning ma’naviy yo‘lboshchisiga aylanishi lozim.

Tarixni bilish — ongli avlodni tarbiyalash asosi

Tarixni bilgan yoshlar voqelarga yuzaki emas, balki chuqur tahliliy yondashadi. O‘tmishdagi yutuq va xatolarni bilish yoshlarni:

- mustaqil fikrlashga,
- voqealarga tanqidiy yondashishga,
- hayotiy qarorlarni ongli qabul qilishga o‘rgatadi. Tarixni bilmagan jamiyat esa o‘sha xatolarni takrorlash xavfi ostida qoladi.

Qatag'onlar va og'ir sinovlardan olinadigan saboqlar

XX asrdagi siyosiy qatag'onlar bugungi yoshlar uchun muhim ogohlantiruvchi saboqdir. Bu voqealar yoshlarga:

- erkin fikr va adolatning qadriga yetish,
- zo'rvonlik va mustabid tuzum oqibatlarini tushunish,
- inson huquqlarini himoya qilish zarurligini anglatadi.

Ajdodlarimiz boshidan kechirgan zulm va adolatsizliklar yoshlarni befarqlikdan saqlaydi va ularni adolatparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

Tarixdan olinadigan ma'naviy saboqlar

Tarix faqat fojealar emas, balki buyuk jasorat va fidoyilik namunalariga ham boy. Bugungi yoshlar tarixdan quyidagi ma'naviy saboqlarni oladi:

- Vatanga sadoqat va fidoyilik
- Qiyinchiliklar oldida matonat
- Milliy g'urur va o'zlikni anglash
- Tinchlik va barqarorlikni qadrlash

Bu fazilatlar yoshlarning shaxs sifatida kamol topishida muhim o'rin tutadi.

Bugungi yoshlar va globallashuv sharoitida tarix saboqlari

Globallashuv davrida turli g'oyaviy tahdidlar, soxta axborotlar va begona qadriyatlar yoshlar ongiga ta'sir ko'rsatmoqda. Tarixiy xotiraga ega yoshlar esa:

- milliy manfaatlarni anglaydi;
- yot g'oyalarga tanqidiy qaraydi;
- o'zligini yo'qotmaydi.

Shu bois tarixdan olinadigan saboqlar yoshlar uchun **mafkuraviy himoya vositasi** vazifasini bajaradi.

Tarixdan olingan saboqlarni amaliyotga tatbiq etish

Bugungi yoshlar tarixiy saboqlarni faqat bilibgina qolmay, ularni amalda qo'llashi muhim. Bu quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- Vatan ravnaqi uchun bilim olish va mehnat qilish;

- jamiyat hayotida faol ishtirok etish;
- qonunlarga hurmat bilan qarash;
- tinchlik va barqarorlikni asrash.

Tarixiy saboqlar yoshlarni faqat tomoshabin emas, balki faol fuqaroga aylantiradi.

Qatag'on qurbonlarining Vatan oldidagi xizmatlari beqiyosdir. Ular millatni uyg'otdi, ilm-ma'rifat urug'ini sochdi, adabiyot va madaniyatni yuksaltirdi hamda milliy o'zlikni saqlab qolish yo'lida jonini fido qildi.

Bugungi mustaqil O'zbekiston yoshlarini ana shu fidoyi ajdodlar hayoti va faoliyati bilan tanishtirish — ularni vatanparvar, ongli va mas'uliyatli shaxslar etib tarbiyalashning eng muhim vositalaridan biridir. Qatag'on qurbonlarini xotirlash — bu tarixiy adolatni tiklash, jamiyatni ma'naviy poklash va kelajak avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash yo'lidagi muhim vazifadir. Bu jarayon o'tmish xatolarini takrorlamaslik, zulm va zo'ravonlikka qarshi qat'iy pozitsiyani shakllantirishga xizmat qiladi. Ajdodlar xotirasini e'zozlash — bu nafaqat tarix oldidagi, balki kelajak oldidagi mas'uliyatimizdir. Tarixiy xotira — yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning mustahkam ma'naviy poydevoridir. Tarixini bilgan, ajdodlar xotirasini e'zozlagan yoshlar Vatan taqdiriga befarq bo'lmaydi, uning ravnaqi uchun mas'uliyatni chuqur his etadi. Tarixiy xotirani asrash va yoshlar ongiga singdirish — bugungi avlodning kelajak oldidagi eng muhim vazifalaridan biridir.

Bugungi yoshlar va tarix o'rtasidagi bog'liqlik juda muhimdir. Tarixni bilgan, undan to'g'ri xulosa chiqara olgan yoshlar Vatan taqdiriga befarq bo'lmaydi, mustaqillikni asrab-avaylaydi va kelajakni ongli ravishda quradi. Tarixdan olinadigan saboqlar — bu bugungi yoshlar uchun hayot maktabi, ma'naviy tayanch va kelajakka yo'l ko'rsatuvchi nurdur.

Qatag'on qurbonlarini yod etish — bu o'tmishga qarab qolish emas, balki kelajak sari ongli qadam tashlashdir. Ularning hayoti va fojiali taqdiri yosh avlod uchun mardlik, fidoyilik va vatanparvarlik maktabidir. Mustaqil O'zbekistonning porloq kelajagi tarixini bilgan, ajdodlari xotirasiga hurmat bilan qaraydigan, Vatan taqdiriga befarq bo'lmagan yoshlar qo'lidadir. Qatag'on qurbonlarini xotirlash orqali biz nafaqat tarixiy adolatni tiklaymiz, balki kelajak avlodni yuksak ma'naviyat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalaymiz.

NAZORAT SAVOLLARI

1. XX asrning 20-50 yillarida yuritilgan qatag'on siyosatining asosiy sabablari nimalardan iborat edi va bu qatag'onlar o'zbek ziyolilarining qaysi qatlamlariga qaratilgan edi?

2. Jadidchilik harakati namoyandalari (M.Behbudiy, A.Fitrat, A.Cho'lpon, A.Qodiriy va boshqalar)ning g'oyalari nima uchun mustabid tuzum uchun xavfli deb hisoblangan?

3. Tarixda "Katta terror" yoki "Qora yil" deb nom olgan 1937-1938-yillardagi ommaviy qatag'onlarning xalqimiz ijtimoiy va madaniy hayotiga ko'rsatgan salbiy oqibatlarini tushuntirib bering.

4. O'zbekiston Respublikasida qatag'on qurbonlarini xotirlash, ularning nomlarini oqlash borasida qabul qilingan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmun-mohiyati nimadan iborat?

5. Toshkent shahridagi "Shahidlar xotirasi" yodgorlik majmuasi va Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyining jamiyat ma'naviy hayotidagi va tarixiy adolatni tiklashdagi o'rnini asoslang.

6. Oxirgi yillarda (jumladan, Oliy sud qarorlari bilan) yuzlab qatag'on qurbonlarining nomlari rasman oqlanishining bugungi Yangi O'zbekiston mafkurasi va inson qadri tamoyili bilan bog'liqligi nimada?

7. Tarixiy xotirani saqlash va ajdodlar boshidan kechirgan fojialarni bilish yoshlarda g'oyaviy immunitetni shakllantirishga qanday ta'sir ko'rsatadi?

8. Qatag'on qurbonlarining achchiq qismati va fidoyiligi misolida bugungi tinchlik, barqarorlik va milliy mustaqillikning qadriga etish tuyg'usi yoshlarga qanday tushuntirilishi kerak?

9. Yosh avlod ongida "Ajdodlar jasorati – bugungi taraqqiyot poydevori" degan tushunchani va Vatanga daxldorlik hissini shakllantirishda qatag'on qurbonlari hayoti qanday namuna bo'la oladi?

10. Ta'lim muassasalarida (maktab, litsey va oliy ta'limda) qatag'on qurbonlari xotirasini yod etish orqali vatanparvarlik tarbiyasini berishning qanday samarali pedagogik usullari mavjud?

11. Qatag'on davri ziyolilarining boy adabiy, ilmiy va badiiy merosini (masalan, Cho'lpon she'riyati yoki Qodiriy romanlarini) o'rganish yoshlarning milliy o'zlikni anglashiga qanday hissa qo'shadi?

12. Qatag'on qurbonlari xotira muzeylariga talabalarining tashriflarini tashkil etish va "Tarix darslari"ni bevosita muzey eksponatlari asosida o'tishning ta'sirchanlik darajasi qanday baholanadi?

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoyishi.** *Qatag'on qurbonlarining merosini yanada chuqur o'rganish va ular xotirasini abadiylashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida.* (2020-yil 8-oktabr, F-5598-son).

2. **Mirziyoyev Sh.M.** *Yangi O'zbekiston strategiyasi.* – Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021. (Kitobning ma'naviyat, tarixiy xotira va yoshlar tarbiyasiga oid qismlari).

3. **O'zbekiston Respublikasining Qonuni.** *Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida.* (Yangi tahriri).

4. **Rajabov Q., Hayitov Sh., Sodiqov N.** *O'zbekistonda sovet davlatining qatag'onlik siyosati va uning oqibatlari (XVIII asr oxiri – XX asr boshlari).* – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2021.

5. **Alimova D.A.** *Jadidchilik fenomenining tarixiy ildizlari va mohiyati.* – Toshkent: "Akademiya", 2022.

6. **Karimov N.** *Xotira xiyoboni shahidlari (Qatag'on qurbonlari hayoti va faoliyati haqida biografik ocherklar).* – Toshkent: "Ma'naviyat", 2020.

7. **Pedagogika: ensiklopediya.** 3 jildlik. // Tuzuvchilar: jamoa. – Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi", 2018-2020. (Vatanparvarlik va tarixiy ongini shakllantirish bo'yicha metodik qismlari).

8. **Qodiriy H.** *Otam haqida (Abdulla Qodiriyning hayoti va qatag'on qilinishi xotiralari).* – Toshkent: "G'afur G'ulom nomidagi nashriyot", 2019.

9. **Cho'lpon (Abdulhamid Sulaymon o'g'li).** *Asarlar to'plami (Istiqlol va Vatan sog'inchi she'rlari).* – Toshkent: "Sharq", 2022.

10. **"Shahidlar xotirasi" gazeta va jurnallardagi maqolalar to'plami.** *Qatag'on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi ilmiy axborotnomasi.* – Toshkent, 2023–2025-yillar sonlari.

MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI

“Aqliy hujum” metodi - biror muammo bo‘yicha ta’lim oluvchilar tomonidan bildirilgan erkin fikr va mulohazalarni to‘plab, ular orqali ma’lum bir yechimga kelinadigan metoddir. “Aqliy hujum” metodining yozma va og‘zaki shakllari mavjud. Og‘zaki shaklida ta’lim beruvchi tomonidan berilgan savolga ta’lim oluvchilarning har biri o‘z fikrini og‘zaki bildiradi. Ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini aniq va qisqa tarzda bayon etadilar. Yozma shaklida esa berilgan savolga ta’lim oluvchilar o‘z javoblarini qog‘oz kartochkalarga qisqa va barchaga ko‘rinarli tarzda yozadilar. Javoblar doskaga (magnitlar yordamida) yoki «pinbord» doskasiga (ignalar yordamida) mahkamlanadi. “Aqliy hujum” metodining yozma shaklida javoblarni ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlab chiqish imkoniyati mavjuddir. Ushbu metod to‘g‘ri va ijobiy qo‘llanilganda shaxsni erkin, ijodiy va nostandart fikrlashga o‘rgatadi.

“Aqliy hujum” metodidan foydalanilganda ta’lim oluvchilarning barchasini jalb etish imkoniyati bo‘ladi, shu jumladan ta’lim oluvchilarda muloqot qilish va munozara olib borish madaniyati shakllanadi. Ta’lim oluvchilar o‘z fikrini faqat og‘zaki emas, balki yozma ravishda bayon etish mahorati, mantiqiy va tizimli fikr yuritish ko‘nikmasi rivojlanadi. Bildirilgan fikrlar baholanmasligi ta’lim oluvchilarda turli g‘oyalar shakllanishiga olib keladi. Bu metod ta’lim oluvchilarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun xizmat qiladi.

“Aqliy hujum” metodi ta’lim beruvchi tomonidan qo‘yilgan maqsadga qarab amalga oshiriladi:

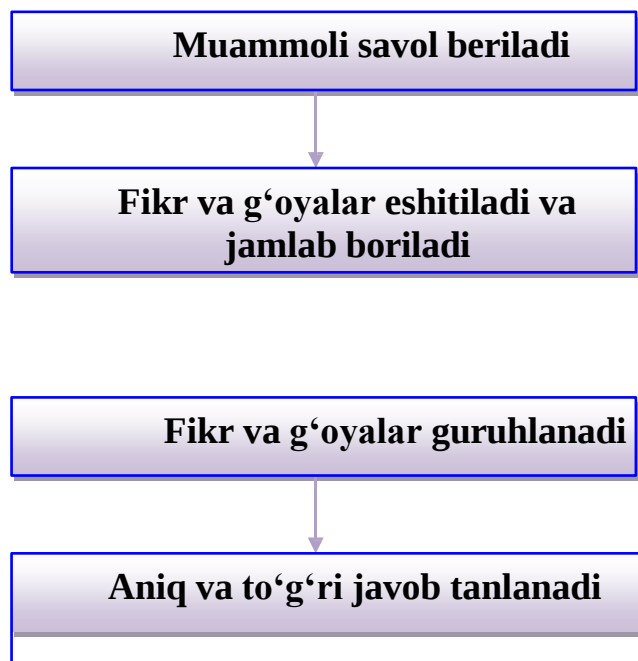
1. Ta’lim oluvchilarning boshlang‘ich bilimlarini aniqlash maqsad qilib qo‘yilganda, bu metod darsning mavzuga kirish qismida amalga oshiriladi.
2. Mavzuni takrorlash yoki bir mavzuni keyingi mavzu bilan bog‘lash maqsad qilib qo‘yilganda -yangi mavzuga o‘tish qismida amalga oshiriladi.
3. O‘tilgan mavzuni mustahkamlash maqsad qilib qo‘yilganda-mavzudan

so‘ng, darsning mustahkamlash qismida amalga oshiriladi.

“Aqliy hujum” metodini qo‘llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g‘oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g‘oyalar, ular hatto to‘g‘ri bo‘lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta’lim oluvchi qatnashishi shart.

Quyida “Aqliy hujum” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Aqliy hujum” metodining tuzilmasi

“Aqliy hujum” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim oluvchilarga savol tashlanadi va ularga shu savol bo‘yicha o‘z javoblarini (fikr, g‘oya va mulohaza) bildirishlarini so‘raladi;
2. Ta’lim oluvchilar savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishadi;
3. Ta’lim oluvchilarning fikr-g‘oyalari (magnitafonga, videotasmaga, rangli qog‘ozlarga yoki doskaga) to‘planadi;
4. Fikr-g‘oyalar ma’lum belgilar bo‘yicha guruhlanadi;
5. Yuqorida qo‘yilgan savolga aniq va to‘g‘ri javob tanlab olinadi.

“Aqliy hujum” metodining afzalliklari:

- natijalar baholanmasligi ta'lim oluvchilarda turli fikr-g'oyalarning shakllanishiga olib keladi;
- ta'lim oluvchilarning barchasi ishtirok etadi;
- fikr-g'oyalar vizuallashtirilib boriladi;
- ta'lim oluvchilarning boshlang'ich bilimlarini tekshirib ko'rish imkoniyati mavjud;
- ta'lim oluvchilarda mavzuga qiziqish uyg'otadi.

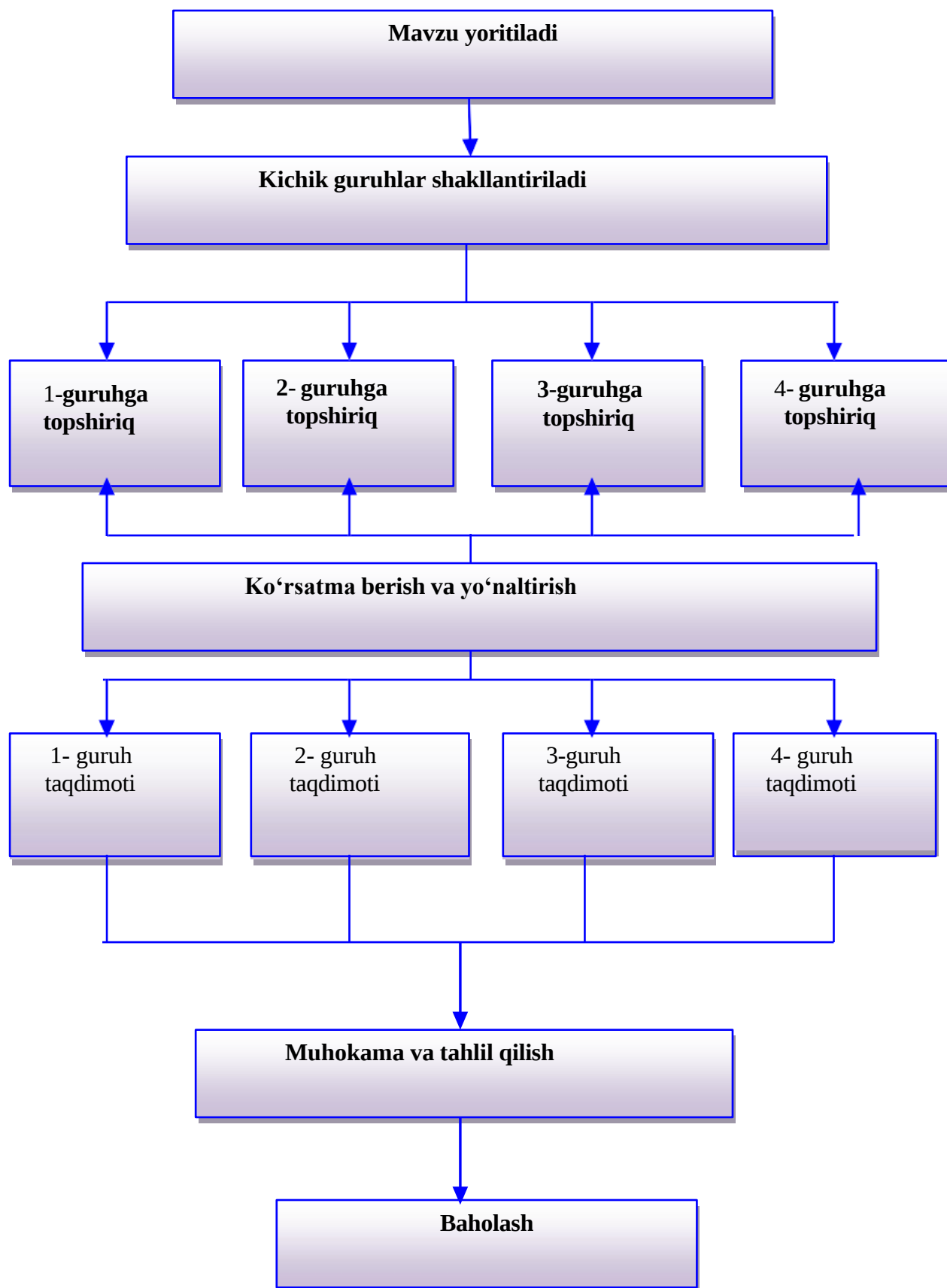
“Aqliy hujum” metodining kamchiliklari:

- ta'lim beruvchi tomonidan savolni to'g'ri qo'ya olmaslik;
- ta'lim beruvchidan yuqori darajada eshitish qobiliyatining talab etilishi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi - ta'lim oluvchilarni faollashtirish maqsadida ularni kichik guruhlariga ajratgan holda o'quv materialini o'rganish yoki berilgan topshiriqni bajarishga qaratilgan darsdagi ijodiy ish.

Ushbu metod qo'llanilganda ta'lim oluvchi kichik guruhlarda ishlab, darsda faol ishtirok etish huquqiga, boshlovchi rolida bo'lishga, bir-biridan o'rganishga va turli nuqtai- nazarlarni qadrlash imkoniga ega bo'ladi.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodi qo'llanilganda ta'lim beruvchi boshqa interfaol metodlarga qaraganda vaqtni tejash imkoniyatiga ega bo'ladi. Chunki ta'lim beruvchi bir vaqtning o'zida barcha ta'lim oluvchilarni mavzuga jalb eta oladi va baholay oladi. Quyida “Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining tuzilmasi

“Kichik guruhlarda ishlash” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Faoliyat yo‘nalishi aniqlanadi. Mavzu bo‘yicha bir-biriga bog‘liq bo‘lgan masalalar belgilanadi.
2. Kichik guruhlar belgilanadi. Ta’lim oluvchilar guruhlariga 3-6 kishidan bo‘linishlari mumkin.
3. Kichik guruhlar topshiriqni bajarishga kirishadilar.
4. Ta’lim beruvchi tomonidan aniq ko‘rsatmalar beriladi va yo‘naltirib turiladi.
5. Kichik guruhlar taqdimot qiladilar.
6. Bajarilgan topshiriqlar muhokama va tahlil qilinadi.
7. Kichik guruhlar baholanadi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining afzalligi:

- o‘qitish mazmunini yaxshi o‘zlashtirishga olib keladi;
- muloqotga kirishish ko‘nikmasining takomillashishiga olib keladi;
- vaqtni tejash imkoniyati mavjud;
- barcha ta’lim oluvchilar jalb etiladi;
- o‘z-o‘zini va guruhlararo baholash imkoniyati mavjud bo‘ladi.

«Kichik guruhlarda ishlash» metodining kamchiliklari:

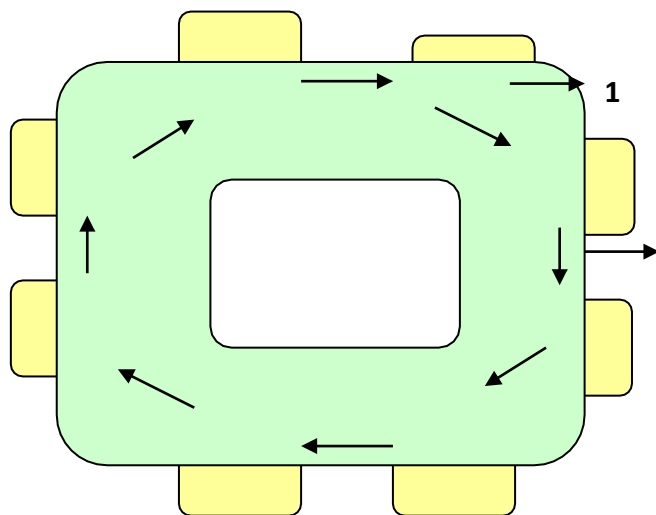
- ba’zi kichik guruhlarda kuchsiz ta’lim oluvchilar bo‘lganligi sababli kuchli ta’lim oluvchilarning ham past baho olish ehtimoli bor;
- barcha ta’lim oluvchilarni nazorat qilish imkoniyati past bo‘ladi;
- guruhlararo o‘zaro salbiy raqobatlar paydo bo‘lib qolishi mumkin;
- guruh ichida o‘zaro nizo paydo bo‘lishi mumkin.

“Davra suhbat” metodi – aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta’lim oluvchilar tomonidan o‘z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o‘qitish metodidir.

“Davra suhbatı” metodi qo‘llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta‘lim oluvchining bir-biri bilan “ko‘z aloqasi”ni o‘rnatib turishiga yordam beradi. Davra suhbatining og‘zaki va yozma shakllari mavjuddir. Og‘zaki davra suhbatida ta‘lim beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta‘lim oluvchilardan ushbu savol bo‘yicha o‘z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so‘raydi va aylana bo‘ylab har bir ta‘lim oluvchi o‘z fikr-mulohazalarini og‘zaki bayon etadilar. So‘zlayotgan ta‘lim oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo‘lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo‘lingandan so‘ng muhokama qilinadi. Bu esa ta‘lim oluvchilarning mustaqil fikrlashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

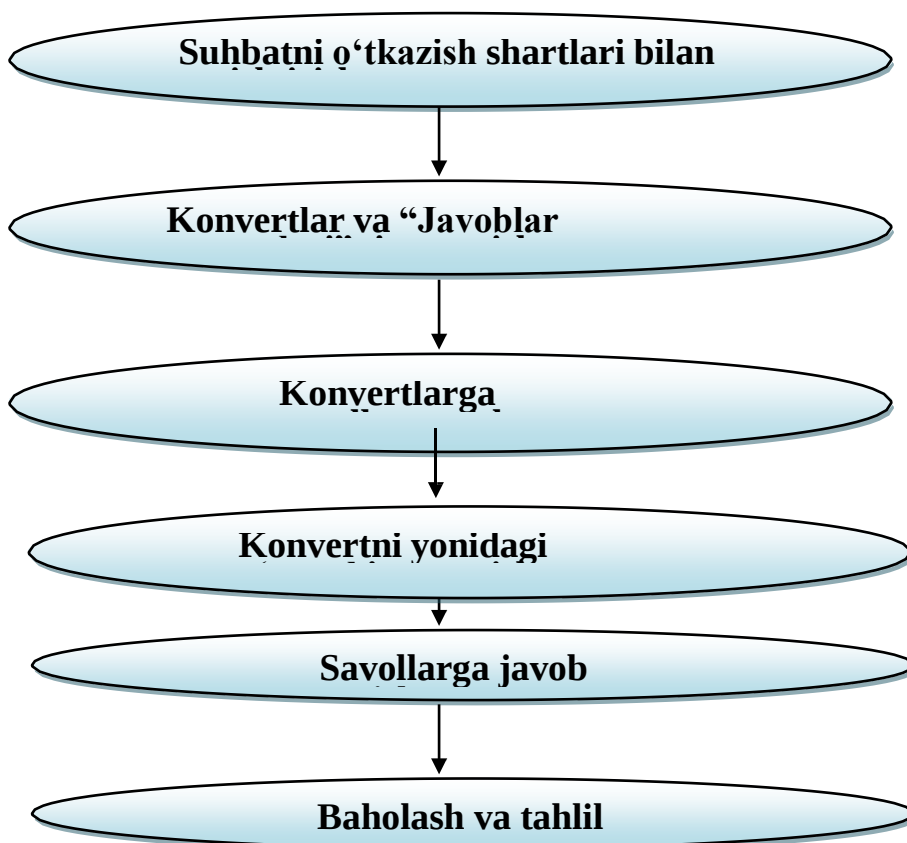
Belgilar:1-ta‘lim oluvchilar

2-aylana stol

Davra stolining tuzilmasi

Yozma davra suhbatida ham stol-stullar aylana shaklida joylashtirilib, har bir ta‘lim oluvchiga konvert qog‘ozi beriladi. Har bir ta‘lim oluvchi konvert ustiga ma‘lum bir mavzu bo‘yicha o‘z savolini beradi va “Javob varaqaşı”ning biriga o‘z javobini yozib, konvert ichiga solib qo‘yadi. Shundan so‘ng konvertni soat yo‘nalishi bo‘yicha yonidagi ta‘lim oluvchiga uzatadi. Konvertni olgan ta‘lim oluvchi o‘z javobini “Javoblar varaqaşı”ning biriga yozib, konvert ichiga solib qo‘yadi va yonidagi ta‘lim oluvchiga uzatadi. Barcha konvertlar aylana bo‘ylab harakatlanadi. Yakuniy qismda barcha konvertlar yig‘ib olinib, tahlil qilinadi. Quyida “Davra suhbatı” metodining tuzilmasi keltirilgan

“Davra suhbatı” metodining tuzilmasi

“Davra suhbatı” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Mashg‘ulot mavzusi e‘lon qilinadi.
2. Ta‘lim beruvchi ta‘lim oluvchilarni mashg‘ulotni o‘tkazish tartibi bilan tanishtiradi.
3. Har bir ta‘lim oluvchiga bittadan konvert va javoblar yozish uchun guruhda necha ta‘lim oluvchi bo‘lsa, shunchadan “Javoblar varaqalari”ni tarqatilib, har bir javobni yozish uchun ajratilgan vaqt belgilab qo‘yiladi. Ta‘lim oluvchi konvertga va “Javoblar varaqalari”ga o‘z ismi-sharifini yozadi.
4. Ta‘lim oluvchi konvert ustiga mavzu bo‘yicha o‘z savolini yozadi va “Javoblar varaqasi”ga o‘z javobini yozib, konvert ichiga solib qo‘yadi.
5. Konvertga savol yozgan ta‘lim oluvchi konvertni soat yo‘nalishi bo‘yicha yonidagi ta‘lim oluvchiga uzatadi.

6. Konvertni olgan ta'lim oluvchi konvert ustidagi savolga "Javoblar varaqalari"dan biriga javob yozadi va konvert ichiga solib qo'yadi hamda yonidagi ta'lim oluvchiga uzatadi.

7. Konvert davra stoli bo'ylab aylanib, yana savol yozgan ta'lim oluvchining o'ziga qaytib keladi. Savol yozgan ta'lim oluvchi konvertdagi "Javoblar varaqalari"ni baholaydi.

8. Barcha konvertlar yig'ib olinadi va tahlil qilinadi.

Ushbu metod orqali ta'lim oluvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda eta oladilar. Bundan tashqari ushbu metod orqali ta'lim oluvchilarni muayyan mavzu bo'yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda ta'lim oluvchilar o'zlari bergan savollariga guruhdagi boshqa ta'lim oluvchilar bergan javoblarini baholashlari va ta'lim beruvchi ham ta'lim oluvchilarni ob'ektiv baholashi mumkin.

"Davra suhbat" metodining afzalliklari:

- o'tilgan materialining yaxshi esda qolishiga yordam beradi;
- barcha ta'lim oluvchilar ishtirok etadilar;
- har bir ta'lim oluvchi o'zining baholanishi mas'uliyatini his etadi;
- o'z fikrini erkin ifoda etish uchun imkoniyat yaratiladi.

"Davra suhbat" metodining kamchiliklari:

- ko'p vaqt talab etiladi;
- ta'lim beruvchining o'zi ham rivojlangan fikrlash qobiliyatiga ega bo'lishi talab etiladi;
- ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos va qiziqarli bo'lgan mavzu tanlash talab etiladi.

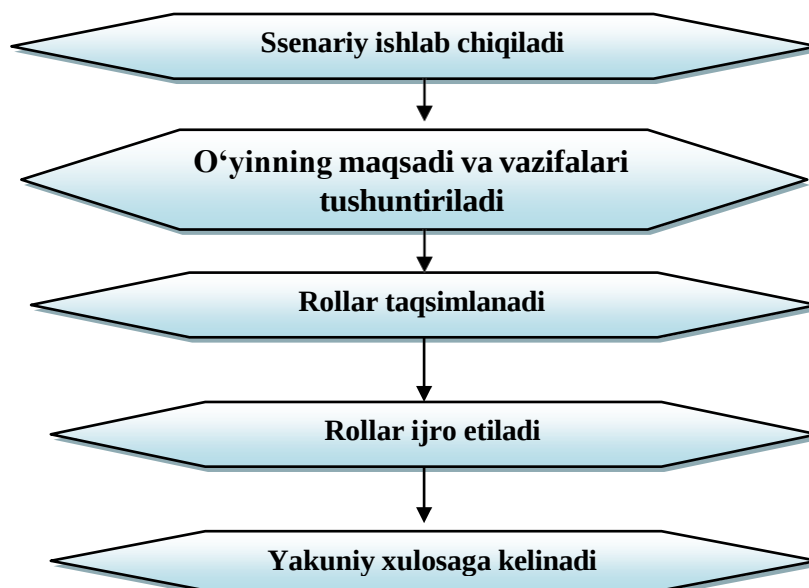
"Rolli o'yin" metodi -ta'lim oluvchilar tomonidan hayotiy vaziyatning har xil shart-sharoitlarini sahnalashtirish orqali ko'rsatib beruvchi metoddir.

Rolli o'yinlarning ishbop o'yinlardan farqli tomoni baholashning olib borilmasligidadir. Shu bilan birga "Rolli o'yin" metodida ta'lim oluvchilar ta'lim

beruvchi tomonidan ishlab chiqilgan ssenariydagi rollarni ijro etish bilan kifoyalanishsa, “Ishbop o‘yin” metodida rol ijro etuvchilar ma’lum vaziyatda qanday vazifalarni bajarish lozimligini mustaqil ravishda o‘zlari hal etadilar.

Rolli o‘yinda ham ishbop o‘yin kabi muammoni yechish bo‘yicha ishtirokchilarning birgalikda faol ish olib borishlari yo‘lga qo‘yilgan. Rolli o‘yinlar ta’lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi.

“Rolli o‘yin” metodida ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilar haqida oldindan ma’lumotga ega bo‘lishi lozim. Chunki rollarni o‘ynashda har bir ta’lim oluvchining individual xarakteri, xulq-atvori muhim ahamiyat kasb etadi. Tanlangan mavzular ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish darajasiga mos kelishi kerak. Rolli o‘yinlar o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilarda motivatsiyani shakllantirishga yordam beradi. Quyida “Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi keltirilgan.

“Rolli o‘yin” metodining tuzilmasi

“Rolli o‘yin” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha o‘yinning maqsad va natijalarini belgilaydi hamda rolli o‘yin ssenariysini ishlab chiqadi.
2. O‘yinning maqsad va vazifalari tushuntiriladi.

3. O‘yinning maqsadidan kelib chiqib, rollarni taqsimlaydi.
4. Ta’lim oluvchilar o‘z rollarini ijro etadilar. Boshqa ta’lim oluvchilar ularni kuzatib turadilar.
5. O‘yin yakunida ta’lim oluvchilardan ular ijro etgan rolni yana qanday ijro etish mumkinligini izohlashga imkoniyat beriladi. Kuzatuvchi bo‘lgan ta’lim oluvchilar o‘z yakuniy mulohazalarini bildiradilar va o‘yinga xulosa qilinadi.

Ushbu metodni qo‘llash uchun ssenariy t’lim beruvchi tomonidan ishlab chiqiladi. Ba’zi hollarda ta’lim oluvchilarni ham ssenariy ishlab chiqishga jalb etish mumkin. Bu ta’lim oluvchilarning motivatsiyasini va ijodiy izlanuvchanligini oshirishga yordam beradi. Ssenariy maxsus fan bo‘yicha o‘tilayotgan mavzuga mos ravishda, hayotda yuz beradigan ba’zi bir holatlarni yoritishi kerak. Ta’lim oluvchilar ushbu rolli o‘yin ko‘rinishidan so‘ng o‘z fikr-mulohazalarini bildirib, kerakli xulosa chiqarishlari lozim.

“Rolli o‘yin” metodining afzallik tomonlari:

- o‘quv jarayonida ta’lim oluvchilarda motivatsiya (qiziqish)ni shakllantirishga yordam beradi;
- ta’lim oluvchilarda shaxslararo muomala malakasini shakllantiradi;
- nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olishni o‘rgatadi;
- ta’lim oluvchilarda berilgan vaziyatni tahlil qilish malakasi shakllanadi.

“Rolli o‘yin” metodining kamchilik tomonlari:

- ko‘p vaqt talab etiladi;
- ta’lim beruvchidan katta tayyorgarlikni talab etadi;
- ta’lim oluvchilarning o‘yinga tayyorgarligi turlicha bo‘lishi mumkin;
- barcha ta’lim oluvchilarga rollar taqsimlanmay qolishi mumkin.

“Muammoli vaziyat” metodining tuzilmasi

“Muammoli vaziyat” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Ta’lim beruvchi mavzu bo‘yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta’lim beruvchi ta’lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni kichik guruhlariga ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o'rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda berilgan vaqt mobaynida muammoning oqibatlari to'g'risida fikr-mulohazalarini taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni yechishning turli imkoniyatlarini muhokama qiladilar, ularni tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha taqdimot qiladilar va o'z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil yechimlar jamlanadi. Guruh ta'lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni yechish yo'llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

“Muammoli vaziyat” metodining afzalliklari:

- ta'lim oluvchilarda mustaqil fikrlash qobiliyatlarini shakllantiradi;
- ta'lim oluvchilar muammoning sabab, oqibat va yechimlarni topishni o'rganadilar;
- ta'lim oluvchilarning bilim va qobiliyatlarini baholash uchun yaxshi imkoniyat yaratiladi;
- ta'lim oluvchilar fikr va natijalarni tahlil qilishni o'rganadilar.

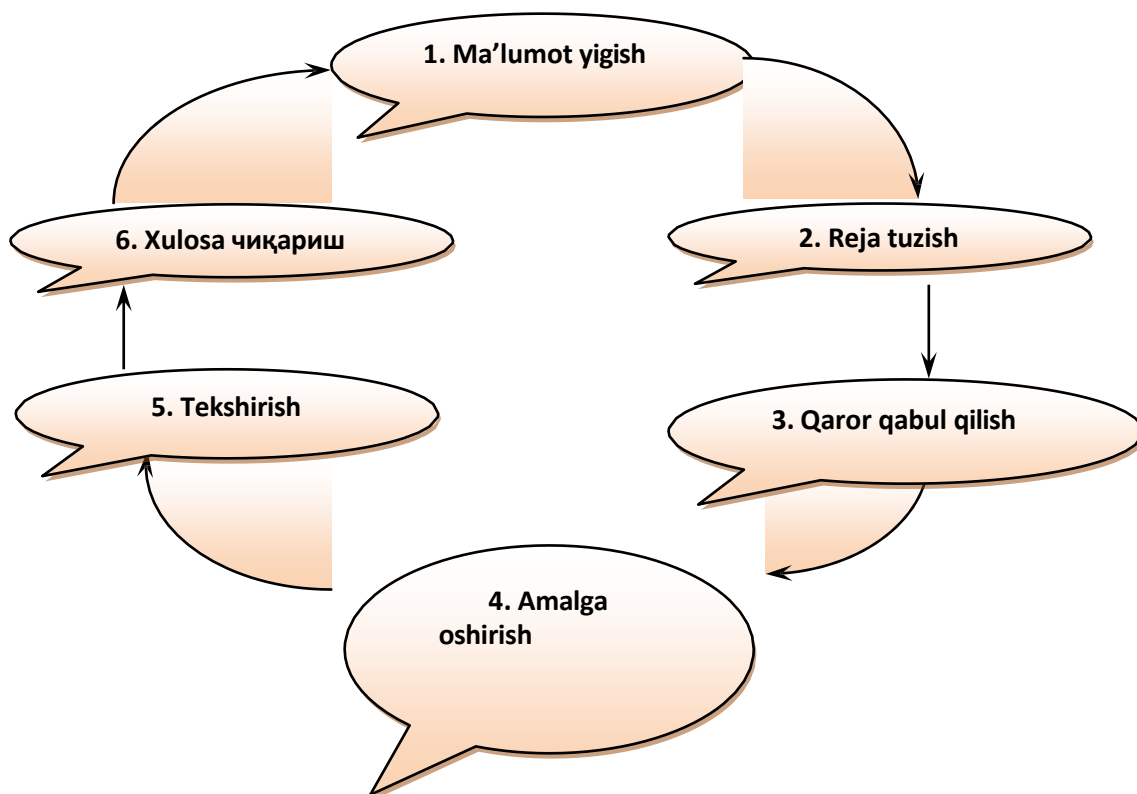
“Muammoli vaziyat” metodining kamchiliklari:

- ta'lim oluvchilarda yuqori motivatsiya talab etiladi;
- qo'yilgan muammo ta'lim oluvchilarning bilim darajasiga mos kelishi kerak
- ko'p vaqt talab etiladi.

• **“Loyiha” metodi-bu** ta’lim oluvchilarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, belgilangan mavzu bo‘yicha axborot yig‘ish, tadqiqot o‘tkazish va amalga oshirish ishlarini olib borishidir. Bu metodda ta’lim oluvchilar rejalashtirish, qaror qabul qilish, amalga oshirish, tekshirish va xulosa chiqarish va natijalarni baholash jarayonlarida ishtirok etadilar. Loyiha ishlab chiqish yakka tartibda yoki guruhliy bo‘lishi mumkin, lekin har bir loyiha o‘quv guruhining birgalikdagi faoliyatining muvofiqlashtirilgan natijasidir. Bu jarayonda ta’lim oluvchining vazifasi belgilangan vaqt ichida yangi mahsulotni ishlab chiqish yoki boshqa bir topshiriqning yechimini topishdan iborat. Ta’lim oluvchilar nuqtai-nazaridan topshiriq murakkab bo‘lishi va u ta’lim oluvchilardan mavjud bilimlarini boshqa vaziyatlarda qo‘llay olishni talab qiladigan topshiriq bo‘lishi kerak.

Loyiha o‘rganishga xizmat qilishi, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etishi, ta’lim oluvchilar tomonidan mustaqil rejalashtirish, tashkillashtirish va amalga oshirish imkoniyatini yarata oladigan bo‘lishi kerak.

Quyidagi chizmada “Loyiha” metodining bosqichlari keltirilgan.

“Loyiha” metodining bosqichlari

“Loyiha” metodining bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Professor-o‘qituvchi loyiha ishi bo‘yicha topshiriqlarni ishlab chiqadi. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda darslik, sxemalar, tarqatma materiallar asosida topshiriqqa oid ma’lumotlar yig‘adilar.
2. Ta’lim oluvchilar mustaqil ravishda ish rejasini ishlab chiqadilar. Ish rejasida ta’lim oluvchilar ish bosqichlarini, ularga ajratilgan vaqt va texnologik ketma-ketligini, material, asbob-uskunalarini rejalashtirishlari lozim.
3. Kichik guruhlar ish rejalarini taqdimot qiladilar. Ta’lim oluvchilar ish rejasiga asosan topshiriqni bajarish bo‘yicha qaror qabul qiladilar. Ta’lim oluvchilar professor-o‘qituvchi bilan birgalikda qabul qilingan qarorlar bo‘yicha erishiladigan natijalarni muhokama qilishadi. Bunda har xil qarorlar taqqoslanib, eng maqbul variant tanlab olinadi. Professor-o‘qituvchi ta’lim oluvchilar bilan birgalikda “Baholash varaqasi”ni ishlab chiqadi.
4. Ta’lim oluvchilar topshiriqni ish rejasi asosida mustaqil ravishda amalga oshiradilar. Ular individual yoki kichik guruhlarda ishlashlari mumkin.
5. Ta’lim oluvchilar ish natijalarini o‘zlarini tekshiradilar. Bundan tashqari kichik guruhlar bir-birlarining ish natijalarini tekshirishga ham jalb etiladilar. Tekshiruv natijalarini “Baholash varaqasi”da qayd etiladi. Ta’lim oluvchi yoki kichik guruhlar hisobot beradilar. Ish yakuni quyidagi shakllarning birida hisobot qilinadi: og‘zaki hisobot; materiallarni namoyish qilish orqali hisobot; loyiha ko‘rinishidagi yozma hisobot.
6. Professor-o‘qituvchi va ta’lim oluvchilar ish jarayonini va natijalarni birgalikda yakuniy suhbat davomida tahlil qilishadi. O‘quv amaliyoti mashg‘ulotlarida erishilgan ko‘rsatkichlarni me’yoriy ko‘rsatkichlar bilan taqqoslaydi. Agarda me’yoriy ko‘rsatkichlarga erisha olinmagan bo‘lsa, uning sabablari aniqlanadi.

Professor-o‘qituvchi “Loyiha” metodini qo‘llashi uchun topshiriqlarni ishlab chiqishi, loyiha ishini dars rejasiga kiritishi, topshiriqni ta’lim oluvchilarning

imkoniyatlariga moslashtirib, ularni loyiha ishi bilan tanishtirishi, loyihalash jarayonini kuzatib turishi va topshiriqni mustaqil bajara olishlarini ta'minlanishi lozim.

“Loyiha” metodini amalga oshirishning uch xil shakli mavjud:

- yakka tartibdagi ish;
- kichik guruhli ish;
- jamoa ishi.

“KWHL” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni tizimlashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun mavzu bo'yicha qo'yidagi jadvalda berilgan savollarga javob topish mashqi vazifasini belgilaydi.

Know - nimalarni bilaman?

Want - nimani bilishni xohlayman?

How - qanday bilib olsam bo'ladi?

Learn - nimani o'rganib oldim?

“KWHL” metodi	
- Nimalarni bilaman:	Nimalarni bilishni xohlayman, nimalarni bilishim kerak:
3. Qanday qilib bilib va topib olaman:	Nimalarni bilib oldim:

WIH” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni tizimlashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun mavzu bo‘yicha qo‘yidagi jadvalda berilgan oltita savollarga javob topish mashqi vazifasini belgilaydi.

What?	Nima? (ta’rifi, mazmuni, nima uchun ishlatiladi)	
Where?	Qayerda (joylashgan, qayerdan olish mumkin)?	
What kind?	Qanday? (parametrlari, turlari mavjud)	
When?	Qachon? (ishlatiladi)	
Why?	Nima uchun? (ishlatiladi)	
How?	Qanday qilib? (yaratiladi, saqlanadi, to‘ldiriladi, tahrirlash mumkin)	

SWOT-tahlil metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

SWOT – tahlili

Strengths	Weakness
Opportunities	Threats

- * S-kuchli tomoni
- * O- imkoniyat
- * T- tusiklar
- * W-kuchsiz tomoni

“Keys-stadi” metodi

«Keys-stadi» - inglizcha soʻz boʻlib, («case» - aniq vaziyat, hodisa, «stadi» - oʻrganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni oʻrganish, tahlil qilish asosida oʻqitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini oʻrganishda foydalanish tartibida qoʻllanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin.

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari ish faoliyat shakli

bosqichlari	va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot taʼminoti bilan tanishtirish	S yakka tartibdagi audio-vizual ish; S keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); S axborotni umumlashtirish; S axborot tahlili;
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va oʻquv topshirigʻni belgilash	S individual va guruhda ishlash; S muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; S asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali oʻquv topshirigʻining	S individual va guruhda ishlash; S muqobil yechim yoʻllarini ishlab chiqish; S har bir yechimning imkoniyatlari va toʻsiqlarni tahlil qilish;
4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	S yakka va guruhda ishlash; S muqobil variantlarni amalda qoʻllash imkoniyatlarini asoslash; S ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; S yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

“Assesment” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod taʼlim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, oʻzlashtirish koʻrsatkichi va amaliy koʻnikmalarini

tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashhis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

“Assesment”lardan ma'ruza mashg'ulotlarida talabalarning yoki qatnashchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, seminar, amaliy mashg'ulotlarda esa mavzu yoki ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

“SCAMPER” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod muammolarni bartaraf etish bo'yicha yangi innovatsion g'oyalarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan. SCAMPER “tez yugurish” degan ma'noni anglatadi. SCAMPER tushunchasi kengaytmasi (7 ta)ning har biridan 7 qatordan va 3 ustundan iborat jadval yaratish talab etiladi.

Ta'lim tizimini takomillashtirish va inson kapitalini rivojlantirish

SCAMPER savollari	SCAMPER savollari (yangi g'oyani ishlab chiqish)	Ta'lim tizimini takomillashtirish va inson kapitalini rivojlantirish
S	Nima bilan almashtirish mumkin?	
C	Nima bilan birlashtirish mumkin?	
A	Nimaga moslashtirish kerak?	
M	Qanday yaxshilash mumkin?	
P	Nimalarni o'zgartirish mumkin? (shakl, tur, belgi, rang va boshqalar)	
E	Yana qanday holda qo'llash mumkin	
R	Nimani qayta tiklash mumkin?	

XULOSA

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi va jamiyatning ma'naviy asoslari" nomli ushbu o'quv qo'llanma zamonaviy o'zbek davlatchiligi, milliy yuksalish va jamiyatni modernizatsiya qilishning konseptual asoslarini o'rganuvchi fundamental manba hisoblanadi. Kitobning tarkibiy tuzilishi va unda ko'tarilgan muammolar tizimli tahlil qilinib, quyidagi muhim konseptual xulosalarga kelindi:

O'quv qo'llanmada milliy taraqqiyotning yangi bosqichi va uning strategik maqsadlari chuqur dalillangan. Barcha boblarda ilgari surilgan g'oyalarning markazida "Inson qadri uchun" tamoyili turadi. Davlat qurilishi, iqtisodiyot va sud-huquq tizimidagi islohotlar faqat raqamlarda emas, balki har bir fuqaroning hayot darajasi va farovonligida aks etishi qonuniyat ekanligi ko'rsatilgan.

"O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida belgilangan beshta ustuvor yo'nalish mamlakatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi yaxlit mexanizm sifatida tahlil qilingan. Qo'llanmaning muhim tarkibiy qismlaridan biri iqtisodiy islohotlarni ekologik barqarorlik bilan uyg'unlashtirish masalasidir.

XXI asrning global ekologik tahdidlari, xususan, iqlim o'zgarishi va suv taqchilligi sharoitida "yashil iqtisodiyot"ga o'tish strategik zaruriyat ekanligi asoslangan.

Sanoat va qishloq xo'jaligiga innovatsion, ekologik toza va resurs tejoychi texnologiyalarni tatbiq etish orqaligina yuqori va barqaror iqtisodiy o'sish sur'atlariga erishish mumkinligi darslik mazmunida ilmiy asoslab berilgan. Kitobda jamiyatning ma'naviy asoslarini mustahkamlamasdan turib, uchinchi Renessans poydevorini barpo etib bo'lmasligi qat'iy ta'kidlanadi.

Qatag'on qurbonlarining xotirasini yod etish, jadid bobolarimizning ma'rifatparvarlik merosini o'rganish shunchaki tarixiy ma'lumot emas, balki yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning eng ta'sirchan omilidir. Tarixiy adolatning tiklanishi yoshlarda milliy g'urur, mustaqillikning qadriga etish va Vatanga daxldorlik tuyg'usini shakllantiradi hamda ularni mafkuraviy xurujlardan himoya qiluvchi ichki immunitetga aylanishi tizimli yoritilgan.

Umumiy xulosa qilib aytganda, ushbu o'quv qo'llanma xalqaro ta'lim standartlari va milliy mafkura asoslariga to'liq javob beradi. Kitob shunchaki nazariy bilimlar to'plami bo'lmasdan, balki talaba-yoshlar, tadqiqotchilar va keng jamoatchilik uchun Yangi O'zbekiston poydevorini qurishda faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantiruvchi g'oyaviy-metodik dastur hisoblanadi.

Unda keltirilgan nazorat savollari, tahliliy yondashuvlar va zamonaviy adabiyotlar manbasi mavzuning amaliy ahamiyatini yanada oshirib, oliy ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish sifatini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

GLOSSARIY

1. **“Qonun”** - soʻzini koʻpincha davlat majburlov kuchi bilan taʼminlanadigan umummajburiy qoidani belgilash uchun qoʻllashadi.

2. **Bakalavriat oliy taʼlim** yoʻnalishlaridan biri boʻyicha chuqurlashtirilgan bilim, malaka va koʻnikmalar beradigan, oʻqish davomiyligi kamida uch yil boʻlgan tayanch oliy taʼlimdir.

3. **Bitiruv oldi amaliyoti** — ishlab chiqarishda (tegishli soha korxona, tashkilot va muassasalarida) kasbiy koʻnikmalarni yanada mustahkamlash, kasbiy faoliyatga moslashish, bitiruv malakaviy ishni tayyorlash uchun maʼlumot toʻplash va tizimlashtirishga qaratiladi;

4. **Davlat akkreditatsiyasi** - davlat taʼlim muassasalari va tashkilotlari, shuningdek nodavlat taʼlim tashkilotlari (bundan buyon matnda taʼlim tashkilotlari deb yuritiladi) faoliyatining davlat taʼlim standartlari va davlat taʼlim talablariga hamda oʻquv dasturlariga muvofiqligining davlat tomonidan eʼtirof etilishi hamda ularning bitiruvchilariga maʼlumot toʻgʻrisidagi hujjatlarni topshirish huquqining taqdim etilishidan iborat jarayon.

5. **Davlat taʼlim muassasasi** - davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan davlat mulki boʻlgan mol-mulk negizida tashkil etilgan, davlat taʼlim standartlariga va davlat taʼlim talablariga muvofiq taʼlim beradigan muassasa.

6. **Davlat taʼlim standartlari** - davlat tomonidan taʼlimning mazmuni va sifatiga nisbatan belgilanadigan talablar majmui.

7. **Davlat taʼlim talablari** - taʼlimning tuzilmasiga, mazmuniga va uni amalga oshirish shart-sharoitlariga, shuningdek taʼlim oluvchilarning jismoniy, shaxsiy, intellektual, ilmiy hamda kasbiy sifatlariga qoʻyiladigan majburiy talablar.

8. **Dual - taʼlim** taʼlim oluvchilar tomonidan zarur bilim, malaka va koʻnikmalarni olishga qaratilgan boʻlib, ularning nazariy qismi taʼlim tashkiloti negizida, amaliy qismi esa taʼlim oluvchining ish joyida amalga oshiriladi.

9. **Eksternat**- tartibidagi taʼlim olish oʻquv dasturlarini mustaqil ravishda oʻzlashtirishni oʻz ichiga olib, uning yakunlari boʻyicha taʼlim oluvchilardan davlat taʼlim muassasalarida yakuniy va davlat attestatsiyalaridan oʻtishni talab etadi.

10. Farmon - O‘zbekiston Respublikasi davlat boshlig‘i tomonidan turmushda, hayotda, xalq xo‘jaligida, iqtisodiyotda, ta‘limda, ishlab chiqarishda va boshqa sohalarda juda katta o‘zgarishlarga olib keladigan o‘ta muhim masalalarni tartibga solish va mustahkamlash yuzasidan O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlari asosida hamda ularni ijro etish uchun qabul qilinadigan normativ hujjat.

11. Farmoyish - vakolatli davlat organlari yoki mansabdor shaxslar tomonidan kechiktirib bo‘lmaydigan va tezda bajarilishi lozim bo‘lgan masalalar bo‘yicha qabul qilinadigan normativ hujjat.

12. Inklyuziv -ta‘lim alohida ta‘lim ehtiyojlari va individual imkoniyatlarning xilma-xilligini hisobga olgan holda barcha ta‘lim oluvchilar uchun ta‘lim tashkilotlarida ta‘lim olishga bo‘lgan teng imkoniyatlarni ta‘minlashga qaratilgan.

13. Ishlab chiqarish amaliyoti — umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridan nazariy bilimlarni mustahkamlash va amaliy (ishlab chiqarish) jarayonlari bilan uyg‘unlashtirish, tegishli amaliy ko‘nikmalar, kompetensiyalar va malakalarni shakllantirishga qaratiladi;

14. Islohot - (fr. *reform*e, lot.-*reformare*, ing.*reform*, rus, *reforma-***yangilanish**, yaxshilash, o‘zgarish, tuzatish, qayta qurishlar, davlatning muhim ishlaridagi o‘zgarishlar. Islohat biror sohada turli ravishda o‘tkaziladigan o‘zgartirishdir (Yuridik ensiklopediya. T., “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2001 y. 202-bet.).

15. Kodeks - (lot. “*Sodex*” - **qonunlar to‘plami**) - ijtimoiy munosabatlarning muayyan sohasini tartibga soluvchi, ustuvor huquq normalarini o‘zida mujassamlashtirgan va tizimlashtirilgan huquqiy akt - qonun bo‘lib, unda huquq tarmog‘ining barcha normalari mantiqan mutanosiblashtiriladi (masalan, fuqarolik kodeksi, oila kodeksi, jinoyat kodeksi va b.).

16. Konstitutsiya - (lotin. *conctitutio* - **o‘rnatish, tuzilish**) - moddiy ma’noda avvalo inson va fuqaro huquqlari va erkinliklarini e’lon qiluvchi va kafolatlovchi, shuningdek ijtimoiy tuzum, boshqaruv shakli va davlat tuzilishi, hokimiyat markaziy

17. Magistratura mutaxassisliklarining va ularga muvofiq bo'lgan bakalavriat ta'lim yo'nalishlarining ro'yxati ta'lim sohasidagi vakolatli davlat boshqaruvi organi tomonidan belgilanadi.

18. Malaka - shaxsning kasbiy faoliyatning muayyan turini bajarishga tayyorgarligini ifodalaydigan, ma'lumot to'g'risidagi tegishli hujjat bilan tasdiqlanadigan bilim, qobiliyat, mahorat va ko'nikmalar darajasi.

19. Malaka - shaxsning kasbiy faoliyatning muayyan turini bajarishga tayyorgarligini ifodalaydigan, ma'lumot to'g'risidagi tegishli hujjat bilan tasdiqlanadigan bilim, qobiliyat, mahorat va ko'nikmalar darajasi.

20. Malaka amaliyoti — o'quv jarayonining nazariy bilimlarini mustahkamlash, amaliy ko'nikma hosil qilish, o'quv rejalari va o'quv dasturlarning ma'lum (yakuniy) qismidagi mavzu bo'yicha materiallar to'plash uchun o'tkaziladigan bir qismi.

21. Malaka talablari — oliy ta'lim tegishli bosqichi bitiruvchisining bilim, ko'nikma va kompetensiyalariga qo'yiladigan talablar;

22. Modul - tarbiyalash, o'qitishga o'rnatilgan maqsadlar va natijalarga nisbatan muayyan mantiqiy tugallanganlikka ega bo'lgan o'quv fan (kursi) yoki o'quv fanlari (kurslari) qismlarining majmuasi.

23. Modul - tarbiyalash, o'qitishga o'rnatilgan maqsadlar va natijalarga nisbatan muayyan mantiqiy tugallanganlikka ega bo'lgan o'quv fan (kursi) yoki o'quv fanlari (kurslari) qismlarining majmuasi.

24. Mutaxassislik - malaka berish bilan yakunlanadigan muayyan kasbiy tayyorgarlik turining nomi.

25. Mutaxassislik - malaka berish bilan yakunlanadigan muayyan kasbiy tayyorgarlik turining nomi.

26. Nodavlat ta'lim tashkiloti - davlat ta'lim standartlari, davlat ta'lim talablari va o'quv dasturlariga muvofiq ta'lim xizmatlari ko'rsatish faoliyatini amalga oshirish huquqini beradigan litsenziya asosida yoki xabardor qilish tartibida ta'lim xizmatlari ko'rsatuvchi yuridik shaxs.

27. Normativ-huquqiy hujjat tushunchasi-normativ-huquqiy hujjat

qonunchilikka muvofiq qabul qilingan, umummajburiy davlat ko'rsatmalari sifatida huquqiy normalarni belgilashga, o'zgartirishga yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjatdir.

28. Normativ-huquqiy hujjatlar tushunchasi -qonunda belgilangan shaklda qabul qilingan, umummajburiy davlat ko'rsatmalari sifatida qonun hujjatlari normalarini belgilash, o'zgartirish yoki bekor qilishga qaratilgan rasmiy hujjat normativ-huquqiy hujjat deb hisoblanadi.

29. O'qitish sifatini nazorat qilish - talabaning bilim saviyasini tekshirish va uning o'quv dasturini o'zlashtirish darajasini aniqlash.

30. O'qitishning meyoriy muddati - ta'lim oluvchilar tomonidan o'quv rejalari va fanlar dasturi o'zlashtirilishi uchun belgilangan muddat.

31. O'quv (tanishuv) amaliyoti — iqtisodiyot tarmoqlari, tegishli tashkilot, muassasa va korxonalar bilan tanishtirish, tabiiy-ilmiy va umumkasbiy fanlar bo'yicha nazariy bilimlarini mustahkamlashga qaratiladi;

32. O'quv dasturi — ta'lim mazmunini belgilovchi o'quv fanining asosiy mavzulari, mazmuni, o'zlashtirilishining eng maqbul usullari, axborot manbalari ko'rsatilgan hujjat.

33. Oliy ma'lumot haqida davlat hujjati (diplom) — akkreditatsiyadan o'tgan oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilariga beriladigan va ularning oliy ta'limning o'quv rejalari va o'quv dasturlarini bajarganliklarini tasdiqlovchi davlat namunasidagi hujjat. Hujjat uzluksiz ta'limning keyingi bosqichlarida o'qishni davom ettirish yoki olingan akademik darajaga muvofiq ishlash huquqini beradi.

34. Oliy ta'lim muassasasi akkreditatsiyasi — oliy ta'lim muassasasi faoliyati darajasini davlat ta'lim standartlarining mezon va talablariga javob berishi hamda bitiruvchilar oliy ta'lim to'g'risidagi hujjatlarni berish huquqining davlat tomonidan e'tirof etilishi.

35. Oliy ta'lim muassasasi attestatsiyasi — davlat ta'lim standartlariga muvofiq oliy ta'lim muassasasi faoliyatini baholash va kadrlar tayyorlash mazmuni, darajasi va sifatini aniqlash bo'yicha davlat nazoratining asosiy shakli.

36. Pedagogik amaliyot — kasb ta'limi yo'nalishlari uchun qo'llaniladi va

pedagogik mahoratini oshirishga qaratiladi.

37. Ta'lim - ta'lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko'nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta'lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko'nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon.

38. Ta'lim kampusi - yagona hududda birlashtirilgan o'quv binolarini, ilmiy-tadqiqot institutlarini (markazlarini), ishlab chiqarish majmualari va texnoparklarni, ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilarining vaqtincha yashash joylarini,

39. Ta'lim sifatini nazorat qilish - o'qitish mazmuni va natijalarining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini tekshirish.

40. Ta'lim sifatini nazorat qilish — o'qitish mazmuni va natijalarining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini tekshirish.

41. Ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari - ta'lim oluvchilar, voyaga yetmagan ta'lim oluvchilarning ota-onalari yoki boshqa qonuniy vakillari, pedagog xodimlar va ularning vakillari.

42. Tarbiya - aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon.

43. Yakuniy davlat attestatsiyasi — bakalavr yoki magistr akademik darajasiga qo'yiladigan malaka talablariga muvofiq holda, ma'lum talab va tartib asosida (fanlar bo'yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi yoki magistrlik dissertatsiyasi himoyasi) bitiruvchi tomonidan oliy ta'lim o'quv reja va o'quv dasturlarining o'zlashtirish darajasi hamda sifatini baholash jarayoni.

44. Yakuniy davlat attestatsiyasi - bakalavr yoki magistr darajasiga qo'yiladigan malaka talablariga muvofiq holda, ma'lum talab va tartibotlar vositasida bitiruvchi tomonidan oliy ta'lim o'quv reja va dasturlarining bajarilishi sifatini baholash.

45. Avesto – (qad. eron-pahlaviy. «o'rnatilgan, qat'iy qilib belgilangan qonun-qoidalar») zardushtiylikning muqaddas kitobi.

46. Zakot – (arabcha, poklash) ehtiyojdan tashqari bo'lgan boylikning

qirqdan bir qismini (2,5 %) sadaqa qilish. Zakot moli zakot miqdoriga yetgan badavlat kishilar uchun farz etilgan.

47. Imon – ishonmoq, tasdiqlamoq bo‘lib, istilohda esa «La ilaha illallohu Muhammadun rasululloh» («Allohdan o‘zga iloh yo‘q va Muhammad – Allohning payg‘ambari») kalimasini til bilan aytib (al–iqrar bi–l–lison), dil bilan tasdiqlash (at–tasdiq bi–l–qalb) demakdir.

48. Qur’oni karim – Islom dinining birlamchi muqaddas manbasi bo‘lib, 23 yil mobaynida Muhammad payg‘ambar (a.s.)ga Jabroil farishta (a.s.) orqali ba’zan oyat–oyat, ba’zan esa to‘liq sura tarzida nozil qilingan ilohiy kitob.

49. Naqliy dalil – aqliy dalildan farqli ravishda naqliy dalil faqat Qur’on va sunnatga asoslangan.

50. Nirvana – inson ichki dunyosining mukammalligi, orzu–istaklari, yashash hissi, qanoat, tarki dunyochilik kabi ruhiy holatni o‘z ichiga olgan oliy intilish.

51. Oriylar – oq tanli qavm hisoblanib, Hazar, ya’ni, hozirgi Kaspiy dengizining shimoliy, Yevropaning shimoli yoki Turkmaniston mintaqasida miloddan avvalgi XVII – XVI asrdan XII asrgacha turli qabila va guruhlar shaklida yashaganlar.

52. Oyat – (arabcha, «belgi, mo‘‘jiza») Qur’on suralarini tashkil etuvchi qism, «jumlalar».

53. Presviter (lotincha, «oqsoqol, jamoa boshlig‘i») – xristian ruhoniyluk iyerarxiyasida yuqori o‘rinni egallovchi diniy lavozim. Qadimda yepiskoplar ham presviter deb atalishgan.

54. Rim papasining qarorlari – turli davrlarda Papa tomonidan chiqarilgan din sohasidagi qarorlar. Rim katolik cherkovi aqidasi binoan Papaning qarorlari ham muqaddas ahamiyatga ega.

55. Farz – islom dini ta’limotiga ko‘ra, inkor qilib bo‘lmaydigan darajada qat’iy dalil bilan bajarilishi talab qilingan amal.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: “O‘zbekiston”, 2017. - 488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. - T.: “O‘zbekiston”, 2017. - 592 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. - 507 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.- T.: “O‘zbekiston”, 2019. - 400 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari. jild -T.: “O‘zbekiston”, 2020. - 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. -T.:O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi “2022 - 2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi
6. son farmoni. (Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022 y., 06/22/60/0082-son, 18.03.2022 y., 06/22/89/0227-son, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son; 10.02.2023 y., 06/23/21/0085-son)
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.12.2021 yildagi «Davlat oliy ta’lim muassasalarining akademik va tashkiliy-boshqaruv mustaqilligini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi 60-son qarori. Qonun hujjatlari

ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz), 2021 yil 25 dekabr

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 24.12. 2021 yildagi «Davlat oliy ta'lim muassasalariga moliyaviy mustaqillik berish chora-tadbirlari to'g'risida»gi son qarori. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz), 2021 yil 25 dekabr

III. Maxsus adabiyotlar

1. Oliy ta'limning meyoriy - huquqiy xujjatlari to'plami. -T., 2013.
2. O'rinov V. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalarida ECTS kredit-modul tizimi: asosiy tushunchalar va qoidalar. O'quv qo'llanma. Nyu Bransvik Universiteti, 2020 y.
3. The European Higher Education Area. - Joint Declaration of the Ministers of Education. - Bologna, 1999, 19 June.
4. Shaping our Own Future in the European Higher Education Area // Convention of European Higher Education Institutions. - Salamanca, 2001, 29-30 march.

IV. Internet saytlar

1. <http://edu.uz> - O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiya vazirligi
2. <http://lex.uz> - Uzbekistan Respublikasi Qonun xujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi
3. <http://bimm.uz> - Oliy ta'lim tizimi pedagog va raxbar kadrlarini kayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni tashkil etish bosh ilmiy- metodik markazi
4. <http://ziyonet.uz> - Ta'lim portali Ziyonet

MUNDARIJA

Kirish	4
1-mavzu. Oliy ta’lim sohasiga oid qonun hujjatlarining umumiy tavsifi.....	5-26
2-mavzu. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining buyruqlari.....	27-57
3-mavzu. Oliy ta’limda korrupsiyaga qarshi kurashish hamda manfaatlar to‘qnashuvini oldini olish vazifalari va huquqiy omillari.....	58-105
4-mavzu. 2030 yilgacha O‘zbekiston Respublikasining “yashil iqtisodiyot”ga o‘tish va ekologik barqarorlikka erishish strategiyasi. “yashil” va inklyuziv iqtisodiy o‘shish tamoyillariga asoslangan yuqori iqtisodiy o‘shish dasturlari va amaliyotga tatbiq etish istiqbollari.....	106-135
5-mavzu. Ijtimoiy rivojlanish va inson kapitali, yangi avlod kadrlarini tayyorlash.....	136-150
6-mavzu. Qatag‘on qurbonlarini yod etish orqali yosh avlodni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash.....	151-164
Modulni o‘qitishda foydalaniladigan intrefaol o‘qitish metodlari.....	165-182
Xulosa.....	183
Glossariy	184-189
Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	190-191

TOSHBKOVA MOHIRA XASANOVNA

**“OLIIY TA’LIMNING NORMATIV HUQUQIIY
ASOSLARI HAMDA TIZIMDA KORRUPTSIYA VA
MANFAATLAR TO’QNASHUVINING
OLDINI OLISH”**

O’quv qo’llanma

Muharrir: Tashkenbayeva Umida Alisherovna

Texnik muharrir va sahifalovchi: Toshbekova Mohira

Nashrga ruhsat etildi 2026 y.

Qog’oz bichimi 60×84/16. Hajmi —12 b.t.

Adadi — nusxa. Buyurtma №